

YIL 36 SAYI 132 2026/4

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin üç ayda bir yayınlanan Ulusal Hakemli Dergisidir.

Yerel Süreli Yayın

Web sayfası üzerinde açık kaynaktır:
www.egemimarlik.org

Yayınlayan

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına;

Yayın Komitesi

Sahibi Uğur Yıldırım

Yayın Sekreteri Ilgın Külekçi

Grafik Tasarım Güler Özsakarya Ertan

Konsept Tasarım Emre Çikinoğlu

Yayın Komitesi

Feyzal Avcı Özkaban, Doç. Dr.

Lale Başarır, Doç. Dr.

Gaye Birol, Prof. Dr.

Ülkü İnceköse, Doç. Dr.

Merve Ayten Kılıç, Ar. Gör. Dr.

Deniz Özkut, Prof. Dr.

Burkay Pasin, Prof. Dr.

Mert Uslu, Mimar

Ebru Yılmaz, Doç. Dr.

(Soyadına göre alfabetik)

Ege Mimarlık Bilimsel Danışma Kurulu

Ayşe Güliz Bilgin Altınöz, Prof. Dr.

Neslihan Dostoğlu, Prof. Dr.

Gül Kaçmaz Erk, Doç. Dr.

Emine Özen Eyüce, Prof. Dr.

Hikmet Sivri Gökmen, Doç. Dr.

Deniz Güner, Prof. Dr.

Berir Güre, Prof. Dr.

Emel Kayın, Prof. Dr.

İpek Özbek, Prof. Dr.

Güven Arif Sargin, Prof. Dr.

Uğur Tanyeli, Prof. Dr.

Koray Velibeyoğlu, Prof. Dr.

(Soyadına göre alfabetik)

Tarandığı Veritabanları

Clarivate/Proquest

DAAI - Design and Applied Arts Index

DOAJ - Directory of Open Access Journals

SOBIAD - Sosyal Bilimler Atif Dizin

Yayın Yeri

Mimarlar Odası İzmir Şubesi - İzmir Mimarlık Merkezi

1474 Sokak No: 9 Alsancak İzmir

Tel: (232) 463 66 25

egemim@izmimod.org.tr

Akhisar Temsilciliği: (0236) 414 86 50

Aydın Temsilciliği: (0256) 213 45 33

Bergama Temsilciliği

Didim Temsilciliği: (0256) 811 06 77

Kuşadası Temsilciliği: (0256) 612 00 91

Manisa Temsilciliği: (0236) 232 68 07

Nazilli Temsilciliği: (0256) 312 84 83

Ödemiş Temsilciliği: (0232) 545 73 73

Salihli Temsilciliği: (0236) 715 08 23

Turgutlu Temsilciliği: (0236) 312 04 21

Uşak Temsilciliği: (0276) 212 29 57

Baskı

Metro Matbaacılık Ltd. Şti.

Yahya Kemal Beyatlı Cd. No:94

Begos 3. Bölge 35400 Buca / İZMİR

T. +90 232 290 33 11

Sertifika No: 40921

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyeleri için ücretsizdir.

Fiyat 400 TL **Yıllık Abonelik** 1600 TL

• Ege Mimarlık dergisine gönderilen makaleler, Yayın Komitesi'nin ön değerlendirmesinin ardından hakemlik sürecine alınır. Hakem değerlendirmesinden başarıyla geçen çalışmalar "Makale" kategorisinde yayımlanır.

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

KAPAK İşlev
GÖRSEL Bilge Bal

İNGİLİZCE ÖZET ...2

BAŞYAZI ...4

HABERLER ...5

GÜNDEME DAİR

Deniz Güner

Kültürpark'ın Değişimini

Yönetebilmek

Umut Altıntaş (*Dijital İllüstrasyon*)

Ege Güneşi'ni Nasıl Hatırlıyorum ...8

YAPI TANITIM

Bago Mimarlık

Mamurbaba Evi ...10

YAPI TANITIM

ARTI3 Mimarlık

Arkas Sanat Alaçatı ...14

YAPI TANITIM

Öget N.Cöcen Efthymiou

Çukurhan ...18

SERBEST ÇİZGİ

Tolga Kezer ...22

TEMA

İŞLEV ...26

BÖLÜNMÜŞ EKRAN

Sevince Bayrak

Hilde Heynen ile Söyleşi: Kahramanlar

Olmadan Mimarlık? ...30

İNCELEME

Melis Varkal

İşlevden Eyleme ...36

MAKALE (Araştırma Makalesi)

Canay Tunçer, Ahsen Özsoy

Existenzminimum'a Yerel Bakış:

Türkiye'de "Psödo-Minimum" Konutu

Servis Mekanları Üzerinden Okumak

...40

MAKALE (Araştırma Makalesi)

Gülferah Çorapçioğlu

Mekânın Görünmez Sınırları: İşlevin

Çevresel Algı Üzerinden Yeniden

Okunması ...52

MAKALE (Araştırma Makalesi)

Banu Yavuz Pelvan

LEED BD+C, BREEAM NC ve YeS-TR

Sertifika Sistemlerinin İşlevsel Açıdan

Karşılaştırmalı Analizi ...62

MAKALE (Araştırma Makalesi)

Ahmet Aslan, Nisa Semiz, Konca Şaher

Kapadokya'da Kaya Oyma Mirasın

Geçici İşlevlendirilmesinde İşitsel

Ortamin Değerlendirilmesi: Vaftizci

Yahya Kilisesi ...72

YAYIN TANITIM ...84

EGE MİMARLIK BİLGİLENDİRME

EGE MİMARLIK Yayın Çizgisi

EGE MİMARLIK Gönderim Koşulları ...86

COVER IMAGE Bilge Bal

CURRENT ISSUES**Managing the Transformation of Kültürpark**

Deniz Güner, Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Department of Architecture

How Do I Remember the Aegean Sun? (Digital Illustration)

Umut Altıntaş, Graphic Designer&Academic; Asst. Prof. Dr., Yaşar University, The Faculty of Art and Design

BUILDING PROFILE**Mamurbaba House** *Bago Architects*

XXth National Architecture Exhibition and Awards / Building Category Nominee

BUILDING PROFILE**Arkas Art Alaçatı** *ARTI3 Architecture*

XXth National Architecture Exhibition and Awards / Building Category Nominee

BUILDING PROFILE**Çukurhan** *Öget N. Cöcen Efthymiou*

XXth National Architecture Exhibition and Awards / Building/Conservation Prize

INDIE LINE**Interview with Tolga Kezer****THEME: FUNCTION****DIVIDED SCREEN****In Conversation with Hilde Heynen: Architecture Without Heroes?**

Sevinç Bayrak, SO? Architecture and Ideas; Assoc. Prof. Dr., MEF University, Department of Architecture

ANALYSIS**From Function to Action**

Melis Varkal, Architect, ofisvesaire

ARTICLE (Research Article)**Local *Existenzminimum*: Reading “Pseudo-Minimum” in Turkish Housing through Service Spaces**

CanayTunçer, PhD Candidate, Istanbul Technical University, Architectural Design Program; Res. Asst., Bahçeşehir University, Department of Architecture
Fatma Ahsen Özsoy, Prof. Dr., Işık University, Department of Architecture

The Turkish counterpart of the minimum dwelling approach, developed as modern architecture's response to the housing problem based on *Existenzminimum* concept, constitutes an understudied yet significant research topic for understanding the modernization of housing culture and cross-cultural exchange in Türkiye. Karel Teige criticized European houses for deviating from minimum dwelling principles by reproducing the hierarchical spatial organization of bourgeois housing in compressed layouts or through excessive dimensional reduction, rather than providing minimum dwelling standards. Conceptualized here as “pseudo-minimum”, this tendency also substantially characterized housing design practices in Türkiye during the 1930s-1940s. In the minimum dwelling, which converges with scientific household management through rationalization of domestic labor, interior spaces are reconfigured around service spaces and circulation areas linking them to living spaces. The sofa, inherited from the traditional house, and the kitchen office, symbolic for its aristocratic origins, often buffered the kitchen, thereby embodying pseudo-minimum in the local context and distinguishing it from the minimum dwelling. Accordingly, contemporaneous “small”/“cheap” house projects published in *Arkitekt* are examined through Abidin Mortaş's theoretical and practical work, which highly approximated the minimum dwelling principles. Quantitative and qualitative analyses of his 27 housing projects, based on criteria derived from service and circulation spaces, demonstrate that even the designs of an architect closely associated with minimum dwelling principles predominantly converged toward the pseudo-minimum.

KEYWORDS modern Turkish house, minimum dwelling, domestic service spaces, scientific household management, Abidin Mortaş.

ARTICLE (Research Article) The Invisible Boundaries of Space: Re-Reading Function through Environmental Perception

Gülferah Çorapçıoğlu, Assoc. Prof. Dr., Arel University,
Department of Architecture

The article proceeds from the observation that the traditional approach defining architectural function through physical program and measurable spatial performance is open to reconsideration in light of contemporary trends toward transparency, permeability, and fluidity. In this regard, it aims to discuss, from an environmental psychology perspective, the environmental and psychological mechanisms through which function is sustained in spaces where physical boundaries have been loosened. Conducted in line with Patton's extreme case sampling principle, this interpretive and comparative multiple-case study is bounded to two extreme cases: Moriyama House, at the micro scale, where privacy is reconfigured through fragmented and permeable thresholds, and Superkilen Park, at the macro scale, which structures collective belonging through environmental perception. The cases were examined comparatively across five shared parameters derived from core concepts in the environmental psychology literature: type of physical boundary, permeability, capacity for environmental control, privacy/territoriality, and place attachment. The findings, which align with distinct perspectives in the environmental psychology and space theory literature, suggest that spatial functioning is shaped by contextual and plural dynamics; at the micro scale it is sustained through individual perceptual and psychological boundaries, while at the macro scale it is sustained through collective perceptual boundaries and consensus-based place-attachment mechanisms. The article offers a theoretical ground for reconsidering the concept of function beyond the physical program, through the interaction established between the user and the environment.

KEYWORDS function, environmental psychology, perceptual boundary, privacy, place attachment, Moriyama House, Superkilen Park

ARTICLE (Research Article) A Comparative Functional Analysis of LEED BD+C, BREEAM NC, and YES-TR Certification Systems

Banu Yavuz Pelvan, Asst. Prof. Dr., Arel University,
Department of Architecture

This study aims to comparatively examine the LEED BD+C, BREEAM New Construction, and YeS-TR green building certification systems within the framework of Hillier and Leaman's four-function approach. The assessment categories and modules of these systems were qualitatively analyzed under the headings of climatic regulation, spatial organization of activities, economic function, and symbolic function. The findings indicate that all three systems strongly represent climatic regulation and economic function through criteria related to energy efficiency, water management, material use, and indoor environmental quality. Spatial organization of activities and symbolic function, however, are represented in more limited and indirect ways. While LEED BD+C and BREEAM New Construction address spatial organization mainly through access and transportation, YeS-TR emphasizes integrated design and adaptation to local conditions. Overall, the findings show that certification systems construct function not as an independent architectural category but as a multilayered framework distributed across different performance areas.

KEYWORDS function, LEED BD+C, BREEAM NC, YeS-TR, four-dimensional functional approach

ARTICLE (Research Article) Evaluating the Acoustic Environment in the Temporary Reuse of Rock-Cut Heritage in Cappadocia: The Church of St. John the Baptist

Ahmet Aslan, Res. Asst., Abdullah Gül University,
Department of Architecture
Nisa Semiz, Assoc. Prof. Dr., Abdullah Gül University,
Department of Architecture
Konca Şaher, Assoc. Prof. Dr., Kadir Has University,
Department of Interior Architecture and Environmental
Design

Rock-cut spaces in Cappadocia constitute a distinctive architectural environment through their historical, spatial, and material characteristics, while their contemporary uses have become increasingly visible within adaptive reuse discussions. This study examines the temporary use of a historical rock-cut church as a music performance space through the case of the Church of St. John the Baptist in Çavuşin. Drawing on adaptive reuse literature, heritage values, spatial organization, and possible temporary use scenarios, the study discusses the opportunities, limitations, and intervention boundaries associated with the music-oriented temporary use of a rock-cut church. Within this framework, in-situ acoustic measurements conducted in the central and northern naves were evaluated using the room acoustic parameters T30, EDT, and C80. Based on the 500-1000 Hz mid-frequency averages, the measurements yielded T30 values of 1.91 and 1.64s, EDT values of 1.90 and 1.50 s, and C80 values of 0.85 and 0.17 dB for the central and northern naves, respectively. These findings indicate that the central nave offers potential for small-scale chamber music and acoustic ensemble performances, whereas the northern nave, although approaching a chamber-music scale, should be considered for smaller-scale or supporting uses. The proposed uses should therefore be evaluated together with conservation limits, performer-audience relationships, and spatial capacity. In this respect, the study presents a case-based approach that integrates acoustic assessment into discussions on the temporary, music-oriented reuse of Cappadocia's rock-cut heritage.

KEYWORDS Cappadocia, rock-cut space, temporary use, cultural heritage, room acoustics, music performance

Mimarlık, henüz ortada bir mekân yokken ona bir ad vermeye eğilimlidir. Konut, okul, ofis, hastane, kültür yapısı ... Bu adlandırmalar mekâna ve yaşama ilişkin belirli kabulleri de taşır. Her biri nasıl yaşayacağımıza, çalışacağımıza, bir araya geleceğimize ilişkin ön kabulleri, mekânsal düzenleri, hiyerarşileri ve kullanım biçimlerini beraberinde getirir. İşlev, bu anlamda mekânın ne için kullanılacağını tarif ederken mimari düşüncenin hareket alanını da belirler.

Bu nedenle işlevi verili bir kabul olmaktan çıkarıp tartışmaya açmak gerekiyor. Çünkü yaşam kendisine sunulan kategorilerden daha karmaşık ve ilişkiler de program şemalarının öngördüğünden daha değişkendir. Hane dediğimiz birliktelik değişirken konutun, öğrenme biçimleri dönüşürken okulun, çalışma ilişkileri yeniden kurulurken ofisin aynı kabuller üzerinden düşünülmesi mümkün müdür? Buradaki mesele yeni işlevler tarif etmekten çok, mevcut tanımların hangi yaşam biçimlerini olağan kabul ettiğini ve hangilerini görünmez bıraktığını sorgulamaktır.

Mimari tasarımın düşünsel izleği de bu sorgulamada ortaya çıkar. Tasarım, önceden tanımlanmış gereksinimleri uygun mekânsal karşılıklara dönüştüren doğrusal bir süreç olarak ele alındığında, program tasarım düşüncesinin sınırına dönüşür. Programın kendisi tasarımın konusu olduğunda başka sorular belirir: Birlikte yaşamamanın, üretmenin, öğrenmenin, bakım vermenin ya da paylaşmanın mekânsal karşılığı nedir? Bu ilişkiler hangi eşikleri, yakınlıkları ve ayrışmaları üretir? Böylece tasarım, tanımlı işlevlerin ötesinde henüz adı konmamış ilişkilerin mekânsal imkânlarını araştırır; işlev de sürekli yeniden kurulan bir tasarım meselesine dönüşür.

İşlevler üzerinden kurduğumuz mekânsal düzen, kimin nerede yaşayabileceğini, hangi kaynaklara erişebileceğini, kimlerin bir araya gelebileceğini ve hangi pratiklerin kentte kendine yer bulabileceğini etkiler. Dolayısıyla işlev üzerine düşünmek, mekânın nasıl bölüşüldüğü ve yaşamın hangi kabuller üzerinden örgütlendiği üzerine de düşündür. Mimarlığın kamusal sorumluluğu, tam da bu kabulleri verili kabul etmediği yerde başlar.

Ege Mimarlık'ın 132. sayısı "İşlev: Mimaride Mekânsal Stratejiler" başlığıyla, işlevin mimari düşünce ve üretim içindeki yerini farklı ölçeklerden tartışmaya açıyor. Konuttan çalışma mekânlarına, bireysel deneyimden kolektif pratiklere, kentsel dönüşümlerden mevcut yapıların yeniden yorumlanmasına uzanan çalışmalar, işlev ile mekân arasında kurduğumuz ilişkinin yeniden düşünülmesine katkı sunuyor. Sayıyla birlikte başlayan "Serbest Çizgi" ise mimarlığı tamamlanmış yapı üzerinden okumanın ötesine geçerek düşünce, üretim ve mesleki pratik arasındaki ilişkilere yeni bir tartışma alanı açıyor. Ege Mimarlık'ın 132. sayısının ortaya çıkmasına katkı sunan Yayın Kurulu'na, yazarlarımıza, hakemlerimize ve siz değerli okurlarımıza teşekkür eder, keyifli okumalar dileriz.

YÖNETİM KURULU

ŞUBE'DEN EGE MİMARLIK'TAN

Mimarlıkta işlev, mekânın nasıl kullanılacağını belirleyen temel kavramlardan biridir. Özellikle modern mimarlıkla birlikte işlev düzen, verimlilik ve rasyonel planlama ile birlikte düşünülmüştür.

Ancak mekânların kullanım biçimleri zaman içinde değişir. Farklı kullanıcılar, gündelik yaşam pratikleri ve toplumsal koşullar da bu değişimin parçasıdır. Ege Mimarlık'ın 132. sayısında işlev kavramının mimarlık düşüncesindeki yerini ve değişen anlamlarını tasarım, kullanım, esneklik ve yeniden işlevlendirme bağlamlarında tartışmaya açıyoruz.

Kapak görselini hazırlayan Bilge Bal, tema metnimize bacaya kondurduğu leyleklerle katkı sunuyor ve soruyor: "Mimarlık, yaparak ya da bazen yapmayarak karşılık beklemeden bir başka canlının yaşamına yer açma pratiği olabilir mi?"

Bölünmüş Ekran bölümünde Sevince Bayrak'ın Hilde Heynen ile yaptığı söyleşinin çevirisine yer veriyoruz. "Kahramanlar Olmadan Mimarlık?" başlıklı söyleşi, mimarlık ödülleriyle yola çıkarak program, yeniden işlevlendirme, dönüşüm, bakım, onarım gibi kavramlar ile mimari üretimin görünmeyen emeklerini ele alıyor. İnceleme bölümünde Melis Varkal, "İşlevden Eyleme" başlıklı yazısında işlevi "mimarlığın başlangıç noktası olarak kabul etmek yerine, mimarlığın içinde zamanla dönüşen katmanlardan biri olarak" irdeliyor.

Araştırma makalelerinde ise işlev kavramının farklı ölçek ve bağlamlarda nasıl yeniden ele alınabileceğini görüyoruz: Canay Tunçer ve Ahsen Özsoy, *Existenzminimum* kavramından yola çıkarak Türkiye'de 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki konutların servis mekânlarını inceliyor ve "psödo-minimum" kavramını tartışıyor. Gülferah Çorapçıoğlu, "Mekânın Görünmez Sınırları" başlıklı çalışmada işlevi çevresel algı üzerinden yeniden okuyor. Banu Yavuz Pelvan, LEED BD+C, BREEAM NC ve YeS-TR sertifika sistemlerini işlevsel açıdan karşılaştırıyor. Ahmet Aslan, Nisa Semiz ve Konca Şaher ise Kapadokya'daki kaya oyma mirasın geçici işlevlendirilmesinde işitsel ortamı, tarihi 5. yüzyıla kadar uzanan Vaftizci Yahya Kilisesi örneği üzerinden değerlendiriyor.

Geçen sayıdan itibaren başladığımız "Gündeme Dair" bölümünde bu ay, uzun yıllardır kent belleğinin bir parçası olan Lunapark'ın yıkılması dolayısıyla Kültürpark'taki dönüşümü ve süregelen kamusal alan tartışmasını Umur Altıntaş'ın çizimi ve Deniz Güner'in yazısıyla sunuyoruz.

Bu sayıdan itibaren ise yeni bir bölüme daha başlıyoruz: "Serbest Çizgi". Kendi pratiğini sürdüren mimarlarla bir araya gelerek onların meslek hikâyelerini, üretim yöntemlerini, ofis kültürlerini, çalışma biçimlerini ve geleceğe yönelik düşüncelerini konuşacağımız bir söyleşi dizisi olacak. Serbest Çizgi'nin ilk bölümünde Tolga Kezer'i ağırlıyoruz.

Son olarak, Yapı Tanıtım bölümünde XX. Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri Yapı Dalı'nda ödüle aday gösterilmiş Mamurbaba Evi ve Arkas Sanat Alaçatı ile Yapı/Koruma Dalı'nda ödüle layık görülmüş Çukurhan'ı inceleyebilirsiniz.

İyi okumalar diliyoruz!

YAYIN KOMİTESİ

Dünya Mimarlık Günü 2026: “Konut Bir İnsan Hakkıdır. İnşa Edin.”

Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) tarafından 1985 yılından bu yana her yıl Ekim ayının ilk Pazartesi günü kutlanan Dünya Mimarlık Günü'nün bu yılki teması “Konut Bir İnsan Hakkıdır. İnşa Edin.” olarak belirlendi. Tema, dünya genelinde giderek derinleşen konut krizine dikkat çekerek mimarlığın herkes için güvenli, yeterli ve erişilebilir konut hakkının hayata geçirilmesindeki rolünü gündeme taşıyor.

Bu yıl 5 Ekim 2026'da kutlanacak olan Dünya Mimarlık Günü, Birleşmiş Milletler'in Dünya Habitat Günü ile eş zamanlı olarak gerçekleştiriliyor. 2026 yılı Dünya Habitat Günü'nün teması “Herkes İçin Yeterli Konut” (*Adequate Housing for All*) olarak belirlenirken, UIA Konseyi de bu çerçevede 2026 Dünya Mimarlık Günü'nün temasını “*Housing is a Human Right. Build It.*” (Konut Bir İnsan Hakkıdır. İnşa Edin.) olarak açıkladı.

Bu yılki tema, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda herkesin yeterli konuta erişiminin güvence altına alınması yönündeki küresel çabalarla örtüşüyor. Dünya genelinde milyonlarca insanın güvenli, yeterli ve ekonomik olarak erişilebilir konuta ulaşamaması sağlık, insan onuru ve toplumsal kapsayıcılık açısından doğrudan sonuçlar doğuruyor.

Temel Mesajlar

Konut krizi: Dünya genelinde kentlerin ve toplulukların karşı karşıya olduğu en acil sorunlardan biri.

Konut bir haktır, lüks değil: Yeterli konuta erişim temel bir insan hakkı olarak kabul edilmelidir. Mimarlık, bu hakkın gerçeğe dönüşmesine katkıda bulunur.

Mimarların rolü: Mimarların yalnızca tasarım pratiğiyle sınırlı kalmayarak konut politikaları, karşılanabilirlik ve yapı çevreye eşit erişim konularındaki tartışmalara katkı sunması beklenmektedir.

Somut çözümlere doğru: Konut krizinin ele alınması; kapsayıcı konut modellerinin geliştirilmesi ve mevcut yapı stokunun yeniden kullanımı da dâhil olmak üzere, uygulanabilir, sürdürülebilir ve yerel koşullara duyarlı yaklaşımlar gerektirmektedir.

Seçilen bu tema ve temel mesajlarla birlikte UIA, üye ülkelerdeki mimarlık örgütlerini, konut alanındaki bilgi ve deneyimlerin paylaşılmasına katkıda bulunmaya ve geleceğin mimarlarını konut sorunlarına yanıt verebilecek donanımla yetiştirecek mimarlık eğitiminin desteklenmesine çağırıyor.

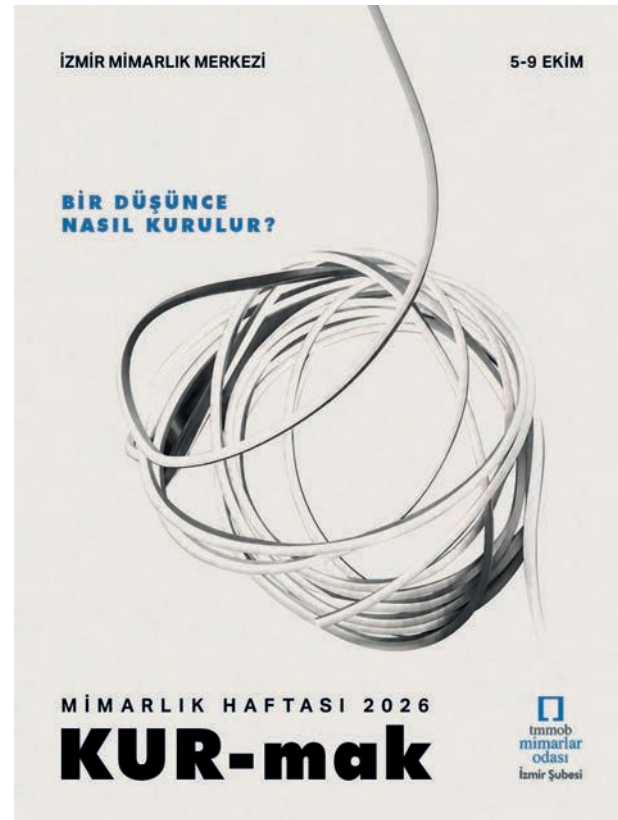
KUR-mak Bir Düşünce Nasıl Kurulur?

Bu yıl Mimarlık Haftası'nda KUR-mak eyleminin peşine düşüyoruz.

Kurmayı yalnızca inşa etmek olarak değil; düşünmek, ilişki kurmak, karar vermek, denemek, bozmak, dönüştürmek ve yeniden başlamak gibi farklı açılımlarıyla ele alıyoruz. Sonuçtan önce sürece, nesneden önce karara, biçimden önce onu mümkün kılan eyleme bakıyoruz.

Mimarlığı merkezine alarak tasarım ve sanatın farklı düşünme, üretme ve yapma biçimlerini ortak bir araştırma alanında buluşturuyor; İzmir Mimarlık Merkezi'ni bir hafta boyunca konuşulan, üretilen, denenen, sergilenen, sökülüp ve yeniden kurulan bir alana dönüştürüyoruz.

2026 Yaz Ofis Stajı: Mimarlık Eğitiminden Meslek Pratiğine

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından 2025 yılında başlatılan Yaz Ofis Stajı Programı, 2026 yılında ikinci kez gerçekleştirildi. Mimarlık lisans öğrencilerinin üniversitede edindikleri kuramsal bilgileri mesleki pratikle buluşturabilecekleri kolektif bir çalışma ve öğrenme ortamı oluşturmayı amaçlayan program, bu yıl 6 Temmuz-17 Ağustos 2026 tarihleri arasında düzenlendi. Programa 60 öğrenci katıldı.

Altı haftalık program boyunca öğrenciler, mimari proje üretiminin farklı aşamalarını deneyimlerken mimarlık pratiğinin tasarım, uygulama, yapı, dijital üretim, proje yönetimi, mevzuat ve koruma gibi farklı disiplinlerden uzman mimarlarla bir araya geldi.

Programın temelini oluşturan uygulama çizimleri üzerine çalışmalar, farklı alanlardan profesyonellerin katkılarıyla gerçekleştirilen sunum ve atölyelerle desteklendi.

1. Hafta: Programın ilk haftasında öğrenciler, Yaz Ofis Stajı'nın çalışma düzeni ve programın genel işleyişiyle tanıştı. Mimari proje üretiminin farklı aşamalarına ilişkin temel kavramlar üzerinden ilerleyen çalışmalar, sonraki haftalarda geliştirilecek uygulamalı sürecin başlangıcını oluşturdu. Bu ilk aşamada öğrencilerin hem kendi tasarım kararlarını geliştirdi hem de mimari proje uygulamaları kapsamında imar yönetmelikleri, TAKS/KAKS hesapları ve uygulama proje sürecinde harita mühendislerinin yeri kapsamında kotlandırma gibi konularda bilgilendirildi.

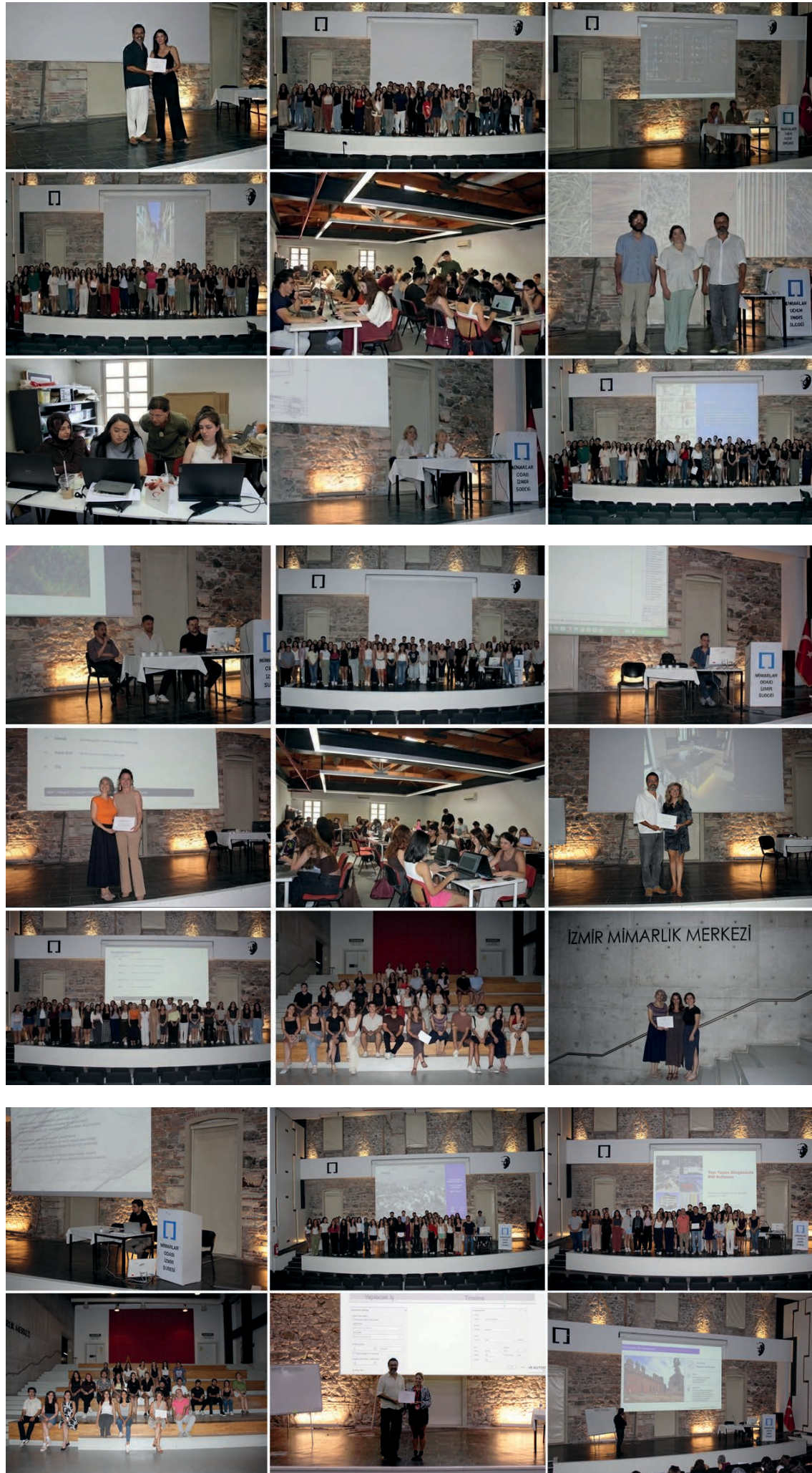
2. Hafta: İkinci haftada çalışmalar, mimari tasarımın uygulamaya aktarılması ve uygulama projesinin üretim süreci üzerine yoğunlaştı. Hafta boyunca öğrenciler uygulama projesi çizimleri üzerinde çalışarak tasarım kararlarını teknik ve yapısal gerekliliklerle birlikte düşünmeye başladı. "Mimari ve Bir Apartman Yapısı" serisi kapsamında serbest mimarlık yapan meslektaşlarımız öğrencilerle deneyimlerini paylaştı.

3. Hafta: Mimarların uygulama proje sürecinde birlikte çalıştığı inşaat mühendisleri, makine mühendisleri ve elektrik mühendislerinin yerini sunumlarıyla alanında uzman mühendisler aktardı. Böylece öğrenciler, bir yapının tasarım sürecinde farklı uzmanlık alanlarının nasıl bir araya geldiğini ve disiplinler arası koordinasyonun önemini değerlendirme fırsatı buldu.

4. Hafta: Programın ilerleyen bölümünde öğrencilerin çalışmaları, mimari çizimin teknik ayrıntılarına ve yapı ölçeğine taşındı. Öğrencilerin tasarım kararlarını doğru ve okunabilir bir teknik çizim aracılığıyla ifade etmeleri üzerine çalışıldı. Bununla birlikte "gerçek hayatta işveren ile çalışmak", "iyi detay", "doğal malzemeler" ve projelerin ruhsat süreçlerinde dikkat edilecekler konusunda

Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak mimarlık eğitimi ile meslek pratiği arasında bir köprü kurmayı ve öğrencilerin mesleğin farklı alanlarıyla erken dönemde tanışmasını önemsiyoruz. Katılan tüm öğrencilerimize, davetimizi kabul eden, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak programa katkı sunan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

Kültürpark'ın Değişimini Yönetebilmek

Deniz Güner, Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Kültürpark'taki lunaparkın yıkılmasını ve alanın Zeytin Sahne olarak yeniden düzenlenmesini, yalnızca bir işlev değişikliği olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu radikal müdahale, koruma alanının temel sorunsallarından birini de yeniden gündeme getirmektedir. Bir yerin kimliğini sürdürmek, onun bütün unsurlarını aynı bırakmak mıdır?

Tarih boyunca filozofları uğraştıran "Theseus'un Gemisi" paradoksu bu sorunsala güçlü bir düşünsel çerçeve sunmaktadır. Plutarkhos'un *Theseus'un Hayatı* adlı eserinde aktardığı Yunan efsanesine göre Atinalılar, Girit'te Minotaur'u öldürüp, Kral Minos'un kızı Ariadne ile birlikte Atina'ya geri dönen Theseus'un gemisini zafer anıtı gibi korumak için çürüyen parçalarını zamanla yenileriyle değiştirmişlerdir. Sonunda geminin tüm parçaları değiştiğinde o güçlü paradoks ortaya çıkar: Karşımızdaki hâlâ aynı gemi midir? İngiliz filozof Thomas Hobbes, 1656'da yazdığı *De Corpore* adlı kitabının "Kimlik ve Farklılık Üzerine" adlı dokuzuncu bölümünde bu sorunsalı bir adım daha ileriye taşır: Ya değiştirilen eski parçalar biriktirilip yeniden bir gemi olarak kurulursa, iki gemiden hangisi Theseus'un gemisidir?

Bu paradoks, kimlik ile aynılık arasındaki farkı görünür kılar. Bir şeyin kimliği, yalnızca onu oluşturan malzemenin değişmeden kalmasına indirgenemez; süreklilik, kullanım, ilişki ve kolektif kabul de kimliğin kurucu unsurlarıdır. Ancak bu durum, maddi izlerin önemsiz olduğu anlamına da gelmez. Eski parçalar, geçmişe dair yaşanmışlığın kanıtları olarak anlamı da günümüze taşırlar. Mesele, kimliği yalnızca maddi aynılığa, korumayı ise zamanı dondurmaya indirgememektir.

Theseus'un gemisi gibi Kültürpark da farklı dönemlerdeki müdahalelerle değişerek, dönüşerek günümüze ulaşmış çok katmanlı bir kültürel peyzajdır. Onun kimliği, ağaçları, açık alanları, yapıları ve tarihi

kadar fuar deneyimleri, gündelik yürüyüşler, çocukluk anıları, buluşmalar ve kentlilerin ortak kullanım alışkanlıklarıyla kurulmaya devam etmektedir. Lunapark da uzun yıllar boyunca bu kimliğin önemli parçalarından biri olmuştur. Işıkları, sesleri, oyunları, yeri ve özellikle fuar zamanlarındaki canlılığıyla, yalnızca bir eğlence işletmesi değil, kentin gündelik hafızasında yer etmiş önemli bir kamusal karşılaşma alanıdır.

Bu nedenle mesele, lunaparkın aynı biçimiyle geri getirilip getirilmemesi değildir. Asıl sorunsal, onun taşıdığı kamusal deneyimin ve belleğin yeni düzenlemede nasıl devam ettirileceğidir. Zeytin Sahne, Kültürpark'ın kültürel yaşamına yeni bir katkı sunma potansiyeline sahiptir. Ancak yeni bir kültürel işlevin varlığı, alanın sahip olduğu kamusal niteliğin sürekli olmasını kendiliğinden garanti edemez. Bir mekânın kimler tarafından, hangi saatlerde, ne tür ekonomik ve kültürel eşiklerle kullanılabildiği, gündelik yaşama ve rastlantısal karşılaşmalara ne kadar açık olduğuyula belirlenebilir.

Güncel koruma yaklaşımlarının da işaret ettiği üzere, koruma pratiği değişime direnmek değil, değişimi iyi yönetebilmektir. Bu konudaki çalışmalarıyla tanınan koruma uzmanı mimar Prof. Dr. Güliz Bilgin Altınöz'ün de vurguladığı üzere sürdürülebilir koruma anlayışı, statik bir muhafazadan çok değişen yaşam dinamiklerini anlamayı gerektirmektedir. Bu açıdan Kültürpark'taki dönüşüm, yalnızca alanın kendi sınırları içinde değil, bölge, yerleşim ve kent ölçeğindeki toplumsal, kültürel ve mekânsal değişimlerle birlikte düşünülmelidir.

Sürdürülebilirliği sağlayacak "yumuşak" bir dönüşüm, eski işlevi bütünüyle silmek yerine onunla ilişki kurmayı gerektirir. Lunaparka dair sözlü tarihlerin derlenmesi, arşiv görüntülerinin sergilenmesi, alandaki geçmiş kullanımı hatırlatan tasarımsal

izler ya da farklı kuşakları buluşturan kamusal programlar kurulabilecek bu ilişkilerin başlangıç araçları olabilir. Böylece yeni olan, eskiyi nostaljik bir dekor olarak kullanmadan onunla diyalog kurabilir.

Kültürpark için korunması gereken temel şey, her unsurun değişmeden kalması değil, bu çok katmanlı kültür alanının tüm kentliler için ortak, erişilebilir ve hafıza üreten bir yer olma niteliğinin sürdürülebilmesidir. Theseus'un gemisi gibi Kültürpark da bizlere, değişimin kaçınılmaz olduğunu, fakat kimliğin hangi parçalar, ilişkiler ve haklar üzerinden sürdürüleceğinin bir toplumsal tercih ve uzlaşısı olduğunu hatırlatması açısından tüm kentlileri üzerine düşünmeye, müzakere ve temas etmeye davet etmektedir.

Ege Güneşi'ni Nasıl Hatırlıyorum?

Umut Altıntaş

Grafik Tasarımcı, Akademisyen
Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi,
Sanat ve Tasarım Fakültesi

Lunapark, bir İzmirli olarak doğrudan çocukluk hatıralarımla ilişkili. Korku Tüneli'nin ilk açılışını ve girişindeki gorilin ilk konuşmaya başladığı anı bile hatırlarım. Orada bulunan bütün oyuncaklar, yaşadığım fiziksel deneyimin de ötesinde, benim için soyut imge havuzu niteliğinde. Özellikle Ege Güneşi. Küçükken Kadifekale'de yaşayan halamı her ziyarete gittiğimizde, o yükseklikten şehir merkezine doğru bakıp o kadar kalabalık yapı arasında dönme dolabı çok net seçebildiğime hep çok şaşırdım. O oyuncak, benim için İzmir'in manzarasına ait bir imge olarak aklıma yerleşti.

Mamurbaba Evi

BAGO Mimarlık

PROJE YERİ **İzmir, Türkiye**
 PROJE OFİSİ **BAGO Mimarlık**
 PROJE GRUBU **Gökçe Kursav, Barış Kursav**
 İŞVEREN **Dorukline**
 YAPIMCI **Dorukline**
 DANIŞMANLAR **TRM Metalco (Çelik Konstrüksiyon)**
 STATİK PROJE **Teknom Mühendislik**
 MEKANİK PROJE **PFPProje Mühendislik**
 ELEKTRİK PROJE **Meyap Mühendislik**
 İÇ MEKAN TASARIMI **BAGO Mimarlık**
 PEYZAJ TASARIMI **Terry Filidis Landscape Design**
 İNŞAAT BİTİŞ YILI **2022**
 TOPLAM İNŞAAT ALANI **500 m²**
 FOTOĞRAFLAR **ZM YASA**

İzmir Çeşme’de yer alan Mamurbaba Evi’nin kesişen iki hacmi, 1400 m²’lik arsanın kuzeydoğu bölümünde yola paralel konumlandırılmıştır. Tüm yaşam alanları üç kat boyunca metodik olarak düzenlenmiş olan konut toplam 500 m² büyüklüğünde olup, 6 yatak odası, 6 banyo, 2 mutfak ve 2 oturma odası barındırmaktadır.

Konutun tasarımı, hem yaşam alanlarının kuzeye doğru denize bakmasına hem de yoğun bir yapılaşma içerisinde mahremiyet duygusu ihtiyacına yanıt vermektedir. Formun evrimi, daha sonra yüksekliği iki katına çıkan dikdörtgen bir bloğun başlangıçtaki yöneliminden kaynaklanmaktadır. Alt blok ikiye bölünerek uzun formun bükülmesiyle yarı açık bir teras alanı yaratılıyor. Programın mekansal planlaması, bu yarı açık teras aracılığıyla dikkatleri zeytin ağaçlarına ve havuza yönlendirirken mahalleden mahremiyet duygusu sağlıyor. Hibrit betonarme ve çelik sistemlerle yenilikçi yapısal mühendislik teknikleri, pitoresk bir Akdeniz bahçesinin içinde yer alan üst katın bu büyük açıklığın üzerinde yüzüyor gibi görünmesine olanak tanıdı.

Mamurbaba Evi’nde özel ve ortak yaşam alanları arasında net bir

ayrım görülüyor. Ana yatak odaları, kuzeybatıdaki zeytin ağaçlarına ve denize bakan birinci katta nispeten تنها bir konumda yer alırken, ortak alanlar açık teras, havuz ve bahçe etrafında toplanmıştır. Evin merkezinde oluşturulan boşluk, mutfakla doğrudan fiziksel ve görsel bağlantısı olan ana yemek alanına dönüştürülürken, binanın kendi iç mekan organizasyonunun da arazi içinde tanımlanmasına yardımcı oluyor. Bu yemek alanı, kesişim noktası olarak evin merkezi haline gelirken aynı zamanda evin iç ve dış dengesini, açık ve kapalı tüm mekanlarının devamlılığını da sağlıyor. Cam cephelerin yaygın kullanımıyla zemin seviyesindeki akışkanlık, iç ve dış alanlar arasındaki sınırların bulanıklaşmasına olanak tanıyor. Böylece kullanıcıları mekanlar arasında dolaşmaya ve her mekanı kendi hızlarında deneyimlemeye teşvik eden yarı açık bir plan düzeni yaratılıyor.

Mamurbaba Evi’nin sade ve akıcı formu, detaylara, malzemeye, renge ve dokuya gösterilen titizliğin bir sonucudur. Evin siyah alüminyum dikmeleri, beyaz alçı cephesi ve dikey ahşap kaplaması ile bahçedeki ve zeytin ağaçlarındaki sürekli değişen yeşil tonları arasındaki keskin kontrast, genel

Bu yapı, XX. Ulusal Mimarlık Ödülleri ve Sergisi’nde Yapı Dalı’nda ödüle aday gösterilmiştir.

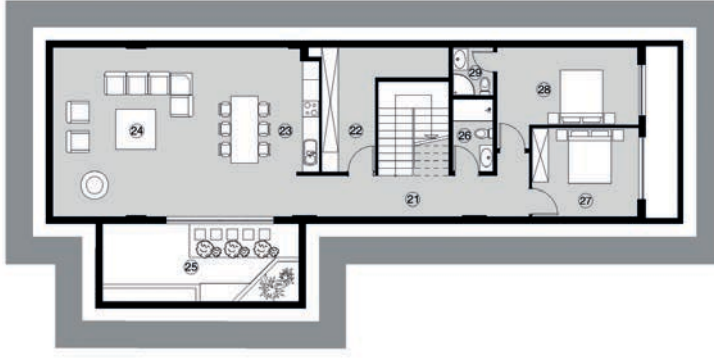

tasarıma, bileşenin üretimine verilen titiz detayı vurguluyor. ve konut inşaatı. Kuzeydoğu cephede ahşap kaplamanın kullanılması, orta açıklık ve yemek alanı çevresinde daha sıcak bir atmosfer yaratmaktadır. Beyaz sıvalı güneybatı cephesi ve taban plakaları üst ve alt kütleler arasında çarpıcı bir kontrast yaratıyor.

Birinci katın servis koridoru boyunca uzanan şerit pencereler, formun doğrusallığını vurgularken aynı zamanda birinci kattaki iç mekan ve dış mekan algısıyla da oynuyor. Üç yatak odasından oluşan üst kat, alt kata dik olarak uzanıyor ve alt salonun çatısında oluşturulan özel teras, nefes kesen manzarasıyla ebeveyn yatak odasına ayrı bir ihtişam hissi veriyor.

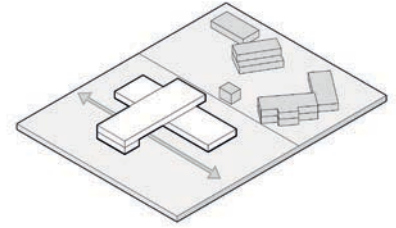
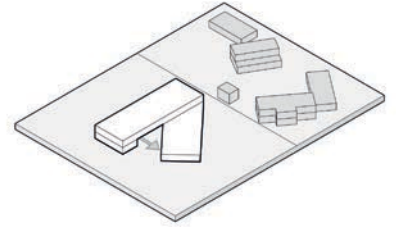
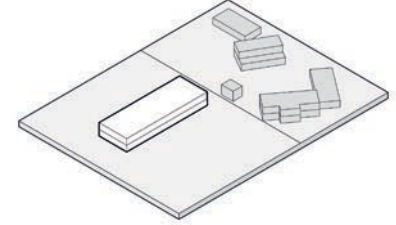
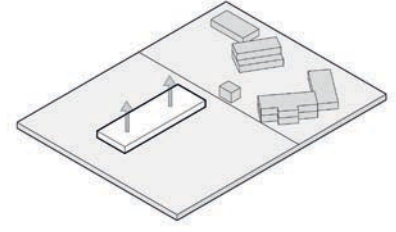
Mamurbaba Evi'nin genel formu, basit bir hareketle konut tasarımına dönüştürücü bir yaklaşım getiriyor. Mamurbaba Evi'nin tasarımı ve uygulaması, havuz ve çevresindeki peyzaj elemanlarıyla görünürlüğü, ortak ve özel yaşam alanları arasındaki bağlantıyı, renk ve malzemelerin hassas kullanımıyla uyumu ele alırken, derinlik hissi yaratarak dokunsal ve görsel ilişkileri daha da güçlendiriyor.

Bodrum Kat Planı
Basement Floor Plan

- 21 - Koridor / Corridor
- 22 - Teknik oda / Technical Room
- 23 - Mutfak / Kitchen
- 24 - Salon / Living Area
- 25 - Bahçe Alanı / Garden Area
- 26 - Giyinme Odası / Dressing Area
- 27 - Yatak Odası / Bedroom
- 28 - Yatak Odası / Bedroom

Zemin Kat Planı
Ground Floor Plan

- 1 - Giriş / Entrance Area
- 2 - Mutfak / Kitchen
- 3 - Salon / Living Area
- 4 - Banyo / Bathroom
- 5 - Yatak Odası / Bedroom
- 6 - Çalışma Odası / Workroom
- 7 - Hobî Odası / Hobby Room
- 8 - Teras / Terrace
- 9 - Havuz / Swimming Pool

1.Kat Planı
First Floor Plan

- 10 - Koridor / Corridor
- 11 - Yatak Odası / Bedroom
- 12 - Giyinme Odası / Dressing Area
- 13 - Banyo / Bathroom
- 14 - Teras / Terrace
- 15 - Yatak Odası / Bedroom
- 16 - Giyinme Odası / Dressing Area
- 17 - Banyo / Bathroom
- 18 - Ebeveyn Yatak Odası / Master Bedroom
- 19 - Giyinme Odası / Dressing Area
- 20 - Banyo / Bathroom

Arkas Sanat Alaçatı

ARTI3 Mimarlık

PROJE YERİ **Alaçatı, Çeşme, İzmir**
PROJE OFİSİ **ARTI3 Mimarlık**
TASARIM EKİBİ **Ülkü İnceköse, Uğur Yıldırım**
UYGULAMA PROJESİ **ARTI3 Mimarlık**
UYGULAMA YÖNETİMİ **ARTI3 Mimarlık**
İŞVEREN **Arkas Holding**
ANA YÜKLENİCİ **İnka İnşaat**
STATİK PROJE **Ardal Mühendislik**
MEKANİK PROJE **Matesis Mekanik**
ELEKTRİK PROJE **Dr Mühendislik**
PEYZAJ UYGULAMA **Kardelen Peyzaj**
YAPIM YILI **2023-2024**
TOPLAM İNŞAAT ALANI **2574 m²**
FOTOĞRAFLAR **ZM YASA**

E ge'de yaşam, güneşle kurulan ince bir denge içerisinde şekillenir. Sofalar, saçaklar, avlular ve bahçeler bu dengenin mekânsal karşılıklarıdır. Güneşten korunmak ile ondan faydalanmak, gölgeye çekilmek ile güneşe açılmak arasında sürekli bir hareket vardır ve bu hareket dışarı ile içerisi arasındaki ilişkide de devam eder. Gün ışığının görünür kıldıkları ve gölgede bıraktıkları, günün ritmiyle birlikte değişen bir gündelik yaşam kurar. Eylemler, güneşe bağlı olarak sürekli değişen bir mekânsal atmosfer içinde gerçekleşir.

Arkas Sanat Alaçatı tam da böylesi bir mekânsal atmosfer üzerinden, kendine özgü Egeli bir kamusal mekân. Yapı, dışarıdan bakıldığında duvarlar ile çevrelenmiş bir bahçe içerisinde yer alan sakin, yalın ve masif bir kütle olarak algılanır. Yapının mekânsal atmosferi farklı eşikler aracılığı ile kademeli biçimde insanı yapının içine alır. Caddeden yapıya geçiş bahçe duvarında açılan boşluk aracılığı ile olur, ön bahçe yansıma havuzu ve kuru peyzajı ile ziyaretçiyi caddenin yoğunluğundan kısmen de olsa koparır. Gün ışığının masif duvarlarda, duvarlardaki açıklıklarda, havuzda,

peyzajdaki etkisi zamana bağlı olarak farklılaşan bir zenginlikte ziyaretçiyi yapıya odaklar. Yapının giriş saçağı bahçeden masif kütleyle geçişte bir diğer eşiktir. Masif kütle, bu eşik aşıldığında parçalanarak zenginleşir. Yapının merkezindeki avlu, sergi salonları, sergi holü ve farklı kullanım biçimleri arasında bir bağ kurar; ışığın, gölgenin ve hareketin bütün yapı içerisinde dolaşmasını sağlar, ışık filtrelenir, yönlendirilir, parçalanır. Masif taş yüzeyler bu deneyimin sınırlarını belirler. Duvarlardaki açıklıklar ve tavan ışıklıkları güneşi doğrudan içeri almak yerine kontrol eder; kimi yerde yoğunlaştırır, kimi yerde azaltır, kimi yerde yalnızca yüzey üzerinde bir iz olarak bırakır. Böylece doğal ışık, zamanın akışını mekânsal deneyime dönüştürür. Günün saatleri değiştikçe bu ilişki de deneyim de değişir; duvarların, zeminlerin ve boşlukların ifadesi de farklılaşır.

Avlu, bu ilişkinin en yalın mekânsal araçlarından biridir. Mekânsal derinliği ile gökyüzünü yapının içine taşıırken yapıyı dışarıya tamamen açmaz. Güneşi alır, ancak onu sınırlar. Işık ile gölgeyi, açık ile kapalıyı, içerisi ile dışarısını aynı mekânsal bütün içerisinde karşılaştırır. Günün hareketini zengin biçimde görünür kılar. Sabahın ışıyla öğleden sonranın ışığı gecenin karanlığı aynı avluyu

Bu yapı, XX. Ulusal Mimarlık Ödülleri ve Sergisi'nde Yapı Dalı'nda ödüle aday gösterilmiştir.

farklı eylemselliklerle farklı kılar. Avlu etrafında sergi salonları, atölye ve sergi holleri farklı zamanlarda farklı biçimlerde kullanıma izin verecek biçimde mekânsal süreklilik içerisindedir. Mekânsal kurgu, bakmayı, durmayı, karşılaşmayı ve zaman geçirmeyi mümkün kılan ışık odaklı bir deneyimi olanaklı kılar.

Malzeme, yapının mekânsal atmosferinin oluşumunda belirleyici bir rol üstlenir. Tüm yapıda tek bir malzeme kullanılması, bir yandan yapının masif ve bütüncül karakterini güçlendirirken, diğer yandan bu kütle içinde açılan kontrollü boşlukları belirginleştirir. Gün ışığı ve gölge, malzemenin yüzeylerinde ve boşluklarında farklılaşarak yapının gün boyunca değişen mekânsal algısını oluşturur. Nitelikli ve özgün eylemlerle birlikte farklı mekânsal deneyimler sunan yapı, yalın mimarisinin gücünü detaylara kadar inen yapısal hassasiyetle inşa eder.

Yapının Alaçatı'da varoluşu, turizme dayalı tüketim kültürünün beraberinde getirdiği popüler ve basmakalıp eylemlerin dışında, sanat ve kültür odaklı alternatif gündelik yaşam pratiklerine alan açma potansiyeli açısından çok değerlidir. Güneşin, gölgenin, malzemenin ve boşluğun zaman içerisinde sürekli değişen ilişkileriyle biçimlenen bu mekânın, Alaçatı'da gündelik yaşamın farklılaşabileceği yeni bir kamusal deneyim alanı ve gündelik hayat için yeni bir ritim önerisiyle zaman içerisinde Alaçatı'nın hafızasına yerleşeceğini umuyoruz.

“GÜN IŞIĞI VE GÖLGE, MALZEMENİN YÜZEYLERİNDE VE BOŞLUKLARINDA FARKLILAŞARAK YAPININ GÜN BOYUNCA DEĞİŞEN MEKÂNSAL ALGISINI OLUŞTURUR. NİTELİKLİ VE ÖZGÜN EYLEMLERLE BİRLİKTE FARKLI MEKÂNSAL DENEYİMLER SUNAN YAPI, YALIN MİMARİSİNİN GÜCÜNÜ DETAYLARA KADAR İNEN YAPISAL HASSASİYETLE İNŞA EDER”

Çukurhan

Öget Nevin Cöcen Efthymiou

PROJE GRUBU **Öget N. Cöcen Efthymiou, Dr. Restorasyon Uzmanı (Restorasyon Projesi Müellif Mimar)**
Kolektif Mimarlık ve Yapı Hizmetleri Tic. Ltd. Şti. (Rölöve ve Restitüsyon Çalışması)
 DANIŞMANLAR **H. Meltem Ö. Gürel, Akademisyen, Mimar, Mal Sahibi**
Selim Ardalı, İnşaat Mühendisi
Levent Gürel, Akademisyen, Elektrik Elektronik Mühendisi
Metin Bingöl, Kıdemli Restorasyon Ustası
 İŞVEREN **H. Meltem Ö. Gürel**
 YAPIMCI **Öget Mimarlık Ltd. Şti.**
 STATİK PROJE **Odabaşı, Ardalı Mühendislik**
 MEKANİK PROJE **M. Hakan Özer**
 ELEKTRİK PROJE **Serhat Güneş**
 FOTOĞRAFLAR **Öget Mimarlık, Aylin Gürel**
 WEB SİTESİ **ogetarchitects.com**
 INSTAGRAM **@cukurhanizmir**

Çukurhan, İzmir İli, Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, 953 ada 33 parselde, Mimar Kemalettin Kentsel Sit Alanı içerisinde, ticaret seçenekli konut bölgesinde yer almaktadır. Yapıya Mimar Kemalettin Caddesi ve Fevzi Paşa Bulvarı üzerinden iki ayrı giriş sağlanmaktadır. Bir orta avlu etrafında gelişen Çukurhan, farklı dönemlere ait, fiziksel ve mimari özellikleri değişken yapılardan oluşmaktadır. Mimari koruma projesinin hazırlanmasına yönelik çalışmalar Aralık 2016'da başlamış, uygulama dahil restorasyon süreci 2022 yılında tamamlanmıştır.

Koruma ve restorasyon uygulaması sonucu yapının görünür kılınmasıyla öncelikle mimari miras değeri okunur kılınan Çukurhan'ın, restorasyon projesi sürecinde yapılan belgeleme ve arşiv çalışmalarıyla, mimari miras değeri şemsiyesi altında; ekonomi, sosyal, kültürel, şehircilik, inşaat tekniklerinin gelişimi ve dünya ve İzmir tarihinin bir parçası olması nedeniyle farklı değer tanımları da atfedilmesi gereken özel bir yapı olduğu ortaya çıkmıştır.

Tarihi Çukurhan'ın genel koruma yaklaşımı; yapıda hızla ilerleyen yapısal sorunların ve malzeme bozulmalarının durdurulması, ait

olduğu dokunun değişen sosyal, ekonomik ve demografik özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan işlevsel değişikliklerin özgün fiziki ve mekânsal yapı üzerindeki etkilerinin giderilmesi ve 17. yüzyıldan 1941 yılına kadar gerçekleşen müdahalelerle oluşmuş katmanlı bütünlüğün korunarak görünür ve kullanılabilir kılınması üzerine kurulmuştur. 1941 yılındaki son istilak döneminden proje tarihine kadar yapılmış niteliksiz mekânsal ekler ile muhdes mimari elemanların kaldırılması, özgün zemin, duvar ve tavan kaplamalarının nitelikli malzeme ve işçilikle yeniden ele alınması ve çimento içerikli beton şap, sıva, harç ve dolguların temizlenmesi, koruma müdahalelerinin temel başlıklarını oluşturmuştur.

Yapının yapısal ve mimari elemanlarına yönelik KUDEB analizleri gerçekleştirilmiş; konsolidasyon, tamamlama ve kısmi değişimlerde benzer ve uyumlu malzemeler tercih edilmiştir. Özgün yapısal elemanların korunması esas alınmakla birlikte, işlevsel açıdan yetersiz kaldıkları durumlarda statik müellif danışmanlığında belirlenen güçlendirme elemanlarıyla destekleyici müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Çimento içerikli

Bu yapı, XX. Ulusal Mimarlık Ödülleri ve Sergisi'nde Yapı/Koruma Dalı'nda ödüle layık görülmüştür.

müdahalelerden arındırılan avlu zemini, duvar sıva ve harçları, dolgular, silmeler ve merdiven kovanı gibi elemanlarda gerekli görülen durumlarda yeniden üretim yapılmıştır.

Kullanım kapsamında işlev; kültür mirası yapı kimliğine ve bağlamına saygılı, kent ve kentli ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve mülk sahibinin beklentileriyle örtüşen seçenekler arasından belirlenmiştir. Tek bir işlev yerine, farklı fonksiyonların ve kullanıcı profillerinin birbirini desteklediği bir yaşantı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda dört noktada sıhhi mekânlar oluşturulmuş; ıslak hacimlerin özgün tavan döşemelerinden düşürülerek alçıpan veya MDF gibi kuru malzemeli esnek sistemlerle yapılması ve özgün elemanların korunması öngörülmüştür. Zemin ve ikinci katta yeme-içme kullanımına yönelik basit mutfak bankoları düzenlenmiş, mutfak ve ıslak hacimlerin havalandırılması için güney cephesine baca eklenmiştir.

Odaların kullanımında esneklik sağlamak amacıyla birimler arası geçişler oluşturulmuştur. Doğu kanadı zemin katındaki 17. yüzyıla ait tonozlu taş kagir birimlerde açıklıklar çelik karkasla, birinci kattaki bağdadi duvarlı odalarda ise ahşap karkas elemanlarla tanımlanmıştır. Telekomünikasyon, elektrik, iklimlendirme ve zayıf akım sistemleri için görsel olarak kör noktalarda saftlar oluşturulmuş; avlu ve kagir duvarlı mekânlarda çelik ve renk skalasıyla uyumlu emt borularla yüzey çözümleri geliştirilmiştir.

Avluda üst katlara erişimi sağlamak amacıyla metal iskeletli, cam panelli hidrolik asansör ve kata ulaşımı sağlayan metal strüktürlü köprü döşeme eklenmiş; erişilebilirlik koşulları gözetilmiştir. Asma katlar, özgün çelik taşıyıcıları destekleyen çelik profillerle güçlendirilmiş ve demir iskeletli, ahşap basamak kaplı merdivenler eklenmiştir.

Müdahalelerde çelik, dolu tuğla ve cam; yapıyla uyumlu ancak yeni yapım teknolojisini ayırt edilebilir kılan malzemeler olarak kullanılmıştır. Çelik; yeni tonoz, merdiven, asansör, tesisat platformları ve asma katların yapımında, ayrıca mevcut çelik kolon ve kirişlerin desteklenmesinde kullanılmıştır. Tuğla; ortak duvarların ikincil cidarlarında, muhdes eklerin kaldırılmasıyla oluşan boşlukların tamamlanmasında, yeni

tonoz ve kemerlerde tercih edilmiştir. Güney cephesinde kaldırılan tuğla duvarın yerine kullanılan cam ise istimlakla oluşan kesilmişliği okutmaya hizmet eden sembolik bir malzeme olarak değerlendirilmiştir.

Çukurhan, yaklaşık dört asır boyunca farklı dönemlerde gerçekleştirilen müdahalelerle oluşan katmanlı değerleri ve özgün fiziki yapısı korunarak, günümüz yaşam ihtiyaçlarına asgari ölçekte cevap veren, kullanım sürdürülebilirliğini yapıyla uyumlu ve ayırt edilebilir müdahaleler aracılığıyla sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımla korunmuştur.

SERBEST ÇİZGİ Tolga Kezer

Serbest mimarlık pratiği yürüten mimarlar çoğu zaman yapıları üzerinden konuşulur. Oysa her yapının ardında, yıllara yayılan bir düşünme biçimi, çalışma pratiği, kararlar, tereddütler, karşılaşmalar ve deneyimler bulunur. Bir mimarın mesleki üretimini yalnızca inşa edilmiş işlerine indirgemeden; dünyayı okuma biçimiyle, kurduğu ilişkilerle, aldığı risklerle, sürdürdüğü arayışlarla ve zaman içinde oluşturduğu çizgiyle okumaya çalışacağız.

Ege Mimarlık dergisinin yeni bölümü **“SERBEST ÇİZGİ”**, mimarlık pratiğini sonuçlarından çok süreçleri üzerinden anlamaya çalışan bir söyleşi dizisidir. Bu bölümde kendi pratiğini sürdüren mimarlarla bir araya gelerek onların meslek hikâyelerini, üretim yöntemlerini, ofis kültürlerini ve çalışma biçimlerini konuşacağız. Bununla birlikte sohbetler yalnızca mesleki deneyimlerle sınırlı kalmayacak; her mimarın önem verdiği, üzerine düşündüğü ve paylaşmak istediği farklı konulara da alan açacaktır.

Serbest Çizgi, bir röportaj dizisinden çok, serbest mimarlık pratiğinin farklı yüzlerini görünür kılmayı amaçlayan bir karşılaşma zemini olarak düşünülebilir. Her söyleşi, bir mimarın kendi çizgisini nasıl kurduğunu, zaman içinde nasıl dönüştürdüğünü ve bugün nasıl sürdürdüğünü anlamaya yönelik bir davettir. Yapılarla başlayan bu konuşmalar, çoğu zaman mimarlığın ötesine uzanarak üretim, yaşam, düşünce ve meslek arasındaki ilişkileri de görünür kılacaktır.

Serbest Çizgi’nin ilk bölümünde Mimar Tolga Kezer’i konuk ediyoruz. Düşüncelerini ve deneyimlerini bizimle paylaştığı için kendisine teşekkür ederiz.

Mimarlıkla ilişkinizin başlangıcını bugün geriye dönüp baktığınızda nasıl okuyorsunuz?

Geriye dönüp baktığımda, mimarlıkla kurduğum ilk ilişkinin teknik bir meslek seçiminden ziyade sezgisel bir varoluş ve duruş arayışı olduğunu görüyorum. Mimarlığın ne olduğunu henüz bilmediğim, mimarların ne yaptığını tam olarak çözemediğim o erken dönemde beni çeken şey, bu mesleğin insan üzerinde yarattığı farklı etkiydi. Babam ve mimar arkadaşları, çevrelerindeki

insanlardan farklı dururlardı; güzel giyinir, güzel kalem kullanır ve çok güzel yazı yazarlardı. Onlarda, parçası olmak istediğim, mimarlığa özgü bir düşünme biçimi ve hayata karşı estetik bir duruş seziyordum. Benim için hayata bir mimar gibi bakmak, bir binayı inşa etmekten önce, o ayırt edici zihinsel dünyaya ve estetik duruşa dâhil olmak demekti. Mimarlık serüvenim, binalardan önce insandaki bu farklılığı keşfettiğim anda başladı.

Üniversiteye girdiğimde ise bu dönüşümü çok hızlı yaşamaya

başladım. Renklerin ve formların tartışıldığı; o güne kadar oda, salon ya da teras diye adlandırdığımız yerlerin artık “mekân” kavramı üzerinden düşünüldüğü; her mekânın bir görevi olduğunun ve nasıl daha iyi olabileceğinin, nasıl daha güzel görünebileceğinin ya da neden iyi işlemediğinin sorgulandığı bir dönemdi. Sezgisel de olsa bazı şeyleri keşfetmeye başladığım, zihinsel açıdan oldukça zorlayıcı geçen ilk iki yıl, başlangıçtaki bu algımı bütünüyle olgunlaştırdı.

Tüm meslek hayatımın temeli de o yıllarda atıldı. Hocalarımız bizi belirli bir çizgiye sokmaya çalışmadan destekliyor, birbirimizden farklı olsak da her birimizin değerli olduğunu hissettiriyordu. Kendimizi bulabilmemiz için bize sorgulama ve kendimiz gibi olma özgürlüğü tanıyorlardı. Mimarlık aklının gelişmeye başladığı o ilk yıllar, aslında mimar gibi düşünmeye ve hayata mimar gibi bakmaya başladığımız yıllarmış. Bugün geriye baktığımda, mimarlık eğitiminin insanı nasıl dönüştürdüğünü çok daha net görebiliyorum.

Zaman içinde değişmeyen mimari meseleleriniz neler oldu?

Zaman içinde sanıyorum değişmeyen en temel mimari meselemiz; detaylara olan tutkumuz ve her şeyi mekânın ve zamanın ruhuna göre yeniden sorgulama alışkanlığımız oldu. Trendler, teknolojiler ya da yapı üretim biçimleri ne kadar değişirse değişsin, bizim bir projeye başlarken kendimize sormaktan hiç vazgeçemediğimiz soru hep aynı kalıyor: “Bu işverene, bu arsaya, bu zamanda nasıl bir yapı önermeliyiz; bu yapı en pratik şekilde nasıl inşa edilmeli ve işlevine nasıl bir mekânla hizmet etmeli?”

Bu sorgulama pratiği, bizi ezber çözümlerden koruyan en güçlü kalkanımız. Her projede yerine özgü bir senaryo geliştirebilmemizin tek yolu; bildiğimiz her şeyi unutup, çözmeye çalıştığımız spesifik problemin çerçevesinden her şeyi yeniden yorumlamaktan geçiyor. Tasarımın rasyonel ve işlevsel bir problem çözme sanatı olduğunu biliyoruz. Esasen yapmaya çalıştığımız; sanki olması gereken zaten buymuş hissini veren, süsten uzak, yerle ve yaşamla bütünleşen “sıradanın kusursuzluğunu” yakalamak.

Biz bu sıradanın kusursuzluğunu malzemelerin ruhunda arıyoruz. Mimarlığın büyük iddialardan ziyade, probleme özgü seçilmiş malzemelerin ve bu malzemelerin üretebileceği mekân ve detayların keşfi olduğuna inanıyoruz. İşverenin ihtiyacına en yalın ve pratik biçimde karşılık veren o ana kurgu; ışığın mekâna alınış biçiminde yönünü bulurken, malzemenin alışılmışın dışında ama dürüstçe çözüldüğü milimetrik bir birleşim detayında gerçek karşılığını buluyor.

Mimarın da tam bu noktada ego üretmek yerine; topoğrafya, işlev ve mekân gibi gereksinimlerin rasyonel çözümlerini detaylarla bütünleyen bir aracı olarak kalması gerektiğini

düşünüyorum. Kısacası, mekânın ruhunu işlevsel, yalın ve pratik bir doğrulukla arama gayretimiz, yıllar geçse de ofisimizin hiç değişmeyen omurgasıdır.

Türkiye’de kendi ofisini yürütmek sizin için ne ifade ediyor?

Türkiye’de kendi ofisini yürütmek benim için her şeyden önce, mimari fikirlerimizin ve mimarlığa dair geliştirdiğimiz duruşun başka insanlar tarafından benimsenip benimsenmediğini görmek ve bu fikirlerin insanların hayatlarını ve kent mekânını ne ölçüde iyileştirebildiğini sınamak anlamına geliyor. Bir düşüncenin önce kâğıt üzerinde ortaya çıkması, sonra bir yapıya dönüşmesi ve en sonunda insanların gündelik hayatının ve kentin bir parçası haline gelmesi gerçekten muhteşem bir duygu. Kendi ofisinizi yürüttüğünüzde, yıllar içinde geliştirdiğiniz mimarlık anlayışını gerçek hayatın içinde sürekli test etme şansınız oluyor.

Türkiye, bunu yapmak için her anlamda hem zorlayıcı hem de çok öğretici bir coğrafya. Ekonomik koşulların, yapı maliyetlerinin ve üretim biçimlerinin hızla değişebildiği; çoğu zaman ideal koşulların hiçbir zaman tam olarak oluşmadığı bir ortamda mimarlık yapıyoruz. Dolayısıyla iyi bir fikrin tek başına yeterli olmadığını, o fikri mevcut imkânlarla gerçekleştirebilmenin de tasarımın en önemli parçalarından biri olduğunu öğreniyorsunuz. Belki de bu nedenle bizim için ekonomi, pratiklik ve uygulanabilirlik hiçbir zaman tasarımın karşısında duran kısıtlamalar olmadı; aksine mimarlığı biçimlendiren girdiler haline geldi.

Bu yüzdendir ki, fikrimizin işverenle beraber hayal ettiğimiz şekilde hayata geçebilmesi için şantiye şantiye geziyor, çoğu zaman işimizi ofisten değil, doğrudan

Siemens Gamesa Nacelle Fabrikası, İzmir, 2019

şantiyelerden yürütüyoruz. Ofise bağlı kalmadan, yapının üretildiği yerde olmak; tasarladığımız şeyin nasıl gerçekleştiğini görmek kadar, karşılaştığımız problemleri yerinde anlayıp tasarımı yeniden düşünme imkânı da veriyor. Bizim için mimarlık, çizimin bittiği yerde tamamlanan değil, yapı ortaya çıkana kadar devam eden bir süreç.

Bütün bunların sonunda en değerli olan ise inandığımız mimarlığın gerçek hayatta bir karşılığı olup olmadığını yerinde görebilmek. İnsanların yaptığımız mekânlarda yaşamaktan keyif aldığını, kendilerini iyi hissettiğini; yapıların zaman içinde kullanıcıları tarafından sahiplenildiğini ve bulundukları kent dokusunun bir parçası haline geldiğini görmek, bütün bu değişken ve zorlayıcı koşullar içinde doğru bildiğimiz mimarlığı üretmeye devam edebilmenin en büyük karşılığı. Sanırım bu da, bütün zorluklarına rağmen bu işi sürdürmenin benim için en güçlü nedenlerinden biri.

Bir ofisin kültürü nasıl oluşur? Sizce ofisinizi tanımlayan görünmez kurallar var mı?

Bizim ofisimizin çekirdeğinde İrem (Bobiç Dalkılıç) ve ben varız; zaman zaman projelerin ihtiyaçlarına göre genç mimarlar da aramıza katılıyor. Bu nedenle bizim için ofis kültürü, kalabalık bir yapıyı organize etmek için baştan tarif edilmiş kurallardan çok, yıllar içinde birlikte çalışma biçimimizden ve tekrar eden davranışlarımızdan oluşan

Mono, İzmir, 2023

Egeo, İzmir, 2023

ortak bir refleks gibi. Neye önem verdiğimiz, neye itiraz ettiğimiz, bir problem karşısında nasıl davrandığımız, birbirimizle, işverenle ve şantiyeyle nasıl ilişki kurduğumuz zaman içinde ofisin görünmez kurallarına dönüşüyor. Bir noktadan sonra bunları konuşmanıza bile gerek kalmıyor; projeye sonradan katılan biri de bir süre sonra bu refleksleri görerek öğrenmeye başlıyor.

Bizim ofisimizi tanımlayan görünmez kuralların başında sanırım merak etmek ve sorgulamak geliyor. Bir şeyi daha önce yapmış olmamız, onu yeniden aynı şekilde yapmak için yeterli bir neden değil. Her projede bildiklerimizi yeniden sorgulamaya, daha basit, daha ekonomik ya da daha doğru bir çözüm olup olmadığını aramaya çalışıyoruz. “Bunu hep böyle yapıyoruz” cümlesi bizim için hiçbir zaman yeterli bir cevap olmadı.

Bir diğer önemli mesele, fikrin kimden geldiğinden çok o fikirle ne yapılabildiği. Belki de küçük bir ekip olmamızın etkisiyle, mimarlığı tek bir kişinin zihninden çıkan ve diğerlerinin uyguladığı bir şey olarak hiç görmedik. Bizden, birlikte çalıştığımız genç mimarlardan, şantiyedeki ustadan, mühendisten ya da işverenden gelen bir fikir bazen projeyi hiç öngörmediğimiz başka bir yere taşıyabiliyor. Mimarın görevinin bütün cevapları bilmekten çok, doğru soruları sorabilmek; farklı kişilerden gelen

bilgi ve deneyimi süzerek tasarımın bir parçası haline getirebilmek olduğunu düşünüyorum.

Bir başka görünmez kuralımız da çizdiğimiz şeyin sorumluluğunu sonuna kadar taşımak. Bir proje bizim için çizilip teslim edildiğinde bitmiyor. Şantiyeye gidiyoruz, yapıları görüyoruz, gerektiğinde yeniden çiziyoruz; bazen verdiğimiz bir kararın doğru olmadığını görüp değiştirmekten de çekinmiyoruz. Ofisle şantiye arasında keskin bir sınırimız yok; ikisini aynı tasarım sürecinin parçaları olarak görüyoruz.

Sonuçta ofis kültürünün duvara yazılmış prensiplerden çok, birlikte çalışırken zaman içinde oluşan davranışlardan meydana geldiğini düşünüyorum. Bizim görünmez kurallarımız da sanırım oldukça basit: merak etmek, sorgulamak, fikrin kimden geldiğinden çok niteliğine önem vermek ve yaptığımız işin sorumluluğunu sonuna kadar taşımak.

Dünyaya bakışınız ile mimarlık yapma biçiminiz arasında nasıl bir ilişki var?

Ben aslında dünyaya bakışımız ile mimarlık yapma biçimimiz arasında bir ilişki kurmuyorum; çünkü benim için bunlar birbirinden ayrılabilir iki şey değil. Dünyaya nasıl bakıyorsanız, mimarlığı da öyle yapıyorsunuz. Mimarlık, dünyaya bakma biçiminizin mekân, malzeme ve detay üzerinden görünür hale gelmiş hali.

Ben her şeyin görüldüğü gibi olmasını seviyorum. Hayatta da mümkün olduğunca dürüst ve yalın olmaya çalışıyorum. Bir şeyin olduğundan daha fazlası gibi görünmeye çalışması, gereksiz yere karmaşıklaşması ya da başka bir şeyi taklit etmesi bana çok yakın gelmiyor. Sanırım bunun mimarlığımızdaki karşılığı da oldukça doğrudan. Bir malzemenin olduğu gibi var olmasını, strüktürün kendini saklamamasını, bir detayın da neyi çözmek için varsa onun gerektirdiği kadar var olmasını önemsiyoruz. Yapının kendisini olduğundan farklı göstermesine ihtiyaç duymuyoruz.

Aynı şey problem çözme biçimimiz için de geçerli. Bir problemi önce olduğu haliyle anlamaya, gereksiz olanı ayıklamaya ve mümkün olan en yalın çözümü bulmaya çalışıyoruz. Yalınlık benim için az şey yapmak ya da biçimsel bir minimalizm arayışı değil; bir şeyin olması gerektiği kadar olması meselesi. Gereksiz olan ortadan kalktığında geriye malzeme, oran, ışık, mekân ve detay kalıyor.

Dolayısıyla dünyaya bakışımızla mimarlığım arasında benim için bir mesafe yok. Hayatta aradığım dürüstlüğü, yalınlığı ve doğallığı mimarlıkta da arıyorum. Nasıl yaşamaya ve davranmaya çalışıyorsam, mimarlığı da öyle yapmaya çalışıyorum. Örneğin doğayı ve bitkileri çok seviyorum; mimarlığım da seviyor. Ben ışığı, rüzgârı, açık havada olmayı ne kadar önemsiyorsam, tasarladığımız mekânlarda da bunların hayatın bir parçası olmasını istiyorum. Sanırım insanın sevdiği, önemseydiği ya da doğru bulduğu şeyler, farkında olmadan yaptığı mimarlığın da karakterini oluşturuyor.

Mimarlığın güncel sorunları içinde sizi en çok meşgul eden mesele hangisi?

Bugün mimarlık pratiğinde bizi en çok meşgul eden meselelerden biri, çalıştığımız ölçeklerin de etkisiyle, çizdiğimiz mimarlık dilinin uygulamaya sürecinde yeterince okunamaması ve tasarladığımız şeyin, karşısındaki kişinin onu anlayabildiği ve önemini değerlendirebildiği ölçüde hayata geçmesi. Sizin için mimari fikrin önemli bir parçası olan bir detay, uygulayıcı

tarafından kolaylıkla “olmasa da olur” diye değerlendirilebiliyor. Oysa bazen bütünü oluşturan tam da bu küçük kararlar.

Belki de bu yüzden şantiye şantiye geziyor; sürekli tarif ediyor, gösteriyor, kontrol ediyor ve gerektiğinde yerinde yeniden çözüm üretiyoruz.

Bir diğer mesele her kararın maliyet üzerinden sınanması. Elbette ekonomi mimarlığın temel girdilerinden biri; ancak her şeyin bedeli olması gerektiği kadar olmalı, ne eksik ne fazla. Bir köprünün maliyeti bir köprü kadar, bir ofis binasının maliyeti de bir ofis binası kadar olmalı.

Her malzemenin ya da detayın daha ucuz bir alternatifini bulabilirsiniz; fakat o mekân için seçilmiş olanın yarattığı hissiyatı aynı şekilde yakalayamazsınız. Çünkü malzeme ve detay yalnızca bir maliyet kalemi değil, mimari ruhun bir parçası. Yapıyı olması gerekenden fazla ucuzlatmaya çalıştığınızda, bir noktadan sonra maliyeti değil, yapının ruhunu ve özünü eksiltmeye başlıyorsunuz. Bu da uzun vadede yatırımcının daha niteliksiz bir yapıyla yaşaması anlamına geliyor. Bunu anlatmaya çalışıyoruz.

Sonuçta bütün çabamız, işverenin yatırımının değerini korurken, tasarladığımız yapının mimari ruhunu kaybetmeden hayata geçmesini sağlamak.

Türkiye’de mimarlık yapmak ile başka bir yerde mimarlık yapmak arasında en temel farkın ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Türkiye’de mimarlık yapmak benim için biraz her şeye rağmen mimarlık yapmak demek. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde ekonomik

koşullardan üretim biçimlerine, kentleşme anlayışından gündelik hayatın hızına kadar neredeyse her şeyin mimarlığın ve sanatın karşısında çalıştığını hissediyorum. İyi olanı, nitelikli olanı, kalıcı olanı üretmeye çalışırken sürekli ters yönden gelen bir kuvvetle mücadele ediyorsunuz.

Bir anlamda devamlı dalgaya doğru yüzmek zorundasınız. Ekonomik koşullar sizi daha ucuzuna, zaman baskısı daha hızlısına, piyasa daha kolay olana doğru itiyor. Mimarlık ise durmayı, düşünmeyi, sorgulamayı ve doğru olanı aramayı gerektiriyor. Dolayısıyla mimarın işi yalnızca bir yapı tasarlamak değil; o yapıyı ortaya çıkaran fikri bütün bu baskılar karşısında koruyabilmek haline geliyor.

Ama bütün bunların başka bir tarafı da var. Bu koşullar sizi her durumda düşünmeye, araştırmaya ve yeniden yaratmaya zorluyor. Bildiğiniz çözümlere yaslanamıyor, sürekli başka bir yol aramak zorunda kalıyorsunuz. Bu tabii ki çok yorucu ama aynı zamanda son derece geliştirici bir süreç. Bir süre sonra değişen koşullara uyum sağlamak, elinizdeki imkânları yeniden değerlendirmek ve bir problemi farklı yollarla çözebilmek mimarlık yapma biçiminizin bir parçası haline geliyor.

Sanırım benim için en temel fark bu: Türkiye’de mimarlık yalnızca tasarlamak değil; her şeye rağmen mimarlık yapabilmenin koşullarını sürekli yeniden yaratmak demek.

Önümüzdeki yıllarda mimarlık pratiğinin hangi yönde değişeceğini düşünüyorsunuz?

Bu konu benim de zihnimi çok meşgul ediyor. Özellikle Türkiye’de yapı

HİS, Urla, İzmir, 2022

teknolojisinin dünyadaki gelişmelere kıyasla oldukça yavaş ilerlediğini düşünüyorum. Hâlâ büyük bir iş gücü kullanarak, oldukça ilkel yöntemlerle ve buna rağmen pahalı yapılar üretiyoruz. Üstelik bu üretim biçimi ciddi miktarda atık ve kirlilik yaratıyor; çevreci olmaktan da oldukça uzağız.

Dünyada ise yapı yapma refleksinin bütün bunları tersine çevirecek şekilde yeniden biçimlenmeye başladığını görüyoruz. Ahşap prefabrik sistemler artık yüksek katlı yapılarda kullanılabilir, karbon negatif malzemeler ve yapılar geliştiriliyor. Prefabrikasyon, robotik üretim ve özellikle 3D baskı teknolojileri yapının üretim sürecini tamamen değiştirmeye başlıyor. Bence bu muhteşem bir süreç.

Üstelik bu teknolojilerin mimarlığı standartlaştırmak yerine, tam tersine özgün ve yapıya özel üretimin önünü açacağını düşünüyorum. 3D baskı ve dijital üretim sayesinde, bugün ekonomik nedenlerle standartlaştırmak zorunda kaldığımız birçok yapı elemanını, malzemeyi ve detayı her proje için yeniden tasarlamak mümkün olacak. Seri üretimin ekonomisiyle kişiye ve yere özgü üretimin bir araya gelmesi, mimarlık açısından çok heyecan verici.

Ne yazık ki bugün Türkiye’de gündelik problemler nedeniyle bu konuları yeterince konuşabilecek noktada değiliz. Ama sanıyorum önümüzdeki on yıl içinde bunlar bizim de gerçek mimarlık araçlarımız haline gelecek.

Belki geleceğin mimarlığındaki en büyük değişim, yapıların biçiminden çok onları nasıl ürettiğimizde gerçekleşecek. ■

Z House, Mersin, 2025

İŞLEV

Mimaride Mekânsal Stratejiler

“İŞLEV” KAVRAMI, EN YALIN ANLAMIYLA BİR MEKÂNIN HANGİ AMAÇLA KULLANILDIĞINI İFADE EDER. UZUN SÜRE TASARIM ALANININ TEMEL BELİRLEYİCİLERİNDEN SAYILAN İŞLEV, MEKÂNSAL İHTİYAÇLARIN VE ORGANİZASYONUN TÜREDİĞİ TEMEL REFERANSLARDAN BİRİ OLARAK ELE ALINMIŞTIR. GÜNÜMÜZDE İŞLEV, YALNIZCA BİR KULLANIM TANIMI YA DA PROGRAMATİK ÇERÇEVEYLE SINIRLI KALMAYIP ÇOK DAHA GENİŞ BİR BAĞLAMDA TARTIŞILMAKTADIR.

MODERN MİMARLIK DÜŞÜNCESİNDE İŞLEV; RASYONEL PLANLAMA, VERİMLİLİK VE DÜZEN KAVRAMLARIYLA BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMİŞ, MİMARİ BİÇİMİN KULLANIM GEREKSİNİMLERİNDEN TÜREMESİ GEREKTİĞİ SAVUNULMUŞTUR. ANCAK MEKÂNIN TEKİL, SABİT VE ÖNCEDEN TANIMLANMIŞ İŞLEVLERE İNDİRGENEMEYECEĞİ TARTIŞMASINI DA DEVAMINDA GETİRMİŞTİR. KULLANICI DENEYİMİ, KÜLTÜREL BAĞLAM, GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ VE DEĞİŞEN TOPLUMSAL DİNAMİKLER, İŞLEV KAVRAMININ DAHA ESNEK VE ÇOĞUL BİR BİÇİMDE ELE ALINMASINI GEREKLİ KILMIŞTIR.

Çağdaş mimarlık pratiği ve kuramı, işlevi giderek daha açık uçlu ve dönüşebilir bir kavram olarak değerlendirmektedir. Değişen yaşam biçimleri, esnek çalışma modelleri ve gündelik yaşamın hızlanan ritmi, mekânların çoklu eylemlere karşılık verecek şekilde tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, bir yandan konvansiyonel program tanımlarının sorgulanmasına yol açarken, diğer yandan zamana bağlı olarak değişebilen, farklı kullanım senaryolarına olanak tanıyan, esnek ve hibrit programlara sahip, uyarlanabilir mekânsal stratejiler geliştirilmesini teşvik etmektedir.

Öte yandan işlev, mekânların kimler tarafından, hangi koşullarda ve nasıl kullanılacağı sorusunu hatırlatırken kavramın toplumsal, politik ve kültürel katmanlarına işaret eder. Kamusal, erişim, kapsayıcılık ve mekânsal adalet gibi tartışmalarla ilişkilendirilebilecek olan işlev, mimarlığın toplumsal sorumlulukları ve etik çerçevesi üzerine de düşünmemizi sağlar.

Ege Mimarlık dergisinin bu sayısında, “işlev” kavramının mimarlık kuramı ve pratiği bağlamında nasıl tanımlandığını, temsil edildiğini ve dönüştüğünü farklı yaklaşımlar ile bir araya getiriyoruz.

Leylek Bacaya Kondu

Bilge Bal

Leylekler, folklorun, mevsimin, uzaklardan dönmenin ve gündelik hayatın en eski yol arkadaşlarından. Bu kapak görseli de pek çoğumuzun aşına olduğu bir imgeden türüyor; eleştirel ve oyuncu bir bakışla, insan-ötesi müşterekleri mimarlık bağlamında hatırla(t)mayı vaat ediyor.

Bir bakıma leyleklerin mimarlığı devralıp sürdürmesiyle ilgili. İnsan eliyle kurulmuş olanın; gagaların, göç yollarının ve rüzgarın taşıdıklarıyla yavaşça değişmesi, birbirini hayatta tutmasıyla ilgili. Leylekler burada, sadece yapının geçici sakinleri değil, ona emek ve bakım veren ve hafıza bırakan yoldaşları.

Mimarlık, yaparak ya da bazen yapmayarak karşılık beklemeden bir başka canlının yaşamına yer açma pratiği olabilir mi? Tamamlanmış bir yapı yerine her göçte ve her dönüşte yeniden kurulan başka başka ellerin, gagaların, dalların ve malzemelerin birlikte sürdürdüğü açık uçlu bir metabolizma olarak düşünülebilir mi?

Belki kuşlarla akrabalık, onlar için kusursuz yapılar tasarlamaktan çok, kurdukları yuvayı fark etmek ve onunla birlikte neyin değişebileceğini düşünmekle başlar. Bir yapıyı

yıkmamak, taşıdığı yükü hafifletmek ya da güçlendirmek, düşen birkaç dalı yeniden örmek... Kısacası başka bir yaşamın sürmesine ihtimam göstermek.

Kapaktaki leylekler ve yuvaları da bitmiş bir imge olarak çizilmek yerine, el işinin notasyonel diliyle yeniden kuruldu. Zincirler, ilmekler, tekrarlar ve düşümler, görüntüyü bir temsilden çok başka bir elin devralıp sürdürebileceği bir tarife dönüştürdü. Tek bir elin tamamladığı kapalı bir sistemden ziyade; eklenen, sökülen, onarılan, başka bedenlerce devralınan bir yapma hali. Böylece kullanılan teknik, yalnızca leylekleri göstermenin değil, onlarla birlikte kurulan mimarlığı düşünmenin de bir yolu oldu.

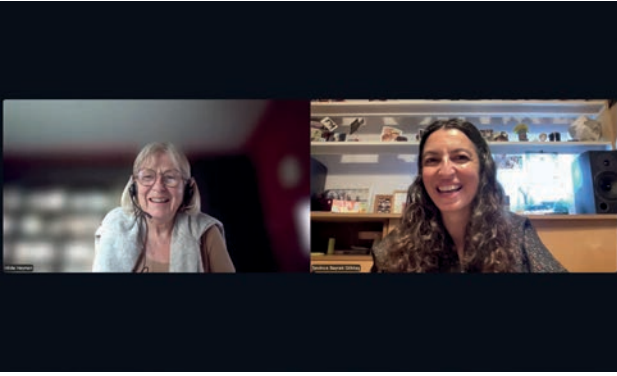
EŞLİKÇİLER

- Attar, F. (2006). *Mantık Al-Tayr* (çev. A. Gölpınarlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bektaş, C. (2003). *Kuş evleri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bridle, J. (2023). *Ways of being: animals, plants, machines: the search for a planetary intelligence*. UK: Penguin Books.
- Calvino, I. (2009). *Ağaca tüneyen baron* (çev. F. Özdem). İstanbul: YKY.
- Ekici, A. (2018). Divit, divit, divit. *Aç Yazı*, 08, 4-7.
- Le Guin, U. K. (2020). *Seasons of the Ansarac. changing planes*. New York: Harper Perennial.
- Van der Loo, M. (ed.) (2025). *With a bird: a reader on avian kinship*. Eindhoven: Onomatopée.

Hilde Heynen ile Söyleşi: Kahramanlar Olmadan Mimarlık?

Sevince Bayrak

ÜSTTE Hilde Heynen ve Sevince Bayrak (Görsel 1)

The Prize Bag: Double Lives of Architecture kitabı (Görsel 2)

Kitap Tasarımı: Esen Karol

Proje Ekibi: Aysima Akın, Reyhan Doğan, Ecem Kalay

SAĞ ALTTA Hayalet Hikâyeleri: Mimarlığın Çuval Teorisi sergisi, 2023 Venedik Mimarlık Bienali (Fotoğraf: RM Studio) (Görsel 3)

Hayalet Hikâyeleri: Mimarlığın Çuval Teorisi kitabı (Görsel 4)

ÇEVİRİ Sevince Bayrak, *SO? Architecture and Ideas*; Doç. Dr., MEF Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Hilde Heynen ile yaptığımız, yama yapılmayan çocuk pantolonlarından kahramanlar olmadan mimarlık tarihinin nasıl öğretilabileceğine uzanan bu söyleşi, 2026 yılında *The Prize Bag: Double Lives of Architecture* kitabında yayımlandı (Görsel 2). Avusturya Hükümeti tarafından iki yılda bir, Steiermark eyaletinde hayata geçirilmiş projeler arasından verilen Steiermark Eyalet Mimarlık Ödülü'nün (*Architecture Prize of the Province of Styria 2025*) küratörlüğünü Oral Göktaş ile birlikte üstlendik ve ödül kapsamında bu kitabı ve aynı isimli sergiyi hazırladık¹. HDA (Haus der Architektur) Graz tarafından düzenlenen ödülün amacı, beraberindeki sergi ve kitapla birlikte yalnızca belirli yapıları öne çıkarmak değil, mimarlık gündemine daha kalıcı bir katkı sunmak. 2025 yılı için ödülü bir yeniden işlevlendirme projesi olan Salon Stolz'a verdik, mansiyon verdiğimiz dört projenin ikisi de mevcut yapıların yeniden kullanımına odaklanıyordu. Bizim için bu süreç, mimarlıkta ödül sistemlerinin neyi görünür kıldığını, neyi dışarıda bıraktığını ve hangi değerleri yeniden ürettiğini sorgulamak için bir vesile oldu.

2023 Venedik Mimarlık Bienali Türkiye Pavyonu için yazdığımız Mimarlığın Çuval Teorisi'ndeki yaklaşımımızın devamı niteliğindeki *The Prize Bag*'in merkezindeki soru da buradan doğdu: Yapıları kusursuz ve tamamlanmış nesneler olarak değil, dönüşümün dağınık, öngörülemez ve kolektif yaşam hikâyelerinin taşıyıcıları olarak düşündüğümüzde; mimarlık ödülleri, birbirine benzeyen imajların daha fazla ortalıkta dolaşması yerine, yapıların içindeki kolektif, karmaşık ve öngörülemez hikâyelerin ortaya çıkmasına sebep olabilir mi? Ege Mimarlık'ın "İşlev" teması kapsamında Türkçeye çevirdiğimiz bu söyleşi, mimarlık ödülllerinden yola çıkarak işlev, program, yeniden işlevlendirme ve dönüşüm, bakım ve onarım, gündelik hayat ve mimari üretimin görünmeyen emekleri gibi başlıklara uzanıyor. MEF Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen *The Prize Bag* kapsamında, araştırmayı Türkiye bağlamında ödül sistemleri, yapılar ve gerçek hayattaki kullanımları üzerinden derinleştirmeye devam ediyoruz.

Sevince Bayrak: *The Prize Bag: Double Lives of Architecture* projesi için çıkış noktamız, 2023 Venedik Mimarlık Bienali Türkiye Pavyonu'nda gerçekleştirdiğimiz "Hayalet Hikâyeleri: Mimarlığın Çuval Teorisi" sergisi ve ona eşlik eden kitap (Görsel 3 ve 4). Hayalet Hikâyeleri'nde yapıları kahramanlar olarak değil, gerçek yaşamın dağınık, öngörülemez ve kolektif hikâyelerini barındıran kaplar olarak görmeyi önermiştik. *The Prize Bag: Double Lives of Architecture* ise bu araştırmanın bir devamı niteliğinde. Bu kitapta, mimarlık ödüllerinin çoğu zaman yapıların kusursuzlaştırılmış ve durağan imgelerini öne çıkardığını, ancak bu imgelerin gündelik hayatın kaotik gerçekliğiyle nadiren örtüştüğünü savunuyoruz.

Mimarlık ve ödüller konusunu araştırırken, sizin *Genius, Gender and Architecture: The Star System as Exemplified in the Pritzker Prize* başlıklı makalenizden de faydalandık. 2012 yılında yayımladığınız o makalede ve daha sonra 2020'de *Architectural Review* için hazırladığınız güncellenmiş versiyonda, "deha" kültürünü sorgulamış ve mimarlık disiplininin bireysel müelliflik fikrine duyduğu takıntıya yönelik kapsamlı bir eleştiri ortaya koymuştunuz.

2020'den bu yana Pritzker ödülünün internet sitesinde yayınlanan ödül gerekçelerine baktığımızda, Farrell & McNamara'nın cömertlik vurgusundan Lacaton & Vassal'ın "asla yıkma" yaklaşımına ve yakın zamanda Liu Jiakun'un insanların gündelik yaşamına yaptığı vurguya kadar, kurumsal dilin, küçük adımlarla da olsa, sizin de ele aldığınız bakım odaklı değerlerle örtüşmeye başladığını görüyoruz.

Bu bağlamda, son yıllarda mimarlık ortamında kayda değer bir değişim gözlemliyor musunuz?

Hilde Heynen: İtiraf etmeliyim ki artık Pritzker Ödülü'nü çok yakından takip etmiyorum. O makale için yaptığım analiz 2012'ye kadar uzanıyordu; 2020 için bazı notlar eklemiş olabilirim ama bu, kapsamlı bir araştırmadan çok bir tür egzersiz niteliğindeydi.

Ancak benim için son dönemde gördüğüm en kayda değer değişim, sizin Venedik'teki serginizdi. Bu gerçekten çok önemliydi; kendi kendime, "Evet, sonunda burada gerçekten yeni bir şey görüyoruz," diye düşündüm. Pritzker'ın günümüzde kendisini nasıl sunduğunu analiz etmek için internet sitesine yeniden bakmam gerekir; fakat birden fazla ortaklı ofisleri de kapsayacak şekilde çerçeveyi bir miktar genişletmiş olsalar bile, vurgu hâlâ çok büyük ölçüde bireyler üzerinde.

Bence Steiermark Eyaleti Mimarlık Ödülü'nün de gösterdiği gibi, bireylerden ziyade yapılar odaklanmak daha akıllıca bir yaklaşım. Umarım bazı ofislerde işine gerçekten bağlı ve yaratıcı bireylerin daha fazla katkı sunabildiği bir çalışma sürekliliği vardır. Böylece, aradığımız nitelikleri ortaya koyan bir dizi yapı ya da mimari müdahale üretebiliyorlardır. Dolayısıyla bireylerin katkısını bütünüyle göz ardı etmek istemiyorum.

Ancak hangi açıdan bakarsanız bakın, bazı bireyler diğerlerinden çok daha fazla fırsata sahip oluyorlar. "Makbul" ailelerin içine doğuyor, "makbul" ten rengine sahip oluyor ve "makbul" okullarda eğitim görüyorlar. Dolayısıyla onların yolu, farklı bir toplumsal cinsiyete, ırksal kimliğe ya da eğitim geçmişine sahip kişilere kıyasla baştan itibaren daha kolay. Bu nedenle, Pritzker Ödülü'nün yapmaya alışkın olduğu biçimiyle "deha"ya odaklanmanın izlememiz gereken yol olduğunu düşünmüyorum.

Öte yandan, bir eğitimci olarak, ki muhtemelen sen de bunu biliyorsundur, öğrencilere mimarlığı tanıtırken kimin neyi, nasıl ve ne zaman yaptığına dair bütün bu hikâyeler son derece öğretici oluyor. Açıkçası, mimarlık tarihini kahramanlar olmadan nasıl öğretebileceğimizi bilmiyorum. Kahramanlar olmadan bunu nasıl yapabileceğimize ilişkin henüz bir model geliştirmiş değilim. Elbette aralarında kadınların da bulunduğu daha çeşitli bir kahramanlar topluluğuna yer verebiliriz; ancak mimarlığı olduğu o olağanüstü şeye dönüştüren tasarımcılardan söz etmeden, öğrencilere mimarlığın neler yapabileceğini nasıl anlatabiliriz?

Dolayısıyla burada çok kesin bir sonuca varamıyorum; bütün bunlarla nasıl başa çıkılması gerektiği konusunda karmaşık duygular içindeyim. İnsanlara ödül vermekten bütünüyle vazgeçmemiz gerektiğinden de tam olarak emin değilim. Ancak ödül sistemlerini düşündüğümüzde, tek tek mimarlara değil; yapılar, projelere ve müdahalelere odaklanmanın iyi bir strateji olduğunu düşünüyorum.

Sevince Bayrak: Benim stüdyo derslerindeki deneyimim genelde şöyle oluyor: Öğrencilerden sıfırdan bir tasarım yapmak yerine mevcut bir yapıyı yeniden ele almalarını istediğimizde, sık sık "Yeterince mimarlık yaptık mı?" diye soruyorlar; sanki büyük, yeni ve göze çarpan bir tasarımın yokluğu, yaptıkları işi daha az önemli kılıyormuş gibi. Onları, mevcut olanla çalışmanın aslında başlı başına son derece güçlü bir mimari eylem olduğuna ikna etmek kolay olmuyor. Bunun en temel sebebi de eğitim müfredatının, mimarlık ortamının ve inşaat endüstrisinin mimarlığı sadece yeni yapı inşa etme olarak görme eğilimi.

Öte yandan, bakım kavramı bugün akademide ve küresel söylemde oldukça öne çıkan bir terim hâline geldi. Oysa gerçekte bakımın ciddi bir yükü beraberinde getirdiği çok sık konuşulmuyor. Bakım, onu üstlenen bireyi, kurumu ya da altyapıyı derinden tüketebilen, oldukça talepkâr bir uğraş.

Bakımı görünür kılp onu popüler bir söyleme dönüştürürken, onu sürdürmenin gerçekte ne kadar zorlayıcı ve tüketici olduğunu gözden kaçırıyor olabilir miyiz? Bakımı romantikleştirmeden, gerektirdiği yoğun emeği ve duygusal yükü kabul ederek mimarlığın içine nasıl dâhil edebiliriz?

Hilde Heynen: María Puig de la Bellacasa gibi bakım etiği üzerine çalışan feminist filozoflar, adalet ya da rasyonaliteden farklı olarak, bakıma odaklanırken bakımın aynı zamanda bir yük olduğunu göz önünde bulundurmamız gerektiğine dikkat çekiyorlar (2017). Bakım verme görevinin bir kişiye yüklenmesi ve o kişinin hayattaki temel amacı olarak görülmesi pek çok insanın ve bilhassa kadınların kendi asıl hedeflerine zaman ve enerji ayıramaması anlamına geliyor. Bu nedenle, hem geçmişte hem de bugün hâlâ kadınlarla erkeklerin neler başarabileceği konusunda bir eşitsizlik var.

Ödüller meselesi de tam burada yeniden devreye giriyor. Kapitalist sistemin işleyişine dair en çarpıcı noktalardan biri, bakım emeğinin değerli görülmemesi. Bakım emeğinin bu kadar tüketici olmasının nedenlerinden biri de bu. Çocuklarınıza, anne babanıza ya da eşinizin anne babasına bakım verdiğiniz her saat için hatırı sayılır bir ücret aldığınızı düşünün. Eğer bu emek karşılığında ciddi biçimde ödüllendirilseydiniz, durum çok farklı olurdu. Çünkü o zaman bakım, başka alanlarda katkıda bulunmasını beklemediğimiz insanların üzerine yüklediğimiz bir şey olmaktan çıkardı. Şu anda sistem büyük ölçüde böyle işliyor. Muhtemelen senin ve benim gibi kadınların akademik çalışmalarını sürdürebilmiş olmasının nedeni, daha geleneksel bir düzende bizim sorumluluğumuzda olacak bazı işleri üstlenen temizlik çalışanlarının, bakıcıların ve başka

insanların olması. Bu işleri başkalarına devredebiliyoruz; çünkü çocuklarımıza ve ebeveynlerimize bakım veren insanlardan daha fazla kazanıyoruz. Sonuçta bu, bizim açımızdan avantajlı bir durum. Ama bunu tersine çevirdiğinizi hayal edin; bence o zaman dünya çok farklı görünürdü.

Dolayısıyla, tartışılması gereken meselelerden biri de bu: Bakım yalnızca bir kelime değil. Aslında bu, bir sonraki kitap projem ya da en azından şu anda zihnimde filizlenmekte olan fikir. Kitap projesi dediğimde bunun bir ya da iki yıl içinde somutlaşmasını beklemeyin; benim için kitap yazmak çok uzun zaman alıyor, dolayısıyla çok daha uzun sürecektir. Ama gerçekten çalışmak istediğim mesele bu: Ekofeminizmi de içeren feminist bir bakım etiğinin genel bir ethos olarak nasıl kurulabileceğini ve bunun mimarlıkla nasıl ilişkilendirilebileceğini anlamaya çalışmak.

Bu bağlamda Heidegger'i de düşünüyorum. Gerçi Nazizmle yakın ilişkileri nedeniyle felsefesine karşı oldukça çelişkili duygular besliyorum. Fakat *Building Dwelling Thinking* metninde, mesken tutmanın [*dwelling*] dünyayı korumak ve ona bakmakla, özen göstermekle ilgili olduğunu söyler (Almancada bunun için *pflegen* kelimesini kullanır) (Heidegger, 1954; 1971). Dolayısıyla mesele bir açıdan yine buraya dönüyor. Heidegger bunu söylüyor olmasına rağmen ondan neden nefret ettiğimi anlamaya çalışmak istiyorum.

Burada açılması ve üzerinde düşünülmesi gereken çok şey var ve ben henüz bunları çalışmaya başlamış değilim. Ama bu, senin sözünü ettiğin meseleyle gerçekten de doğrudan bağlantılı: Bakım bir yüküdür ve son derece tüketici olabilir.

Aynı zamanda şunu da düşünüyorum: Eğer insanlığın eşitlik ve adalet açısından gelişip serpilebileceği bir gelecek tahayyül edeceksek, bu gelecek ancak bakımı temel alan bir güzergâh üzerinden gerçekleşebilir. Yalnızca diğer insanlara değil, başka türlere ve gezegene yönelik bir bakım...

Sevince Bayrak: İngilizce literatürde bakım ve onarım [*care and repair*] kavramları çoğu zaman birlikte kullanılsa da aslında oldukça farklı

ağırlıklar taşıyorlar. Bana göre onarım, bir emek biçimi olarak genellikle daha görünür, biraz daha fazla değer gören ve en önemlisi, çoğu zaman karşılığı ödenen bir iş. Bakım ise büyük ölçüde görünmez ve ev içi alana ait kalmaya devam ediyor. Sizce bakım ve onarım arasındaki ilişkiyi nasıl düşünmeliyiz?

Hilde Heynen: Şimdi bana, aslında daha önce üzerine pek düşünmediğim bir şey sordun. Benim için onarım her zaman bakımla çok yakından ilişkiliydi. Ama senin dediğin gibi karşılığında daha iyi ücretlendiriliyor mu, o kadar emin değilim.

Son birkaç yılda beni en çok şaşırtan şeylerden biri, rahmetli anne babamın evi hakkında kardeşlerimle konuşurken yaşandı. Ben uygulama yapan bir mimar değilim, bu yüzden bazı başka mimarlardan görüş istedik. Öğrendiğim şey inanılmazdı; bize verdikleri tavsiye, evi yıkip yeniden yapmak oldu. Binayı yıkmamanın maliyeti yalnızca 10 bin avro. Yeni bir ev inşa etmek ise yaklaşık 400 bin avroya mal oluyor. Evi onarmak, üzerine ilginç bir mimari müdahale yapmak ise toplamda, evi yıkip yerine yeni bir yapı inşa etmekten daha pahalıya geliyor.

Günümüzde ekonomik mantık şöyle: Elinizde olanı atın ve yeniden başlayın. Tüketimi besleyen şey de tam olarak bu; nesnelerin içine baştan yerleştirilmiş bu eskime mantığı. Artık kıyafetlerimizi ya da elektrikli süpürgelerimizi tamir etmiyoruz. Arabaları tamir etmek de zor, özellikle de elektrikli arabaları. Kolay kolay bozulmuyorlar, ama bozulduklarında tamir edilmeleri çok güç.

Etrafımda gördüğüm şu; onarım, ekolojik duyarlılığı olan insanların üzerine konuştuğu bir şey, ama ben pratikte onarım yapan pek kimseyi görmüyorum. Çocuklarım, pantolonları söküldüğünde dikiş dikmeyi bile bilmiyor. Torunlarımdan birinin (altı yaşında) bütün pantolonları delik; çünkü sürekli koşuyor, tırmanıyor ve düşüyor. Ama kimse onları tamir etmekten söz etmiyor. Gidip yenisini alıyorsunuz; çünkü belki on avroya mal oluyor. Oysa onu onarmak için bir saat harcarsanız, belki otuz avro kazanabileceğiniz bir saatten vazgeçmiş oluyorsunuz.

Böyle düşündüğünüzde, onarım ekonomik olarak sürdürülemez hâle

geliyor. Kapitalizmde temelde yanlış olan da bu zaten.

Sevince Bayrak: Mimarlıkta mevcutu onarmaktan söz ettiğimizde, mevcut yapılarla çalışmak mimarların, işverenlerin ve yüklenicilerin gözünü korkutuyor. “Bu tuğlayı yerinden çıkarırsam ne olacak?” Bilinmeyenden korkmak, öngörülemez sorunlarla karşılaşma ihtimali, sektörü yeni yapı üretimine geri çekiyor.

Makalenize dönmek ve Pritzker jüri raporlarında, ödül kararlarını gerekçelendirmek için kullanılan sıfatlara ilişkin analizinizi yeniden ele almak istiyorum. Orada mimarlar ve işleri için kullanılan bazı sıfatları eril ya da dişil olarak sınıflandırıyorsunuz. Örneğin bu analizlerde çığır açıcı [*groundbreaking*]² sıfatı genellikle yeni olanla ilişkilendirilen, güçlü ve eril bir ifade olarak görülüyor. Öte yandan, “doğum” eylemini düşünüyorum: Doğum, yoğunluğu ve fiziksel etkisi bakımından kelimenin tam anlamıyla çığır açan bir deneyim, ama aynı zamanda mevcut olandan bir şeyi dünyaya getirmeyi temsil eden dişiliğin en güçlü metaforlarından biri.

Bu sıfatları eril ve dişil olarak sınıflandırmanız belirli bir metodolojiye mi dayanıyor, yoksa daha çok mimarlık diline yerleşmiş toplumsal cinsiyet tarihinin sezgisel olarak fark edilmesine mi?

Hilde Heynen: Elbette toplumsal cinsiyet çalışmaları alanına aşinayım ve farklı ülkelerde bireylerin çeşitli özelliklerinin erkeklik ya da kadınlıkla nasıl ilişkilendirildiğini inceleyen sosyologları da uzun zamandır okuyorum. Aslında bütün bunlar oraya dayanıyor. Daha önce de söylediğim gibi, bu çalışma kapsamlı bir araştırmadan çok bir tür egzersiz niteliğindeydi; ancak söz konusu örüntüler kültürlerötesi ve oldukça tanıdık. Örneğin Christine Battersby’nin *Gender and Genius* (1994) kitabında bu temaların tümüne rastlayabilirsiniz.

Kadınların yenilikçi ya da çığır açıcı olması beklenmez; dâhiler erkektir ve yenilikçi, çığır açıcı ve yaratıcı olabilenler onlardır. Gebeliğin ve doğum yapmanın kültürel metaforlar olarak daha merkezi bir yere sahip olmamasına her zaman şaşırımdır.

Geçmişte zaman zaman mimarların yapıları “doğurmasından” söz edildiğini görürüz. Bu, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar oldukça yaygın bir söylemdi; fakat günümüzde artık öyle değil.

Her ne kadar bu konuda hiç yazmamış olsam da, gebelik ve doğum, tek bir kişi değil de iki kişi olmanın ve ardından bu kişilerden birinin sizin içinizden çıkarak dünyaya gelmesinin son derece yoğun deneyimleri. Erkekler bunu deneyimlemiyor; gerçekten çok tuhaf bir şey. Bunun etrafında kurulmuş olan anne olma ve bir bebeğe bakım verme fikrini romantikleştiren bütün kültürel ideoloji ise aslında son derece gerekli. Çünkü kadınlar olarak içimizde büyüyen bu şeyi, kurtulmak isteyeceğimiz bir tür tümör olarak görmemizi engelleyen şey tam da bu.

Bedenimizde olup biteni kabul edebilmemiz için, bebeklerin pembe dünyasına ve annelerin güya doğuştan gelen sevgisine dair bütün bu idealize edilmiş kültürel anlatıya ihtiyacımız var. Bence çok önemli bir varoluşsal deneyim ama bu konu felsefede hiçbir zaman temel bir mesele olarak ele alınmadı, değil mi? Bracha Lichtenberg Ettinger (2000) gibi bu konularla ilgilenen bazı feminist kuramcılar ve sanatçılar var; ancak bunlar felsefenin daha geniş panoraması içinde hâlâ kıyıda köşede kalmış konular.

Sevince Bayrak: Belki de felsefe çoğu zaman erkekler tarafından yazıldığı için olabilir mi?

Hilde Heynen: Tam olarak öyle. “Çığır açıcı” [*groundbreaking*] sıfatının doğum yapmakla ilişkilendirilmemesinin nedeni de bu. [*Groundbreaking*], birinin el değmemiş bir araziye gelip toprağı yarmaya başlamasını, doğayı kültüre dönüştürmesini ima ediyor ve bunu yapan alışıldık failer de kadınlar değil, erkekler. Kadınlar, bu ilk “toprağı yarma” işi bittikten sonra devreye giriyor. Sonrasında, o toprakta ne yetişecekse onun bakımını üstleniyorlar. Ama ilk hamlenin, toprağı açmanın erkekler tarafından yapılması gerektiği varsayılıyor.

Toplumsal cinsiyet ve sosyoloji üzerine yoğun biçimde okurken bu kültürel örüntülerin farkındaydım. Sosyal bilimcilerin, farklı kültürlerin erkeklik ve kadınlığı nasıl gördüğünü

belirlemek için geliştirdikleri yöntemler var; ben de bu ayrımları büyük ölçüde onlardan aldım. Bu kitaplarda okuduklarım, bana öğretilen dünyayı algılama biçimiyle de çok güçlü biçimde örtüşüyordu.

Dolayısıyla neyi eril, neyi dişil olarak gördüğüm konusunda kendi sezgilerime de başvurdum; çünkü hâkim ana akım kültürün çok büyük bir kısmını içselleştirerek yetiştirdim. Bu oldukça sezgisel bir çalışmaydı. Yine de yaptığım bütün bu sınıflandırmalar için, neden o şekilde karar verdiğime dair güçlü bir gerekçe sunabileceğime inanıyorum.

Tabii şöyle şeyler de duydum insanlardan: “Bu etiketleri kullandığında, sen de aslında erkeklerin ve kadınların neyi nasıl yaptığına dair yargıları onaylamış olmuyor musun?”

Sevince Bayrak: Ama aslında bu şekilde etiketleyen siz değilsiniz; siz sadece Pritzker jüri raporlarında tekrarlanan etiketleri ortaya çıkarıyorsunuz. Mevcut terminolojiyi ve değer sistemlerini yeniden tanımlamaya başladığımızda kendi rollerimizdeki kişisel çelişkilerle de yüzleşiyoruz. Biz mesela deha kültürünü ya da bireysel ödül sistemlerini eleştiriyoruz, diğer taraftan da Venedik Bienali gibi kurumsal platformların sağladığı görünürlükten de faydalanıyoruz. Acaba bu sistemleri içeriden değiştirmeye çalışmak mı yoksa yekten söküp atmak mı doğrusu?

Hilde Heynen: Bana kalırsa doğrusu, bu sistemleri yeniden biçimlendirmek için çaba sarf etmek; çünkü bunları tamamen yok sayarsak mimarlıkla bağımız ne olacak? Benim için mimarlığı sahiplenmek önemli. İnsanların bize “ilginç işler yapıyorsunuz ama bunların mimarlıkla alakası yok” dediği bir noktaya gelmek istemiyorum.

Eğer ana akım mimarlığı tamamen boş vererseniz, masadaki yerinizden ve tartışmanın bir parçası olma iddianızdan vazgeçmiş olursunuz. Bu yüzden bana göre mesele -siz olmanız da nihayetinde varlığını sürdürecektir bir şeyi- bütününü bir kenara atmaktan çok, onu yeniden şekillendirmekle ilgili.

Dolayısıyla masadaki yerinizi sahiplenmek, disiplini baştan icat etmek yerine yeniden şekillendirmek için çaba göstermek anlamına geliyor.

SOLDA Steiermark Eyaleti Mimarlık Ödülü'nü kazanan Salon Stolz, Architektursalon ve su.n (Fotoğraf: SO?) (Görsel 5, 6)

Tabii bizim gibi insanların çoğunlukta olduğu bir durumdan söz etmiyorsak, ki kesinlikle çoğunluk değiliz. Bir gün çoğunluk hâline gelirsek, o zaman her şeyi sıfırdan yeniden tasarlayabiliriz.

Sevince Bayrak: Çoğunluk değiliz ama bir taraftan da bugün giderek büyüyen bir mimari vicdan azabına tanık oluyoruz. Yapı inşa etmek giderek etik açıdan sorunlu bir eylem gibi görünmeye başladı, öğrencilerde de bunun yansımaları var. Buna karşılık, makro ölçekte sektör hiçbir tereddüt göstermeden durmaksızın inşa etmeye devam ediyor.

Siz de üniversite ortamında ya da genel olarak mimarlık sahnesinde, mimarlara yönelik böyle bir suçluluk duygusunun arttığını hissediyor musunuz?

Hilde Heynen: Ben de tam olarak aynı şeyi yaşıyorum. Mimarlık kuramı dersimde öğrencilere, ekolojik açıdan bakıldığında en iyi yapının hiç inşa edilmeyen yapı olduğunu söylüyorum.

Öğrenciler bu çelişkilerle doğrudan müfredatın içinde karşılaşılıyorlar. Örneğin KU Leuven'de beton konusuna güçlü bir şekilde odaklanıyoruz, çünkü inşaat mühendisliği bölümündeki meslektaşlarımız bu konuda uzman. Buna karşılık ahşap yapı konusunda neredeyse hiçbir şeyimiz yok, çünkü bu alanda uzmanımız bulunmuyor. Beton derslerini kaldırırsak, o meslektaşlarımız varoluşsal bir krizle karşı karşıya kalır. Ama gerçekten daha sürdürülebilir bir yöne ilerlemek istiyorsak, öğrencilerin en azından ahşap konusunda bir şeyler öğrenmesi gerekmez mi?

Öğrenciler bu boşlukları görebilecek kadar akıllılar. Ama yine de birçoğu

sonunda gayrimenkul şirketlerinde çalışacak, ticari işveren taleplerini kabul edecek ve ana akım yolu izlemeye devam edecek.

Sevince Bayrak: 2025 yılındaki Steiermark Eyalet Mimarlık Ödülü'nü bir yaşlı bakım evinin girişine entegre edilmiş deneyim alanı ve müze projesi olan Salon Stolz kazandı (Görsel 5 ve 6). Bugün artık bakım evleri, artan ve yaşlanan nüfusla beraber büyük şehirlerde önemli bir ihtiyaç.

Siz erken dönem çalışmalarınızda, özellikle *Architecture and Modernity* (2000) kitabınızda, “evsizlik” kavramını modern yaşamın bir koşulu olarak ele almıştınız. Yakın tarihli *I Should Have Done It So Much Earlier. Older Adults Moving and Recreating a Sense of Home* başlıklı makalenizde ise (D'herde ve Heynen, 2025) “evin akışkanlığı” fikrini ortaya koyuyorsunuz.

Evin artık yalnızca kendimiz için inşa ettiğimiz sabit bir konut olmadığını; yaşlı bakım merkezleri, anaokulları ve okullar gibi mekânlara da yayıldığını öne sürüyorsunuz. Başka bir deyişle, özel alanın dışında da ev içi yaşamın sürekliliğini taşıyan bir mimarlıktan söz ediyorsunuz.

Ev içi bakım, kurumsal ama aynı zamanda akışkan olan bu mekânlara taşındıkça, sizin “ev” tanımınız nasıl değişti?

Hilde Heynen: *Architecture and Modernity*'de söz konusu olan evsizlik, açıkça bir tür metafizik evsizlik. Bu anlamda bugün de geçerliliğini koruyor: Az önce tarif ettiğimiz gibi, bakımın ve onarımın uygulanabilir pratikler olarak görülmediği bir dünyada, insan kendini hâlâ evinde hissedebilir mi?

“Metafizik evsizlik” dediğim şey de bu aslında: Dünyada işlerin yolunda gitmediğini, işleyiş biçiminin yanlış olduğunu ve bu dünyanın benim bir birey olarak kendimi iyi, huzurlu ve rahat hissedebileceğim bir yerle örtüşmediğini hissetmek. Benim için “metafizik evsizlik” şu anlama geliyor: Harika bir Noel geçiriyor olabilirim, ama Gazze'de insanlar acı çektiği sürece benim Noel'im kusursuz olamaz. Dünyada bütün bu acılar var ve bu durum değişmiyor.

Sara Ahmed (1999), filozofların evsizlikten ve kendini evsiz hissetmekten söz ettiklerinde, eğer kastettikleri metafizik bir evsizlikse, söylediklerini doğrudan kabul etmememiz gerektiğine dikkat çekmişti. Göçmenseniz ya da sokakta uyuyorsanız, evsizliğiniz çok daha gerçek, fiziksel ve yoğun bir deneyimdir. Bu argümanı ciddiye alıyorum ve her iki evsizlik türünden de söz etmeye çalışıyorum.

Metafizik evsizlik hâlâ orada; aslında benim entelektüel yolculuğumu yönlendiren şey de bu. Sanırım çoğu insan etrafına baktığında dünyanın kesinlikle iyiye gitmediğini düşünüyor. Ancak bu genel durumun içinde, Gazze'deki insanlar gibi, gerçek ve fiziksel evsizlikle karşı karşıya kalan insanlar da var. Bu ise bütünüyle başka bir şey; çok daha acil, çok daha doğrudan ve yoğun bir deneyim. Bunun hakkında da konuşmamız gerekiyor.

Evin akışkanlığından da söz etmemiz gerek. Benim için ev üzerine konuşmak aynı zamanda bir süreçten söz etmek demek: İnsan kendini bir yerde nasıl evinde hissediyor? Her taşındığınızda evinizi yeniden kurarsınız. Yeni bir bebeğiniz olacağı için evinizde

değişiklik yaptığınızda bile, yine bir evi kuruyor, uyarlıyor, onarıyor ve onun bakımını üstleniyorsunuz. Bu, hiçbir zaman bütünüyle ortadan kalkmayan metafizik evsizlik zemini üzerinde gerçekleşen bir oluş süreci. Kendi düşünsel güzergâhımı böyle çerçeveliyorum. Ev ve mesken tutmak [dwelling], çalışmalarım da her zaman temel meseleler oldu, ancak deneyimin farklı düzeylerinde ele alındılar. Ben de bu düzeylerin birbirleriyle nasıl iç içe geçtiğini anlamakla ilgileniyorum.

O dönem doktora öğrencim olan Jakob D'herde ile birlikte yazdığımız "aging in place" [yerinde yaşlanma] makalesi (D'herde ve Heynen, 2025) ise belirli bir Flaman bağlamına dayanıyor. Buradaki kültürel ideal, kişinin kendi aile evini inşa etmesi ve öngörülebilir gelecekte de orada yaşamaya devam etmesi. Yaşam koşulları değiştikçe taşınmanın daha yaygın olduğu Birleşik Krallık'ın aksine, Flandre'da insanlar çoğu zaman ancak onlarca yıl önce inşa ettikleri evde gerçekten "ikamet edebileceklerini" hissediyorlar.

Ancak bu fikir çoğu zaman insanları sınırlayan bir ideale dönüşüyor. Evin akışkan olduğunu vurgulamamız gerekiyor; insanlar taşınırsalar bile yeni bir ev kurabilir ve orada iyi bir yaşam sürdürebilirler. Tek bir belirli yapıda kalmaya bu kadar büyük bir önem atfetmek, sonuçta onlar için en iyi seçenek olmayabilir.

O makaledeki temel argüman buydu: Eğer evin birçok farklı yerde kurulabileceği fikrini benimsersek, bu hem konut piyasasını daha esnek hâle getirir hem de yeni yapı üretme ihtiyacını azaltır. Makroekonomik ve ekolojik açıdan bakıldığında, insanların kendileri için fazlasıyla büyük evlerde yaşamaya devam etmesi verimsiz. Yaşlanan bireyler açısından, banliyölerden gündelik ihtiyaçlara yakın olanakların bulunduğu bir çevreye taşınmak çok daha pratik. Buradaki vurgu, "metafizik evsizlikten" çok, kişinin kendisi için bir ev kurmasının somut ve etkin süreci üzerinde.

Sevince Bayrak: Bu yılki Steiermark Eyaleti Mimarlık Ödülü'ü Salon Stolz'a vermemizin sebeplerinden biri, bir bakım yapısının yeniden programlanmasının farklı kuşaklar arasında böylesine kendiliğinden

etkileşimler doğurmasına duyduğumuz hayranlıktı. Deneyim alanını ziyaret eden çocuklar müzik aletleri ile oynarken, bakım evinde kalan yaşlılar onların yanından geçerek odalarına çıkıyordu. Tesisin kente açılan bahçesi de bakım evi sakinlerini kentlilerle buluşturuyordu.

Ancak bu seçimimiz, ödülün "saf mimarlık"tan çok programatik karmaşıklığa verildiği yönünde eleştirilerle karşılaştı.

Eğer ki mimarlık bizim umut ettiğimiz gibi bireysel ve kahramanca bir eylemden kolektif bir pratiğe doğru kayıyorsa, sizce mimarlık ödülleri yalnızca ortaya çıkan ürünü değerlendirmek yerine gerçek yaşamın göz ardı edilen seslerini duymamızı sağlayan ve disiplinin geleceğini şekillendiren araçlar olarak yeniden tanımlanabilir mi?

Hilde Heynen: Ben bu tür eleştirilecek ödüllerin önemli olduğunu savunuyorum; aksi takdirde bu tartışma hiç başlamıyor bile. Bu, tartışmayı zorla da olsa ortaya çıkarmanın, onu var etmenin bir tür doğrudan aracı.

Böyle bir araç olmadan, mimarlığa farklı bir mercekten bakmayı savunan bütün bu yaklaşımlar, yani odağı yaşam süreçlerine, bakım etiğine, yenilemeye, bakıma ve biyolojik çeşitliliğe kaydırma çabaları, ana akım mimarlık kültürüne gerçekten nüfuz edemiyor. Bence, sahip olduğumuz meşru argümanlarla bu kültürün içine girmenin ve onu etkilemenin yollarından biri sergiler, sizin Venedik'te yaptığınız gibi, Manifesto ve bu tür ödülleri. Mimarlığı tartışmanın merkezine yerleştirirken aynı anda şu soruyu sormaya devam etmek önemli: "Mimarlık hakkında konuşurken aslında neden söz ediyoruz?"

Bu bana birkaç yıl önce yaşadığım benzer bir deneyimi hatırlatıyor. Belçika'daki memleketim Leuven'de, en iyi mimari uygulamaya verilecek ödülün jüri üyelerinden biriydim. Ödülü Hal 5'e verdik. Hal 5 projesi kalıcı olması amaçlanmayan bir müdahaleydi; tam kapsamlı restorasyon için henüz gerekli maddi desteği alamamış bir anıt yapı için geçici bir kullanım önerisiydi.

Maddi destek sağlanana kadar yapıyı on yıl boyunca boş bırakmak yerine, spor, kafe, sosyal market ve

bahçe gibi çeşitli programları bir araya getiren geçici bir kullanım oluşturulmuştu. Mimari açıdan bu müdahale son derece akıllıca gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, popüler basında sizin karşılaştığınızda çok benzer bir tepkiyle karşılaştık: "Ödülü bu projeye veriyorsunuz ama bu kalıcı bile değil, gerçekten yeni bir yapı da değil, yalnızca bir programlama meselesi..."

Bu yüzden sizin aldığınız tepkiyi çok iyi anlıyorum: "Bu mimarlık değil, yeni inşa edilmiş bir mimari nesne olmayan bir yapıya neden mimarlık ödülü veriyorsunuz?"

Bence insanların mimarlığa dair düşüncelerini açmak için bu tür tartışmaları memnuniyetle karşılamalıyız. Böyle beklenmedik ödüller verdiğinizde, bu konuşmaların gerçekleşmesini sağlıyorsunuz. Statükoyu bu tür müdahalelerle sarsmadığınız sürece, muhafazakâr fikirler gidişatı belirlemeye ve baskın kalmaya devam eder. ■

DİPNOTLAR

1 *The Prize Bag: Double Lives of Architecture* sergisi 26 Şubat - 15 Mayıs 2026 tarihleri arasında Haus der Architektur Graz'da düzenlendi. Ödül ve sergi için bkz. <https://hda-graz.at/en/programme/the-prize-bag-double-lives-of-architecture>
Sergiyle aynı adı taşıyan kitap için bkz. Bayrak, S., Göktaş, O., Dzubur, Z. (2026). *The prize bag: Double lives of architecture*. Architecture Yearbook Graz Styria.
<https://hda-graz.at/publikationen/jahrbuecher/the-prize-bag-double-lives-of-architecture-architekturjahrbuch-graz-steiermark-2025>
2 Çeviri notu: Çığır, kar üzerinde çığın veya yürüyenlerin açtığı iz, patika veya yol anlamına gelir. Bu anlamda çığır açmak, doğum eylemi ile ilişkilendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahmed, S. (1999). Home and away: narratives of migration and estrangement. *International Journal of Cultural Studies*, 2(3), 329-347.
- Battersby, C. (1994). *Gender and genius: towards a feminist aesthetics*. London: Women's Press.
- D'herde, J. ve Heynen, H. (2025). I should have done it so much earlier. older adults moving and recreating a sense of home—case studies from Belgium. *Journal of Aging and Environment*, 1-17.
- Heidegger, M. (1954). Bauen, wohnen, denken. *Vorträge und Aufsätze* içinde (ss. 145-162). Pfullingen: Neske.
- Heidegger, M. (1971). Building dwelling thinking. *Poetry, language, thought* içinde (ss. 145-161). New York: Harper&Row.
- Heynen, H. (2000). *Architecture and modernity*. The MIT Press.
- Heynen, H. (2012). Genius, gender and architecture: the star system as exemplified in the Pritzker Prize. *Architectural Theory Review*, 17(2-3), 331-345.
- Lichtenberg Ettinger B. ve Coessens, P. (Ed.) (2000). *Artworking 1985-1999*. Ghent: Ludion.
- Puig de la Bellacasa, M. (2017). *Matters of care: speculative ethics in more than human worlds*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

İşlevden Eyleme

Melis Varkal

İzQ İnovasyon Merkezi

Sepil Holding Ofisi (Eski Urla Sabun Fabrikası)

Bir yapının iyi çalışması, kendisi için tanımlanmış işlevi kusursuzca yerine getirmesi midir; yoksa henüz öngörülmemiş işlevlere de uyum sağlayabilmesi mi?

Mimarlık tartışmalarında işlev uzun zamandır önemli bir yere sahip. Bir yapının ne için tasarlandığı, halen çoğu zaman nasıl tasarlanacağını belirleyen temel bir parametre. Louis Sullivan'ın 1896'da ortaya koyduğu ve modern mimarlık düşüncesinde farklı biçimlerde yeniden yorumlanan *form follows function* önermesi, biçim ile kullanım arasında güçlü bir nedensellik kurar: Önermeye göre önce işlev tanımlanır, ardından bu işlevi karşılayacak biçim ve mekânsal organizasyon geliştirilir (Sullivan, 1896). Ancak bir yapının yaşamı, tasarlandığı andaki programdan çok daha uzun ve karmaşık. Kullanıcılar değişir, ihtiyaçlar dönüşür, çalışma ve yaşama biçimleri farklılaşır; yapılar başka dönemlere, başka kullanıcılara ve kimi zaman tamamen başka işlevlere devredilebilir. Bu durumda işlevi yalnızca tasarımın başlangıcında tanımlanan bir veri olarak görmek, mimarlığın zamanla kurduğu ilişkiyi eksik bırakır.

Buradan hareketle şu soru anlam kazanır: **Mimarlığın görevi belirli bir işlevi karşılamak mıdır, yoksa işlevin değişebilmesine veya dönüşebilmesine izin verecek mekânsal ilişkileri kurmak mı?**

Benim de parçası olduğum mimarlık pratiğimiz için mimarlık, işlevi biçime dönüştürmekten çok, işlevlerin değişebilmesine izin veren mekânsal ilişkiler üretme eylemi. Uzun zamandır

bu argümanı merkeze koyarak mimarlık yapma derdi edinmiş bir ekibiz. Bu argümanın öncülerinden olan Bernard Tschumi'nin, Sullivan'ın söylemine atıfta bulunarak ortaya attığı *form follows fiction* söylemi de aslında bu argümanı tek cümleyle açıklar. Tschumi, 1978 tarihli manifestosunda "*fiction will replace function*" [kurgu işlevin yerine geçecek] diyerek *form follows function* ilkesini bilinçli biçimde tersyüz eder (Tschumi, 2015). Buradaki *fiction*, basitçe bir hikâye anlatmak anlamına gelmez; aksine yapının ana karakterini tarifleyen kurgu olarak tercüme edilebilir. Tschumi (2015) için mesele, mimarlığın önceden belirlenmiş işlevsel standartların doğrudan ifadesi olmaktan çıkarılması ve mimarlığın fikirler, eylemler, olaylar ve mekânsal deneyimler üzerinden düşünülmesidir.

Benzer şekilde Tschumi'ye göre asıl mesele biçimin kendisi de değildir; mesele mimarlığın ne yapabileceği, ortaya koyduğu potansiyelin ne olduğudur (Belogolovsky, 2004). Bu bakış açısı, işlevi ortadan kaldırmıyor; aksine, onu başka bir yere taşıyor. İşlev artık biçimi belirleme gücü olan tekil bir parametre olmaktan çıkıyor. Yapıya atfedilen program, eylemler ve kullanımlar üzerinden tekrar okunuyor ve böylece tasarım sürecinde mimar, mimariyi oluşturan daha geniş bir ilişkiler alanının parçalarına odaklanabiliyor. Böylece mimar, "bu mekân ne için kullanılacak?" sorusu yerine "bu mekânda neler gerçekleşebilir?" sorusunu sorarak kendisine daha fazla alan açabiliyor.

Bu ayrım oldukça önemli, çünkü program tanımlıyken eylem onlarca

potansiyeli içinde barındırır. Eylemlerin çeşitlenmesiyle bir mekânın kullanımı kullanıcılar tarafından defalarca yeniden üretilebilir. Bir koridor yalnızca dolaşım alanı olarak kalmayabilir; bir merdiven yalnızca düşey sirkülasyon elemanı olmayabilir; bir avlu yalnızca açık alan olarak değerlendirilmeyebilir. Mekân, kendisine atanan işlevin ötesinde yeni ilişkiler üretmeye başladığında yapılan mimarlığın asıl potansiyeli görünür hale gelir.

Bu noktada yine Tschumi'nin *concept, context, content* üçlemesi de tartışmayı genişletmek için ilginç bir referans noktası. Event-Cities 3'te Tschumi (2005), mimarlığı yalnızca biçim ve program arasındaki ilişki üzerinden değil, kavram, bağlam ve içerik arasındaki dinamik ilişki üzerinden ele alır. *Concept*, projeye yön veren düşünsel çerçeveyi; *context*, yapının içinde bulunduğu tarihsel, coğrafi, kültürel ve fiziksel koşulları; *content* ise yapının içinde gerçekleşenleri, başka bir deyişle programı ve eylemleri içerir. Bu üç katmanın birbirleriyle mutlaka uyum içinde olması gerekmez. Tschumi (2005), aralarındaki karşılıklık kadar çatışmanın da üretken olabileceğini savunur ve hatta bu çatışmanın ilginç mekânsal karşılıklar üreteceğini de söyler.

Bu yaklaşım, işlevin mimarlık içindeki konumunu yeniden düşünmek açısından oldukça önemli. Çünkü *content* (içerik), yalnızca binanın içine yerleştirilen hazır bir program olarak değil, *concept* (kavram) ve *context* (bağlam) ile sürekli ilişki içinde olan bir katman olarak ele alınır. Dahası, bu ilişkilerin önceden belirlenmiş tek bir sonuca ulaşması gerekmez. Tschumi'nin çalışmalarında kavram, bağlam ve içerik arasındaki gerilim; mimariyi belirleyen bir problem olmaktan çok, mimari üretimin kendisini harekete geçiren bir araç haline gelir (Tschumi, 2005).

Buradan bakıldığında, işlevi mimarlığın başlangıç noktası olarak kabul etmek yerine, onu mimarlığın içinde zamanla dönüşen katmanlardan biri olarak görmek mümkün. Yapı, yalnızca programın ev sahibi ve taşıyıcısı değil; programın değişmesini, farklılaşmasını ve yeniden yorumlanmasını mümkün kılan bir mekânsal sistemler bütünü aslında.

Bu yaklaşım, katmanlar arası geçişi okuyabildiğimiz ve hâlihazırda örgütlü bir mekânsal sisteme yeni katmanlar ekleyerek bunu geliştirdiğimiz için yeniden işlevlendirme projelerinde daha da görünür bir halde karşımıza çıkabiliyor.

2020 senesinde kolektif bir ekiple yarışma ile elde ettiğimiz, 2024 senesinde ise XIX. Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri'nde Yapı Ödülü alan İzQ İnovasyon Merkezi projesi bir yeniden işlevlendirme örneği. Eski bir idari yapı, yeniden işlevlendirme ile yeni bir üretim, çalışma ve karşılaşma kültürünün taşıyıcısına dönüştü. Bugün İzQ İnovasyon Merkezi'ne ev sahipliği yapan yapı, 1986 yılında İzmir Ticaret Odası'nın idari ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış ve uzun yıllar bu işlevle kullanılmış. İzmir'in kent merkezinde, Pasaport kıyı hattı üzerinde yer alan yapının zamanla yeni ihtiyaçlara ev sahipliği yapması istenince bu dönüşüm süreci için bir yarışma açıldı.

Buradaki dönüşüm, yalnızca ofislerin farklı bir programa çevrilmesiyle gerçekleşmez. Her ne kadar yapı, yeni döngüsünde de "inovasyon merkezi" başlığı altında çalışma alanlarına ihtiyaç duysa da, bu çalışma eyleminin nasıl gerçekleşeceği bize göre oldukça tartışmaya açıktı. Bu tartışmadan yola çıkarak aslında tasarımın omurgasını oluşturacak "bir arada"lık söylemini geliştirdik. Bu söylem bize çalışma alanı olarak atfedilen alanlar kadar, karşılaşma mekânlarının da bu alanı eşit derecede besleyeceği bir kurgu oluşturmamıza imkân sağladı ve sonunda iç ve dış arasındaki geçirgenlik, ortak alanlar, farklı ölçeklerdeki karşılaşma mekânları ve yapının kamusal karakteri ile yeni kullanım biçimlerinin ortaya çıkabileceği bir ilişkiler ağı oluştu.

İdari bir yapı olarak tanımlanmış mekânlar, bugün çalışma, üretim ve karşılaşma gibi farklı eylemlerin bir arada gerçekleşebileceği bir zemine dönüşür. Dolayısıyla, yapının yeni işlevi, aslında yalnızca tanımlanmış programdan değil, bu mekânsal ilişkilerin ürettiği karşılaşmalardan ve yeni kullanım olasılıklarından oluşur.

İzQ'nun aksine aslında sınırlı bir müdahale alanı barındıran eski Urla Sabun Fabrikası da bu eylemler arası

geçişi izin veren projelerimizden biri. Urla'nın İskele Mahallesi'nde yer alan yapı kompleksi, 1950'lerden 1970'lere uzanan süreçte gerçekleştirilen çeşitli eklemelerle bugünkü L biçimli plan kurgusuna ulaşmıştır. Taş yığma duvarları, ahşap çatı strüktürü ve avlu etrafında şekillenen yerleşim düzeni, yapının bölgenin sabun üretimindeki geçmişine işaret etmektedir. Üretimin sona ermesinin ardından uzun süre kullanılmayan yapı, zaman içinde yerel endüstri mirasının önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

2017 yılında Umart Mimarlık ve ONZ Mimarlık tarafından gerçekleştirilen kapsamlı koruma, restorasyon ve yeniden işlevlendirme süreçleri ile yapı yeni bir kullanım katmanına kavuşmuş, o dönemde Vitus Commodities'in araştırma ve bilgi üretimine odaklanan çalışma ortamı Algorithm Factory'ye dönüştürülmüştür. 2025 senesinde işverenin ve ihtiyaçların değişmesi ile yapının özgün mekânsal organizasyonu ve malzeme karakteri korunurken, tarihsel katmanların okunabilirliğini sürdüren çağdaş iç mekân müdahaleleri ise ofisvesaire tarafından eklenmiştir.

Bugün yapı, Sepil Holding'e ev sahipliği yapmakta. Yeni iç mekân tasarımı ise önceki müdahaleleri ortadan kaldırmak yerine onların üzerine eklenerek yapıya yeni bir kurumsal ve kültürel katman kazandırmayı hedefler. İzQ'dan farklı biçimde mimari ölçekte yeni mekânsal ilişkiler kurmaktan ziyade, korunmuş tarihsel bir kabuğun sınırları içerisinde esneklik üretmeye odaklanır. Buradaki esneklik, yapıdaki fiziksel sınırları dönüştürmekten çok, mevcut kabuk içerisinde farklı kullanım biçimlerine olanak tanıyan ilişkiler, düzenlemeler ve eylemler üzerinden geliştirilir. Giriş mekânı aynı zamanda bir sergi alanı; çalışma alanları ise farklı eylemlere imkân tanıyan ve ihtiyaç doğrultusunda dönüşebilen ortak alanlardır. Böylece esneklik, yalnızca mekânın fiziksel olarak dönüşebilme kapasitesiyle değil, aynı mekânın farklı zamanlarda farklı eylemleri barındırabilmesiyle ilişkilendirilir.

Bu katmanlı yaklaşım, tasarımın daha alt ölçeklerinde, sabit ve hareketli tefrişatta da devam eder. Girişte kullanıcıyı karşılayan sanat eserlerinin bulunduğu alan, yalnızca bir geçiş

mekânı değil; oturma, bekleme, izleme ve sosyalleşme gibi farklı eylemlere olanak sağlayan ortak bir alan olarak kurgulanmıştır. Benzer biçimde, geçmişteki sabun üretiminin fizikselliğinden bugünkü düşünsel üretime geçişi metaforik olarak ifade eden küpler, tekil bir işleve sabitlenmek yerine farklı kullanımlara ve eylemlere (aydınlatma, oturma, sergileme) açılan, dönüşebilen elemanlar olarak bu geçirgenliği destekler. Böylece esneklik, yalnızca mekânın fiziksel olarak dönüşebilme kapasitesinde değil, sabit bir tarihsel kabuk içerisinde farklı eylemlerin ve karşılaşmaların zaman içinde yer değiştirebilmesinde ortaya çıkar.

Bu iki proje, farklı müdahale ölçekleri ve farklı fiziksel koşullar içinde ele alınmış olsalar da, esnekliğin yalnızca mekânın değişebilme kapasitesiyle tanımlanamayacağını anlatmayı dert edinen işler. Birinde mevcut mekânsal ilişkilerin yeniden kurulması, diğesinde ise değişmeyen bir tarihsel kabuk içerisinde eylemlerin çeşitlenmesi üzerinden gelişen bu yaklaşım, esnekliği fiziksel dönüşümden çok, mekân ile eylem arasındaki ilişkinin yeniden kurulması üzerinden düşünmeyi mümkün kılar. Dolayısıyla burada asıl soru, bir yapının ne ölçüde değiştirilebildiğinden ziyade, farklı eylemlere ve kullanım biçimlerine ne ölçüde olanak tanıyabildiğidir. Bu tartışmayı başka bir proje olan Aliberti Bahçesi'nin üzerinden okumak, mekânın belirli bir eyleme indirgenmeyen niteliğini tartışmak için farklı bir ölçekte zemin sunabilir.

2022 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin davetiyle katıldığımız bir çalıştay sonucunda geliştirdiğimiz Aliberti Bahçesi projesi ise bu tartışmayı farklı bir ölçekte ele alma fırsatı sundu bize. Geçmişte Aliberti

Ailesi'nin av köşkü ve bahçesi olarak kullanılan, daha sonra belediyenin mülkiyetine geçen bu alan için temel soru, buranın nasıl bir kamusal mekâna dönüşebileceğiydi. Farklı mimarlık ofislerinin katıldığı çalıştayda bizim yaklaşımımız, alana yeni bir program yerleştirmekten önce, yıllar boyunca burada yaşamış olan izleri takip etmek oldu.

Çünkü Aliberti Bahçesi'nde mesele mevcut yapıları tek tek yeniden işlevlendirmek değil, bütün alanı farklı eylemlerin gerçekleşebileceği bir ilişkiler sistemi olarak yeniden kurgulamaktı. Tasarımın çıkış noktası da tam olarak buydu: İşlevi tekil mekânlara dağıtmak yerine, bahçenin tamamına yayılmış bir deneyim olarak düşünmek.

İzQ'da yeni mekânsal ilişkiler kurarak, Sepil Holding'de ise korunmuş tarihsel kabuk içerisinde eylemleri çoğaltarak geliştirdiğimiz yaklaşım, Aliberti Bahçesi'nde bu kez açık alan ölçeğine taşındı. Burada esneklik, bir yapının dönüşebilmesinden çok, peyzaj, mimarlık, dijital katmanlar ve kamusal kullanım arasında kurulan ilişkiler üzerinden üretildi. Bahçenin farklı noktalarına yerleşen odaklar, tek bir programın parçaları değil; birbirine bağlanan, zaman içinde farklı biçimlerde kullanılabilen eylem alanları olarak tasarlandı. Projede tasarımı organize eden unsur, alana eklenen yeni objeler değil, alanda zaten var olan izlerdi. Aliberti Köşkü, kuyular, sakız ağacı, büyük kaya, eski ahırlar ve "yadigâr" adını verdiğimiz asma kökü, geçmişi temsil eden korunacak öğeler olarak değil; yeni eylemleri örgütleyen odaklar olarak yeniden okundu. Böylece alanın belleği korunurken, bu belleğin etrafında yeni karşılaşmalar, üretim biçimleri ve kamusal kullanımlar gelişebilecek bir kurgu oluşturuldu.

Bu nedenle Aliberti Bahçesi'nde program, tasarımın başlangıcında tanımlanmış sabit bir liste olmaktan çıkar. Gastronomi, öğrenme, üretim, dinlenme, dolaşma ya da birlikte vakit geçirme gibi eylemler, bahçe boyunca birbirinin içine geçen katmanlar olarak çalışır. Tschumi'nin *content* (içerik) olarak tarif ettiği katman burada sürekli yeniden üretilir; mekânın anlamı, kullanıcıların rota boyunca kurduğu ilişkilerle ve gerçekleşen eylemlerle çoğalır.

Aliberti Bahçesi'nde tasarlanan yalnızca fiziksel mekân değil, mekânın yaşayabilmesini sağlayacak işletme modeli de tasarımın bir katmanı olarak düşünülür. Dijital bitki arşivi, kooperatiflerle kurulan üretim ağı, üyelik sistemi ve atölye programları, mimarlığın kullanım senaryolarını tasarım sonrasına taşıyan araçlara dönüşür. Böylece işlev, tamamlanmış bir program değil, zaman içinde sürdürülen bir ekosistem halini alır.

Bu noktada başlangıçta sorduğumuz soruya geri dönebiliriz: Bir yapının iyi çalışması, kendisi için tanımlanmış işlevi kusursuzca yerine getirmesi midir; yoksa henüz öngörülmemiş işlevlere de uyum sağlayabilmesi midir? Bizim için ikinci ihtimal daha anlamlı. Çünkü bir yapının başarısını yalnızca programını ne kadar doğru karşıladığı üzerinden değerlendirmek, mimarlığın zaman içerisindeki potansiyelini sınırlar. Oysa yapılar, tasarlandıkları andan daha uzun yaşarlar. Onları kullanan insanlar, üretim biçimleri, kurumlar ve ihtiyaçlar değişir. Bu değişim karşısında mimarlığın her defasında yeni bir biçim üretmesi mümkün olmadığı gibi, çoğu zaman gerekli de değildir. Asıl mesele, mevcut mekânın değişen koşullara ne ölçüde karşılık verebildiğidir.

Bu noktada esneklik kavramını da yeniden düşünmek gerekiyor. Esneklik, yalnızca hareketli bölücüler, değişebilir planlar ya da farklı senaryolara göre yeniden düzenlenebilen fiziksel elemanlar değildir. Bunlar esnekliğin araçları olabilir; ancak esnekliğin kendisi değildir. **Esneklik, bir mekânın kendisine atanan işlevin ötesinde yeni eylemlere izin verebilme kapasitesinde, farklı kullanıcıları bir araya getirebilmesinde ve zaman içerisinde yeni ilişkiler üretebilmesinde ortaya çıkar. Belki de bu nedenle mimarlığın sorusunu "bu mekân ne için tasarlanmalı?" sorusundan "bu mekânda neler gerçekleşebilir?" sorusuna çevirmek, tasarımın alanını genişletiyor.** İlk soru bir sonuca, ikinci soru ise potansiyellere işaret ediyor. İlk programı tanımlıyor; ikincisi eylemlerin çoğalmasına izin veriyor. Aradaki fark küçük gibi görünse de mimarlığın zamanla kurduğu ilişki açısından oldukça belirleyici.

Yeniden işlevlendirme projelerinde bunun daha görünür hale gelmesi de tesadüf değil. Çünkü yeniden işlevlendirme, mimarlığı sıfırdan bir biçim

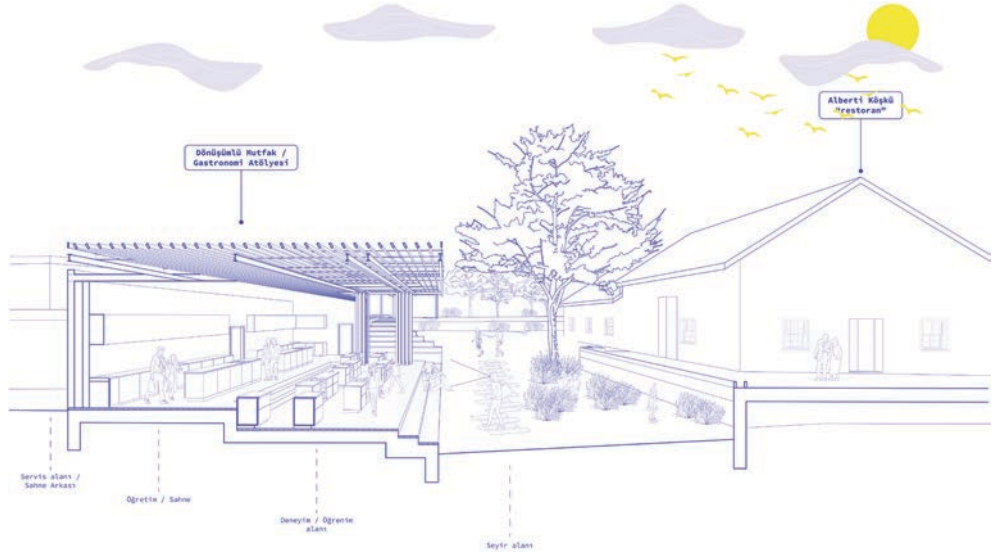
Üretim eyleminden uzaklaştırarak, zaten var olan bir mekânsal sistemle ilişki kurmaya zorlar. Yapının geçmişi, mevcut organizasyonu, malzemesi, kullanıcıları ve yeni ihtiyaçları aynı anda tasarımın parçası haline gelir. Yeni olan, eskisinin yerine geçmek zorunda değildir; ona eklenebilir, onunla çatışabilir, onu yeniden yorumlayabilir. Böylece mimarlık, tek bir zamana ait olmaktan çıkar ve farklı zamanların üst üste gelmesine izin veren bir araç haline gelir.

İzQ, Sepil Holding ve Aliberti Bahçesi'ne bu açıdan baktığımızda, üç farklı ölçekte benzer bir tasarım tavrının izini sürmek mümkün. Birinde mekânsal ilişkiler yeniden örgütleniyor, diğerinde mevcut kabuk içerisinde eylemler çoğalıyor, üçüncüsünde ise bir peyzaj farklı programların ve karşılaşmaların birbirine bağlandığı bir sistem olarak çalışıyor. **Ölçekler ve müdahale biçimleri değişse de ortak mesele aynı kalıyor: Mekânın yalnızca kendisine verilen işlevi yerine getirmesi değil, henüz tariflenmemiş kullanımlara da alan açmaya çalışması.** Mimarlığın asıl potansiyeli de belki tam burada, önceden tarif edilemeyen şeylerin gerçekleşmesine izin verdiği yerde ortaya çıkıyor. ■

Melis Varkal, Y. Mimar, ofisvesaire

Aliberti Bahçesi Projesi

KAYNAKLAR

- Belogolovsky, V. (2004). *Bernard Tschumi: I believe in placing architecture in the realm of ideas and invention. New York City, January 2004.* Curatorial Project Inc. Erişim tarihi 30 Ağustos 2026, <http://curatorialproject.com/interviews/bernardtschumi.html>
- Sullivan, L.H. (1896). The tall office building artistically considered. *Lippincott's Magazine* 57(3), 403-409.

- Tschumi, B. (2005). *Event-cities 3: concept vs. context vs. content.* Cambridge, MA: MIT Press.
- Tschumi, B. (2015). *Architectural Manifestos.* C. Buckley (Ed.), *After the manifesto* içinde (ss.172-183). New York: Columbia Books on Architecture and the City.

Zeytin Hasat Atölyesi

- + Klazomenai antik yağ kültürü ve işliğı sohbeti
- + "Zeytinyağı Okuryazarlığına Giriş Eğitimi" nin verilmesi
- + Zeytin hasadı
- + Antik değirmenler ile zeytinyağı'nın elde edilmesi
- + Zeytinyağı tadımının yapılması
- + Elde edilen zeytinyağı, "Zeytinyağı Okuryazarlığı Bilgi Kiti" ve katılım sertifikasının verilmesi
- + Ateş çukurunda akşam sohbeti

Aromaterapi Atölyesi

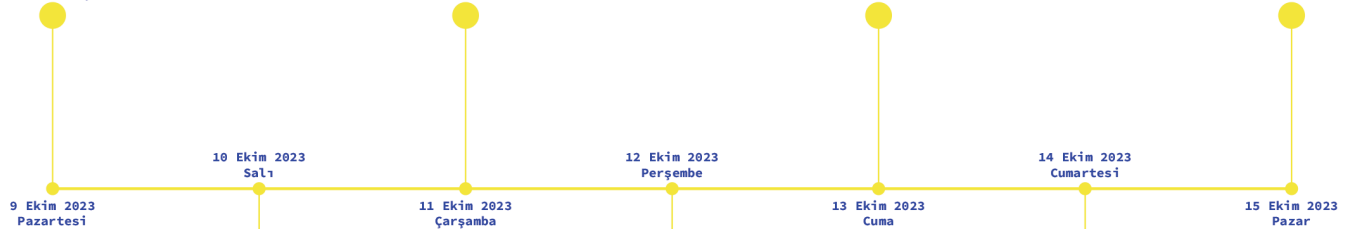
- + Aliberti Bahçesi'nde "güneşi selamlama" meditasyonu
- + Duyu merkezi'ne ziyaret
- + Bitkileri tanıma
- + Bitkilerden elde edilen esans yağların üretilmesi
- + Misafirlerimize "Aromaterapi Bilgi Kiti" ve Katılım Sertifikasının verilmesi

Levanten Mutfak Atölyesi

- + Levantenler, kültürleri hakkında genel sohbet
- + Aliberti Bahçesi'ndeki bostandan ürünlerin toplanması
- + Mutfak Atölyelerinde Şef Dilek Yetkiner eşliğinde yemeklerin hazırlanması
- + Yapılan ürünlerle "yeryüzü sofrası"nın kurulması
- + Menüye uygun şarapların sunulması
- + Ateş çukurunda akşam sohbeti

Bağ Kültürü Atölyesi

- + Şarabın tarihçesi hakkında genel sohbet
- + Şarabın yapım teknikleri hakkında bilgilerin verilmesi
- + İzmir'deki bağlardan üretilen şarapların peynir eşliğinde sunulması ve tadılması
- + Ateş çukurunda akşam sohbeti

Doğada ...Olmak Atölyesi

- + Aliberti Bahçesi'nde "güneşi selamlama" meditasyonu
- + Duyu merkezi'ni ziyaret
- + Farklı duyarların harekete geçirilmesi
- + Ateş çukurunda akşam sohbeti

Atıksız Mutfak Atölyesi

- + Evlerimizdeki organik atıkları nasıl değerlendirebileceğimiz hakkında sohbet
- + Kompost yöntemlerinin konuşulması
- + Aliberti Bahçesi'nden toplanan organik atıkların toplanması
- + Hep beraber "kompost" üretimi

Üzüm Hasat Atölyesi

- + Üzümün tarihçesi hakkında genel sohbet
- + "Üzüm Hasadı Okuryazarlığına Giriş Eğitimi" nin verilmesi
- + "Bağcılık Okuryazarlığı Bilgi Kiti" ve katılım sertifikasının verilmesi
- + Ateş çukurunda akşam sohbeti

Existenzminimum'a Yerel Bakış: Türkiye'de "Psödo-Minimum" Konutu Servis Mekânları Üzerinden Okumak

Canay Tunçer, Fatma Ahsen Özsoy

MAKALENİN ADI *Existenzminimum'a Yerel Bakış: Türkiye'de "Psödo-Minimum" Konutu Servis Mekânları Üzerinden Okumak*

Local *Existenzminimum*: Reading "Pseudo-Minimum" in Turkish Housing through Service Spaces

MAKALENİN TÜRÜ Araştırma Makalesi

MAKALENİN KODU EgeMim, 2026-4 (132), 40-51

MAKALENİN YAZARLARI Canay Tunçer, Doktora Adayı, İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimari Tasarım Doktora Programı; Ar. Gör., Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Fatma Ahsen Özsoy, Prof. Dr., Işık Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ 30.05.2026

MAKALENİN KABUL TARİHİ 17.08.2026

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ tuncerca@itu.edu.tr;

ahsen.ozsoy@isikun.edu.tr

ORCID 0000-0003-1364-2400;

0000-0003-0326-1882

Öz Modern mimarlığın barınma sorununa çözüm olarak önerdiği, *Existenzminimum* kavramına dayalı "minimum konut" yaklaşımının Türkiye'deki karşılığı, ülkede konut kültürünün modernleşmesini ve kültürlerarası etkileşimleri anlamak açısından önemli bulunan ancak literatürde sınırlı olarak ele alınmış bir araştırma konusudur. Karel Teige, Avrupa'da bazı projelerin asgari modern barınma koşullarını sağlamaktan öte, burjuva konutlarının hiyerarşik yapısını sıkıştırılmış bir mekânsal düzende yeniden üretmek veya boyutlarda fazlasıyla küçülmeye giderek hedefinden sapmasını eleştirir. Çalışmada "psödo-minimum" terimiyle kavramsallaştırılan bu yaklaşımın Türkiye'de de dönemin konut tasarım eğilimlerini önemli ölçüde temsil ettiği görülmektedir. Bilimsel ev idaresi alanıyla ev işini rasyonelleştirme düşüncesi üzerinden ortaklaşan minimum konutta iç mekânlar ve mekânsal kurgu, servis mekânları ve bunların yaşama mekânlarıyla ara kesiti olan sirkülasyon alanları üzerinden dönüşür. Geleneksel konuttan dönüşen sofa ve aristokratik kökeniyle sembolik hale gelen mutfak ofisi, özellikle mutfakı yalıtım amacıyla tampon olarak tasarlanabilmekte, böylece yerel bağlamda psödo-minimum kavramını somutlaştırarak minimum konuttan ayrımını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda üretilen "küçük"/"ucuz" ev projeleri *Arkitekt* dergisi üzerinden, teoride ve pratikteki üretimleri minimum konuta en çok yakınsadığı tespit edilen mimarlardan Abidin Mortaş odağa alınarak incelenmektedir. Mortaş'ın 27 konut projesinden oluşan örneklemde, servis ve sirkülasyon mekânlarına dayalı ölçütlerle gerçekleştirilen niceliksel ve niteliksel analizler, minimum konut ilkelerini gözettilen mimarın tasarımlarının dahi çoğunlukla psödo-minimuma yakınsadığını göstermektedir.

ANAHTAR KELİMELER modern Türk konutu, minimum konut, domestik servis mekânları, bilimsel ev idaresi, Abidin Mortaş

1. Giriş: Modern Konutta İşlev ve Minimum Konut Tartışmaları

Modern mimarlığın gelişimi, mimarlık düşüncesini belirleyen kavram ve değer sistemlerinin yeniden tanımlanarak bu doğrultuda mekânsal karşılıklar ürettiği önemli bir kırılmaya işaret eder. Bu kavramlar arasından işlev, mimarlık tarihindeki uzun geçmişi boyunca üretilen anlamlarıyla şekillenerek 19. yüzyıl sonundan itibaren modern mimarlığın karakterini belirleyen temel kavramlardan biri haline gelmiştir (Forty, 2004). Kuzey Amerika ve Avrupa'da bu dönemde ivme kazanan endüstrileşme süreci; standartlaşma, prefabrikasyon ve seri üretim gibi yeni üretim anlayışlarını beraberinde getirerek toplumsal yaşamın tüm alanlarında köklü dönüşümlere neden olmuştur (Giedion, 1948/1970). Bu dönüşüm mimarlık disiplini de derinden etkilemiş; modern mimarlık, tarihsel ve yerel sosyokültürel referanslardan uzaklaşarak kimliğini rasyonellik ve işlevsellik ilkeleri üzerine inşa eden uluslararası bir tasarım anlayışı olarak şekillenmiştir. Modern mimarlığın karakteri başlangıçta rasyonellik ekseninde tanımlanmış olsa da, Le Corbusier'nin bu yaklaşımı yetersiz bulmasıyla birlikte kavramsal çerçeve yeniden değerlendirilmiş ve işlevsellik modern mimarlığın temel belirleyicisi olarak öne çıkmıştır (Banham, 1960).

Modern öncesi dönemde mekân, işlevle birlikte gelenek, mahremiyet, statü, toplumsal cinsiyet rolleri gibi değer sistemlerinin ürettiği hiyerarşilerle şekillenmektedir (Evans,

1997; Hayden, 1981). Modernleşmeyle birlikte ise işlev, mimarlığın gündelik yaşamı rasyonel olarak yeniden düzenleme aracı haline gelmiş; mekânların belirli işlevler ve bu işlevlere hizmet eden donatılar üzerinden tanımlanması önem kazanmıştır. Konut mekânlarının organizasyonu gündelik eylemler, dolaşım ve kullanım ilişkileri üzerinden giderek daha sistematik biçimde ele alınmaya başlar. Ekonomik kısıtlar, hızlanan endüstrileşme ve yoğunlaşan kentleşmenin bir sonucu olarak konutlar küçülmektedir. Böylece apartmana evrilen burjuva konutunda, geleneksel mekân organizasyonu sıkıştırılarak yeniden biçimlendirilmiştir (Teige, 1932/2002). Buna eşlik eden hanehalkı yapısındaki dönüşümler, ev işlerinin yeniden düzenlenmesi ve gelişen ev içi teknolojileri, özellikle 20. yüzyıl başından itibaren konutun ve servis mekânlarının rasyonelleştirilmesine yönelik arayışları güçlendirmiştir (Corrodi, 2006; Giedion, 1948/1970).

Burjuva konutlarının en mütevazı örneklerine dahi ekonomik olarak erişemeyen işçi sınıfı, sınırlı sayıdaki odaların kalabalık aileler tarafından sağlıklı koşullarda paylaşıldığı kira konutlarında barınmak durumunda kalmıştır (Corrodi, 2006). Bu nedenle işçi sınıfının barınma sorunu, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başındaki mimarlık ve kentleşme tartışmalarının temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik koşullarında sosyalist Weimar Almanyası, mimari üretimin odağını büyük kamusal yapılar ve üst sınıf konutlarından işçi konutları ve mahallelerine çekerek modern mimarlığın

toplumcu yönünü açığa çıkarmıştır. 1925-1931 yılları arasında uygulanan *Das Neue Frankfurt* (Yeni Frankfurt) sosyal konut programı, şehrin mimarı Ernst May'ın liderliğinde, böyle bir ortamda doğar. Bu sebeple 1929 yılında Frankfurt'ta gerçekleşen 2. CIAM (*Congrès Internationaux d'Architecture Moderne*) kongresinde modern konut, tasarlanan yerleşimlerden yola çıkarak, *Existenzminimum* kavramı ekseninde ele alınır (Heynen, 1999; Mumford, 2000).

İki savaş arasındaki bu dönemde gündeme gelen *Existenzminimum* çeşitli tanımlarla açıklanabilir. Temel olarak bu kavram, asgari düzeyde barınma koşullarını ifade eder. Her insanın sosyal sınıftan bağımsız olarak asgari yaşam standartlarına sahip olması, yaşamsal faaliyetler için ihtiyaç duyulan asgari yer, hava, ışık ve ısı'nın sağlanması hedeflenir (Bevilacqua, 2011; Gropius, 1930). Gerekli hijyen koşulları sağlanmalı ve yapının inşası mümkün olduğunca ekonomik olmalıdır. Öte yandan, bireyin ve ailenin minimum mekânsal gereksinimleri karşılanırken maksimum kalite arayışında olunmalıdır (Manzini, 1994). Birbirini tamamlayan tüm bu tanımlarının ötesinde *Existenzminimum* kavramı, idealize edilen modern konut olgusunun inşasına verimlilik, rasyonelleşme, standartlaşma, makineleşme gibi ilişkili kavramlarla bir arada katkıda bulunmaktadır. Bu kavram setiyle beraber ele alındığında, belli bir konut tipolojisi veya programından öte, bir paradigma değişimine işaret eder. *Existenzminimum*'u sağlayacak, yerden ve dolayısıyla maliyetten maksimum tasarruf edecek, ancak mekânsal kaliteden ödün vermeyecek kadar incelikli mimari çözümler üretilmesiyle elde edilen konutun kavramsal karşılığı minimum konuttur. Esasen 19. yüzyıldan beri Fransa ve İngiltere'de işçilerin barınması için minimize edilen konut çözümleri geliştirilmektedir, ancak May'ın minimum konut arayışında kullandığı ölçü ekonomik değil biyolojiktir (Mumford, 2000). Gropius da (1930) *Existenzminimum*'u ifade eden *minimum vivendi* ile *modus non moriendi* (hayatta kalmanın eşiği) arasındaki farkı vurgulamıştır; minimum konut bunlardan ilkinde hizmet eder.

Minimum konut, tanımlanan

işlevlere göre donatılmış ve verimliliğin optimize edildiği mekânları hedefler; işlevsel ayrımın ötesinde ise mekanları -Coran'ın ifadesiyle- "mümkün olan en esnek" biçimde düzenlemek, küçük birimlerin maksimum verimle kullanımını mümkün kılar (Marchand, 2019). Mekânlar ve mekânsal öğeler, işlevlerine göre ve aralarındaki mesafe en aza indirilecek şekilde konumlandırılır. Bu yaklaşımın bir örneği, minimum konut üzerine çalışmalar yapan Alexander Klein'ın mekân etütlerinde görülmektedir. Klein, farklı konut tipolojilerini karşılaştırmalı olarak analiz etmek için bilimsel bir yöntem geliştirir (Bevilacqua, 2011; Brysch, 2019; Klein, 1928). Bu yöntemle, gündüz ve gece mekânlarını en kısa rotalarla birbirine bağlar; minimum sirkülasyona uyumlu, rasyonellik ve verimlilik esaslı bir mekânsal organizasyon önerir. İşlevi ölçülebilir mekânsal standartlarla detaylandırarak yeniden tanımlayan minimum konut yaklaşımları, CIAM aracılığıyla başta Avrupa olmak üzere uluslararası bir etki alanı yaratır.

Bu tartışmaların içinde yer alan mimarlardan farklılaşarak Çek mimarlık kuramcısı Karel Teige, minimum konutun küçültülmüş burjuva villası/ apartmanı olarak yorumlanabildiğine işaret eder ve bu durumu eleştirir (Teige, 1932/2002). Teige'ye göre 19. yüzyıl sonu kira evlerindeki sözde minimum apartmanların veya ufak odalarıyla mekânsal kalitesi düşürülmüş geleneksel apartmanların da minimum konutla hiçbir ortak özelliği yoktur; aksine bu kavram, daha önce örneği olmayan yepyeni bir konut tipolojisini tanımlar. Minimum konut, düşük maliyetiyle karakterize olur, ancak bu özelliğini niteliğinin düşürülmesiyle değil, standartlaşma ve kitlesel seri üretim yoluyla rasyonelleşmeyle kazanır (Teige, 1932/2002).

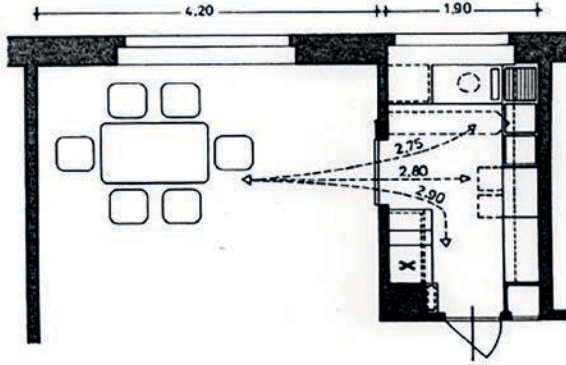
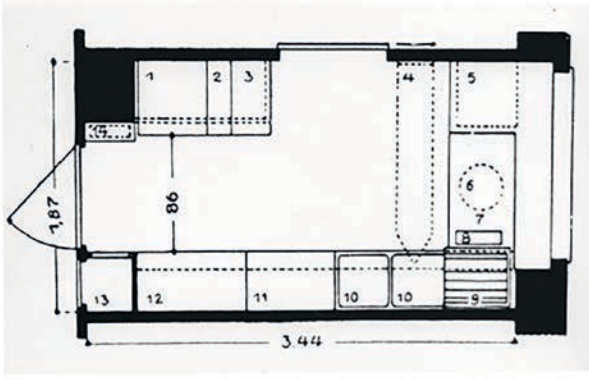
Teige, minimum konutla ilişkisi olmayan bu konutlara dair bir adlandırma yapmamıştır. Ayrıca bahsettiği konut üretim yaklaşımı yalnızca Avrupa ile sınırlı kalmamıştır; Türkiye bağlamında araştırıldığında bu olgunun burada da karşılık bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında, Teige'nin eleştirisi getirdiği yaklaşım için sözde, aldatıcı, gerçek

olmayan, taklit, sahte anlamları taşıyan "psödo" ön ekiyle "psödo-minimum" kavramı önerilmektedir (Görsel 1). Bu kavram, Teige'nin bahsettiği her iki konut tipini de -kullanıcı eylemlerini zorlaştıracak sıkışıklıktaki küçük konutlar (minimum konuta yakınsayan) ve burjuva villasının küçültülmüş kopyası niteliğindeki (burjuva konutuna yakınsayan) konutlar- tanımlamak için kullanılabilir.

Eleştirdiği küçük burjuva konutunun üretimini Teige bir yanıyla olağan bulur, çünkü konutta reformun röper noktası, kendisi de aristokrat konutlarının küçültülmüş hali olan geleneksel burjuva apartmanıdır - ancak sosyal statü ve mülk sahipliği açısından dezavantajlı olanların konutları, elitlerin işlevsel olarak ayrışan konut tiplerinden farklıdır (Teige, 1932/2002). *Existenzminimum* hedeflenerek inşa olunan yeni konut ise gündelik yaşam pratiklerinin tekrar düşünülerek yeni bir yaşama kültürünün [*Wohnkultur*] benimsenmesini gerektirmektedir (Bullock, 1988). Bu yeni *Wohnkultur*'ün oluşabilmesi için burjuva konutlarındaki mekânsal hiyerarşileri tanımlayan sosyal bölücülerin ortadan kalkması gerekmektedir; bu nedenle minimum konut yaklaşımı sadece mekânsal değil sosyokültürel bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Benzer şekilde, sosyokültürel dönüşüm gerçekleşmeden üretilen mekânların da dönüşmekten uzak kaldığı öne sürülebilir. Burjuva apartmanı düzeninden minimum konut anlayışına geçişi temsil eden psödo-minimum konut ara bir durumu ifade eder; boyutu küçültülerek rasyonelleşmeye gidilmiştir ancak bazı görünmez sınırlar ve hiyerarşik yapılar aşılamamaktadır.

Modern mimarlığa bu denli içkin olan söz konusu konut tartışmalarının Türkiye'de nasıl ve ne ölçüde karşılık bulduğunu incelemek, ülkedeki barınma kültürünün modernleşmesini ve kültürlerarası etkileşimlerin etkilerini derinlemesine anlamak için önemli bulunmaktadır. Cumhuriyet'in

SOLDA Margarete Schütte-Lihotzky tarafından tasarlanan Frankfurt mutfağının planı, yemek odasıyla ilişkisi ve 2,75-2,90 metre aralığındaki rota uzunlukları (Henderson, 2013) (Görsel 2).

SOL ALTTA Çeşitli mutfak tiplerinin alan (metrekare) ve günlük ortalama öğün hazırlama kapasitesi üzerinden karşılaştırması (Teige, 1932/2002) (Tablo 1).

kuruluşunun ardından, 1930'larda ivmelenen adımlarla yenilikler adapte edilmeye çalışılır; bir yandan ulusal bir kimlik inşası söz konusuyken diğer yandan kentlerin planlanmasından endüstrileşmeye, kamu yapılarından tekil konut tasarımlarına ağırlıklı olarak Avrupa ülkeleri üzerinden çağdaş üretim ve yaşama kültürü örnek alınır (Akcan, 2009; Bozdoğan, 2001/2015; Holod, Evin ve Özkan, 2007). Yerleşik mimari kültürün dönüşümünde "küçük", ulusal gibi adlandırmalarla farklı ideolojilerin artzamanlı etkilerinin ötesinde, geçiş süreçlerinin ve kültürel alışkanlıkların mümkün kıldığı eşzamanlı etkiler de söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, özellikle geleneksel aile hayatı ve bireysel tercihlerin ön plana çıktığı konutlarda görünür olan yerel bir modernitenin, rasyonelleşme ve geleneği devam ettirme eğilimleri arasında bir sarkaç gibi salınarak üretildiği söylenebilir.¹ Bu salınımın oluşan modern

barınma kültürü ve konut üretim dinamiklerinin minimum konut kavramıyla ilişkisini ortaya koymak adına, ülkede 1920'lerden itibaren gelişen konut sorunu ele alınacaktır. Bu soruna karşı üretilen küçük/ucuz ev çözümleri uluslararası örneklerle karşılaştırılarak değerlendirildiğinde, psödo-minimuma yakınsayan çok sayıda örnek olduğu tespit edilmiştir. Psödo-minimum sarkacın "gelenek" yönünü temsil ederken minimum konut da "rasyonellik" yönünü temsil etmektedir. Bilimsel ev idaresi alanında olduğu gibi minimum konut arayışında da rasyonellik ve verimlilik hedefleri en çok servis mekânlarına ve onların yaşama mekânlarıyla ilişkisine yansımaktadır. Böylece sarkacı servis mekânları -özellikle de ev işlerinin merkezi niteliğindeki mutfak- üzerinden okuyarak somutlaştırmak mümkün olur.

Birçok konut yapısı ve konut sorununa ilişkin mesleki yazılarıyla minimum konutu hedeflediği okunabilen Abidin Mortaş, dönemin mimarları arasında öne çıkmaktadır. Buna rağmen tasarımları incelendiğinde mekânsal kurgularındaki bazı çelişkiler göze çarpmaktadır. Bu çalışma, Mortaş'ın minimum konut bağlamında değerlendirilebilecek konut tasarımlarındaki mutfaklar ve bunların yaşama mekânlarıyla ara kesitini oluşturan servis ve sirkülasyon mekânlarının organizasyonunu rasyonelleşme açısından değerlendirmektedir. Araştırmada, veri toplama ve analiz süreçlerini bütünleştiren karma bir yöntem benimsenmiş; örneklem incelemesi ile mekânsal analiz teknikleri birlikte

kullanılmıştır. İlk aşamada, projelere ilişkin erişilebilen veriler doğrultusunda, servis-sirkülasyon mekânları üzerinden minimum konutu tanımlamaya olanak veren ölçülebilir değerlendirme ölçütleri oluşturulmuş ve bu ölçütler üzerinden projeler arasında niceliksel bir karşılaştırma yapılmıştır. İkinci aşamada ise, niceliksel değerlendirme sonucunda belirli özellikleriyle öne çıkan projeler seçilerek mekânsal kurguları niteliksel açıdan ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

2. Minimum Konut ile Bilimsel Ev İdaresinin İlişkisi

Literatürdeki ilgili tartışmalar sınırlı kalmakla birlikte², minimum konut ve ev işinin rasyonelleşmesi (bilimsel ev idaresi) birbirine paralel olarak gelişim gösterir. Bilimsel ev idaresi, yüzyıl dönümünde Amerika'da aktivist kadınların öncülüğünde "ev ekonomisi" olarak tanımlanan ve özellikle Frederick Taylor'ın endüstriyel üretimde verimlilik amacıyla 1911'de ortaya koyduğu bilimsel yönetim ilkeleri ışığında gelişen zaman-hareket çalışmalarının konut mekânlarına uyarlandığı bir disiplindir (Giedion, 1948/1970; Hayden, 1981). Bu disiplin, ev ekonomistleri ve ev kadınlarının yanı sıra mimarların da ilgi alanına girer: CIAM kongresinde Victor Bourgeois "The Program of the Minimum Dwelling" başlıklı konuşmasında Taylorizm ilkelerine göre rasyonelleştirilmiş ev işinin konut birimlerinin tasarımı için taşıdığı anlamdan bahsetmiş, Le Corbusier de standartlaşma ve endüstrileşmeyle birlikte Taylorizm'e duyulan ihtiyacı vurgulamıştır (Mumford, 2000).

Birbirine paralel olarak geliştiği öne sürülen minimum konut düşüncesi ve ev idaresinin modernleşmesi, rasyonelleşme üzerinden tanımlanan olgulardır. Ev idaresinin ve onun mekânsal karşılığı olan servis mekânlarının verimlilik esaslarıyla yeniden ele alınması, *Existenzminimum* çözümlerinin doğal bir bileşenidir. Bu ilkelerle tasarlanan konut birimlerinde, tanımlanan işlevler için ihtiyaç duyulan mekânların dışında kalan alanlar elenir, sadece işlevselliği olan mekânsal öğeler ve onlar arasındaki ilişkiler korunur. Ev işinin *locus*'u olan servis mekânları, taşıdıkları işlevler gereği konutun rasyonelleştirilmeye ve mekânizasyona en açık birimleridir. Bu mekânlara odaklanılmasının gerekçesi, mutfak -özellikle modern öncesi dönemde

Kitchen		
Type	Area m ²	Average number of daily meals
in urban apartments during the 19th century	ca. 25	4-10
in common and medium apartments	ca. 11.50	2-6
standardized American	8.91	2-6
standardized Belgian	8.65	2-6
standardized Stuttgart	8.60	2-6
standardized Frankfurt First Phase	6.43	2-6
standardized Frankfurt Second Phase	5.50	2-6
standardized Berlin (R ² = Kitchen)	4.50	2-6
Kitchen of a railway restaurant car	3.78	100-150!!!

olmakla birlikte modern mimarlıkta da- ev işinin merkezi olmasıdır. Mutfak ve onunla ilişkili mekân dizisi tarihsel olarak, yemek için yapılan her türlü depolama, hazırlık, pişirme ve temizleme işinin yanı sıra çamaşır yıkama, dikiş dikme, ütü yapma, çocuk bakımı, hatta hizmetlilerin çalışıp uyuması gibi birçok eyleme sahne olmuştur. Mutfağın bu karma kullanımı, birçok işlev için ihtiyaç duyulan donatıların aynı mekânda, birbiri içine geçen kullanım örüntüleri oluşturmaya yol açar ve buna bağlı olarak mutfaklar oldukça büyüktür. Bu çok işlevliliğin yanı sıra, örneğin Alman işçi konutlarında yaşama mutfakları (*Wohnküche*), ocağın bulunduğu ana mekân olarak hanehalkının bir araya gelme ve sosyalleşme mekânıdır.

20. yüzyılla birlikte hem ev idaresi hem de mutfak tasarımı konusunda ivmelenen, paralel bir gelişim süreci başlar. Modern mutfak “makine çağında” artık bir atölye veya laboratuvar olarak yorumlanmaktadır (Frederick, 1923; Hayden, 1981; Surmann, 2017; Teige, 1932/2002). Yaşama mutfağı iş mutfağına dönüşür; çoğunluğu yemek hazırlığıyla ilişkili ev işlerine hizmet eden temel donatılar haricinde bir mobilya veya araç barındırmaz, başka bir eylem dizisine imkan tanımaz. Bu denli katılaşan bir mekân salt işlevselliğe indirgenmiştir; tek amaç, önceden tanımlanmış eylemlerin -ideal olarak tanımlanmış sırasıyla- gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla mutfak, işlevselliğin öncelendiği minimum konutun işlevsel anlamdaki en etkin birimidir. Böylece boyutları da asgari düzeye indirgenebilir (Teige, 1932/2002).

Minimum konut ve bilimsel ev idaresinin güçlü ilişkisini temsil eden ve en çok tanınan örneklerden biri, Margarete Schütte-Lihotzky tarafından tasarlanan “Frankfurt mutfağı”dır (Görsel 2). “Yeni Frankfurt” programının bir parçası olarak tasarlanan bu iş mutfağı, ev kadınının tek başına bütün işleri gereğinden fazla hareket etmeden gerçekleştirdiği, bir kol mesafesindeki malzeme ve araç-gereçlere kolayca ulaşabildiği mekânsal bir düzenektir. Schütte-Lihotzky’nin bilinen iki ana ilham kaynağı vardı. Bunlardan biri, Orta Avrupa’da faaliyet gösteren Mitropa trenlerinin yemekli vagonlarına

hizmet veren mikro ölçekli mutfaktı (Henderson, 1996; Surmann, 2017). Bu mutfak, 3,78 metrekarelik alanıyla günde 100-150 tabaklık yemek çıkarabiliyordu (Teige, 1932/2002). Esasen Schütte-Lihotzky bu denli küçük birimler üretme fikrini 1921’den itibaren, savaş sonrası Viyana’da yoksul ailelerin barınması için tasarladığı “çekirdek evler”de uygulamaya geçirmişti (Hochhaeusl, 2013). Diğer kaynak ise ev idaresi alanında dönemin en çok tanınan isimlerinden biri olan Christine Frederick’in Almanca dâhil (*Die Rationelle Haushaltungsführung*, 1922, çev. I. Witte) birçok dilde çevirisinin yayınlandığı *The New Housekeeping* (1913) kitabıdır (Henderson, 2013; Tesselaar, 2014). Schütte-Lihotzky’nin ev idaresi alanıyla ilişkisi o kadar derinleşmiştir ki, sadece konut mutfaklarıyla kalmaz, okullarda ev idaresi eğitimi için kullanılacak mutfakları da tasarlar (Henderson, 1996). Schütte-Lihotzky’nin minimum ölçüler ve ev idaresine ilişkin bu kaynakları, Frankfurt mutfağının tasarlandığı bağlamı yansıtır. Ernst May da yeni bir *Wohnkultur* oluşturmaya verdiği önem dolayısıyla Frankfurt programında ev idaresi konusunu önceliyordu (Henderson, 1996).

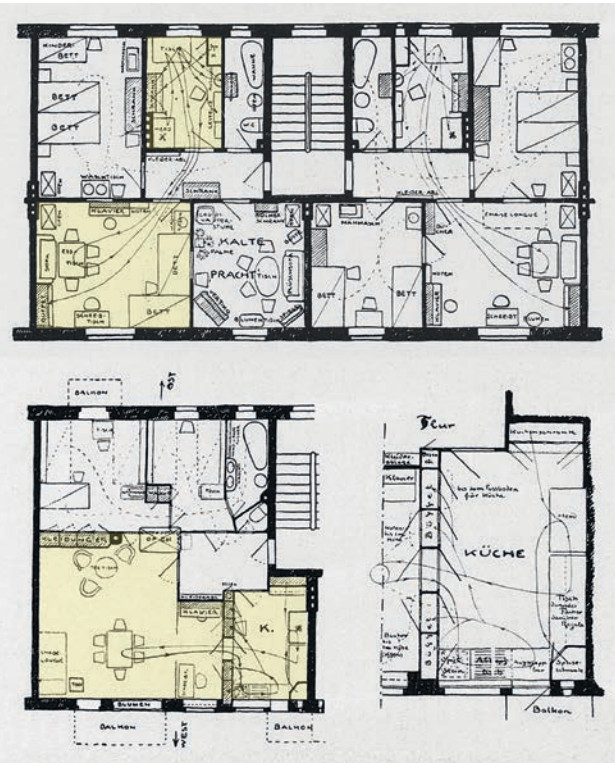
Frankfurt mutfağının 6,43 metrekarelik alanı (3,44 m x 1,87 m), altı bin ev kadınının birkaç yıllık kullanımı sonrasında 5,5 metrekareye düşürülür (Teige, 1932/2002). Frankfurt mutfağı dışında aynı dönemde başka şehirlerin adıyla anılan birkaç mutfak tipi daha doğmuştur. Teige, modern Avrupa mutfakları olarak tanıttığı bu mutfaklardan boyutlarıyla birlikte bahseder (Tablo 1) (1932/2002). Frankfurt mutfağıyla birlikte, Stuttgart mutfağını ana tipler olarak tanımlar. Weissenhof yerleşkesi dahilinde, 1927’de J.J.P. Oud ile birlikte ev ekonomisti Erna Meyer’in tasarladığı bu mutfak, 8,6 metrekarelik alanıyla nispeten büyük olarak değerlendirilebilirse de, salona açılan derin servis penceresiyle ev işlerinin rasyonelleşmesine yönelik niyetini açığa vurmaktadır. Teige’nin bahsetmediği Münih mutfağı, yine Erna Meyer’in 1928’de Hanna Löw ve Walther Schmidt ile birlikte tasarladığı bir mutfak tipidir³ (Corrodi, 2006).

Teige’nin boyutlarıyla birlikte listelediği, standardize edilmiş diğer

mutfaklar ise Amerikan (2,7 m x 3,3 m = 8,87 metrekare), Belçika (8,65 metrekare) ve en küçük örnek olan Berlin (2 m x 2,23 m = 4,5 metrekare) mutfaklarıdır (Tablo 1) (Teige, 1932/2002). Belçika mutfağı olarak bahsedilen, Louis Herman de Koninck’in aralarında Victor Bourgeois’nın da olduğu bir ekiple birlikte tasarladığı, Van de Ven firması tarafından seri üretimi yapılmış olan modüler CUBEX mutfağıdır. Asgari ölçülerde mutfak tasarımı üzerine tüm bu tartışmalar yapılırken, yaygın olarak inşa edilen ortalama büyüklükteki apartmanların mutfakları ise yaklaşık 11,50 metrekaredir (Teige, 1932/2002). Avrupa-Kuzey Amerika merkezli modernizmin ürettiği mutfakların metrekare hesabı tek başına yeterli bir veri seti oluşturmaya da Teige’nin tablosu, farklı mutfak tasarımları arasında boyut ve kapasite bakımından bir korelasyon kurulmasını sağlar.

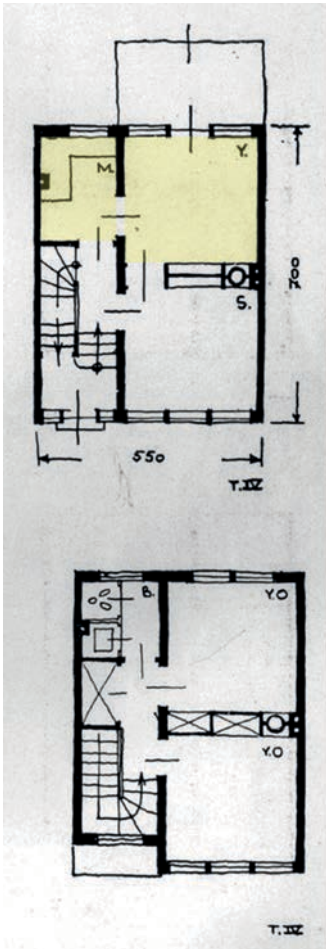
Bruno Taut da modern konutun mekân organizasyonunu rasyonelleştirmeye yönelik bazı çalışmalar yapmış ve önerilerini ev işlerinin yürütülmesi üzerinden geliştirmiştir. *Die Frau als Schöpferin* (Yaratıcı Olarak Kadın) başlığını verdiği kitabında yer alan etütler, Taut’un modern barınma kültürünün inşasında kadını ve ev idaresinin modernleşmesini ne denli önemseydiğini gösterir (Taut, 1924). Alexander Klein’in çalışmasına benzer olarak plan düzleminde yaptığı bu etütlerde Taut, ev işlerine odaklanarak mutfak ve yemek odası arasında gerçekleştirilen gündüz eylemlerini ve yatak odalarıyla banyo arasındaki gece eylemlerini iki farklı rota olarak haritalar. Hem apartman dairesi hem de sıra evler (*Reihenhaus*) için “sıradan” ve “iyileştirilmiş” birer versiyonunu ortaya koyarak bunları karşılaştırır (Görsel 3).

Burada aktarılan birkaç örnek, minimum konut ve bilimsel ev idaresi hedeflerinin rasyonelleştirme çatısı altında nasıl bir araya geldiğini ve dönemin önemli figürleri tarafından nasıl bir arada uygulamaya koyulduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu nedenle çalışma kapsamında, konutta rasyonelleşmenin yollarını ve derecesini en isabetli biçimde tespit edilebilmek adına servis mekânlarına, özellikle de mutfaklara odaklanılacaktır.

ÜSTTE Bruno Taut'un (1924) sıradan (üstte) ve iyileştirilmiş (altta) apartman dairelerinin planları. (Yazarlar tarafından renklendirilen) Mutfak ve yemek masasının bulunduğu oda arasındaki mesafe kısaltılarak ev işleri rasyonelleştirilmiştir (Görsel 3).

ALTTA Sedat Hakkı Eldem'in küçük ev projelerinden Tip 4'ün kat planları ve sıra evler prensibini yansıtan cephesi (Anonim, 1931) (Görsel 4).

3. Türkiye'nin Konut Sorunu ve "Psödo-Minimum" Çözümü

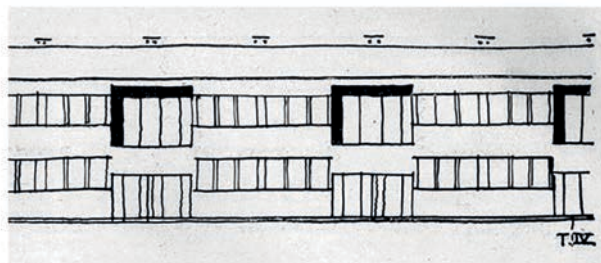
Almanlar başta olmak üzere Avrupalı mimarların 1920'lerden itibaren üzerinde durduğu *Existenzminimum* prensiplerinin Türkiye'de ne ölçüde benimsendiği sorusu, yerel modernite olgusuna açılımlar getirmek adına önemli bulunmaktadır. Bu dönemdeki konut çalışmalarında, Batı'daki çağdaş örneklerle karşılaştırılabilecek nitelikte, mekân-eylem ilişkilerini rasyonelleştirmeye yönelik çabaların yaygınlaştığını söylemek güçtür. Konut sorununu çözmeye yönelik birtakım çabaları küçük/ucuz evler üzerinden tespit etmek mümkünse de, bunların minimum konut olarak nitelenmesine yönelik bir değerlendirme için yapıların incelemesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla çalışmada, konut sorununun nasıl ortaya çıktığı ve çözüm üretildiği ele alınacaktır. Konut sorununa kent ve iç mekân olmak üzere iki farklı ölçekten bakılabilir. Her iki ölçeğe ilişkin elde edilebilen kaynaklar bir araya getirilerek dönemin yaklaşımlarının ve bu doğrultudaki çıktılarının anlamlandırılması hedeflenmiştir.

Cumhuriyet döneminde -Bilgin'e (1988) göre çoğullaşan- "konut sorunu"ndan ilk olarak 1920'lerde söz edilebilir. Küçük bir Anadolu kenti olan Ankara, başkent ilan edilmesiyle bürokrat ve teknokratların çekildiği bir merkeze dönüşür ve burada orta ve orta-üst sınıf aileler için çok sayıda konut üretimi ihtiyacı doğar (Bilgin, 1988). Savaş sonrası mübadele ve göçler, barınma sorununa çözüm bekleyen bir başka toplumsal grubu oluşturur. Tarımsal üretimin ağırlıkta olduğu ülkede 1930'lu yıllarda uygulanmaya başlanan ekonomi politikalarına göre, bu üretimden yaratılan gelir sanayi yatırımlarına aktarılır. Endüstrileşme atılımlarıyla birlikte işçi sınıfının da yer değiştirerek tesislerin yakınında yeniden iskan edilmesi söz konusudur. Bu doğrultuda Hermann Jansen'in Ankara için hazırladığı şehir planı (1928-1932) işçi konutları ve lojmanlar önerir. Tüm bu nedenlerle kentlerde artan nüfusun yol

açtığı bu konut ihtiyacını karşılamak için mimarlar, Avrupa'daki çağdaş mimarlık hareketlerinin rasyonel-işlevselciliğinden etkilenecek düşük maliyetli konutlar üretmeye yönelirler (Sey, 2007). Çoğunlukla "küçük ev" veya "ucuz ev" olarak adlandırılan birimlerle tasarlanan toplu konut projeleri, yerel bir minimum konut arayışını ifade eder.

1930'ların ortasından itibaren mimarlık çevrelerinde sıklıkla dile getirilen konut sorunu, uygulamada bazı işçi mahallelerinin planlanmasıyla (örneğin Seyfi Arkan'ın Zonguldak Kozlu'daki işçi mahalleleri) karşılık bulur. Arazi, emlak ve inşaat malzemesi değerlerinin yükselişi, endüstriyel üretimin yetersizliği, konut stoğu yetersizliğine bağlı kira artışları yapı kooperatiflerini ortaya çıkarmıştır (Sey, 2007). Kooperatif projelerinin uygulanması ancak savaş sonrasında yoğunlaşmaya başlamıştır (Mortaş, 1943a). Güven evleri, bahçeli evler, küçük evler, tasarruf evleri, memur evleri, şen evler, ucuz evler, maarif evleri gibi adlandırılan bu kooperatifler, Mortaş'a göre konut sorununa çözüm getirecek birincil konut üretim modelidir; 1943 tarihli Ankara Tasarruf Evleri bu uygulamaların bir örneğidir (Mortaş, 1943a; Mortaş, 1948). Yine savaş sonrası dönemde, 1944'te çıkarılan Memur Meskenleri Yasası'nın ardından 1944-47 Saraçoğlu Mahallesi ile başlayarak, 1950'lerde Koşuyolu, Paşabahçe ve Üsküdar-Selamsız gibi mahalle ölçeğinde ucuz evler üretilir (Akay ve Akbulut, 2012; Sey, 2007).

Küçük evlerin niceliğini nispeten arttırmaya yarayan bu çözümlerin niteliği bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Konut üretiminin henüz tam anlamıyla endüstrileşmemesine ek olarak, üretilen konutların büyük kısmı orta-üst gelir grubunun "bahçeli iki katlı" konut siparişlerine yönelik tasarlanmıştır (Bilgin, 1988). Asgari standartların üzerinde üretilen yeni konutlar, Martin Wagner'in (1938) de belirttiği üzere ülkedeki "şehir halkının darlık içinde yaşayan yüzde 60 nisbetindeki kısmı için değil, daha müreffeh bir halde bulunan yüzde 6 nisbetindeki kısmı içindir". Bu konutlardan bazıları, "ucuz ev" olarak adlandırılmasına rağmen asgari mekânsal ölçüler ya da işlevleri aşarak

tasarlanmıştır. Abidin Mortaş (1943b) bu durumu İş Bankası ve Maliye memurları için yapılan evler üzerinden örnekleyerek, orta gelir düzeyindeki bu kullanıcı grubu için ekonomik bir sınır gözetilmeden villa tipi lüks konutların inşa edilmesini eleştirir. Düşük maliyetli olması hedeflenen bu konutlar, burada ele alınan dönem içerisinde çoğunlukla müstakil evler olarak tasarlanmış, arsa alanının maksimum kullanımı yoluyla tasarruf sağlayan sıra evler çözümüne nadiren başvurulmuştur. Ankara'nın konut sorununa teorik bir çözüm önerisi dahilinde Mortaş, ekonomik kaygılar nedeniyle sıra evler önermekle birlikte, arsanın ucuz olduğu yerlerde bu konutların müstakil veya ikiz evler olarak inşa edilebileceklerini belirtmektedir (Mortaş, 1943b). Her zaman bir bahçe içinde düşünülen bu müstakil konut çözümlerine gerekçe olarak gelenek-görenekler (Mortaş, 1944), fabrika işçiliğinden önce çiftçilik yapan halkın toprakla ilişki kurmaya alışkın olduğu yaşam biçimi (İmamoğlu, 2009) gibi sosyokültürel ve sosyoekonomik faktörler gösterilmektedir. Seyfi Arkan'ın Zonguldak'ta tasarladığı işçi mahalleleri bu durumu örnekler: Ekonomik olması amaçlanan konutlar bahçe içinde, müstakil villa tipolojisiyle tasarlanmıştır (İmamoğlu, 2009). Tüm bu veriler, toplumun gelir grubundan bağımsız olarak bir bahçeli müstakil ev ideali olduğuna işaret etmektedir. Çoğunlukla ekonomik sıra evler biçiminde kurgulanmayan yerleşim düzenleri, bu müstakil evleri minimum konut olgusundan uzaklaştırmaktadır. Örneğin Arkan'ın Ankara'da ucuz aile evleri olarak adlandırdığı, ancak yine bahçe içinde dört cepheli müstakil evler olarak kurguladığı iki odalı 85 metrekarelik projesinde, hizmetçi odası ve ofis gibi asgari ihtiyaçların üzerine çıkan servis mekânları, ayrı bir servis girişi de dahil olacak şekilde düşünülmüştür (Seyfettin Nasih [Arkan], 1933). Wagner (1938) ise Türkiye'de mütevazı bir konut yapısını iki odası, bir sandık odası, sofası ve mutfakıyla 65 metrekare olarak tanımlar.

İç mekân da, konut sorununu mekânsal kurguda rasyonelleşme, servis ve sirkülasyon mekânlarında azalma/küçülme gibi ölçütlerle

yansıtan bir ölçek olarak ele alınabilir. Bahçe içindeki geleneksel, geniş aileyi barındıran Osmanlı konutundan küçülen hanehalkları için tasarlanan bitişik nizamlı modern apartman tipine geçiş, plan şemalarında köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Geleneksel konutları "Türk evi" olarak kuramsallaştıran Sedat Hakkı Eldem'in çalışmalarında sofa-oda ikiliği, bu yapıları Avrupa dahil diğer coğrafya ve kültürlerden ayıran en önemli özellik olarak vurgulanır; mutfak ve hela gibi servis mekânları konutun ikincil öğeleri olup dışarıda çözülen birimlerdir (Akcan, 2009). Bu konutlarda ortak eylemlerin gerçekleştirildiği sofa mekânına açılan odalar yemek yeme, uyuma, oturma, hatta pişirme ve yıkanma gibi birçok işlevin ardışık olarak gerçekleştirildiği birer birimken, modernleşmeyle birlikte her odayı belirli donatılarla destekleyerek farklı işlevlere göre ayıran bir örgütlenme yaklaşımı benimsenmeye başlanır. Apartmanlara geçişi temsil eden 19. yüzyılın son çeyreğine ait çok katlı yapılarda sirkülasyon, geleneksel anlamı dönüşerek holleşmiş bir sofa mekânı ve/veya koridorlarla sağlanır (Öncel, 2010).

Sofa 1930'larda da birçok projeye, kimi zaman geleneksel işlevinden bağımsızlaşarak tampon görevi görmesi amacıyla dahil edilir. Özellikle Sedat Hakkı Eldem'in kullanımı alışkanlıktan çok bir "mesaj" olarak ortaya çıkmaktadır (Akcan, 2009). Bu yaklaşımına rağmen, minimum konuta en çok yakınsadığı tespit edilen, ayrıca en erken küçük ev örneklerinden biri olan proje, Eldem'in dört tipte tasarladığı "Küçük ev projeleri"dir (Anonim, 1931). Apartman yapılarının olumsuzluklarını sıralayan Eldem de dönemin hakim söylemine uyarak bahçe içindeki konutların kıymetini vurgulamıştır. Ancak bunu yaparken sıra ev mantığını benimsemiş ve sirkülasyon alanlarını neredeyse tamamen ortadan kaldırarak 38,5-49 metrekare aralığındaki büyüklüklerde evler tasarlamıştır. Bunlardan en küçüğünün mutfak 4,2 metrekarelik alanıyla yukarıda değinilen uluslararası örneklerin çoğundan küçüktür (Görsel 4; Anonim, 1931). Mutfak bu denli küçük oluşu kullanışlılık açısından olumsuzluk potansiyeli yaratmaktaysa

da, sürekli tezgâhı ve yemek odasıyla olan direkt ilişkisi, projedeki ev işlerini rasyonelleştirmeye yönelik duyarlılığı yansıtan özellikler olarak değerlendirilebilir. Yemek odası-salon ve yatak odaları arasındaki dolap sistemi de bu yaklaşımın bir parçası olarak okunabilir.

Ev idaresi konusundaki tartışma ve faaliyetlerin 1940'ların ortasında, küçük ev tasarımlarıyla eşzamanlı olarak yoğunlaştığı görülmektedir. Bu tarihlerde mimarlık çevrelerinin ev idaresine odaklandığı anlaşılr; *Arkitekt* (1935'e dek *Mimar*) dergisinde Avrupa ve Amerika'da bu konuda gelişen fikirlerin çevirisinin yoğun olarak yayımlanmaya başladığı görülmektedir. Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nden William Hamby'nin "Mutfaksız Evler" yazısı, ev işini kolaylaştırmak konusunda iç mekân düzenlemesinin rolüne, bu bağlamda da mutfakın tasarımına değinir (Boester, 1944). Hamby, projelerinde mutfak yemek salonuna entegre ederek oturma bölümüne yaklaştırdığını, böylece ev kadını sıcak ve havasız mutfaktan kurtarmakla birlikte yıkama, temizleme ve depolama eylemlerindeki gereksiz ve yorucu hareketlerin önüne geçtiğini belirtir. Donatı elemanlarının ufki olarak sıralanması ve ağır eşyalara eğilip uzanmadan kolayca erişim, mimarın önemseydiği diğer noktalardır. "Evde Dikiş ve Ütü Köşesi" başlıklı bir başka yazıda (Anonim, 1948) ev işlerinden ütölme konu edilmiş, örnek olarak -referans gösterilmemiş de- De Koninck'in CUBEX mutfakından bir ütü masası fotoğrafı sunulmuştur. Yine 1948'de Victor Bourgeois'nın "Asgari Mesken Probleminin Teşkilatlandırılması" başlıklı yazısı yayınlanır (Bourgeois, 1948). *Die Wohnung für das Existenzminimum* yayınından alındığı bilinen bu yazı, yukarıda bahsi geçen *The Program of the Minimum Dwelling* konuşma metninin çevirisi olmalıdır. Minimum konut kavramı burada "asgari mesken" olarak adlandırılmıştır. Yazıda, evin organizasyonu yoluyla ev işlerinin rasyonelleştirilerek yorgunluğun azaltılmasıyla önemli bir konut sorununa değinildiği vurgulanır. Son örnekten de anlaşıldığı üzere, CIAM'daki minimum konut ve ev idaresinin ilişkisine yönelik tartışmalar

Türkiye'deki mimarlık ortamında henüz yeni gündem olmaktadır. Bu yayınların varlığı, yerelde de bu iki yaklaşımın birbirleriyle ilişkili olarak okunmasına olanak vermektedir.

Eldem'in yukarıda irdelenen projesinin de yansıttığı üzere minimum konut ölçütleri, ev idaresinin mekânsal karşılıkları olan servis mekânlarının boyutları, donatıları ve ilişki şemaları üzerinden kurulabilir. Örneklerden yeterli veriye ulaşılamamaktaysa da özellikle verimlilik, asgari alan kullanımı, ekonomiklik gibi *Existenzminimum* ilkelerinin gözetilmesi potansiyelini taşıyan küçük mutfaklı projeler, dönemin minimum konut üretme çabasını ölçmeye imkan tanıyan bir örneklem olarak ele alınabilir. 1933 tarihli Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nda dönemin mutfak tasarımları için verilen asgari genişlik ölçüsü 2 metre, asgari alan ölçüsü ise 5 metrekaredir (Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, 1933). Yukarıda bahsedildiği üzere, Almanya'daki sosyal konutlar için bir standart haline gelmiş olan Frankfurt mutfağı, 1,87 metre genişliği ve 3,44 metre uzunluğu ile 6,43 metrekarelik bir alanda çözümlenmiştir. Frankfurt mutfağından daha küçük bir mutfağa izin veren bu yasa, Türkiye'de modern konutun üretim koşullarının belirleyici unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bazı yapıların mutfak ölçülerinin getirilen standardın altında kaldığı görülür: *Arkitekt* dergisindeki örnekler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, özellikle 1934-1935 tarihlerinde kanundaki sınırlamalara uymayan birkaç küçük mutfak örneğine rastlanır. Bir kısmı yarışma projesi olmakla birlikte Abidin Mortaş'ın tasarladığı İskeçe Apartmanı (1934) ve Fatih'teki kira evi (1935) ile Tahsin Sermet Bey'in kendi ailesi için yaptığı evi (1934) ve İzzet Baysal'ın Eskişehir'de tasarladığı bir ev (1935) inşa edilmiş örneklerdir. Cengizkan'a göre (2002) bu yasanın dönemin uzmanları tarafından "eksikli ve yönetmelik düzeyinde" olarak yorumlanması, projelerin yasaya uymayışına dair bir açıklama olabilir. 1936'dan itibaren kanunun getirdiği sınırların altında kalan bir mutfak tasarımına rastlanmamıştır, ancak sınırın hemen üzerinde kalacak şekilde küçük

(5-6 metrekare aralığında) mutfaklı birçok örnek ortaya konmuştur. Her ne kadar mutfak iç mekânında mobilya veya materyal kültür ölçeğinde bir standartlaşmaya işaret eden bulgulara rastlanmamaktaysa da mekânı küçültme eğilimi, hazırlık-temizlik-pişirme istasyonlarını birbirine yakınlaştırmış ve bunlarla ilişkili eylemleri belli bir ölçüde verimli hale getirmiş olmaktadır.

Mutfaklar küçülme ve rasyonelleşme eğilimi göstermişse de, Bozdoğan'a göre (1996) burjuva kültürünün yaygınlaşmamış olması, geniş aile yapısı ve Türk yemek kültürünün Batı'dan farklılaşması gibi nedenlerle minimal, verimlilik odaklı, endüstriyel laboratuvar-mutfak tasarımları gerçekleştirilmemiştir. Benzer şekilde, mutfakların yaşama mekânlarıyla olan ilişkisinde verimliliğin veya teknik avantajların öncelenmesi de söz konusu olmamıştır. Türkiye'de 1930-1940'lı yıllardaki işlevselcilik söylemi, Teige'nin "minimum konut" olarak tanımladığı olgudan ziyade eleştirdiği "psödo-minimum konut" tipolojisini üretmiş görünmektedir. Bu dönemde burjuva kültürü yaygınlaşmamışsa da, konut örneklerinin büyük bir kısmında burjuva konutunun sosyal ve mekânsal anlamdaki hiyerarşik yapısı ortaya çıkmıştır. Bu yapı, özellikle servis alanlarını çeşitli tampon mekânlar aracılığıyla yaşama mekânlarından yalıtma eğilimleri üzerinden okunabilir.

Modern konutlarda gelişen bu tampon mekân ihtiyacının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başında koridor, hol, sofa gibi çeşitli sirkülasyon alanlarıyla karşılandığı söylenebilir. Bu dönemde mutfak-banyo mekânlarının yaşama mekânlarından uzak, çok küçük boyutlarla, aydınlıklar etrafında tasarlanması, bahçe içindeki geleneksel Osmanlı konutundan bitişik nizamlı, dar uzun modern apartman yapılarına geçiş sürecinin bir sonucudur. Öncel'in (2010) çalışmasında sınıflandırdığı çok sayıda yapıda sofa-aydınlık-mutfak-banyo-"wc" mekânlarının çoğunlukla bir arada gruplandığı, sofanın yaşama -özellikle başoda niteliğindeki ve onunla bağlantılı odalar- ve servis mekânları arasında ayırıcı bir işlev kazandığı okunabilmektedir. Geleneksel olarak birden fazla kata dağılan mekânlar, tek katlı apartman düzlemine geçildiğinde

hole dönüşen sofanın aracılığıyla yeniden kurgulanır - bu mimari bir dönüşümün ötesinde, toplumsal sınıf ve cinsiyete dayalı bir ayrıma dayalı olarak konutun yeniden kurgulanmasıdır (İnce Güney, 2017; Kılınç, 2012). Avrupa'daki minimum konut örneklerinde gündelik hayatın verimliliğini arttırmak için alanı olabildiğince azaltılan sirkülasyon mekânlarının yerel örneklerde baskın olarak korunması, hem aşılamayan sosyal ayrımları hem de o dönemde ülkede halen devam eden geniş aile yaşayışını yansıtmaktadır (Bozdoğan, 1996; Kılınç, 2012).

20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren sofayla birlikte "ofis" de mutfaklı yalıtılmak amacıyla tasarlanan bir mekân olarak ortaya çıkar (Tunçer ve Özsoy, 2021). Küçülerek modernleşen konutlarda mutfak ofisi, üzerindeki işlevsellik kılıfına tezat bir şekilde modern öncesi domestik hiyerarşinin kodlarını taşır. Kökeni, Avrupa'daki aristokrat konutlarının servis kısımlarında hizmetçilerin çeşitli eylemleri (depolama, hazırlık, servis, temizlik, çalışma-büro vb.) gerçekleştirdikleri *office* mekânlarına dayanır. Burjuva konutlarında devam eden, Türk mimarların da projelerinde "ofis" terimini kullanarak tanımladıkları bu domestik servis mekânı, çoğunlukla mutfak ve yemek odası arasında bir hazırlık, geçiş ve tampon mekânı olarak -yaşama mekânlarının koku, ses, görüntü gibi negatif etkilerden yalıtılması amacıyla- tasarlanır. Tampon mekân ihtiyacının mutfak ofisiyle karşılanması, burjuva apartmanı karakterini devam ettiren psödo-minimum konut yaklaşımını tam anlamıyla sembolize etmektedir. Asgari boyutlarıyla bile olsa, gerek villa tipi müstakil evlerde gerekse apartmanlarda birçok örneğiyle karşılaşılan mutfak ofisi, hem teknik hem de ideolojik olarak sürdürülmekte olan bir servis mekânıdır. Modern mimarlığı rasyonelleşme üzerinden tanımlamasına ve çağın konutlarının artık aristokratik değil demokratik mimariyi benimsediğini vurgulamasına rağmen Behçet Ünsal (1939), ofisin varlığını şöyle olumlamaktadır:

"Burası yemek odası mı? Büfesi bile yerli ne alâ. Yanında ofisi de var. İşte mutfaktan yemek kokusu almadan rahat ve sinirlenmeden bir yemek yiyebiliyorsunuz. Burası da mutfak, yalnız burası bir mutbah [mutfak] değil bir lâboratuvar gibi, şu masalar tertemiz kar

gibi fayansla kaplı, duvarlar da hep öyle... Bu raflar, bu dolaplar da pırl pırl silinebilir malzemeden yerli yapılmıştır, şu eviye de pek göz alıcı pek temiz... Bakınız pencereye bir aspiratör bile yerleştirmişler. Eh bu mutfak rastgele bir hizmetçiye teslim etmeye kıyamaz doğrusu. Hanım yemeğini bizzat kendisi yapmaya karar vermiştir. ”

Hizmetçi kullanımıyla özdeşleşmiş ofis mekânının artık ev kadınına atfedilmesi, psödo-minimuma dair sembolik anlam katmanını derinleştirmektedir. Ev idaresinin kolaylaştırılmasının da, iş görmek için kat edilen mesafeyi arttırarak ev idaresini esasen zorlaştıran mutfak ofisinin de “modern” bulunması bir tezatlık yaratmaktadır (Tunçer ve Özsoy, 2021). Gerek ofisle gerekse sirkülasyon alanlarıyla mutfakın yaşama mekânlarından yalıtılması, ülkedeki konut sorununa yönelik her ne kadar minimum konut yaklaşımı örnek alınmışsa da, çözümlerin psödo-minimuma yakınsayan niteliklerle üretildiğini gösterir.

4. Monografik Bir İnceleme: Abidin Mortaş

Minimum konut bağlamında Abidin Mortaş, Türkiye’de döneminin mimarlık ortamında öne çıkan bir figürdür. Mimar, mesleki hayatı boyunca hem teoride hem de pratikte konut sorunuyla yakından ilgilenmiştir (Şumnu, 2014). Kurucularından olduğu *Arkitekt* dergisinde yayınlanan yazıları ve projeleri, konuya yakın ilgisini yansıtan bir veri seti sunar. Yedikule Alman Okulu’ndaki ortaokul ve İstanbul [Erkek] Lisesi’ndeki lise eğitimi dolayısıyla Almanca bilmesi, *Arkitekt* için birçok kaynaktan çeviri yapmasını ve yabancı mimarlarla rahatlıkla iletişim kurmasını sağlamıştır (Kınataş, 2020; Sayar, 1963). Bu iletişim imkanı sayesinde Avrupa’daki modern mimarlık hareketini ve yeni konut üretim yaklaşımlarını da yakından takip etmiş olmalıdır. Ankara’daki konut sorunu konusunda, inşaatların inceliklerle hesaplanan asgari boyut ve maliyetlerle yapılması ve zorunlu ihtiyaçlar gözetilerek fazla veya lüksten kaçınılması gerektiğini kesin bir dille ifade eder (Mortaş, 1943b).

Arşivlerden, Mortaş’ın modern ev idaresiyle de ilgilendiğine dair veriler

elde edilmektedir. Bu veriler, minimum konut ve ev idaresi arasındaki güçlü ilişkinin bir başka göstergesi olarak yorumlanabilir. Bunlardan belki de en dikkat çekici olanı, mimarın 1932 gibi Türkiye için oldukça erken bir tarihte Almanya’da ev idaresi eğitimi verilen bir kız okulunun projesini *Arkitekt*’te mesleki çevresine sunmasıdır (Abidin [Mortaş], 1932a). Yapıya dair bilgi ve fotoğrafların *Deutsche Bauzeitung* (DBZ) dergisinden alındığı notuyla yayınlanan bu kısa yazıda Mortaş, “mutfak dershaneleri”ne geniş bir yer ayırmıştır:

“[Mutfak dershanelerinin] her birinde 2-4 kız talebenin çalışabileceği altışar taksimat vardır. Bu taksimat evlerdeki küçük mutfaklara tekabül etmek üzere ocak, tezgâh, kap kakak dolapları ve bulaşık yerlerini en tertipli ve derli toplu bir tarzda ihtiva etmektedir. Bu suretle talebenin öteye beriye koşarak yorulmasına ve dersi ihlâl etmesine mani olunmuştur.”

Mortaş’ın hem minimum konut hem de bilimsel ev idaresi konularına gösterdiği bu yoğun ilginin projelere ne ölçüde yansıdığı sorusu önemli bir tartışma potansiyeli barındırmaktadır. Örneğin, projelerindeki yük, depo, kiler gibi çeşitli isimlerle tasarladığı depolama birimleri, evin düzeni ve idaresi için kritik bir tasarım konusu olan saklama alanlarını önemseyişini düşündürür. Özellikle gömme yük dolapları birçok projesinde, gerek hizmetçi veya yatak odasında gerekse merdiven altında tespit edilebilir. Öte yandan, üretimleri bu bağlamda ele alındığında bazı çelişkiler göze çarpmaktadır. *Arkitekt*’te yayınlanan “Herkesin Kendi Evi” başlıklı yazısında, Almanya’da düzenlenen ve çok sayıda mimarın katıldığı, Walter Gropius ve Martin Wagner’in de jürisinde yer aldığı bir konut tasarım yarışması üzerinden “ucuz ve zamana uygun” ev örneklerini sunar (Abidin [Mortaş], 1931). Mutfaklar ve yemek odalarının servis pencereleriyle birbirine bağlandığı projeleri “yolların kısalığı” ve “servisin kolaylığı” açısından olumlu olarak değerlendiren Mortaş, yazının sonunda kendisi de bir konut tasarımı önerisinde bulunur. Oldukça küçük bir alana sahip olduğu anlaşılan bu önerisindeki dikkat çekici nokta, işlevselliğin üst düzeyde olması beklenen mutfakın yemek

odasıyla direkt bir ilişki kurmamasıdır. Bu mekânları birbirine bağlayan sofa, her ne kadar gündelik bir yemek yeme mekânı olarak kullanılma potansiyeli taşısa da bir tampon görevi görür; böylece hem işlevsel hem de terminolojik anlamda geleneksel bir yaklaşımı imler.

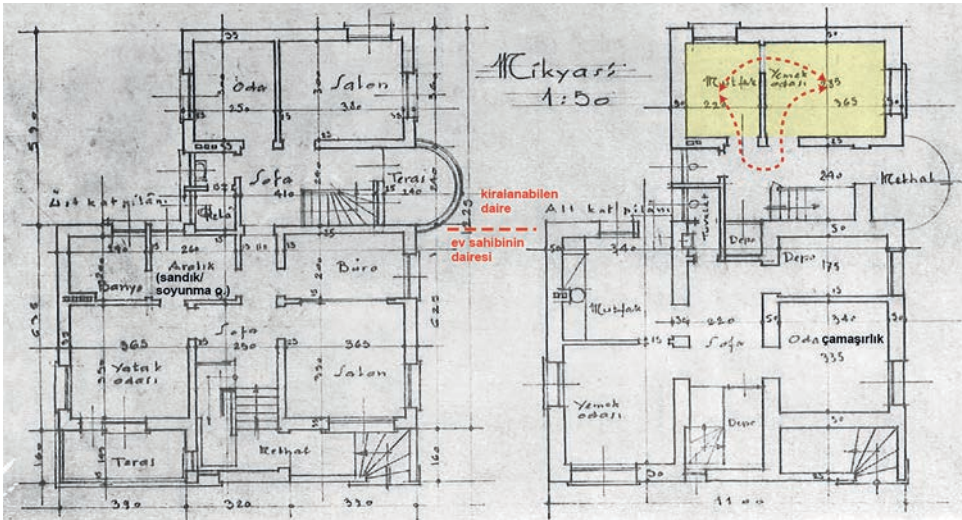
Mortaş’ın *Arkitekt* yayınlarından erişilebilen konut projelerinin birçoğunu, yerel bağlamda minimum konut denemeleri olmalarıyla birlikte, belli yönleriyle “psödo-minimum” olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmada mimarın bu kapsamda değerlendirilebilecek 27 projesi ele alınmaktadır (Tablo 2). Bunlar, mimarın dergiden erişilebilen toplam 37 konut projesi arasından, ölçülerinin hem verili hem de okunabilir olması gerekçesiyle analize dahil edilmiştir. Kalan on proje içinden Alpulu-Kırklareli’ndeki iki evin projesinin de ölçüleri okunabilmektedir, ancak bunlar 11 ve 14,49 metrekarelik mutfaklarıyla konu bağlamında değerlendirilmeleri açık bir biçimde mümkün olmayacağı için analizin dışında bırakılmıştır. Bu ölçüler, standartlaştırılmış mutfakların 8,91 metrekareyi aşmayan boyutları da göz önüne alındığında (Tablo 1) minimum konuttan uzak bir yaşam biçimini tariflemektedir. Mortaş’ın 1930’lardan 1950’lere uzanan bu 27 konut tasarımı; mutfakın büyüklüğü, iç mekân donatıları, mekânsal kurgu içinde nasıl konumlandırıldığı ve mutfakla ilişkili diğer servis mekânları açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yöntemiyle yapılarda servis mekânları üzerinden sağlanan rasyonelleşmenin ölçülmesi, minimum konut ve bilimsel ev idaresi yaklaşımlarının mimariye ne ölçüde yansıdığı, paralel olarak yansıyor yansımadığı gibi sorulara cevap bulunması hedeflenmektedir. Buradan doğacak çelişkilerin, psödo-minimum konut olgusuna işaret etme potansiyeli araştırılmaktadır.

Yapılar hakkındaki bilgiler, dergide yayınlanan planlar ve proje açıklama metinlerinden toplanmıştır. Plan çizimleri, üzerindeki mevcut ölçüler kullanılarak, bilgisayar destekli tasarım programıyla ölçeklendirilmiş ve ilgili ölçümler yapılmıştır. Mutfak-yemek odası (veya yeme eyleminin gerçekleştiği mahal) arası mesafeler ölçülürken mahallerin merkezi baz alınmıştır; bazı projelerde tefrişin plana yetersiz işlenmiş veya hiç işlenmemiş olması, hassas bir ölçüme

ANALİZ KAPSAMINDAKİ YAPILAR:			MUTFAK						
#	Yıl (yayın tarihi)	Yapı adı	Mutfak alanı (yaklaşık m ²)	Ofis vd. (Tampon mekan)	Hizmetçi odası	Kiler mekanı	Giriş - Mutfak mesafesi (m)	Mutfak - Yemek odası mesafesi (m)	Donatılarda rasyonelleşme göstergesi
1	1931	H. Ziya Bey Evi, Samatya	4,84	Sofa	Yok	Yok	8,19	5,86	Bilinmiyor
2	1931	"Herkesin Kendi Evi" metni dahilinde önerilen konut tip projesi	Bilinmiyor	Sofa	Yok	Yok	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Bilinmiyor
3	1931	Müstakil evler	8,10	Ofis	Var	Var	0,00 [servis girişi]	9,35	Servis penceresi [ofiste] > 6,77 m
4	1932	Ev projesi (Ali Namık Bey Evi), Suadiye [kiraya verilmek üzere tasarlanan daire]	6,27	Yok	Yok	Yok	6,54	6,93	Servis penceresi > 3,95 m
5	1933	Cemil Bey Evi, Laleli [kiraya verilmek üzere tasarlanan zemin kat]	5,10	Koridor	Yok	Yok	4,76	Bilinmiyor	Bilinmiyor
6	1933	Suadiye'de iki ev - Aziz Bey Evi	7,17	Ofis	Var	Yok	0,00 [servis girişi]	6,43	Bilinmiyor
7	1933	Suadiye'de iki ev - Feride Hanım Evi	8,57	Ofis	Var	Yok	5,17 [servis girişi]	7,38	Yok
8	1933	Yazlık ev	6,90	Koridor	Yok	Yok	5,20	6,25	Yok
9	1934	İ.E. Hanım Evi, Nişantaşı	7,20	Ofis	Yok	Yok	7,61	5,39	Sürekli tezgah
10	1934	İskeçe Apartmanı, Maçka	4,75	Koridor	Var	Yok	0,00 [servis girişi]	7,93	Sürekli tezgah
11	1935	Bay Mazhar Evi, Kalamış	6,41	Ofis [mahal adı verilmemiş]	Bilinmiyor	Bilinmiyor	4,44 [servis girişi]	5,31	Sürekli tezgah
12	1935	Dr. Zeki Zeren kira evi, Bahariye-Kadıköy	5,04	Koridor	Bilinmiyor	Bilinmiyor	6,97	10,10	Sürekli tezgah
13	1935	Dr. Ziya kira evi, Bahariye-Kadıköy	6,00	Koridor	Var	Yok	6,52	8,85	Sürekli tezgah
14	1935	Kira evi (Baha Bey Apartmanı), Fatih	4,45	Koridor	Yok	Yok	5,46	5,02	Sürekli tezgah
15	1937	Eczaçı Bay Nazım Malkoç Evi, Topkapı	5,40	Ofis	Yok	Yok	8,40	6,57	Sürekli tezgah
16	1940	Küçük kasaba evi projesi (bahçe içinde iki odalı evler)	5,00	Yok	Yok	Yok	0,00 [servis girişi]	2,72	Sürekli tezgah
17	1940	Küçük kasaba evi projesi (bahçe içinde üç odalı evler)	5,00	Aralık	Yok	Yok	0,00 [servis girişi]	4,76	Sürekli tezgah
18	1943	Ankara Tasarruf Evleri Kooperatifi (Tip I)	5,63	Ofis	Var	Yok	9,85	7,23	Sürekli tezgah
19	1943	Ankara Tasarruf Evleri Kooperatifi (Tip II)	6,86	Ofis	Var	Yok	10,62	7,84	Sürekli tezgah
20	1943	Ankara Tasarruf Evleri Kooperatifi (Tip III)	7,20	Ofis	Var	Yok	3,93 [servis girişi]	7,07	Sürekli tezgah
21	1944	Memur Evi Tip Projesi	5,37	Ofis	Yok	Yok	7,85	4,40	Sürekli tezgah
22	1949	İş Bankası Piyango Evi	5,62	Hol [mahal adı verilmemiş]	Var	Yok	7,07	8,39	Yok
23	1950	İş Bankası Piyango Evleri - 1	5,00	Aralık [mahal adı verilmemiş]	Yok	Var	6,43	Bilinmiyor	Yok
24	1950	İş Bankası Piyango Evleri - 2	6,40	Aralık	Yok	Var	8,67	Bilinmiyor	Yok
25	1950	Büyük Adada İki Piyango Evi - 1	6,51	Aralık	Yok	Var	0,00 [servis girişi]	5,47	Sürekli tezgah
26	1950	Büyük Adada İki Piyango Evi - 2	6,15	Aralık [mahal adı verilmemiş]	Yok	Var	0,00 [servis girişi]	5,62	Sürekli tezgah
27	1952	İş Bankası İkramiye Evleri, Kavaklıdere-Ankara	6,00	Aralık [mahal adı verilmemiş]	Var	Yok	0,00 [servis girişi]	4,53	Yok

ANALİZ DIŞINDA BIRAKILAN YAPILAR:

#	Yıl (yayın tarihi)	Yapı adı	Analiz dışında bırakılma gerekçesi
1	1931	Tek Katlı Evler	Ölçü verilmemiş
2	1932	M.H. Evi, Kasımpaşa	Ölçü verilmemiş
3	1932	Melek Apartmanı, Nişantaşı	Ölçüler okunamıyor
4	1934	Avniye Hf. Kira evi, Kadıköy	Ölçüler okunamıyor
5	1934	B. Hakkı Evi, Laleli	Mutfak ve yemek odası bodrum katında, bu katın planı verilmemiş
6	1934	Ev projesi - 1. alternatif, Alpullu, Kırklareli	Büyük mutfak (14,49 m ²) - minimum konut bağlamında değerlendirilemiyor
7	1934	Ev projesi - 2. alternatif, Alpullu, Kırklareli	Büyük mutfak (11 m ²) - minimum konut bağlamında değerlendirilemiyor
8	1935	Küçük ev projesi, Ankara	Ölçüler okunamıyor
9	1934	Erenköy'ünde bir ev	Ölçüler okunamıyor
10	1937	Çocuk Esirgeme Kurumu apartman projesi	Ölçüler okunamıyor

EN ÜSTTE Abidin Mortaş'ın *Arkitekt'te* yayınlanan projeleri – analiz kapsamında değerlendirilen yapıların minimum konut ölçütlerine ilişkin verileri ve analiz dışında bırakılan yapılara dair açıklamalar (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır) (Tablo 2).

ÜSTTE Ali Namık Bey Evi'nin kat planları (Abidin [Mortaş], 1932b) [Renkli işaretleme ve açıklamalar yazarlara aittir] (Görsel 5).

SAĞ ÜSTTE Küçük kasaba evi projelerinden bahçe içinde iki odalı ev tipi (Mortaş, 1940) [Renkli işaretlemeler yazarlara aittir] (Görsel 6).

SAĞ ALTTA Bir memur evi tip projesi – detaylı tefrişiyle *Arkitekt'te* yayınlanan plan çizimi (Mortaş, 1944) [Renkli işaretlemeler yazarlara aittir] (Görsel 7).

imkan vermemektedir. Konut girişinden mutfak alanı mesafeleri ise giriş kapısından mutfak mahalinin merkezine kadar ölçülmüştür.

Tablo genel hatlarıyla incelendiğinde, projelerden 1930-1940 aralığında olanların neredeyse tamamının işveren için özel olarak tasarlanan konut yapıları olduğu, 1940 sonrasının ise tamamen küçük/ucuz konutların hedeflendiği tip projelerden oluştuğu görülür. Ancak rasyonelleşme ölçütlerinin karşılanması ile konut üretimlerinin kronolojisi arasında bir ilişki kurulamamaktadır. Tablodaki gri hücreler, yapıları minimum konut olarak değerlendirilmekten uzaklaştıran verileri ifade etmektedir – ele alınan projeye dair gri hücrelerin çokluğu, projenin psödo-minimum bağlamında değerlendirilme potansiyelini açığa çıkarır. Adı griyle işaretlenen yapılar, proje adında veya açıklama metninde minimum konut göstergelerine (“küçük/ucuz ev”, “iktisadi”, “asgari ebatta”, vb.) rastlanmadığına işaret eder. Metrekare hesaplamasında sınır, Frankfurt mutfak alanı (6,43 metrekare) olarak belirlenmiştir. Mutfaktan konut girişine ve yemek odasına olan mesafelerde ise sınır, veri setinin kendi içinde değerlendirilerek 6,57-6,93 metre aralığında gözlemlenen kopuş üzerinden belirlenmiştir.

Buradaki eşik değerlerin, ev idaresine ilişkin literatürdeki rasyonelleşme/verimlilik tartışmaları üzerinden analitik bir yöntemle belirlenmesi mümkün olmamıştır. Örneğin, Taut'un önerdiği planlarda kullanım örüntüleri mekânsal donatılarla anlamlandırılabilmeyle birlikte, bunların mesafelerinin okunabildiği herhangi bir ölçü/ölçek verilmemiştir (Görsel 3). Yalnızca mutfak-yemek odası arası için 2,75 ila 2,90 metrelik mesafesiyle yine Frankfurt mutfak referans alınabilir, ancak veri grubundaki ölçüler bu değerlerden çok daha uzundur. Burada niceliksel veri sunum biçimlerine başvurulmakla birlikte, tamamen niceliksel yöntemlerle yapılan bir analizin eksik kalacağı açıktır; yapılar yalnızca servis mekânlarına ilişkin ve konutun tümünden analizi için yetersiz kalacak birtakım verilerin toplanmasıyla temsil edilmiştir. Ayrıca projelerdeki tefriş, mahal adı gibi bazı eksikler, ölçümlerin kapsamını sınırlamakta ve güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu nedenle bu yapılar niteliksel olarak da ele alınmalıdır; bu çalışma kapsamında bazı noktalara dikkat

çekmek amacıyla sadece seçilen yapılar yorumlanacaktır.

Belirlenen ölçütlere göre değerlendirildiğinde, Ali Namık Bey Evi'nin (1932) kiracı dairesi ile küçük kasaba evi projelerinden iki odalı olan tip konut projesinin (1940) görece rasyonel bir şekilde planlandığı sonucuna varılır. İki projede de mutfakla yemek odasının direkt ilişkilenmesi, bu rasyonellik değerlendirmesini destekler. Baha Bey Apartmanı (1935) hem 4,45 metrekarelik mutfak hem de oldukça küçük boyutlardaki (3,45 m x 3,60 m) yemek odasıyla bir başka minimum konut denemesi gibi görünür; ancak bu minimal ölçülere karşın mekânların yalıtılmışlığı projeyi psödo-minimuma yaklaştırmaktadır.

Bu bağlamda ilk olarak, ev sahibi ve kiracının kullanımına yönelik birer dairenin bitişik olarak tasarlandığı Ali Namık Bey Evi'nin kiralanan dairesi ele alınmaktadır (Görsel 5) (Abidin [Mortaş], 1932b). Giriş katında yalnızca mutfak ve yemek odası bulunmakta olup bu mekânlar plandan okunabildiği haliyle bir servis penceresi aracılığıyla birbirleriyle direkt olarak ilişkilenmektedir. Bu pencere, iki mekân arasında ölçülen 6,93 metrelik rotayı 3,95 metreye düşürür. Mutfak, mekân diziminde dairenin derininde yer alsa da, analizde belirlenen metrekare sınırının altında kalmaktadır. Konutun bu nitelikleri ve bunların tablodaki verilerle desteklenebilir olması sonucunda, bu örnekte ev idaresindeki verimlilik potansiyeli yüksek bulunmuştur. Mortaş'ın da boyutlarının "asgari sınırlara" indirildiğini belirttiği bu daire (Abidin [Mortaş], 1932b), minimum konuta yakın bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda kesin bir yargıya varılamamasının bazı nedenleri, planlardaki tefriş -dolayısıyla mekân kullanım örüntülerine dair bilgi-eksikliği, üst katta bulunan sofa ve terasın mevcudiyeti ve bunların zaten oldukça küçük olan konut alanının büyük bir parçasını oluşturması olarak sıralanabilir.

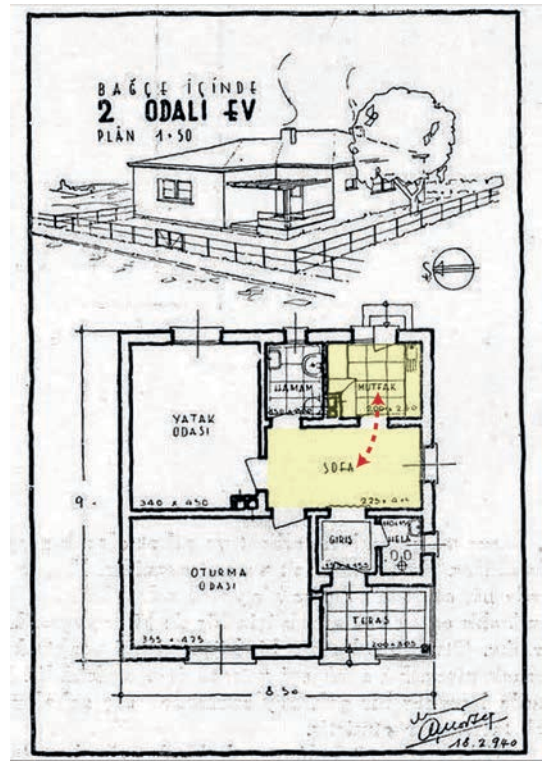
Kasaba evleri olarak adlandırılan ikinci proje, "arsa kıymeti az olan kasabalarda veya şehir dışında bahçe içinde" yapılması öngörülerek, 70-75 metrekarelik bir alan içinde tasarlanmıştır (Görsel 6) (Mortaş, 1940).

Üç kişilik bir işçi ailesinin barınması için "ucuz ve basit" bir konut olarak tanımlanan bu projede Mortaş, hem konutun toplam alanına oranla büyük bir sofa hem de giriş için sofadan ayrı bir alan yaratarak bu çabasıyla çelişen bir mekânsallık yaratmıştır. Yemek yeme yerinin belirtilmediği proje, evin küçük boyutlarından ve sofanın büyüklüğünden dolayı masanın sofada olduğu varsayılarak analize dahil edilmiştir. Bu varsayıma göre mutfaktan sofaya 2,72 metrelik kısa bir mesafeyle direkt geçiş yapılabilmesi, ayrıca mutfaka dışarıdan bir servis girişi verilmesi, ev işlerini kolaylaştırmayı sağlayan bir rasyonelleşme yaklaşımı olarak okunabilir. Tefrişlerin işlendiği planda mutfak girişlerle ortadan ikiye bölünmüştü de parçalı mobilyalar yerine tezgâhlarla süreklilik sağlanması yine bu okumayı destekler.

Birkaç projede daha, nicel veriler rasyonelleşme çabasını belirginleştirmekle birlikte, ofis veya diğer tampon mekânlarının varlığından feragat edilememiş olduğu görülür. Bunlar arasında "Memur Evi Tip Projesi" (1944) burada derinlemesine incelenmeye değer özellikler taşıyan bir örnektir; detaylı tefrişiyle mekânların kullanımını ve birbiriyle ilişkisini açık bir biçimde tarifler (Görsel 7). Orta halli memurlar için, yaklaşık 83 metrekare⁴ büyüklüğündeki bu konutu tasarlarken Mortaş, oda boyutlarını ve sirkülasyon alanlarını asgari düzeyde tutmuş, 5,37 metrekarelik U planlı, sürekli bir tezgâh alanı sağlayan mutfakla bir çalışma üçgeni oluşturmuştur.

Bu projede Mortaş, minimum konut ve bilimsel ev idaresini bir arada ele alarak bu anlamdaki yaklaşımını kristalize etmiştir. Bu konulara o denli eğilmiştir ki, bunlardan feragat etmemek adına kültürel bir öncelik olan misafir ağırlama ritüelini kırılıma uğratabilecek öneriler sunar:

"Hol. Bir tarafında rahatça yemek yemek kabil. Cephe kısmında bir divanlık. Burada evin bayanı günlük vesair işlerini, bahçeye bakarak yapabilecek, büfe konabilecek sağır bir duvar kısmı var. Yemek masasında beş kişi için rahat yer var. Antreden bu hole giren kapı açıldığı zaman paravan vaziyetini alıyor. İcabında bir misafir doğrudan doğruya oturma odasına alınabiliyor. Hol biraz dağınıksa da

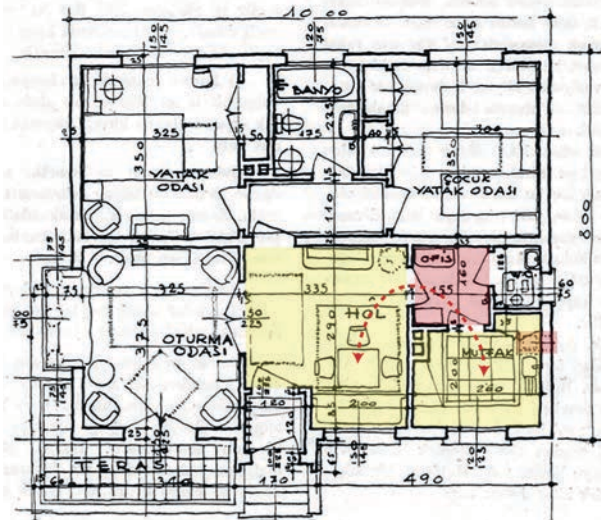

zarar yok. İcab ettiği zaman hol ile oturma odasının arasındaki çift kanat kapı açılır, evde ufak bir aile toplantısı yapılabilir." (Mortaş, 1944)

Islak hacimler dışındaki ev işlerinin nasıl ve nerede yapılacağını da etüt eden mimar, yatak odasında yük, mutfakta da kiler dolabı tasarlayarak ev idaresine verdiği önemi yansıtmaktadır. Bunun en uç örneği, mutfakta eviyenin yanında yer alan çöp kutusuna dışarıdan erişilebilmesi için bir duvar boşluğu tasarlamasıdır; böylece içeriden dolan kutunun kapıya kadar taşınmadan direkt dışarıdan bu boşluktan erişilerek boşaltılabilmesini sağlamıştır:

"Mutfak. Aydınlık, temiz tutulmak şartile tertipli bir odadan farkı yok. Üç taraf tezgâh. Altlarında dolaplar. Bulaşık taşının yanında tezgâh altı dolabı çöp tenekesi koymaya mahsus. Bu dolabın dışarıdan, yani bahçeden de bir kapağı var. Çöp tenekesini oradan alıp dökmek kabil, evin içinden geçirmeye lüzum yok." (Mortaş, 1944)

Bu tasarım, Kuzey Amerika'da ev işlerinin rasyonelleştirildiği erken örneklerde "ice box" [buz dolabı] için evin dışından buz eklenebilmesine

yarayan kapakları andırmaktadır. Bu sistem, özellikle bu örnekteki gibi servis girişi olmayan yapılarda iş gücünden tasarrufu sağlar. Ancak tüm bu hassas verimlilik düşüncelerine karşın mimarın yine de mutfak ofisi tasarlamaktan vazgeçmemiş olduğu görülür. Mutfak ve yemek masasının bulunduğu holün arasında konumlandırılan ofis, bu iki mekânın arasında 4,40 metre gibi, belirlenen eşik değeri aşmasa da uzun sayılabilecek bir mesafe yaratmıştır. Mutfak ve holün ortak duvarında açılacak bir servis penceresiyle yemek servisi ve temizlik eylemleri bağlamında bu mesafeyi yok etme potansiyeli değerlendirilmemiştir. Evin girişinden mutfaka malzeme temini için kat edilmesi gereken mesafe ise 7,85 metreyle eşik değeri aşmaktadır. Ofisin varlığı, yerel bağlamda tam bir minimum konut temsili olma potansiyeli taşıyan bu projeyi psödo-minimum konuta yaklaştırır:

“Ofis. Burası daha ziyade bir geçit mahiyetinde. Maksat mutfak ve helâ kapıları doğrudan doğruya hole açılmamış olsun. Fakat içinde oturacak ailenin tertibine göre burası ofis gibi kullanılabilir.” (Mortaş, 1944)

Misafirin helayı kullanması gerektiğinde ofisten geçmek zorunda oluşu, misafirin deneyimini önceleyen yaklaşımın ve konut içi mahremiyet sınırlarının ne kadar kırılanaştığını göstermektedir. Savaş sonrasının ekonomik koşullarında artık projelerde rasyonel yaklaşımları benimsemek, mahremiyet ve konfor sınırlarının önüne geçmeye başlamış olmalıdır.

5. Sonuç ve Tartışma

Erken 20. yüzyılda uluslararası ölçekte gündeme gelen *Existenzminimum* tartışmaları ve minimum konut hedefi, modern mimarlığın toplumcu, endüstriyel üretim biçimlerine uyum sağlayan, ekonomiyi gözetmekle birlikte insan sağlığını önceleyen medeni yönlerini yansıtır. Aynı dönemde gelişen bilimsel ev idaresi alanı, minimum konut kavramıyla rasyonelleşme çatısı altında birleşir ve odağı domestik servis mekânlarına çeker. Bu denli etkili kuramsal tartışmaların, yabancı uzmanlar ve kaynaklarla etkileşimde olduğu bilinen Türkiye'nin mimarlık ortamına nasıl yansıdığı sorusu, ülkedeki modern

konut kültürünün anlaşılması için gerekli ve önemli bulunmaktadır.

Bu doğrultuda araştırma kapsamında, ülkede bu dönemdeki konut sorunları ve küçük/ucuz ev tasarımları ele alınmıştır. Minimum konut olarak görünen ancak değerlerini yansıtmadığı için Teige tarafından eleştirilen ve burada “psödo-minimum” olarak kavramsallaştırılan konut üretim yaklaşımıyla, Türkiye’de dönemin konut sorunlarına yaklaşımı ve getirilen çözümler arasında bir paralellik saptanmıştır. Hem küçük evler hem de ev idaresi konularındaki yoğun çalışmalarıyla dönemin mimarları arasında öne çıkan Abidin Mortaş’ın konut tasarımları incelendiğinde, Alman kültürünü yakından tanınmasına rağmen *Existenzminimum* düzeyinde bir rasyonelleşmeye gitmemiş olduğu görülür. Bu durum yalnızca işveren talepleriyle açıklanamaz; kullanıcı ve yerden bağımsız olarak önerdiği projesinde mutfaki yaşama mekânlarından yalıtması, öneriyi minimum konuttan uzaklaştırarak psödo-minimum konuta yaklaştırır (Abidin [Mortaş], 1931). Çalışma kapsamında mimarın incelenen projeleri de bu eğilimin mesleki hayatı boyunca devam ettiğini göstermektedir. Mutfaki yalıtma güdüsü sadece Mortaş’ın değil, dönemin birçok mimarının küçük konut projelerinde de kendini gösterir ve bu nedenle psödo-minimum konut tasarlama eğiliminin dönem genelinde yaygınlaştığını düşündürür.

Mortaş’ın veya ileriki çalışmalarda incelenebilecek diğer mimarların üretimleri psödo-minimum özellikleriyle değerlendirilmekteyse de, bunlara Teige’ninkine benzer bir eleştiri getirmek tartışma konusudur. Yerel bağlamın koşullarını tanımlayan ekonomik, toplumsal, kültürel vb. birçok veri, yüzeysel bir değerlendirmeyi geçersiz kılacaktır. Geleneksel barınma kültürlerinin devamlılığı arayışıyla bahçe içinde müstakil evlerin tahayyül edilmesi ve incelenen dönemdeki arsa maliyetlerinin bu arayışı mümkün kılacak seviyede olması bu bağlamın bir sonucudur. Servis mekânlarının -özellikle de mutfak- yalıtılması da kişisel bir tercih olmanın ötesinde bazı nedenlere dayanır. Henüz gelişmekte olan endüstriyel üretimin yarattığı teknolojik kısıtlar, konut

üretim biçimleri ve ev içi donatılarındaki dönüşüm üzerinde etkili olmuştur. Elektrikli ev aletlerinin (ocak, fırın, davlumbaz vb.) yaygınlaşmaması mutfaktaki ateş, ısı, koku kontrolünü zorlaştırdığından tampon mekân çözümlerini gerekli kılmıştır. Sosyokültürel yapının yavaş dönüşümüne bağlı olarak geniş ailelerin yaşadığı geleneksel büyük konutlardaki hizmetçili yaşamın devamlılığı beklentisi de oluşmuştur. Avrupa’nın burjuva apartmanlarından modern Türk konutuna adapte edilen mutfak ofisi, teknik bir çözüm olmakla birlikte, bu sosyal beklentiyi de karşılamak üzere dönemin birçok villa ve apartman tipi konutunda mutfak-yemek odası arasında tampon olarak tasarlanmıştır. Yine aynı yaşam tarzının bir bileşeni olarak hizmetçi odaları, diğer servis mekânlarıyla ilişki içinde tasarlanmaktadır.

Mutfak ve ofis dışındaki diğer bazı servis mekânları da yerel bağlamı oluşturan koşullarda belirleyicidir. Örneğin helanın banyodan ayrı bir mekân olarak düşünülmesi, geleneksel konutta temizlik anlayışının (helanın bahçenin bir köşesinde kullanılması, hamam geleneği) devamı olarak değerlendirilebilecek kültürel bir özelliktir. Bu amaçla ayrılan ıslak hacimler, gerek kendi alanları gerekse bunları yalıtma adına tasarlanan tampon mekânlarla inşaat alanını arttırarak yer kaybına neden olmaktadır. Sandık kullanım alışkanlığı, bazı projelerde sandık odasının tasarlanması dolayısıyla yine aynı yer kaybıyla sonuçlanabilmektedir. Ayrıca saklama birimlerinin odalara dağıtılması yerine tek bir odada toplanması çözümüyle rasyonel mekân kurgusundan uzaklaşmaktadır.

Minimum ve psödo-minimum konut olguları günümüzde de önemini korumakta ve tartışılmaya devam etmektedir. Marchand’ın (2019) çalışması, bu tartışmaların geçerliliğini gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere küresel ölçekte sürdürdüğünü gösterir. Özellikle kent merkezlerinde gitgide küçülen konutlarda psödo-minimum yaklaşımının halen devam ettiği söylenebilir. Bu bağlamda çalışmanın merceği günümüze, parsel bazında müteahhit eliyle dönüştürülen tekil konutlardan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) üretimlerine kadar geniş bir ölçekte tutulabilir. Literatürdeki çalışmaların standart konut tipleri ve kullanıcı deneyimleri gibi çeşitli yönleriyle ele aldığı TOKİ toplu/

sosyal konut üretimleri, bu çalışmada önerilen psödo-minimum kavramı aracılığıyla gelecek araştırmalarda daha detaylı mekânsal analiz yöntemleriyle incelenebilir. Örneğin Eranıl ve Gürel'in (2022) çalışması TOKİ konutlarının standartlaştırılmış mekân organizasyonunu kullanıcı deneyimleriyle örtüştürerek incelerken, verimlilik sağlayamayacak derecede küçülerek sıkıştırılmış konut şemaları üreten, dolayısıyla psödo-minimum olarak nitelendirilebilecek bir konut tipini örneklemektedir. Uzunoğlu ve Özer (2014), minimum konut standartlarına ulaşmak için mekânsal niteliğin ve kullanım esnekliğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Yalnızca alan olarak küçülen, işlevselliğin ve mekânsallığın gözletilmediği mutfakların kullanıcıların gündelik hayat deneyimlerini ne yönde ve ölçüde etkilediği, gelecek araştırmalarda toplumsal cinsiyet açısından da ele alınabilecek bir tartışma konusudur. ■

DİPNOTLAR

- 1 Tekeli (2010) de yerel mimarlık tarihi yazımında, bilim-teknoloji alanındaki ilerlemeci çizgi karşısında etik ve estetik alanlarındaki süreçleri benzer bir biçimde "pandül hareketi" olarak tanımlamakta; estetik boyuttaki bu hareketi Türkiye bağlamında tasarımların ulusalcılık-uluslararası stil arasında gidip geldiği tarihsel süreç üzerinden örneklemektedir.
- 2 Bu ilişkiyi derinlemesine ele almasa da varlığına işaret eden bir kaynak olarak Gür'un (2017) makalesi incelenebilir.
- 3 Schütte-Lihotzky'nin mutfak tasarımını eleştiren Meyer bu önerisini, evde kadının hem idareci hem de sosyal rolünü desteklemek adına, mutfakla yaşama mekânı arasında görsel bir ilişki kurulabilecek şekilde şeffaf bir bölücü eleman kullanarak geliştirir; bu iki mekânın biraradalığı, mutfak donatıları izole ve verimli halde çalışan bir tür *Wohnküche* tanımlar (Corrodi, 2006).
- 4 Proje açıklama metninde 80 metrekare olarak ifade edilen alan, programda ölçeklendirildiğinde 83 metrekare olarak ölçülmüştür.

KAYNAKLAR

- Abidin [Mortaş]. (1931). Herkesin kendi evi. *Mimar, 1931-04*, 128-132.
- Abidin [Mortaş]. (1932a). Ev işleri mektepleri. *Mimar, 1932-01*(13), 28-29.
- Abidin [Mortaş]. (1932b). Ev projesi. *Mimar, 1932-03*(15), 81.
- Akay, Z. ve Akbulut, M.R. (2012). Halk için tasarlamak: Seyfi Arkan'ın şehirciliği ve "ucuz konut" projeleri. A. Cengizkan, D. İnan ve M. Cengizkan (Ed.), *Modernist açılımda bir öncü: Seyfi Arkan* içinde (ss. 231-248). TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Akcan, E. (2009). *Çeviride modern olan: Şehir ve konutta Türk-Alman ilişkileri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Anonim. (1931). Küçük ev projeleri. *Mimar, 1931-05*(5), 156-159.
- Anonim. (1948). Evde dikiş ve ütö köşesi. *Arkitekt, 1948-09-12*(201-202-203-204), 244.
- Banham, R. (1960). *Theory and design in the First Machine Age*. London: The Architectural Press.
- Belediye Yapı ve Yollar Kanunu. (1933, 21 Haziran).

- T.C. Resmi Gazete(2433). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2433.pdf>
- Bevilacqua, M.G. (2011). Alexander Klein and the Existenzminimum: A 'scientific' approach to design techniques. *Nexus Network Journal, 13*, 297-313.
- Bilgin, İ. (1988). Konut sorunlarının çeşitlenmesi. *Defter, 7*, 37-49.
- Boester, C.F. (1944). Birleşik Amerika'da ev planlarında yeni araştırmalar. *Arkitekt, 1944-07-08*(151-152), 182-186.
- Bourgeois, V. (1948). Asgari mesken probleminin teşkilatlandırılması (H. Togay, Çev.) *Arkitekt, 1948-05-06*(197-198), 135-137.
- Bozdoğan, S. (1996). Modern yaşamak: Erken Cumhuriyet kültüründe kübik ev. Y. Sey (Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme* içinde (ss. 313-328). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Bozdoğan, S. (2015). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür* (T. Birkan, Çev.; 4. bs.). İstanbul: Metis Yayınevi. (Özgün eser 2001'de yayımlanmıştır.)
- Brysch, S. (2019). Reinterpreting Existenzminimum in contemporary affordable housing solutions. *Urban Planning, 4*(3), 326-345.
- Bullock, N. (1988). First the kitchen - then the façade. *Journal of Design History, 1*(3/4), 177-192.
- Cengizkan, A. (2002). Yabancılaşma nesnesi olarak banyo: Modernizm, tüketim toplumu ve banyo kültürü. *Modernin saati* içinde (ss. 143-155). Ankara: Boyut Yayın.
- Corrodi, M. (2006). On the kitchen and vulgar odors. K. Spechtenhauser (Ed.), *The kitchen: Life world, usage, perspectives* içinde (ss. 21-43). Basel: Birkhäuser.
- Eranıl, M. ve Gürel, M.Ö. (2022). Social housing as paradoxical space: Migrant women's spatial tactics inside Toki Uzunere blocks. *Home Cultures, 19*(1), 23-48.
- Evans, R. (1997). Figures, doors and passages. *Translations from drawing to building and other essays* içinde (ss. 54-91). Cambridge: The MIT Press.
- Forty, A. (2004). *Words and buildings: A vocabulary of modern architecture*. London: Thames & Hudson.
- Frederick, C. (1923). *Household engineering - Scientific management in the home*. Chicago: American School of Home Economics.
- Giedion, S. (1970). *Mechanization takes command: A contribution to anonymous history* (3. bs.). New York: Oxford University Press. (Özgün eser 1948'de yayımlanmıştır.)
- Gropius, W. (1930). Die soziologischen Grundlagen der Minimalwohnung (für die städtische Industriebevölkerung) [Minimum konutun sosyolojik temelleri (kentsel sanayi toplumu için)]. *Die Wohnung für das Existenzminimum* içinde (ss. 17-27). Frankfurt am Main: Englert & Schlosser.
- Gür, B.F. (2017). Evin topografyası: Çinici Mimarlık'ın mikroloft projeleri. *Mimarlık, 398*, 36-42.
- Hayden, D. (1981). *The grand domestic revolution: A history of feminist designs for American homes, neighborhoods, and cities*. Cambridge: MIT Press.
- Henderson, S.R. (1996). A revolution in the woman's sphere: Grete Lihotzky and the Frankfurt kitchen. D.L. Coleman, E.A. Danze ve C.J. Henderson (Ed.), *Architecture and feminism* içinde (ss.221-253). New York: Princeton Architectural Press.
- Henderson, S.R. (2013). The new woman's home - kitchens, laundries, furnishings. *Building culture: Ernst May and the New Frankfurt initiative, 1926-1931* içinde (ss.143-202). New York: Peter Lang.
- Heynen, H. (1999). *Architecture and modernity: A critique*. Cambridge & London: MIT Press.
- Hochhaeusl, S. (2013). From Vienna to Frankfurt inside Core-House Type 7: A history of scarcity through the modern kitchen. *Architectural Histories, 1*(1), p.Art. 24.
- Holod, R., Evin, A. ve Özkan, S. (Ed.). (2007). *Modern Türk mimarlığı*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- İmamoğlu, B. (2009). Seyfi Arkan ve kömür işçileri için konut: Zonguldak; Üzülmüş ve Kozlu. A.

- Cengizkan (Ed.), *Fabrika'da barınmak: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de işçi konutları: Yaşam, mekan ve kent* içinde (ss.131-155). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- İnce Güney, Y. (2017). Konutta mekânsal organizasyon ve toplumsal cinsiyet: Yirminci yüzyıl Ankara apartmanları. A. Alkan (Ed.), *Cins cins mekân* (3. bs.) içinde (ss. 102-135). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Klein, A. (1928, 29 Ağustos). Grundrissbildung und Raumgestaltung von Kleinwohnungen und neue Auswertungsmethoden [Küçük konutların plan düzenlemesi ve iç mekan tasarımı ve yeni analiz yöntemleri]. *Zentralblatt der Bauverwaltung, 48*(35), 561-568. https://digital.zlb.de/viewer/image/14688302_1928/594/
- Kılınç, K. (2012). Imported but not delivered: The construction of modern domesticity and the spatial politics of mass-housing in 1930s Ankara. *The Journal of Architecture, 17*(6), 819-846.
- Kınataş, N. (2020). *Abidin Mortaş: Bir mimari biyografi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Manzini, E. (1994). Design, environment and social quality: From "Existenzminimum" to "quality maximum". *Design Issues, 10*(1), 37-43.
- Marchand, B. (2019). Moving on: Is Existenzminimum still relevant? *Urban Planning, 4*(3), 186-195.
- Mortaş, A. (1940). Küçük kasaba evi projesi. *Arkitekt, 1940-01-02*(109-110), 10-11.
- Mortaş, A. (1943a). Ankara Tasarruf Evleri Kooperatifi. *Arkitekt, 1943-03-04*(135-136), 76-79.
- Mortaş, A. (1943b). Ankara'da mesken meselesi. *Arkitekt, 1943-11-12*(143-144), 239-240.
- Mortaş, A. (1944). Bir memur evi tip projesi. *Arkitekt, 1944-01-02*(145-146), 45-46.
- Mortaş, A. (1948). Ankara Tasarruf Evleri. *Arkitekt, 1948-01-02*(193-194), 10-15.
- Mumford, E. (2000). *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*. Cambridge & London: The MIT Press.
- Öncel, A.D. (2010). *Apartman; Galata'da yeni bir konut tipi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sayar, Z. (1963). Abidin Mortaş 1904 - 1963. *Arkitekt, 1963-01*(310), 31.
- Sey, Y. (2007). Yeni vatandaşların barındırılması: Konut politikaları ve toplu konut. R. Holod, A. Evin ve S. Özkan (Ed.), *Modern Türk mimarlığı* içinde (ss. 159-181). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Seyfettin Nasih [Arkan]. (1933). Ankara için ucuz aile evi tipleri. *Mimar, 1933-06*(30), 174.
- Surmann, A. (2017). The evolution of kitchen design: A yearning for a modern Stone Age cave. N. van der Meulen ve J. Wiesel (Ed.), *Culinary turn: Aesthetic practice of cookery* içinde (ss. 47-56). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Şumnu, U. (2014). Ankara'daki (İş Bankası) İkramiye Evleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 51-73.
- Taut, B. (1924). *Die neue Wohnung: Die Frau als Schöpferin* [Yeni Konut: Yaratıcı Olarak Kadın]. Leipzig: Klinkhardt & Biermann.
- Teige, K. (2002). *The minimum dwelling* (E. Dluhosch, Çev.). Cambridge: MIT Press. (Özgün eser 1932'de yayımlanmıştır.)
- Tekeli, İ. (2010). Yerel mimarlık tarihlerinin yazılma yolları üzerine düşünceler. B. İmamoğlu ve E. Altan Ergut (Ed.), *Cumhuriyet'in mekanları, zamanları, insanları* içinde (ss. 305-317). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tesselaar, M. (2014). *Margarete Schütte-Lihotzky - Bauen und Design in Zeiten der Siedlerbewegung*. [Yüksek lisans tezi - Mag.a art.]. Universität für angewandte Kunst Wien.
- Tunçer, C. ve Özsoy, A. (2021). From traditional Turkish house to modern dwelling: Examining the transition period through 'sofa' and 'kitchen office' spaces. S. Kültür ve M. Dündar (Ed.), *5th iaSU International Conference on Archi-cultural interactions through the Silkroad - Post Conference Book* (ss. 70-83). İstanbul: BAU Publications.
- Uzunoğlu, K. ve Özer, H. (2014). Toplu konutların ön tasarım aşamasında değerlendirilmesi. *Megaron, 9*(3), 167-189.
- Ünsal, B. (1939). Kübik yapı ve konfor. *Arkitekt, 1939-03-04*(99-100), 60-62.
- Wagner, M. (1938). Türk şehirleri ve mevcut sahalardan istifade "ekonomisi". *Arkitekt, 1938-03*(87), 82-86.

Mekânın Görünmez Sınırları: İşlevin Çevresel Algı Üzerinden Yeniden Okunması

Gülferah Çorapçıoğlu

MAKALENİN ADI **Mekânın Görünmez Sınırları: İşlevin Çevresel Algı Üzerinden Yeniden Okunması**
The Invisible Boundaries of Space: Re-Reading Function through Environmental Perception

MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**

MAKALENİN KODU **EgeMim, 2026-4 (132), 52-61**

MAKALENİN YAZARI **Gülferah Çorapçıoğlu**, Doç. Dr.,

İstanbul Arel Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **30.05.2026**

MAKALENİN KABUL TARİHİ **17.08.2026**

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **gulferahcorapcioglu@arel.edu.tr**

ORCID **0000-0002-4748-3009**

ÖZ Makale, mimarlık kuramında işlevi fiziksel program ve ölçülebilir mekânsal performans üzerinden tanımlayan geleneksel yaklaşımın, çağdaş mimarlıktaki şeffaflık, geçirgenlik ve akışkanlık eğilimleri karşısında yeniden okunmaya açık olduğu gözleminden hareket etmektedir. Bu doğrultuda, işlevin fiziksel sınırların esnetildiği mekânlarda hangi çevresel ve psikolojik mekanizmalar aracılığıyla sürdürülebildiğini çevre psikolojisi yaklaşımıyla tartışmayı amaçlamaktadır. Patton'ın uç durum örneklemesi ilkesi doğrultusunda yürütülen bu yorumlayıcı ve karşılaştırmalı çoklu durum çalışması; mikro ölçekte mahremiyetin parçalı ve geçirgen eşikler aracılığıyla yeniden kurgulandığı Moriyama House ile makro ölçekte kolektif aidiyeti çevresel algı üzerinden yapılandırılan Superkilen Park olmak üzere iki uç örnekle sınırlandırılmıştır. Vakalar, çevre psikolojisi literatüründeki temel kavramlardan türetilen fiziksel sınırlar türü, geçirgenlik, denetim kapasitesi, mahremiyet/bölgesellik ve aidiyet olmak üzere beş ortak parametre üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çevre psikolojisi ve mekân kuramı literatüründeki farklı yaklaşımlarla örtüşen bulgular; mekânsal işleyişin bağlamsal ve çoğul dinamiklerle biçimlendiğini, mikro ölçekte bireysel algısal eşikler ve psikolojik sınırlar, makro ölçekte ise kolektif algısal eşikler ve uzlaşıya dayalı aidiyet mekanizmaları aracılığıyla sürdürüldüğünü düşündürmektedir. Makale, işlev kavramının fiziksel programın ötesinde, kullanıcı ile çevre arasındaki etkileşim üzerinden yeniden düşünülmesi gerektiğini öne süren kuramsal bir tartışma zemini sunmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER işlev, çevre psikolojisi, algısal sınır, mahremiyet, aidiyet, Moriyama House, Superkilen Park

 OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1 Giriş: Çevre Psikolojisi Bağlamında İşlev

Mimarlık kuramında işlev kavramı, Vitruvius'un De Architectura'da tanımladığı *utilitas* (kullanışlılık) ilkesinden bu yana tartışılmalıdır. Sullivan'ın (1896) "form işlevi izler" ilkesiyle 20. yüzyıl modern mimarlığının merkezine yerleşen bu kavram, büyük ölçüde fiziksel program, kullanım senaryoları ve mekânsal organizasyon üzerinden açıklanmıştır. İlerleyen dönemde Eisenman ve Tschumi gibi mimarlar bu ilkeyi eleştirel biçimde sorgularken, Norberg-Schulz ve Capon işlevi yalnızca formun değil, aynı zamanda "anlam"ın da bir bileşeni olarak ele alan bir sentez önermiştir (Trisno vd., 2026). Bu kuramsal dönüşüm, çağdaş mimarlık pratiklerinde şeffaflık, geçirgenlik ve akışkanlık gibi tasarım yaklaşımlarının yaygınlaşmasıyla daha da görünür hâle gelmiştir (Jerković-Babović ve Nikezić, 2024). Geleneksel mimarlıkta işlevi düzenleyen temel araçlardan biri olan fiziksel sınırlar, günümüzde birçok örnekte yerini geçirgen, parçalı ve esnek mekânsal kurgulara bırakmaktadır. Bu yaklaşım çoğu zaman kullanıcıya daha özgür bir mekânsal deneyim sunan bir tasarım tercihi olarak değerlendirilmekle birlikte güncel tartışmalarda mahremiyet ve mekânsal sınır belirsizliğine ilişkin bir sorun olarak da ele alınmaktadır (Nisonen, Milián Bernal ve Pelsmakers, 2025). Böyle bir ortamda fiziksel ayrımların zayıflaması, işlevin mekânsal eylemlerin sürdürüldüğü farklı mekanizmalar üzerinden yeniden üretilmesine işaret etmektedir.

Fiziksel sınırlar belirsizleştğinde kullanıcıların mahremiyet, kişisel alan, çevresel denetim ve aidiyet gibi gereksinimlerini nasıl düzenledikleri, işlevin sürdürülme biçiminin de yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. İşlevin, fiziksel organizasyonun ötesinde kullanıcı ile çevre arasındaki etkileşim üzerinden de değerlendirilebileceği düşüncesi, çevre psikolojisi ve fenomenolojik mekân kuramlarında karşılık bulmaktadır. Norberg-Schulz'un (1971) "yönelim" ve "kimlik bulma" olarak tanımladığı varoluşsal mekân yaklaşımı, işlevi yalnızca somut görevlerle sınırlamayıp bu görevlerin kullanıcı üzerindeki psikolojik etkisini de kapsamaktadır (Trisno vd., 2026). Bu yaklaşımdan hareketle, mimari sınır, fiziksel bir bölücü olmanın yanı sıra bireyin çevresiyle anlamlı bir ilişki kurmasını sağlayan algısal bir eşik olarak da okunabilir. Sınırların algısal ve yaşantısal olarak yeniden değerlendirilmesi (Soja, 1996), insan-mekân etkileşiminin dinamik yapısı gereği, fiziksel sınırların zayıfladığı durumlarda kullanıcıların kendi eylemlerini sürdürebilmek amacıyla zihinsel ve davranışsal düzeyde yeni algısal eşikler geliştirmesiyle ilişkilidir (Gifford, 2007). Bireysel mahremiyetin ya da kişisel alan denetiminin sağlanamadığı bir çevrede, mekânsal işlevlerin gerektirdiği davranışların sürdürülebilirliği de zayıflayabilmektedir. Bu noktada çevre psikolojisi literatüründe öne çıkan mahremiyet, kişisel alan, bölgesellik ve çevresel denetim gibi kavramlar, mekânsal işleyişin psikolojik altyapısını açıklayan temel bileşenler olarak önem

kazanmaktadır. Bu doğrultuda; insan davranışları ile fiziksel çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi inceleyen ve günümüzde disiplinlerarası bir araştırma alanı hâline gelen çevre psikolojisi, insan, mekân ve işlev ilişkilerinin açıklanmasında önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır. Bu yaklaşım, bireyi fiziksel çevreden etkilenen pasif bir kullanıcı olmanın ötesinde, çevresini algılayan, yorumlayan, dönüştüren ve ona anlam yükleyen etkin bir özne olarak kabul etmektedir (Bonnes ve Bonaiuto, 2002; Gifford, 2007). Dolayısıyla çevre ile kullanıcı arasındaki ilişki tek yönlü değil, karşılıklı ve dinamik bir etkileşim süreci olarak değerlendirilmektedir (Gifford, 2014). Bu yaklaşımı destekleyen kuramsal çalışmalar fiziksel çevrenin yalnızca davranışların gerçekleştiği bir arka plan olmadığını ortaya koymaktadır. Varoluşsal mekân yaklaşımında Norberg-Schulz (1963), mekânı insanın çevresiyle kurduğu yaşantısal ilişki üzerinden tanımlamaktadır. Proshansky, Ittelson ve Rivlin (1970), fiziksel çevrenin kimlik oluşumu, çevresel algı ve stres düzeyleri üzerinde etkili aktif bir bileşen olduğunu vurgulamaktadır. Karadağ ve Turut (2013) ise çevresel algıyı, bireyin yaşam deneyimleriyle edindiği bilgileri zihinsel süreçler aracılığıyla anlamlandırması olarak açıklamakta, kullanıcıların mekânı fiziksel biçimlerin dışında simgeler, yönelme ipuçları, görsel süreklilikler ve deneyimsel ilişkiler aracılığıyla da algıladıklarını belirtmektedir. Bu doğrultuda mekân deneyimi, fiziksel çevre ile zihinsel temsil süreçlerinin birlikte ürettiği çok katmanlı bir yapı olarak değerlendirilebilmektedir. Benzer biçimde Rapoport (1977), işlevin yalnızca tipolojik sınıflandırmalar ya da teknik donatılar üzerinden açıklanamayacağını, çevresel algı ve kullanıcı davranışlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Lang (1987); duvar, kapı ve pencere gibi temel mimari elemanların yalnızca yapısal bileşenler değil, aynı zamanda mahremiyet ve kişisel alan gibi psikolojik süreçleri düzenleyen çevresel araçlar olduğunu ifade etmektedir. Göregenli'ye (2010) göre ise mekânsal davranışların anlaşılabilmesi için fiziksel çevrenin kültürel ve ideolojik anlam

katmanlarının da dikkate alınması gerekmektedir.

Çevresel deneyimi algısal, davranışsal, sosyal ve bilişsel süreçlerin birlikte işlediği çok katmanlı bir sistem olarak ele alan çevre psikolojisi literatüründe algı, yön bulma, okunabilirlik, mahremiyet, kişisel alan, bölgesellik, denetim, mekânsal kimlik, aidiyet ve davranış örüntüleri gibi bileşenler, bireyin çevresiyle kurduğu ilişkinin açıklanmasında temel kavramlar olarak değerlendirilmektedir (Lynch, 1960; Hall, 1966; Altman, 1975; Proshansky, Fabian ve Kaminoff, 1983; Gifford, 2007). Bu kavramlar birlikte ele alındığında, bireyin mekânla kurduğu ilişkinin fiziksel özellikler, algısal eşikler ve çevresel düzenleme mekanizmalarının karşılıklı etkileşimi üzerinden şekillendiği anlaşılmaktadır. Mahremiyet, bireyin sosyal etkileşim düzeyini düzenleme ve çevresel denetim kurma kapasitesiyle ilişkilendirilirken (Altman, 1975);

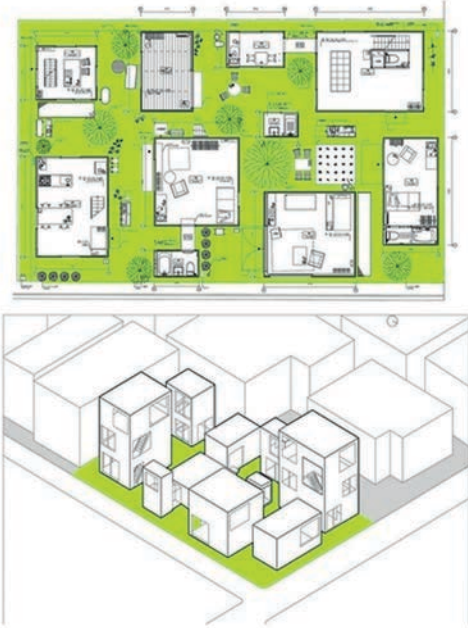
“ÇEVRE PSİKOLOJİSİ LİTERATÜRÜNDE ÖNE ÇIKAN MAHREMİYET, KİŞİSEL ALAN, BÖLGESELLİK VE ÇEVRESEL DENETİM GİBİ KAVRAMLAR, MEKÂNSAL İŞLEYİŞİN PSİKOLOJİK ALTYAPISINI AÇIKLAYAN TEMEL BİLEŞENLER OLARAK ÖNEM KAZANMAKTADIR”

kişisel alan, beden çevresinde oluşan görünmez psikolojik sınırlar ve güvenlik eşikleri ile açıklanmaktadır (Hall, 1966). Bölgesellik, mekânın davranışsal olarak sahiplenilmesi ve denetlenmesi süreçlerine işaret ederken (Altman, 1975), mekânsal kimlik ve aidiyet ise kullanıcının çevresiyle geliştirdiği anlam, bellek ve benlik ilişkilerini açıklamaktadır (Proshansky, Fabian ve Kaminoff, 1983). Bu doğrultuda çevre psikolojisi literatürü, fiziksel sınırların esnetildiği durumlarda mekânsal işleyişin, bu psikolojik mekanizmalar aracılığıyla sürdürülebileceğini düşündürmektedir.

Bu kuramsal çerçeveden hareketle makalede işlev kavramı, kullanıcı ile çevre arasında kurulan etkileşimler doğrultusunda, çevresel

ve psikolojik mekanizmalar aracılığıyla gerçekleşen ilişkisel bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, fiziksel sınırların esnetildiği çağdaş mimari örneklerde mekânsal işleyişin hangi çevresel ve psikolojik mekanizmalar aracılığıyla sürdürülebildiğini çevre psikolojisi perspektifinden tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amacı farklı ölçeklerde tartışabilmek üzere mikro ölçekte konut deneyimini temsil eden ve mahremiyetin parçalı, geçirgen eşikler aracılığıyla yeniden kurgulandığı “Moriyama House” ile makro ölçekte kamusal mekân kullanımını temsil eden ve kolektif aidiyeti çevresel algı üzerinden yapılandıran “Superkilen Park” örnekleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu iki örnek, fiziksel sınırların kullanıcı deneyimi, çevresel denetim ve algısal süreçler üzerinden nasıl yeniden anlam kazandığını tartışmaya olanak sağlayan ortak bir kuramsal zemin sunmaktadır.

Araştırmada çevre psikolojisi literatüründe öne çıkan mahremiyet, kişisel alan, bölgesellik, mekânsal kimlik ve aidiyet kavramları, örnek vaka analizlerini sistematik biçimde değerlendirmeye olanak tanıyan kuramsal bir çerçeve olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda söz konusu kavramlar, fiziksel sınırın morfolojisi, görsel/fiziksel geçirgenlik, kullanıcının denetim kapasitesi, mahremiyet/bölgesellik ve mekânsal aidiyet olmak üzere beş karşılaştırma parametresine dönüştürülmekte ve bu parametreler, işlevin kullanıcı ile çevre arasındaki etkileşim içinde nasıl gerçekleştiğini incelemeye imkân veren analiz araçları olarak kullanılmaktadır.

SOLDA Moriyama House'un kent dokusu içindeki yerleşimi. Tasarım: Ryue Nishizawa, SANAA (Nishizawa, 2008) (Görsel 1).

ALTTA Moriyama House'un zemin kat planı, birinci kat planı ve kesit. Tasarım: Ryue Nishizawa, SANAA. (Nishizawa, 2008) (Görsel 2).

SAĞ ÜSTTE Moriyama House- iç ve dış mekân geçirgenliği (a-e). Tasarım: Ryue Nishizawa / SANAA (Nishizawa, 2008; Pollock, 2007) (Görsel 3).

2. Yöntem: Örneklem Seçim Kriterleri ve Karşılaştırma Ölçütleri

Fiziksel sınırların radikal biçimde esnetildiği çağdaş mekânlarda insan-mekân etkileşimini ve psikolojik sınır mekanizmalarını incelemek için, araştırma nitel ve yorumlayıcı bir çoklu durum çalışması (*multiple-case study*) olarak kurgulanmıştır (Yin, 2018). Tipolojik bir karşılaştırma yerine, sınırların esnetilmesi olgusunun farklı ölçek ve mekânsal bağlamlardaki yansımalarını görünür kılabilecek uç örnekler seçilerek, Patton'ın (2014) tanımladığı uç/aykırı durum örneklemesi (*extreme/deviant case sampling*) yöntemi benimsenmiştir.

Bu doğrultuda, mikro ölçekte ele alınan (birincil/özel alan) Ryue Nishizawa (SANAA) tasarımı Moriyama House (Tokyo, Japonya), bireysel konut ölçeğinde katı sınırların çözüldüğü uç

bir örneği temsil etmektedir. Makro ölçekte incelenen (kamusal alan) BIG, Topotek 1 ve Superflex ortak tasarımı Superkilen Park (Kopenhag, Danimarka) ise çok kültürlü bir kentsel dokuda kamusal sınırların ve bariyerlerin esnetildiği bir kentsel peyzaj örneğidir. Coğrafya, kültür ve tasarım açısından birbirinden farklı olan bu iki örnek, fiziksel sınırların farklı ölçek ve bağlamlarda kullanıcı-çevre etkileşimi üzerinden nasıl yeniden anlam kazandığını ortaya koymak amacıyla kavramsal bir karşılaştırma çerçevesinde seçilmiştir.

Çalışmada kullanılan karşılaştırma parametreleri, çevre psikolojisi literatüründe mekân-kullanıcı ilişkisini açıklamak üzere öne çıkan kuramsal yaklaşımlardan türetilmiştir. Altman'ın (1975) mahremiyet ve bölgesellik yaklaşımı, Hall'un (1966) kişisel alan kuramı, Barker'ın (1968)

davranış ortamı yaklaşımı, Lang'ın (1987) sembolik işlev yaklaşımı ve Rapoport'un (1982) çevresel ipuçları kuramı birlikte değerlendirilerek fiziksel sınır, geçirgenlik, çevresel denetim, mahremiyet/bölgesellik ve aidiyet/kimlik üretimi, çalışmanın temel analitik kavramları olarak belirlenmiştir. Bu kavramların fiziksel mekân ile kullanıcı arasındaki ilişkiyi farklı boyutlarıyla açıklaması doğrultusunda, söz konusu kavramlar beş ortak karşılaştırma parametresine dönüştürülmüştür: (P1): Fiziksel Sınırın Türü; (P2): Görsel/Fiziksel Geçirgenlik; (P3): Kullanıcının Denetim Kapasitesi; (P4): Mahremiyet veya Bölgesellik ve (P5): Aidiyet ve Kimlik Üretimi. Bu parametreler fiziksel sınırların kullanıcı deneyimi içinde nasıl algılandığını ve işlevin hangi çevresel ve psikolojik mekanizmalar aracılığıyla sürdürüldüğünü inceleyen analitik araçlar olarak kullanılmıştır.

Akademik yayınlar kapsamında Hasegawa (2006), Pollock (2007), Nishizawa (2008) ve Steiner (2013b); örneklerin kullanım biçimleri ve kamusal yaşamına ilişkin alan çalışmaları ve eleştirel okumalar kapsamında ise Sandström (2015), Stainfield ve van Riemsdijk (2019), Daly (2020) ile Lindberg ve Schipperijn (2015) incelenmiştir. Söz konusu veri kaynakları, P1-P5 parametreleri doğrultusunda kuram temelli karşılaştırmalı doküman ve görsel okuma yoluyla değerlendirilmiştir.

Örnek analizlerini kuramsal birer okuma aracına dönüştürmek amacıyla

çevre psikolojisi literatüründeki yaklaşımlar analiz sürecinin temelini oluşturmuştur. Beş parametrenin işlevi belirleyen bağımsız birer kategori olmaktan çok, işlevin kullanıcı ile çevre arasındaki sürekli etkileşim üzerinden nasıl çalıştığını açığa çıkaran birer analiz aracı olduğu kabul edilmiştir. Buna göre sınır, geçirgenlik, denetim, mahremiyet ve aidiyet, işlevin gerçekleştiği çevresel ve psikolojik mekanizmalar olarak ele alınmaktadır. Bu yöntemsel çerçeve doğrultusunda, her iki örnek vaka kendi mekânsal ve kültürel bağlamları içerisinde okunarak P1-P5 parametreleri üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

3. Örneklerin İçeriği

3.1. Mikro Ölçekte Sınırların

Esnetilmesi: Moriyama House (Tokyo, Japonya)

Moriyama House 2005 yılında, Tokyo'nun yoğun ve sıkışık yerleşim dokusu içinde Japon mimar Ryue Nishizawa tarafından tasarlanan bir konut projesidir. Bu tasarım, konut kavramını bir sınır oluşturma yaklaşımından çıkarıp bir ilişki yaklaşımına dönüştürmeyi hedeflemektedir. Nishizawa yapıyı 10 bağımsız birime bölerek konut yapısının ihtiyacı olan her bir işlev birimini ayrı birer kütle olarak kurgulamıştır (Nishizawa, 2008). Proje, geleneksel konut tipolojisinin aksine, tek bir kompakt kütle yerine, farklı işlevler içeren bağımsız hacimlerin aynı parsel içerisinde dağıtılması prensibine dayanmaktadır. Yapı, hem ev sahibi Yasuo Moriyama'nın bireysel yaşamını hem de kiracılarla kurulan yarı kolektif yaşam modelini desteklemek amacıyla geliştirilmiştir (Pollock, 2007). Literatürde Moriyama House, Pollock'un (2007) "parçalanmış konut modeli" tanımlamasının yanı sıra, Bêka ve Lemoine'in (2017) belgesel çalışmasında "mikro ölçekli kentsel yaşam laboratuvarı" olarak değerlendirilmektedir. Mimar Nishizawa'nın temel amacı, konutu sabit duvarlarla çevrili kapalı bir kabuk olmaktan çıkararak, kullanıcıların gündelik hareketleri üzerinden sürekli yeniden kurulan bir yaşam ağına dönüştürmektir (Nishizawa, 2008). Bu nedenle yapıdaki bağımsız hacimler arasında dolaşım açık hava

üzerinden gerçekleşmekte, iç ve dış mekân arasındaki sınırlar bilinçli olarak geçirgenleştirilmektedir. Proje aynı zamanda Japon metropol yaşamındaki yüksek yoğunluk, sınırlı yaşam alanı, bireysel izolasyon ve mahremiyet baskısı gibi sorunlara alternatif bir konut modeli önerisi olarak okunmaktadır (Nishizawa, 2008; Pollock, 2007; Bêka ve Lemoine, 2017) (Görsel 1).

Moriyama House'un mekânsal kurgusu, işlev kavramını geleneksel konut organizasyonundan farklı biçimde yeniden tanımlamaktadır. Aynı parsel içerisine dağıtılmış bağımsız hacimlerden oluşan yapıda işlevler fiziksel olarak ayrıştırılmış fakat çevresel olarak birbirine bağlı bir sistem üzerinden organize edilmektedir. Yatma, çalışma, yemek yeme, dinlenme ve sosyalleşme gibi gündelik yaşam işlevleri farklı hacimlere dağıtılmış, bu işlevsel parçalar yarı açık avlular ve geçiş alanları aracılığıyla ilişkilendirilmiştir (Nishizawa, 2008) (Görsel 2). Bu durum, işlevin yalnızca fiziksel mekân organizasyonu üzerinden değil, kullanıcı hareketleri ve çevresel deneyim üzerinden yeniden üretildiğini düşündürmektedir.

Yapının dikkat çekici yönlerinden biri, gündelik yaşamı belirleyen sınırların büyük ölçüde görünmez algısal eşikler aracılığıyla kurulmasıdır. Geleneksel konut tipolojisinde mahremiyet çoğunlukla duvarlar, koridorlar ve kapalı hacimler üzerinden tanımlanırken, Moriyama House'da

mahremiyet; mesafe, görüş ilişkisi, açıklık düzeyi ve kullanıcı davranışları üzerinden düzenlenmektedir (Pollock, 2007). Böylece sınır kavramı fiziksel çeperlerden çok, kullanıcının çevreyle kurduğu ilişkiler aracılığıyla deneyimlenen algısal bir mekanizmaya dönüşmektedir. Kullanıcı, gündelik yaşamını sürdürebilmek için sürekli olarak iç ve dış mekân arasında hareket etmekte, bu süreçte mahremiyet, kişisel alan ve çevresel denetim değişken algısal eşikler aracılığıyla yeniden kurulmaktadır. Dolayısıyla Moriyama House'da işlev, yalnızca birimlerin dağılımıyla değil, görünmez sınırlar üzerinden şekillenen kullanıcı deneyimiyle birlikte üretilmekte ve teknik bir dağılım kararı olmaktan çıkıp, kullanıcı davranışlarını yönlendiren algısal eşikler ve çevresel ilişkiler aracılığıyla şekillenen dinamik bir sistem haline gelmektedir (Görsel 3).

Moriyama House'un bu yapısı, mahremiyetin sabit bir durum değil, kullanıcı tarafından anlık olarak yeniden kurulan bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Altman'ın (1975) mahremiyet düzenleme modeli açısından değerlendirildiğinde, Moriyama House sabit bir izolasyon üretmek yerine, mahremiyet seviyesinin sürekli ayarlanabildiği bir mekânsal yapı sunmaktadır. Benzer biçimde Hall'un (1966) tanımladığı kişisel alan katmanları, bu yapıda duvarlarla değil, görsel geçirgenlik ve boşluklar aracılığıyla yeniden kurulmaktadır. Kullanıcı, iç mekândan dış mekâna

SOLDA Superkilen Park genel yerleşim şeması: Kırmızı Meydan (*Red Square*), Siyah Meydan (*Black Market*), Yeşil Park (*Green Park*). Tasarım: BIG, Topotek 1 & Superflex (Steiner, 2013a) (Görsel 4).

ALTTA Superkilen Park- Kırmızı Meydan (*Red Square*) (a-c). Tasarım: BIG, Topotek 1 & Superflex (Steiner, 2013a) (Görsel 5).

SAĞ ÜSTTE Superkilen Park- Siyah Meydan (*Black Market*) (a-c). Tasarım: BIG, Topotek 1 & Superflex (Steiner, 2013a) (Görsel 6).

SAĞ ALTTA Superkilen Park- Yeşil Park (*Green Park*) (a-c). Tasarım: BIG, Topotek 1 & Superflex (Steiner, 2013a) (Görsel 7).

geçerken sürekli bir çevresel temas hâlinde bulunmakta; bu durum mahremiyet ile açıklık arasındaki sınırı sabit olmaktan çıkararak dinamik bir psikolojik sınıra dönüştürmektedir. Bu yönüyle Moriyama House, işlevi sabit mekânsal bölmeler üzerinden değil, kullanıcı deneyimi üzerinden yeniden tanımlayan mikro ölçekli bir çevresel düzenleme modeli sunmaktadır.

Sonuç olarak Moriyama House, mimari işlevi yalnızca fiziksel koruma sağlayan kapalı bir kabuk olarak ele almamaktadır. Bu projede mahremiyet, kişisel alan ve çevresel denetim, algısal eşikler ve psikolojik sınırlar üzerinden yeniden yorumlanmaktadır. Yapı, izolasyon ile açıklık arasında, kullanıcıya çevresiyle kontrollü ilişki kurma imkânı sunmaktadır. Bu yönüyle Moriyama House, fiziksel sınırların azaltıldığı bir mekânsal sistemde psikolojik konforun, çevresel denetimin ve aidiyet hissinin sürdürülebileceğini düşündüren önemli bir mikro ölçekli örnek niteliği taşımaktadır.

3.2. Makro Ölçekte Sınırların Esnetilmesi: Superkilen Park (Kopenhag, Danimarka)

Kopenhag'ın Nørrebro bölgesinde, BIG, Topotek 1 ve Superflex ortaklığıyla tasarlanan proje, 2007 yılındaki yarışmanın ardından 2010-2012 yılları arasında inşa edilerek 2012'de

hizmete açılmıştır (Steiner, 2013a). Sosyal gerilimler, göç hareketleri ve etnik çeşitlilikle tanımlanan Nørrebro bölgesinde ortaya konan bu tasarım, yabancılaşmayı kamusal alan üzerinden dönüştürmeyi amaçlayan deneysel bir kentsel müdahale olarak geliştirilmiştir (Stainfield ve van Riemsdijk, 2019). Park, yaklaşık 27 bin metrekare büyüklüğünde doğrusal bir kamusal alan olarak tasarlanmış olup, Kırmızı Meydan (*Red Square*), Siyah Meydan (*Black Market*) ve Yeşil Park (*Green Park*) olmak üzere farklı kullanım biçimleri ve davranış örüntüleri üreten üç mekânsal bölge üzerinden kurgulanmıştır (Görsel 4).

Proje, mahallede yaşayan toplulukların temsil edildiği gündelik nesneleri kamusal alana taşıyarak çok katmanlı bir kentsel peyzaj üretmektedir. Superkilen Park'ın en özgün yönlerinden biri, tasarım sürecinin yalnızca mimarlar tarafından değil, mahalle sakinlerinin katılımıyla şekillendirilmiş olmasıdır (Steiner, 2013a). Nørrebro'nun çok kültürlü yapısı dikkate alınarak bölge sakinlerinden kendi ülkelerini temsil eden gündelik kentsel nesneleri önermeleri istenmiş, bunun sonucunda park içine dünyanın farklı bölgelerinden getirilen ya da yeniden üretilen çok sayıda obje yerleştirilmiştir. Bu nesneler, Daly'nin (2020) de

belirttiği gibi, yalnızca dekoratif öğeler olarak değil, kullanıcıların kültürel belleğini ve mekânsal aidiyet duygusunu görünür kılan sembolik araçlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak Daly (2020) ile Stainfield ve van Riemsdijk (2019), bu temsilin her kullanıcı grubu için aynı ölçüde aidiyet ürettiğini doğrulayan bir bulgu olmadığını da vurgulamaktadır. Kopenhag Belediyesi'nin yürüttüğü dönüşüm süreci, yalnızca fiziksel bir müdahale olarak değil, güvenlik algısının güçlendirilmesi ve sosyal bütünleşmenin desteklenmesi hedefiyle de değerlendirilmektedir (Sandström, 2015; Stainfield ve van Riemsdijk, 2019).

Projede kurgulanan üç farklı meydan, kullanıcı davranışlarını yönlendiren farklı algısal eşikler oluşturarak kolektif hafıza ve mekânsal aidiyet üretimini desteklemekte, bu kurgu Barker'ın (1968) davranış ortamı (*behavior setting*) kuramında tanımladığı, belirli davranış örüntülerinin belirli fiziksel çevre koşullarıyla ilişki içinde ortaya çıktığı mekânsal düzen anlayışıyla paralellik göstermektedir. Bu üç bölge, farklı kullanım yoğunlukları, davranış örüntüleri ve algısal atmosferler üreterek işlevin kullanıcı deneyimi üzerinden yeniden tanımlandığı çevresel sistemler olarak çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle, parkta işlev, belirli eylemlere ayrılmış sabit mekânların yanı sıra, kullanıcı hareketlerini ve çevresel algıyı yönlendiren algısal eşikler aracılığıyla şekillenmektedir.

Kırmızı Meydan (*Red Square*):
Kültürel görünürlük ve uyaran alanı. Parkın ilk bölgesi olan Kırmızı Meydan, yoğun kırmızı, pembe ve

turuncu tonlardan oluşan monokrom yüzeyleriyle yüksek görsel uyarılma düzeyi üretmektedir. Çevre psikolojisinde renk yoğunluğunun bireylerin çevresel uyarılma düzeylerini etkilediği (Mehrabian ve Russell, 1974) bilinmekle birlikte, bu ilişkinin kamusal katılım eğilimini ne ölçüde belirlediği, Superkilen özelinde ayrıca sınanmamış bir varsayım olarak ele alınmalıdır. Sovyet dönemine ait neon tabelalar, farklı ülkelerden getirilen heykeller ve çok kültürlü kent objeleri, kamusal alanın tek merkezli kimliğini parçalayarak azınlık gruplarının görünürlüğünü artırmayı hedeflemektedir (Steiner, 2013a). Bu bakımdan Kırmızı Meydanın kültürel görünürlüğü kamusal bir işleve dönüştüren bir sahne niteliği taşıdığı söylenebilmektedir (Görsel 5).

Siyah Meydan (Black Market):

Kültürlerarası etkileşim. Parkın ikinci bölümü olan Siyah Meydan, merkezde konumlanan bir çeşme ve akışkan zemin kurgusu aracılığıyla karşılaşma odaklı bir kamusal atmosfer üretmektedir. Bu bölüm, Hall'un (1966) tanımladığı sosyal mesafe ile kamusal mesafe katmanları arasında bir geçiş bölgesi oluşturmaktadır. Dalgali zemin geometrisi, dolaşımı doğrusal olmaktan çıkarak kullanıcıların hareket hızını düşürmekte ve rastlantısal karşılaşma olasılığını artırmaktadır. Farklı coğrafyalardan getirilen oyun elemanları ve kentsel objeler aynı mekânsal yüzey üzerinde bir arada bulunmaktadır. Bu düzenleme, Osmond'un (1957) tanımladığı, kullanıcıları karşılaşmaya ve yüz yüze etkileşime yönlendiren "sosyopetal" mekân yaklaşımıyla örtüşmektedir. Stainfield ve van Riemsdijk'in (2019) sahada yürüttüğü görüşmelerde, göçmen kökenli bazı kullanıcılar kendi kültürlerine ait nesnelerin varlığının mekânı sahiplenmelerini kolaylaştırdığını belirtmiş, ancak aynı çalışma bunun tüm kullanıcı grupları için geçerli olmadığını da not etmiştir. Bu haliyle Siyah Meydan, karşılaşmayı ve etkileşimi destekleyen sosyal bir işlevi öne çıkarmaktadır (Görsel 6).

Yeşil Park (Green Park): Doğa ile etkileşim. Parkın üçüncü bölümü olan Yeşil Park, doğal topoğrafya ve bitkisel katmanlarıyla diğer iki bölümden ayrılmaktadır. Bu bölümde

“ÇEVRE PSİKOLOJİSİNİN KAMUSAL ÖLÇEKTEKİ TEMEL ARAŞTIRMA ALANLARINDAN BİRİ, BİREYLERİN VE TOPLULUKLARIN MEKÂNLA KURDUKLARI DUYGUSAL, BİLİŞSEL VE DAVRANIŞSAL İLİŞKİLERİ AÇIKLAYAN MEKÂNSAL KİMLİK VE AİDİYET KAVRAMLARIDIR”

mekân, temsil yoğunluğundan ziyade bedensel rahatlatma ve çevresel uyum üzerinden deneyimlenmekte ve park, yüksek uyarımlı Kırmızı Meydan'dan düşük uyarıma doğru kademeli bir algısal geçiş sistemi olarak işlemektedir. Lang'ın (1987) sembolik işlev yaklaşımı doğrultusunda, burada mekân yalnızca eylemlerin gerçekleştiği fiziksel bir alan olmayıp, toplumsal uyumu destekleyen sembolik bir çevre olarak da okunabilir. Bu bölgenin kullanım sonrası davranışsal etkilerine (örneğin anti-sosyal davranış veya vandalizm eğilimindeki değişime) dair sistematik bir alan verisi bu çalışma kapsamında incelenmemiş olup, böyle bir etki burada bir bulgu olarak değil, ileride sınanabilecek bir gözlem/varsayım olarak bırakılmaktadır (Görsel 7).

Çevre psikolojisinin kamusal ölçekteki temel araştırma alanlarından biri, bireylerin ve toplulukların mekânla kurdukları duygusal, bilişsel ve davranışsal ilişkileri açıklayan mekânsal kimlik ve aidiyet kavramlarıdır. Proshansky, Fabian ve Kaminoff'a (1983) göre mekânsal

kimlik, bireyin fiziksel çevreye ilişkin anılar, semboller, deneyimler ve kültürel referanslar üzerinden geliştirdiği benlik bileşenlerinden oluşmaktadır. Göç, sosyal ve ekonomik ayrışma, kültürel dışlanma süreçleri ise bu bağları zayıflatarak çevre psikolojisinde mekânsal yabancılaşma olarak tanımlanan durumu ortaya çıkarmaktadır (Gifford, 2007). Superkilen Park, bu kuramsal çerçevenin makro ölçekteki bir karşılığı olarak okunabilir. Park'ın en önemli katkılarından biri, fiziksel sınırları azaltırken sınır kavramını tamamen ortadan kaldırmamasıdır. Tasarım, ayırıştırıcı duvarlar ve katı bariyerler yerine, renk geçişleri, zemin grafikleri ve kültürel nesneler aracılığıyla algısal eşikler üretmektedir. Bu durum, Rapoport'un (1982) çevresel ipuçları kuramıyla örtüşmekte, kullanıcı davranışlarının fiziksel sınırlardan ziyade çevresel göstergeler aracılığıyla biçimlendiğini düşündürmektedir. Gifford'un (2007) bölgesellik tanımı doğrultusunda, üç meydan da kullanıcıların mekânı sahiplenme

ve yeniden yorumlama biçimlerini destekleyen davranışsal bölgeler üretmektedir. Bu yönüyle Superkilen Park, çevre psikolojisinin mekânsal kimlik, kolektif hafıza, bölgesellik ve aidiyet bileşenlerinin makro ölçekte nasıl işlevselleştirilebileceğini gösteren, ancak temsili ürettiği aidiyet hissinin her kullanıcı grubu için eşit olmadığını da hatırlatan bir kentsel örnek niteliği taşımaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma

Moriyama House ve Superkilen Park'a ilişkin bulgular, yöntem bölümünde tanımlanan P1-P5 karşılaştırma parametreleri doğrultusunda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Analiz, mikro ölçekten makro ölçeğe uzanan doğrusal bir sıralama yerine, her bir parametrenin iki örnekte nasıl karşılık bulduğunu birlikte ele alan tematik bir

Nishizawa, 2008). Bu bağlamda sınır, dikey kütlelerin oluşturduğu yaşantısal boşluk örgütlenmesi üzerinden okunabilmektedir.

Makro ölçekte değerlendirilen Superkilen Park'ta ise katı kentsel çeperler, çitler ve bariyerler büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Parkta sınır, dikey ayırıcı elemanlardan çok yatay düzlemde kurgulanan kentsel zonlar, zemin yüzeyleri, renk kodları (kırmızı, siyah ve yeşil) ile alana yerleştirilen sokak objeleri aracılığıyla tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda Moriyama House'da sınır, kütle-boşluk ilişkisi üzerinden dikey düzlemde parçalanırken, Superkilen Park'ta yatay yüzey organizasyonu ve nesne yerleşimleri aracılığıyla yeniden biçimlenmektedir. Bu farklılaşma, işlevin her iki ölçekte de farklı fiziksel stratejiler aracılığıyla sürdürüldüğünü göstermektedir.

kesintisiz bir görsel açıklığa sahiptir. Park boyunca yaya dolaşımı süreklilik gösterirken, zemin yüzeyindeki belirgin renk geçişleri (örneğin kırmızı meydana siyah meydana geçiş) kullanıcı açısından görsel ve algısal eşikler oluşturabilmektedir. Böylece kullanıcı fiziksel olarak kesintisiz bir mekânsal düzlemde hareket ederken, zemin kodlarında gerçekleşen değişimler aracılığıyla farklı mekânsal zonlar arasındaki geçişleri algılayabilmektedir. Bu geçirgenlik düzeyi, işlevin kullanıcı tarafından ne ölçüde kendiliğinden ya da denetimli biçimde deneyimlendiğini belirleyen önemli bir etkidir.

(P3) Kullanıcının çevresel denetim kapasitesi: Sınırlar ve kırılganlıklar:

Çevresel denetim kapasitesi, fiziksel sınırların muğlaklaştığı durumlarda kullanıcının mekânsal adaptasyon mekanizmalarıyla yakından ilişkilidir. Bununla birlikte, kullanıcının çevre üzerindeki denetimini artıran bu mekanizmalar, bazı durumlarda yeni kırılganlıkların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir.

Moriyama House'da çevresel denetim, büyük ölçüde bireysel seçime ve mikro-mekânsal adaptasyona dayanmaktadır. Kullanıcı, hangi bağımsız mekânda ne kadar zaman geçireceğini ve perdelerini hangi ölçüde açacağını kendisi belirleyebilmektedir. Bu durum, kullanıcının mahremiyet ve görsel ilişki üzerindeki denetimini artıran bir esneklik sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu esnekliğin belirli fiziksel ve çevresel sınırlılıkları bulunmaktadır. Kütlelerin parçalı biçimde kurgulanması ve banyo, yatak odası ve mutfak gibi işlevlerin bağımsız dış mekân sirkülasyonlarıyla birbirinden ayrılması, özellikle olumsuz hava koşullarında kullanıcının açık alandan geçmesini gerektirebilmektedir. Bu parçalı ve dış mekâna bağımlı dolaşım kurgusu, Pollock'un (2007) Moriyama House'a ilişkin değerlendirmelerinde de yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, çevresel koşulların elverişsiz olduğu durumlarda kullanıcının mekânsal tercihleri üzerindeki denetiminin zayıflayabildiği ve fiziksel kırılganlıkların ortaya çıkabildiği söylenebilir. Benzer biçimde, görsel maruz kalma olasılığı

“ÇEVRESEL DENETİM KAPASİTESİ, FİZİKSEL SINIRLARIN MUĞLAKLAŞTIĞI DURUMLARDA KULLANICININ MEKÂNSAL ADAPTASYON MEKANİZMALARIYLA YAKINDAN İLİŞKİLİDİR. BUNUNLA BİRLİKTE, KULLANICININ ÇEVRE ÜZERİNDEKİ DENETİMİNİ ARTIRAN BU MEKANİZMALAR, BAZI DURUMLARDA YENİ KIRILGANLIKLARIN ORTAYA ÇIKMASINA DA NEDEN OLABİLMEKTEDİR”

okuma önermektedir. Böylece farklı ölçeklerdeki mekânsal pratikler; sınır, geçirgenlik, denetim, mahremiyet ve aidiyet eksenlerinde kullanıcı ile çevre arasındaki ilişkinin nasıl biçimlendiği üzerinden tartışılmaktadır.

(P1) Fiziksel sınırın türü ve biçimsel kurgusu: Örneklerin yapısal morfolojileri incelendiğinde, fiziksel sınırın kuruluş biçiminin iki farklı ölçekte farklı mekânsal karşılıklar ürettiği görülmektedir. Mikro ölçekte ele alınan Moriyama House'da sınırlar, geleneksel konut kabuğu yerine bağımsız kütleler, şeffaf açıklıklar, opak duvarlar ve bu hacimler arasında kalan asimetrik ara boşluklar (mikro sokaklar) aracılığıyla parçalanarak mekâna dağıtılmıştır (Hasegawa, 2006;

(P2) Görsel ve fiziksel geçirgenlik:

Fiziksel sınırın kuruluş biçimindeki bu farklılaşma, görsel ve fiziksel geçirgenlik düzeylerini ve buna bağlı olarak şekillenen kullanıcı deneyimini de etkilemektedir. Moriyama House, yüksek düzeyde fiziksel ve görsel geçirgenlik sunmasına karşın, bu durum kontrolsüz bir şeffaflığa dönüşmemektedir. Yapı, kütleler arasında geniş bir fiziksel hareket serbestliği sağlarken, iç mekânlarda asimetrik pencere düzenleri ve çerçevelenmiş manzara açıklıkları aracılığıyla kesintili, kontrollü ve kademeli bir görsel ilişki kurmaktadır.

Buna karşılık Superkilen Park, kamusal ölçeğin doğası gereği hem geniş bir fiziksel erişime hem de görece

da kullanıcı açısından sürekli bir farkındalık gerektiren algısal bir yük oluşturabilmektedir.

Superkilen Park'ta ise çevresel denetim, bireysel seçimden ziyade kolektif kullanım ve uzlaşi süreçleri üzerinden şekillenmektedir. Kamusal alanın farklı kullanıcı grupları tarafından birlikte kullanılabilmesi, tasarıma dahil edilen kültürel nesneler ve farklı kullanım talepleri etrafında gelişen toplumsal etkileşimlerle ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte, bu kolektif yapının işleyişi, farklı kullanıcı grupları ve kullanım talepleri arasındaki ilişkiler doğrultusunda değişkenlik gösterebilmektedir. Sandström'ün (2015) Superkilen'e ilişkin değerlendirmeleri, kamusal alanın farklı kullanıcılar ve talepler arasında uzlaşi gerektiren yapısına dikkat çekmektedir. Bu değerlendirme çevresel denetim kavramı açısından ele alındığında, kolektif denetimin farklı kullanıcı grupları arasındaki sosyal ilişkiler ve olası mekânsal uyumsuzluklar nedeniyle kırılabilirliği düşünülebilir. Dolayısıyla, kolektif sahiplenmenin sınırlarının muğlaklaştığı durumlarda ortaya çıkabilecek sosyal baskılar, çevresel denetimin sürdürülebilirliği açısından bir sınırlılık oluşturabilmektedir.

Bu iki örnek birlikte değerlendirildiğinde, çevresel denetim kapasitesinin fiziksel sınırların varlığından bağımsız olarak farklı mekanizmalar üzerinden kurulabildiği görülmektedir. Moriyama House'da denetim bireysel seçim ve mikro-mekânsal adaptasyon üzerinden işlerken, Superkilen Park'ta kolektif kullanım ve sosyal uzlaşi üzerinden biçimlenmektedir. Dolayısıyla fiziksel sınırların esnetilmesi, denetimin farklı mekânsal ve algısal mekanizmalar üzerinden yeniden biçimlenmesine ve buna bağlı kırılabilirliklerin farklılaşmasına neden olmaktadır.

(P4) Mahremiyet ve bölgesellik mekanizmaları: Eleştirel okumalar: Fiziksel sınırların esnetildiği mekânlarda mahremiyet ve bölgesellik, eylemsel işleyişin sürdürülebilirliğini etkileyen iki temel mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Bu mekanizmalar, fiziksel sınırların zayıfladığı durumlarda kullanıcıların mekânı algısal, davranışsal ve sosyal yollarla

yeniden tanımlamalarına olanak sağlayabilmektedir.

Moriyama House'da katı çeperlerin ortadan kaldırılması, Altman'ın (1975) "birincil alan" (*primary territory*) olarak tanımladığı konut içi mahremiyet açısından ilk bakışta bir kırılabilirlik yaratıyor gibi görünmektedir. Bununla birlikte, kütleler arasındaki asimetrik mesafeler ve birbirini doğrudan görmeyen kesintili bakış ilişkileri, kullanıcı açısından zihinsel ve algısal sınırların oluşmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, SANAA'nın mekânsal kurgusunun Hall'un (1966) kişisel alan katmanlarıyla ilişkilendirilebileceği söylenebilir. Kütleler arasındaki asimetrik boşluklar, kullanıcıların dış mekânda hareket ederken doğrudan ve sürekli bir görsel maruz kalma hissi yerine kademeli algısal eşikler deneyimlemesine olanak tanımaktadır. Bu durum, fiziksel olarak tanımlanmamış mekânsal sınırların kullanıcı tarafından kişisel alanı düzenleyen psikolojik sınırlar olarak deneyimlenebildiğini düşündürmektedir.

Superkilen Park ise Altman'ın (1975) sınıflandırmasındaki "kamusal alan" (*public territory*) kavramıyla ilişkilendirilebilecek bir örnek olarak, bölgeselliği bireysel olmaktan çok kolektif kullanım üzerinden kurmaktadır. Parkta yer alan kırmızı, siyah ve yeşil bölgeler, Barker'ın (1968) tanımladığı anlamda "davranış ortamları" (*behavior settings*) olarak değerlendirilebilmekte ve farklı kullanım örüntülerini desteklemektedir. Bu bağlamda Rapoport'un (1982) çevresel ipuçları yaklaşımı, zemin grafikleri aracılığıyla kullanıcı davranışlarını yönlendiren mekânsal kodlarda karşılık bulurken; Lang'ın (1987) sembolik işlev yaklaşımı ise alana yerleştirilen farklı ülkelere ait kentsel nesneler üzerinden okunabilmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu sembolik düzenlemelerin kullanıcılar arasında aynı anlamı üretilmediği eleştirel olarak değerlendirilmelidir. Daly'nin (2020) Superkilen'deki kültürel nesnelerin kullanıcılar arasındaki karşılaşma ve temsil ilişkilerine yönelik değerlendirmeleri, bu nesnelerin aidiyet üretiminde tek başına belirleyici bir unsur olarak ele alınamayacağını düşündürmektedir. Bu

değerlendirmeden hareketle, aidiyetin yalnızca fiziksel veya sembolik temsil üzerinden değil, kullanıcıların mekânla kurduğu deneyimsel ve sosyal ilişkiler üzerinden de ele alınması gerektiği söylenebilir. Nitekim Stainfield ve van Riemsdijk'in (2019) değerlendirmeleri de tasarımın hedeflediği çok kültürlü bütünleşmenin farklı kullanıcı grupları açısından farklı deneyim biçimleri üretebildiğini ortaya koymaktadır.

Bu doğrultuda, kültürel nesnelerin bazı kullanıcılar açısından aidiyet duygusunu desteklemesi mümkünken, başka kullanıcılar açısından aynı temsil biçiminin yeterli veya anlamlı bulunmaması mümkündür.

Dolayısıyla Superkilen örneğinde bölgesellik yalnızca fiziksel zonlarla değil, kullanıcıların bu zonlara yüklediği sosyal ve kültürel anlamlarla da şekillenmektedir. Bu durum, fiziksel sınırların azaltıldığı kamusal mekânlarda bölgeselliğin daha geçirgen olmakla birlikte, aynı zamanda sosyal ilişkiler ve kullanıcılar arasındaki farklılıklar nedeniyle daha değişken bir nitelik kazanabileceğini düşündürmektedir.

(P5) Aidiyet ve kimlik üretimi:

Aidiyet ve kimlik süreçleri, fiziksel sınırların esnetildiği mimari düzenlemelerde kullanıcının mekânla kurduğu ilişkinin nasıl anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Moriyama House'da aidiyet üretimi, bireysel ve konuta özgü bir düzlemde gelişmektedir. Kullanıcı, sokakla ve doğayla iç içe, akışkan ancak aynı zamanda kendi bağımsız kabuğu içinde yaşayarak konutuyla mikro-benlik düzeyinde sessiz ve içsel bir ilişki kurmaktadır. Mekânla kurulan bu ilişkinin, kullanıcının gündelik pratikleri aracılığıyla sınırları sürekli yeniden üretmesi ve yeniden yorumlaması sonucunda dinamik bir aidiyet biçimine dönüştüğü söylenebilir. Bu nedenle Moriyama House'da aidiyet, önceden tanımlanmış fiziksel sınırların sahiplenilmesinden çok, kullanıcının gündelik yaşam pratikleri aracılığıyla mekânla kurduğu süreklilik üzerinden değerlendirilebilir.

Superkilen Park'ta ise aidiyet süreci, sosyo-kültürel kimlik temsili ve çoğulcu aidiyet ekseninde ele alınmaktadır. Göçmen nüfusun yoğun olduğu bir kentsel dokuda yer alan park, farklı kültürel geçmişlere sahip

Analiz Boyutu	Moriyama House (Mikro Ölçek)	Superkilen Park (Makro Ölçek)
P1: Fiziksel sınırın türü	Bağımsız kütleler, cam açıklıklar, opak duvarlar ve ara boşluklardan oluşan parçalı sınır kurgusu	Zonlar, zemin yüzeyleri, renk kodları ve kentsel objelerden oluşan yüzey temelli sınır kurgusu
P2: Görsel/fiziksel geçirgenlik	Yüksek fiziksel geçirgenlik; kesintili ve kademeli algısal eşikler	Yüksek fiziksel geçirgenlik; zemin kodlarıyla tanımlanan algısal eşikler
P3: Kullanıcının denetim kapasitesi	Bireysel ve mikro-mekânsal adaptasyona dayalı; çevresel koşullara karşı kırılabilir denetim	Kolektif ve uzlaşıya dayalı; sosyal ilişkiler nedeniyle kırılabilir denetim
P4: Mahremiyet / bölgesellik	Birincil alan; asimetrik mesafelerle desteklenen kişisel alan	Kamusal alan; davranış ortamları ve kolektif bölgesellik
P5: Aidiyet ve kimlik üretimi	Gündelik pratikler üzerinden yeniden üretilen bireysel aidiyet	Sosyo-kültürel temsil ve ortak kullanım pratikleri üzerinden gelişen çoğulcu aidiyet

SOLDA Moriyama House ve Superkilen Park'ın P1-P5 karşılaştırma parametreleri üzerinden değerlendirilmesi (Yazar tarafından hazırlanmıştır) (Tablo 1).

kullanıcıların kentle ilişki kurmasını ve mekânsal yabancılaşmanın azaltılmasını hedefleyen bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Parkın farklı bölgelerine yerleştirilen nesneler, kullanıcılara kendi geçmişlerinden ve kültürlerinden izler sunarak mekânı sahiplenmelerini destekleyebilmektedir.

Bununla birlikte, P4'te ele alınan eleştirel değerlendirmeler dikkate alındığında, fiziksel ve sembolik sınırların geçirgenliği kapsayıcı bir kimlik üretimine olanak tanıyabilmekle birlikte, bu deneyimin tüm kullanıcı grupları açısından aynı biçimde gerçekleştiği söylenemez. Daly (2020) ile Stainfield ve van Riemsdijk'in (2019) değerlendirmeleri birlikte ele alındığında, kültürel temsilin kullanıcılar arasında farklı karşılaşma ve anlamlandırma biçimleri oluşturabileceği anlaşılmaktadır. Bu durum, parkın farklı bölgelerinin kullanıcılar tarafından farklı yoğunluklarda deneyimlenmesine ve bazı alanların belirli kullanıcı grupları tarafından daha güçlü biçimde sahiplenilmesine neden olabilmektedir. Buradan hareketle, aidiyetin tasarım aracılığıyla doğrudan üretilebilen sabit bir sonuçtan çok, kullanıcıların gündelik deneyimleri, sosyal ilişkileri ve mekânla kurdukları anlam ilişkileri üzerinden

sürekli yeniden üretilen dinamik bir süreç olduğu söylenebilir.

Bu açıdan iki örnek arasındaki temel farklılık, aidiyetin üretildiği ölçek ve ilişki biçiminde ortaya çıkmaktadır. Moriyama House'da aidiyet, bireyin konut ve gündelik yaşam pratikleriyle kurduğu mikro-mekânsal ilişki üzerinden gelişirken Superkilen Park'ta aidiyet, farklı kullanıcı gruplarının ortak kamusal mekânda karşılaşması ve kültürel temsillerle ilişki kurması üzerinden şekillenmektedir.

P1-P5 parametrelerinin karşılaştırmalı değerlendirmesi: P1-P5 parametreleri üzerinden gerçekleştirilen karşılaştırmalı okuma, Moriyama House ve Superkilen Park'ın aynı kuramsal çerçeve içerisinde farklı ölçeklerde ve farklı kullanıcı ilişkileri üzerinden karşılık bulduğunu ortaya koymaktadır. Moriyama House'da fiziksel sınırların parçalı ve geçirgen hâle getirilmesi, bireysel denetim, kişisel alan ve gündelik pratikler üzerinden mikro-mekânsal bir işleyiş üretmektedir. Superkilen Park'ta ise sınırların yüzey, zon ve sembolik kodlar aracılığıyla yeniden tanımlanması kolektif denetim, kamusal bölgesellik ve sosyo-kültürel aidiyet üzerinden makro-mekânsal bir işleyiş oluşturmaktadır. Her iki örnekte de fiziksel sınırların

esnetilmesi, denetim ve mekânsal işleyişin farklı mekanizmalar üzerinden yeniden biçimlenmesini beraberinde getirmektedir. Fiziksel çeperlerin yerini algısal eşikler, davranışsal kodlar, sosyal ilişkiler, mahremiyet düzenlemeleri ve aidiyet mekanizmaları almakta, böylece sınırın niteliği fiziksel olmaktan çıkarak algısal, davranışsal ve sosyal boyutlar kazanmaktadır. Bu bulgu, fiziksel sınırların geçirgenliğinin mekânsal işleyişini zayıflatmak yerine, işlevin sürdürülmesini sağlayan farklı çevresel ve psikolojik mekanizmaların devreye girmesine olanak tanıdığını göstermektedir. Elde edilen bulguların bütüncül bir değerlendirmesi, karşılaştırmalı analiz (Tablo 1) aracılığıyla özetlenmektedir.

5. Sonuç

İşlev kavramını fiziksel programlar ve ölçülebilir mekânsal performans üzerinden açıklayan geleneksel yaklaşımın, çevre psikolojisinin kuramsal çerçevesiyle yeniden ele alınabileceği düşüncesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle, makalede işlev kavramı fiziksel sınırların esnetildiği mekânlarda insan-mekân etkileşiminin farklı ölçek ve mekânsal bağlamlardaki

yansımalarını görünür kılabilecek iki uç örnek üzerinden tartışılmıştır. Moriyama House (bireysel konut-tek hane) ve Superkilen Park (kamusal kentsel alan-çok kültürlü topluluk) mekânsal ölçek ve kullanıcı profili bakımından birbirinden farklı iki örneği temsil etmektedir. Patton'ın (2014) uç durum örneklemesi yaklaşımı doğrultusunda seçilen bu iki karşıt örneğin çevre psikolojisi literatüründen türetilen beş parametre (fiziksel sınırın türü, geçirgenlik, denetim kapasitesi, mahremiyet/bölgesellik ve aidiyet) üzerinden karşılaştırmalı değerlendirilmesi sonucunda fiziksel sınırların esnetilmesi olgusunun farklı mekânsal bağlamlarda benzer çevresel ve psikolojik mekanizmalar üzerinden açıklanabildiği, buna karşın bu mekanizmaların ölçeğe ve kullanım bağlamına bağlı olarak farklı biçimlerde görünürlük kazandığı ortaya konmuştur. Karşılaştırmaların bulguları, mekânsal işleyişin tekil bir şemaya indirgenemeyeceğini, aksine bağlamsal ve çoğul dinamiklerle biçimlendiğini göstermektedir. Bu farklılaşma, fiziksel sınırların zayıfladığı mekânlarda mekânsal işleyişin yalnızca fiziksel organizasyonla açıklanamayacağını, psikolojik süreçlerin bu işleyişin sürdürülmesinde belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Bu çıkarım, çevre psikolojisi ve mekân kuramı literatüründeki farklı kuramsal yaklaşımlarla da örtüşmektedir. Gifford'un (2007) çevre psikolojisi çerçevesinde tanımladığı uyum ve sınır üretme davranışı, fiziksel sınırlar esnediğinde bireyin sergilediği psikolojik adaptasyon eğilimini açıklamaktadır. Certeau'nun (1984) gündelik yaşam pratikleri kuramı ise bu adaptasyonun nasıl gerçekleştiğine dair tamamlayıcı bir açıklama sunmaktadır. Buna göre kullanıcının, tasarımcı tarafından öngörülen mekânsal düzeni edilgen biçimde kabul etmediği ve bu düzeni kendi gündelik pratikleri aracılığıyla yeniden yorumlayıp kişiselleştirdiği öne sürülmektedir. Benzer şekilde, Superkilen Park'taki kolektif aidiyet biçimlenmesi, Altman ve Low'un (1992) mekâna aidiyetin zaman içinde kurulan çok boyutlu ilişkilerle üretildiği teziyle desteklenmektedir. Bu kuramsal ortaklık, çalışmanın ulaştığı bulguların

ilgili literatürde yer alan kuramsal yaklaşımlarla süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu yorumlayıcı okuma yalnızca iki vaka üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle ulaşılan sonuçlar, genellenebilir yargılar üretmekten çok, işlev kavramının çevre psikolojisi perspektifiyle yeniden düşünülmesine katkı sunan kuramsal öneriler olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak bu çalışma, geleneksel mimarlık kuramının işlevi fiziksel kullanım organizasyonlarıyla sınırlayan yaklaşımını sorgulayarak, sınırların esnetildiği mekânlarda işleyişin yalnızca yapısal düzenleme aracılığıyla açıklanamayacağını ortaya koymuştur. Moriyama House ve Superkilen Park üzerinden yürütülen karşılaştırmalı değerlendirme, mahremiyet, denetim, geçirgenlik, bölgesellik ve aidiyet gibi çevre psikolojisi parametrelerinin bu işleyiş mikro ve makro ölçekte farklı biçimlerde şekillendirdiğini göstermiştir. Bu yönüyle çalışma, işlev kavramının tekil ve tanımlı kullanım biçimlerinin ötesinde, kullanıcı ile çevre arasında kurulan psikolojik mekanizmalar ve davranışsal etkileşimler üzerinden yeniden düşünülmesine yönelik kuramsal bir tartışma zemini sunmaktadır. ■

KAYNAKLAR

- Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding*. Brooks/Cole Publishing.
- Altman, I., Low, S.M. (1992). *Place attachment*. New York, London: Plenum Press.
- Barker, R.G. (1968). *Ecological psychology: Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. Stanford University Press.
- Bêka, I., Lemoine, L. (Yönetmenler) (2017). *Moriyama-San* [Film]. İla Bêka.
- Bonnes, M., Bonaiuto, M. (2002). Environmental psychology: From spatial-physical environment to sustainable development. R.B. Bechtel ve A. Churchman (Ed.), *Handbook of environmental psychology* içinde (ss. 28-54). John Wiley & Sons, Inc.
- Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* (S. Rendall, Çev.). University of California Press.
- Daly, J. (2020). Superkilen: Exploring human-nonhuman relations of intercultural encounter. *Journal of Urban Design*, 25(1), 65-85.
- Gifford, R. (2007). *Environmental psychology: Principles and practice* (4. basım). Colville, WA: Optimal Books.
- Gifford, R. (2014). Environmental psychology matters. *Annual Review of Psychology*, 65, 541-579.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre psikolojisi: İnsan-mekân ilişkileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*. Doubleday&Co.

- Hasegawa, Y. (2006). *Kazuyo Sejima + Ryue Nishizawa: SANAA*. Phaidon Press.
- Jerković-Babović, B., Nikezić, A. (2024). Instrumentalization of the fluidity phenomenon in architectural design. *Frontiers of Architectural Research*, 13(6), 1249-1269.
- Karadağ, A., Turut, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin kentsel çevre Algısı üzerine bir araştırma: İzmir Örneği *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(1), 31-51.
- Lang, J. (1987). *Creating architectural theory: The role of the behavioral sciences in environmental design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Lindberg, M., Schipperijn, J. (2015). Active use of urban park facilities - Expectations versus reality. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14(4), 909-918.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Mehrabian, A., Russell, J.A. (1974). *An approach to environmental psychology*. Cambridge, MA, London: The MIT Press.
- Nishizawa, R. (2008). Moriyama House. *El Croquis*, (139), 282-301.
- Nisonen, E., Milián Bernal, D., Pelsmakers, S. (2025). The unfitness of dwellings: why spatial and conceptual boundaries matter. *Buildings & Cities*, 6(1), 619-633.
- Norberg-Schulz, C. (1963). *Intentions in architecture*. MIT Press.
- Norberg-Schulz, C. (1971). *Existence, space and architecture*. New York: Praeger Publishers Inc.
- Osmond, H. (1957). Function as the basis of psychiatric ward design. *Mental Hospitals*, 8(6), 23-30.
- Patton, M.Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods* (4. basım). Sage Publications.
- Pollock, N. (2007). Tokyo's dispersed domesticity: Reading Moriyama House. *Architectural Review*, 227(1324), 78-83.
- Proshansky, H.M., Fabian, A.K., Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83.
- Proshansky, H.M., Ittelson, W.H., Rivlin, L.G. (Ed.) (1970). *Environmental psychology: Man and his physical setting*. Holt, Rinehart & Winston.
- Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form: Towards a man-environment approach to urban form and design*. Pergamon Press.
- Rapoport, A. (1982). *The meaning of the built environment: A nonverbal communication approach*. Tucson, AZ: The University of Arizona Press.
- Sandström, I. (2015). The fragmentary demand: Superkilen in Nørrebro. M. Kärholm (Ed.), *Urban squares: Spatio-temporal studies of design and everyday life in the Øresund region* içinde (ss. 115-139). Nordic Academic Press.
- Soja, E.W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Wiley-Blackwell.
- Stainfield, E., van Riemsdijk, M. (2019). Creating public space, creating "the public": Immigration politics and representation in two Copenhagen parks. *Urban Geography*, 40(9), 1356-1374.
- Steiner B. (Ed.) (2013a). *Superkilen*. Arvinus + Orfeus Publishing.
- Steiner, B. (2013b). Index: Objects, trees, and pavings. B. Steiner (Ed.), *Superkilen* içinde (ss. 179-214). Arvinus + Orfeus Publishing.
- Sullivan, L.H. (1896). The tall office building artistically considered. *Lippincott's Magazine*, 57(3), 403-409.
- Trisno, R., Lianto, F., Hata, Y., Abilais, A. (2026). Architecture is "function, art, or function and art". *Journal of Umm Al-Qura University for Engineering and Architecture*.
- Yin, R.K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6. basım). Sage Publications.

LEED BD+C, BREEAM NC ve YeS-TR Sertifika Sistemlerinin İşlevsel Açıdan Karşılaştırmalı Analizi

Zeliha Banu Yavuz Pelvan

MAKALENİN ADI LEED BD+C, BREEAM NC ve YeS-TR Sertifika Sistemlerinin İşlevsel Açıdan Karşılaştırmalı Analizi

A Comparative Functional Analysis of LEED BD+C, BREEAM NC, and YeS-TR Certification Systems

MAKALENİN TÜRÜ Araştırma Makalesi

MAKALENİN KODU EgeMim, 2026-4 (132), 62-71

MAKALENİN YAZARI Zeliha Banu Yavuz Pelvan, Dr. Öğr.

Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ 01.06.2026

MAKALENİN KABUL TARİHİ 06.08.2026

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ banupelvan@arel.edu.tr

ORCID 0000-0002-4143-6586

ÖZ Bu çalışma, Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanı çerçevesinde LEED BD+C, BREEAM New Construction ve YeS-TR yeşil bina sertifika sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, söz konusu sistemlerin değerlendirme kategorileri ve modülleri; iklimsel düzenleme, faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, ekonomik işlev ve sembolik işlev başlıkları altında nitel olarak analiz edilmiştir. Bulgular, üç sistemin özellikle enerji verimliliği, su yönetimi, malzeme kullanımı ve iç ortam kalitesi aracılığıyla iklimsel düzenleme ve ekonomik işlev alanlarını güçlü biçimde temsil ettiğini göstermektedir. Faaliyetlerin mekânsal organizasyonu ve sembolik işlev ise daha sınırlı ve dolaylı biçimde görünür olmaktadır. LEED BD+C ve BREEAM New Construction'da mekânsal organizasyon daha çok erişim ve ulaşım üzerinden ele alınırken, YeS-TR'de bütünsel tasarım ve yerel koşullara uyum öne çıkmaktadır. Sonuç olarak sertifika sistemleri, işlevi bağımsız bir mimari kategori olarak değil, farklı performans alanlarına dağılmış çok katmanlı bir yapı olarak kurmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER işlev, LEED BD+C, BREEAM NC, YeS-TR, dört işlev yaklaşımı

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

SAĞ ÜSTTE Dört işlevli model: basit matris versiyonu (Hillier ve Leaman, 1976, Figure 1'den [Four-function model: simple matrix version] uyarlanmıştır) (Görsel 1).

SAĞ ALTTA Binanın dört ana işlevi (Hillier ve Leaman, 1976) (Görsel 2).

1

Giriş

Mimari, genellikle zaman, maliyet ve düzenlemeler gibi pratik kısıtlamalarla şekillenen, biçim, işlev ve teknolojinin bir sentezi olarak tanımlanır. Bu görüşün, mimariyi fayda, güç ve güzellik üzerinden tanımlayan Vitruvius'a kadar uzanan mimari teorisinde derin kökleri vardır (van der Voordt ve van Wegen, 2007). Barınma ihtiyacı ile doğan ve var olan mimarlık disiplini bugün hayatın birçok kademesinde farklı şekillerde karşılık bulur. Sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel parametreler mimarlıktan ayrı düşünülemez. Mekânsal ihtiyaçlara yanıt vermeye çalışan mimarlık pratiği artık değişen toplumsal beklentileri, farklılaşan ve kötüleşen çevresel parametreleri göz önünde bulunduran bir alan olmak durumundadır (Ascione vd., 2022; Baird, 2009). Kullanım merkezli tanım, çevresel performansı, kullanıcı sağlığı ve konforu, yapı tektoniği, ekonomik sürdürülebilirlik ve esnek kullanımla gelecekteki ihtiyaçlara uyarlanabilirlik boyutlarını da içeren çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür (Krizmane vd., 2016; Wen vd., 2020). Yaşanan bu gelişmeler mimarlığı daha geniş çerçevede değerlendirilmesi gereken bir meslek alanı haline getirmiştir.

McLeod (2003), mimarlığın kendisi gibi işlevin de dinamik bir kavram olduğunu, farklı zamanlarda aynı anlamla değerlendirilmemesi gerektiğini, kullanıcıyla ilişkili olduğunu ve yeniden yorumlamaya açık olduğunu belirtmiştir. Mimarlıkta işlev kavramı, uzun yıllar boyunca yapıların fonksiyonları ve kullanımlarının, bu fonksiyonlara uygunluğu olarak değerlendirilmiş olsa

da değişen dünya koşulları, farklılaşan insan ve toplum yapıları bu tanımlamayı değiştirmiş ve geliştirmiştir. İşlev, Vitruvius geleneğinde, esas olarak kullanışlılık veya kolaylık anlamına gelen *utilitas* olarak anlaşılmıyordu (Parsons, 2011). On dokuzuncu yüzyılda işlev, giderek rasyonel planlama ve bina tipiyle ilişkilendirilmiş; bu süreç, modernist işlevselciliğin zeminini oluşturmuştur (Hernandez, 1969). Devamında işlev daha çok yapının maddi yapısı, mekanik işleyişi ve fiziksel kuruluşu üzerinden şekillenen bir kavram olarak ele alınmıştır (Forty, 2004; İnan, 2011). Modernizm, işlevi pratik ihtiyaç, teknik mantık ve sosyal amaç içeren geniş ve çok kapsamlı bir kavrama dönüştürmüştür (Ligo, 1973). Zaman içinde tanımı genişleyen işlev kavramı için farklı yaklaşımlar ortaya konmuş ve farklı çerçeveler oluşturulmuştur. 1960'ta De Brujin, işlevin insan, toplum ve çevre ilişkileri çerçevesinde şekillendiğini belirtmiş ve bina işlevini, koruyucu işlev, alan işlevi, sosyal işlev ve kültürel işlev başlıkları altında toplamıştır. Bu başlıklar, yapının yalnızca barınma ve yaşam gereksinimlerini değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler, güvenlik kaygıları ve çevreye uyum gibi farklı beklentileri de karşılaması gerektiğini göstermektedir (Zeeman, 1980'den aktaran Van der Voordt ve Van Wegen, 2007). Hillier ve Leaman (1976), işlev için dört başlıklı bir yaklaşım önermiştir. Faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, iklimsel düzenleme, sembolik işlev, ekonomik işlev bu yaklaşımın ele aldığı maddelerdir (Hillier ve Leaman, 1976).

1970'lerde yaşanan enerji kriziyle başlayan enerji duyarlılığı, günümüzde yoğun biçimde benimsenen sürdürülebilir

kaynak kullanımı ve enerji politikalarının temellerinin atılmasına neden olmuştur. Çevreye daha az zarar verme ve sürdürülebilir olma düşüncesi, kıt kaynakların, fosil kaynaklı yakıtların kullanımında daha dikkatli davranma çabası gittikçe genişleyen bir anlayış haline gelmiştir. Günümüzde çevreci bakış tüm meslek alanlarında kabul görmüştür. Bu durum mimarlık disiplini için de geçerlidir. Mimarlık mesleğine çevreyi, toplumları, kentleri kurtarmada büyük bir rol atfedilmiştir. Ülkeler enerji verimliliğine ilişkin politikalar belirlemekte; bu politikalara uyum ise çeşitli kuruluşlar tarafından izlenmektedir. Kaynak etkin yapı malzemesi seçimi ve yapı yaşam döngüsünü dikkate alan çalışmalar ile iklim krizi ve küresel çevre tehditleri azaltılmaya çalışılmaktadır. Yapı üretim sektöründe enerji kaynak kullanımını azaltmak için atılan en büyük adımlardan bir tanesi sürdürülebilir bina sertifikasyon sistemleridir.

Sürdürülebilirlik tartışmalarının mimarlık alanında çokça yer bulmasıyla beraber, işlev kavramı sadece tasarlanan yapıların fonksiyon ile ilgili gereklilikleri yerine getirmesiyle değil, yapıların enerji, kaynak kullanımları ve kullanıcı konforunu karşılama noktasında gösterdiği performans üzerinden tartışılmaya başlanmıştır (Umaroğulları vd., 2020; Ascione vd., 2022). Bu kapsamda yeşil bina sertifikasyon sistemleri mimarlık alanında işlevin hangi katmanlarla ilişkilendiğini gösteren önemli araçlardır.

Yeşil bina sertifikasyon sistemleri literatürde çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalar genellikle sertifika sistemlerinin değerlendirme kategorilerini, puanlama sistemlerini, çevresel performans ölçütlerini ele alarak tekil ya da birbirleriyle ilişkileri üzerinden yapılan değerlendirmeleri içermektedir. LEED, BREEAM ve YeS-TR ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalarda değerlendirilmesi yapılan yapıların enerji, su, yapı malzemeleri, iç mekân kaliteleri, yapı işletme sistemleri ve sertifika sistemlerinin süreçleri gibi başlıklar ele alınmıştır (Suzer, 2019; Ascione vd. 2022; Wen vd. 2020;

Deligöz vd. 2020; Umaroğulları vd., 2020; Koçak ve Topay; 2022). Buna karşın, mimarlıkta tüm zamanlarda önemli bir yere sahip olan işlev kavramının bu sertifika sistemlerinde nasıl ele alındığı hangi ölçütler üzerinden düşünülmesi gerektiği ile ilgili çalışmaların literatürde mevcut olmadığı görülmüştür.

Bu çalışmanın temel problemi, LEED, BREEAM ve YeS-TR sertifika sistemlerinde işlev kavramının bağımsız ve açık bir değerlendirme kategorisi olarak tanımlanmamasıdır. İşlev, bu sistemlerde enerji, su, malzeme, iç ortam kalitesi, yönetim, ulaşım ve inovasyon gibi farklı kriterlere dağıtılmış durumdadır. Bu nedenle söz konusu kriterlerin Hillier ve Leaman'ın (1976) dört işlev yaklaşımı çerçevesinde birlikte okunması, sertifika sistemlerinin işlev kavramını hangi boyutlarda ve hangi önceliklerle yeniden kurduğunu ortaya koymak açısından önemlidir. Bu çalışma, LEED BD+C, BREEAM New Construction ve YeS-TR sertifika sistemlerinde yer alan değerlendirme kategorilerini ve modülleri, Hillier ve Leaman'ın faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, iklimsel düzenleme, ekonomik işlev ve sembolik işlev başlıkları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Çalışmanın amacı, bu sertifika sistemlerinde işlev kavramının hangi değerlendirme başlıkları aracılığıyla temsil edildiğini ve söz konusu kriterlerin dört işlev alanıyla nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktır.

LEED, BREEAM ve YeS-TR sertifikasyon sistemlerinin bu çalışma kapsamında ele alınmak üzere seçilmesinin nedenlerinden birincisi, LEED ve BREEAM'ın uluslararası alanda hem kullanım hem de literatür alanında yaygınlıkları ve Türkiye'de kullanılan sertifika sistemleri arasında önemli yere sahip olmalarıdır (Toğan ve Thomolları, 2020; Pekdogan, 2024; Suzer, 2019). YeS-TR'nin seçilmesinin sebebi de YeS-TR'nin Türkiye'nin ulusal yeşil sertifika sistemi olmasıdır. LEED ve BREEAM uluslararası düzeyde etkili sistemler olarak çalışmayı güçlendirirken, YeS-TR Türkiye'nin ulusal ölçekte sürdürülebilir yapı alanındaki yerel iklim, mevzuat ve uygulama koşullarını temsil eden bir karşılaştırma zemini sunmaktadır (Umaroğulları vd. 2020).

2. Literatür Araştırması

2.1. Hillier ve Leaman'ın Dört Boyutlu İşlev Yaklaşımı

Hillier ve Leaman, 1976'da işlevi yalnızca "bir binanın ne işe yaradığı" şeklinde dar bir kullanım tanımıyla değil, yapının nasıl çalıştığını belirleyen bir dizi kavram üzerinden ele almıştır. Yazarlar, binanın tek bir işleve sahip olmadığını belirtmiş ve binaların nasıl varolduğu ve toplumsal hayatta nasıl anlam kazandığını göstermek için dört temel boyut içeren bir matris oluşturmuşlardır (Görsel 1). Bu matriste, bir yandan insan-doğa ilişkisi ile insan-insan ilişkisi ayrımı yapılırken, diğer yandan bina nesne olarak ve simge olarak ele alınmaktadır. Böylece mimarlık yalnızca fiziksel çevreyi düzenleyen teknik bir pratik olarak değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri biçimlendiren ve kültürel anlamlar üreten bir alan olarak düşünülmektedir.

Bu çerçevede, nesne olarak bina ve simge olarak bina ayrımı, binanın söz konusu ilişkileri hangi biçimde kurduğunu ortaya koyar. Nesne olarak bina, malzeme, yapı, dolaşım, çevresel kontrol ve kaynak kullanımı gibi maddi ve teknik özellikleriyle değerlendirilirken; simge olarak bina, temsil, kimlik, prestij, kültürel kod ve toplumsal anlam üretimi üzerinden ele alınır. Hillier ve Leaman'ın yaklaşımında işlev, yalnızca kullanım amacıyla sınırlı değildir; aksine, binanın çevresel, toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkileri aynı anda kurma ve dönüştürme kapasitesi olarak anlaşılır (1976). Bu nedenle söz konusu matris, mimarlığı hem maddi hem de anlamsal boyutlarıyla birlikte değerlendiren kapsamlı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Hillier ve Leaman'ın (1976) yapılar için belirledikleri dört ana işlev aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Görsel 2):

a) Faaliyetlerin mekânsal organizasyonu: Binanın, farklı etkinlikleri uygun biçimde yerleştirmesi, ilişkili faaliyetleri bir araya getirmesi ve çelişebilecek kullanımları ayırması beklenir.

b) İklim düzenlemesi: Binanın, kullanıcılar ve etkinlikler için uygun bir iç çevre sağlaması gerekir. Bu, sıcaklık, hava, ışık ve genel iç ortam koşullarının düzenlenmesini içerir.

c) Sembolik işlev: Bina yalnızca kullanım nesnesi değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlam taşıyan bir nesnedir. Kullanıcıların, tasarımcının ve kurumun beklentilerini yansıtabilir.

d) Ekonomik işlev: Bina bir yatırım nesnesidir; yapım, işletme, bakım ve getiri ilişkileri içinde ekonomik değer üretir.

Bu yaklaşımda işlev yalnızca “kullanım” değil, bir yapının yaşam döngüsünü tamamlarken çevresel etkilerini yönetme, kullanıcı sağlığı ve konforunu destekleme, kaynakları verimli kullanma, ekonomik olarak sürdürülebilir olma ve değişen koşullara uyum gösterebilme kapasitesi olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle işlev, belirli bir programa hizmet eden mekânsal uygunluğun ötesine geçerek, yapının çevresel, toplumsal ve ekonomik performansını birlikte içeren çok boyutlu bir kavram haline gelmektedir.

Hillier ve Leaman'ın yaklaşımı, işlevi yapının kullanım programına indirgemek yerine mekânsal organizasyon, çevresel kontrol, sembolik anlam ve ekonomik değer üzerinden çok boyutlu biçimde ele aldığı için, sertifikasyon sistemlerinde işlevin hangi başlıklara dağıldığını incelemek açısından uygun bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Hillier ve Leaman, 1976).

2.2. Sürdürülebilir İşlevsellik

Sürdürülebilirlik tartışmalarının mimarlık alanında güç kazanmasıyla birlikte işlevin anlamı önemli ölçüde genişlemiştir. Yapının artık yalnızca belirli bir programa cevap vermesi yeterli görülmemekte; aynı zamanda enerji, su, malzeme, atık, iç çevre kalitesi, yaşam döngüsü etkileri ve toplumsal sorumluluklar açısından da değerlendirilmesi beklenmektedir (Wen vd., 2020; Krizmane vd., 2016). Bu değişim, işlevi tekil bir kullanım

tanımından çıkarıp çok katmanlı bir performans alanına dönüştürmüştür.

Sürdürülebilir işlevsellik, bu anlamda, yapının barınma, çalışma, öğrenme ya da üretim gibi doğrudan kullanım senaryolarına hizmet etmesini ve bu kullanım biçimlerinin çevresel sınırlar ve toplumsal beklentiler içinde yeniden düzenlenmesini ifade eder. Bir yapının iyi işlemesi artık yalnızca mekânsal yeterlilikle değil; daha az enerji tüketmesi, daha az kaynak kullanması, kullanıcı sağlığını desteklemesi, uzun ömürlü olması ve değişen koşullara uyum gösterebilmesiyle de ilişkilendirilmektedir (Ascione vd., 2022; De Castro ve Kim, 2021). Kullanıcı boyutunu da daha görünür hale getiren sürdürülebilir işlevsellikte, kullanıcı performansı, iç mekân deneyimi, hava kalitesi, ışık, akustik ve termal koşullar gibi unsurlar önem kazanmıştır (Baird, 2009; Potrč Obrecht vd., 2019).

Dolayısıyla sürdürülebilirlik, işlev kavramını dönüştürmüştür diyebiliriz. Bu dönüşümün sonucunda işlev artık “kullanım uygunluğu”nun yanı sıra, “performans uygunluğu” olarak da düşünülebilir. Bununla birlikte sürdürülebilir işlevsellik çevresel ve kullanıcı odaklı bir genişleme olduğu kadar ekonomik ve zamansal bir genişlemedir. Yaşam döngüsü yaklaşımı, bakım maliyetleri, işletme süreçleri, dayanıklılık ve uyulanabilirlik gibi unsurlar, bir yapının işlevini yalnızca bugünkü performansı ile değil, gelecekteki kullanım ve dönüşüm kapasitesiyle de ilişkilendirir (De Castro ve Kim, 2021; Wen vd., 2020).

Bu nedenle sürdürülebilir işlevsellik, yapının mevcut programı ne kadar iyi karşıladığı kadar, değişen toplumsal ihtiyaçlara ve çevresel baskılara nasıl uyum gösterebildiğiyle de ilgilidir. İşlev böylece sadece yapının tektoniği ile ilgili değil, birçok alanla ilişkilenen çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür.

2.3. Sertifikasyon Sistemlerini İşlev Açısından Okumak

Yeşil bina sertifikasyon sistemleri binaların enerji kullanımını, çevreye olan etkilerini, yapılırken tükettikleri kaynağı, kullanım sürecinde tüketilen kaynakları azaltmayı, yapı yaşam sürecinde kullanıcı konforunu karşılayan binaların sayılan bu özelliklerinin belgelendirilmesini

sağlar. Bu sertifika sistemleri amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığını, belirlenen çeşitli ölçütlerle değerlendirir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda beklenen seviyelere ulaşan yapılar için sertifika verilir (Umaroğulları vd., 2020; Wen vd., 2020). Bu çerçevede dünyanın farklı bölgelerinde farklı bakış açılarıyla sürdürülebilirlik değerlendirme araçları geliştirilmiştir. Yapılı çevrenin sürdürülebilir ve karbonsuz dönüşümünü hızlandıran en büyük ağ olan World Green Building Council (World GBC) ağı, günümüzde uluslararası konseyler tarafından yönetilen onlarca değerlendirme aracı olduğunu belirtmektedir (Marchi vd., 2021). Son yıllarda çeşitlenen, farklı coğrafyaların yerel koşullarına göre hazırlanmış yeni sistemler ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Bu değerlendirme araçlarının başlangıcı ve ilk büyük sistemi BREEAM kabul edilir (Whole Building Design Guide, b.t.). 1990'larda Birleşik Krallık'ta geliştirilen BREEAM, yeşil bina değerlendirme sistemlerinin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir (BRE Group, b.t.). Daha sonra geliştirilen LEED (*Leadership in Energy and Environmental Design*) ise günümüzde dünya çapında en yaygın kullanılan yeşil bina derecelendirme sistemlerinden biridir (U.S. Green Building Council, b.t.). Bunların yanı sıra, Alman Sürdürülebilir Yapı Konseyi tarafından geliştirilen DGNB (*Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen*) sistemi ve *International WELL Building Institute* tarafından yürütülen *WELL Building Standard* gibi benzer amaçlara hizmet eden başka değerlendirme ve sertifikasyon sistemleri de bulunmaktadır (DGNB, b.t.; International WELL Building Institute, b.t.). Türkiye koşullarına göre iklimsel, yasal ve toplumsal kriterleri barındırarak Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından geliştirilen Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi, YeS-TR olarak adlandırılmıştır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021). YeS-TR (Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi), farklı işlevlere sahip sürdürülebilir binalar ile yerleşmelerin belgelendirilebilmesi amacıyla yerel iklim, mevzuat ve uygulama koşullarına göre geliştirilmiştir. YeS-TR sisteminde bina ve yerleşmeler seviyesinde yapı

tasarımlarının hazırlık ve planlaması, proje (bütünleşik tasarım), yapıma yönelik ihale, inşaat uygulamaları ve işletme aşamaları için çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca 2026 yılı itibari ile yeni yapı ruhsatı alacak kamu binalarında toplam alanı 10.000 m² ve üzerinde olanlar için YeS-TR sistemi üzerinden hazırlanmış yeşil sertifika alınması zorunludur (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2026).

LEED, BREEAM ve YeS-TR gibi sistemlerde işlev açık bir şekilde mimari bir kavram olarak tanımlanmamaktadır. Enerji kullanımı, su verimliliği, iç mekân kalitesi, sağlık yönetimi, kullanım performansı, esneklik ve çevresel bağlama uygunluk gibi belirlenmiş farklı ölçütler aracılığıyla işlev kavramı ele alınmaktadır (De Castro ve Kim, 2021; Potrč Obrecht vd., 2019; Baird, 2009). LEED'de işlev çoğu zaman enerji, su, iç mekân kalitesi ve süreç yönetimi üzerinden performans mantığı içinde ele alınmıştır (De Castro ve Kim, 2021; Baird, 2009). BREEAM'de sağlık, iyi oluş, yönetim, dayanıklılık ve uyum boyutlarının daha görünür olduğu görülmektedir (Potrč Obrecht vd., 2019). YeS-TR sisteminde ise işlev kavramı; yerel iklim koşulları, yapıların yaşam döngüsü, bütüncül tasarım yaklaşımı ve ulusal gereksinimler doğrultusunda ele alınmaktadır (Umaroğulları, vd., 2020). Bu farklılıklar, sertifikaların yalnızca aynı hedefe giden farklı teknik yollar olmadığını, aynı zamanda işlevin farklı yorumlarını taşıyan sistemler olduğunu düşündürmektedir.

Sertifikaları işlev bağlamında okumak, özellikle işlevin bu sistemlerde çoğu zaman açık bir kategori olarak belirtilmemesi bakımından önemlidir. Erişilebilirlik, kullanıcı sağlığı, konfor, enerji kullanımı, su verimliliği, işletme, yönetim, dayanıklılık ve yenilik gibi kriterler, aslında yapının işlev ile ilgili gerekliliklerini nasıl yerine getirdiğini örtük olarak anlatır. Bu nedenle işlev bu sistemlerde performans ölçütleri içine gömülmüş bir kavramdır. Sertifikasyon sistemlerinin "iyi işleyen sürdürülebilir yapı"yı nasıl tanımladığı sorusu hem kuramsal hem de sektörel açıdan önem taşır. Kuramsal açıdan bu soru, işlev kavramının güncel mimarlık söylemi

içindeki dönüşümünü anlamaya yardım eder. Sektörel açıdan ise tasarımcıların, yatırımcıların ve karar vericilerin kullandığı araçların hangi işlev anlayışını desteklediğini görünür kılar (Pekdogan, 2024; Umaroğulları, vd., 2020).

Sonuç olarak, sertifikasyon sistemlerini işlev açısından okumak, bu sistemlerin sürdürülebilirliği nasıl ölçtüğünü sormanın ötesine geçer; sürdürülebilir yapının ne olduğunu ve nasıl işlemesi gerektiğini nasıl tanımladıklarını sorgular. Bu yaklaşım, işlevin sertifika sistemlerinde dışarıda bırakılmış bir kavram olmadığını, aksine enerji, sağlık, konfor, yönetim, dayanıklılık, kaynak kullanımı ve bağlamsal uygunluk gibi farklı alanlara dağıtılarak yeniden kurgulandığını ortaya koyar (Ascione vd., 2022; De Castro ve Kim, 2021; Potrč Obrecht vd., 2019; Umaroğulları, vd., 2020). Bu nedenle sertifikaların yalnızca bina performansını doğrulayan araçlar olmadığı, aynı zamanda çağdaş mimarlıkta işlevi yeniden tanımlayan çerçeveler olarak da değerlendirilebileceği ortaya çıkmaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışma, LEED BD+C, BREEAM New Construction ve YeS-TR sertifikasyon sistemlerinde işlev kavramının ele alınışını karşılaştırmalı olarak inceleyen nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Karşılaştırmalı nitel araştırma, farklı vakaları kendi bağlamları içinde inceleyerek benzerlik ve farklılıklar üzerinden toplumsal veya kurumsal süreçleri açıklamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Aydın ve Hanağası, 2017).

Çalışmada, farklı ülkelerde geliştirilen üç sertifikasyon sisteminin değerlendirme kategorileri ve modülleri ile bu başlıklar altında yer alan kriterler analiz edilmiştir. Her üç sistem farklı bina türlerini değerlendirmeye olanak tanısa da karşılaştırılabilir bir analiz zemini oluşturmak amacıyla, yapı ölçeğinde yeni yapıları değerlendiren çerçeveler esas alınmıştır. Bu doğrultuda LEED için BD+C, BREEAM için New Construction, YeS-TR için ise bina ölçeğindeki değerlendirme sistemi kullanılmıştır. Analiz birimini, her bir sertifikasyon sisteminin yeni

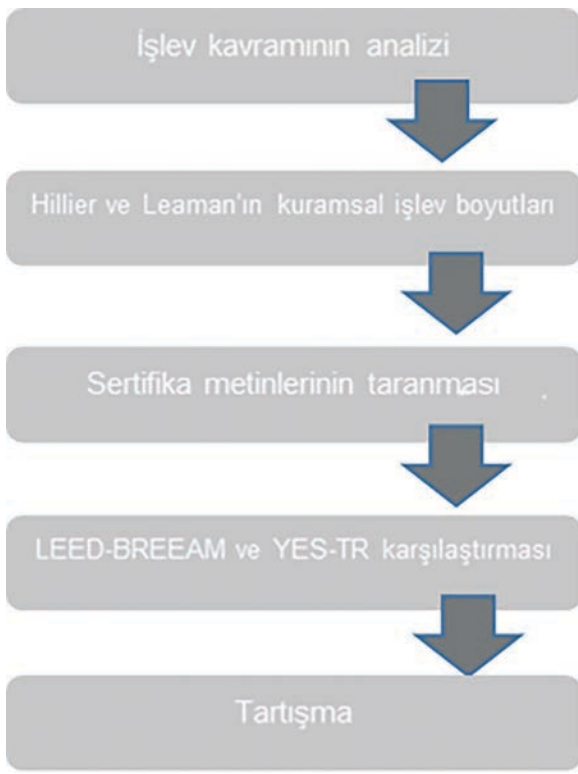
yapılar için sunduğu ana değerlendirme kategorileri ve bu kategorilere bağlı kriterler oluşturmuştur.

Veri analiz sürecinde, her sertifikasyon sisteminin ana değerlendirme kategorileri ve alt kriterleri belirlenmiş; ardından bu kriterler Hillier ve Leaman'ın (1976) dört işlev alanı doğrultusunda yeniden sınıflandırılmıştır. Bu alanlar; faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, iklimsel düzenleme, ekonomik işlev ve sembolik işlevden oluşmaktadır. Kriterlerin sınıflandırılmasında, ilgili kriterin amacı, kapsamı ve yapı performansı üzerindeki etkileri dikkate alınmıştır. Kriterler, içerikleri bakımından bu dört işlev alanından biriyle veya birden fazlasıyla ilişkilendirilmiştir. Bir kriterin birden fazla işlev alanıyla ilişkilendirildiği durumlarda, değerlendirme kriterin doğrudan amacı ve diğer işlev alanlarıyla kurduğu ilişkiler birlikte dikkate alınarak yapılmıştır. Bu sınıflandırmada sertifikasyon sistemlerinin kategori adlarıyla sınırlı kalınmamış, kriter açıklamalarının işlevsel içeriği esas alınmıştır.

Bu yöntem, sertifikasyon sistemlerinde işlevin açık bir kavram olarak tanımlanıp tanımlanmadığını belirlemekten ziyade, işlevin hangi başlıklar altında, hangi yoğunlukta ve hangi önceliklerle yeniden kurulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında izlenen süreç; değerlendirme kategorileri ve modüllerin belirlenmesi, bunlara bağlı ölçütlerin incelenmesi, söz konusu ölçütlerin Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanıyla ilişkilendirilmesi ve sistemler arasında karşılaştırma yapılması aşamalarından oluşmaktadır (Görsel 3). Bu nedenle bulgular, sistemler arasında sayısal bir performans sıralaması yapmamaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, LEED BD+C, BREEAM New Construction ve YeS-TR sertifikasyon sistemlerinde işlev kavramıyla ilişkili değerlendirme kategorileri ve modüller ile bunlara bağlı kriterler incelenmektedir. Bulgular öncelikle her bir sistem için ayrı ayrı sunulmuş, ardından Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanı çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

4.1. LEED BD+C ile İlgili Bulgular

LEED BD+C kapsamında yer alan dokuz değerlendirme kategorisi, içerikleri doğrultusunda analiz edilmiş ve Hillier ve Leaman'ın işlev alanlarıyla ilişkilendirilmiştir (Tablo 1).

Bölgesel öncelik kategorisi, projenin bulunduğu bölgenin çevresel, sosyal eşitlik ve halk sağlığına ilişkin önceliklerini dikkate alan kredilerin karşılanmasını teşvik etmektedir. Bu kategori, sürdürülebilirlik, sosyal eşitlik ve halk sağlığı gibi toplumsal değerleri yapı ölçeğinde görünür kıldığı için, bu çalışma kapsamında Hillier ve Leaman'ın sembolik işlev alanıyla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme, kategorinin yapının teknik performansından çok, belirli toplumsal ve çevresel değerleri temsil etmesine dayanmaktadır.

Konum ve ulaşım kategorisi, Hillier ve Leaman'ın faaliyetlerin mekânsal organizasyonu işleviyle ilişkilendirilmiştir. Çünkü bu işlev, bir yapının yalnızca belirli faaliyetlere ev sahipliği yapmasını değil, aynı zamanda bu faaliyetlerin mekânsal olarak nasıl örgütlendiğini, kullanıcıların yapıya nasıl ulaştığını, yapı çevresinde nasıl hareket ettiğini ve farklı kullanım örüntülerinin nasıl desteklendiğini ifade eder. Bu açıdan bakıldığında, konum ve ulaşım yapının erişilebilirliğini, ulaşım bağlantılarını ve günlük hareket ilişkilerini düzenlediği için mekânsal organizasyon kapsamında değerlendirilebilir.

Sürdürülebilir sahalara kategorisi, arazideki müdahaleyi sınırlandırmayı ve yapının çevresel bağlamla daha dengeli bir ilişki kurmasını amaçlamaktadır. Bu

çerçevede biyoçeşitliliğin korunması, erişilebilir açık alanların sağlanması, yağmur suyu yönetimi, dirençli saha tasarımı, ısı adası etkisinin azaltılması ve ışık kirliliğinin sınırlandırılması gibi ölçütler öne çıkmaktadır. Hillier ve Leaman'ın iklimsel düzenleme işlevi açısından bakıldığında, bu kategori yapı çevresinin insan ile doğal çevre arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir çevresel arayüz olarak çalıştığını göstermektedir. Burada mesele yalnızca binanın iç mekân iklimini kontrol etmesi değil, aynı zamanda yerleştiği sahanın su, ışık, ısı, ekoloji ve açık alan kullanımı gibi doğal süreçlerle kurduğu ilişkinin de düzenlenmesidir. Dolayısıyla bu ölçütler, Hillier ve Leaman'ın iklimsel düzenleme başlığı ile örtüşmektedir.

Su verimliliği kategorisi, su ölçümü ve raporlama, asgari su verimliliği, su ölçümü ve kaçak tespiti ile geliştirilmiş su verimliliği gibi başlıklar aracılığıyla binadaki toplam su tüketiminin azaltılmasına odaklanmaktadır. Hillier ve Leaman'ın ekonomik işlevi ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Çünkü ekonomik işlev, binanın yalnızca fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda kaynakların kullanımını, dağılımını ve değerini dönüştüren bir araç olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle su verimliliği kategorisi, Hillier ve Leaman'ın tanımladığı ekonomik işlevin, doğal kaynağın daha düşük maliyetle, daha kontrollü ve daha sürdürülebilir biçimde yönetilmesi üzerinden somutlaştığı bir alan olarak değerlendirilebilir.

Enerji ve atmosfer kategorisinde yer alan yenilenebilir enerji kullanımı, soğutucu akışkanların yönetimi ve ısı yüklerin azaltılması gibi ölçütler, yapının iç çevre koşullarının düzenlenmesine katkı sağlarken enerji tüketimini ve işletme maliyetlerini de azaltmaktadır. Bu nedenle enerji ve atmosfer kategorisi, bu çalışma kapsamında hem iklimsel düzenleme hem de ekonomik işlev alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme, kategorinin bir yandan binanın çevresel etkilerini ve iç iklimini düzenlemesine, diğer yandan enerji ve kaynak kullanımını daha verimli hale getirmesine dayanmaktadır.

Malzeme ve kaynaklar kategorisi; sıfır atık, malzeme ve bina yeniden kullanımı, gömülü karbonun azaltılması,

düşük emisyonlu malzeme seçimi ve inşaat-yıkım atıklarının yönetimi gibi başlıklar aracılığıyla tasarım, yapım ve işletme süreçlerinde çevresel etkisi düşük malzemelerin kullanılmasını hedeflemektedir. Malzemelerin yaşam döngüsü boyunca verimli kullanılması, yeniden kullanımın artırılması ve atıkların azaltılması ekonomik işlevle; gömülü karbonun ve çevresel etkilerin azaltılması ise iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilidir. Bu nedenle kategori, bu çalışma kapsamında her iki işlev alanıyla ilişkilendirilmiştir.

İç ortam kalitesi kategorisi, hava kalitesi, akustik tasarım, ısı konfor ve aydınlatma gibi iç mekân çevresini etkileyen koşulları ele almaktadır. Bu ölçütler, kullanıcılar için sağlıklı, konforlu ve kontrollü bir iç çevre oluşturmayı amaçlamaktadır. Yapının dış çevreden gelen etkileri düzenleyerek iç mekân koşullarını dengelemesi, Hillier ve Leaman'ın iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilidir. Bu nedenle iç ortam kalitesi kategorisi, bu çalışma kapsamında iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilendirilmiştir.

Bütünleşik süreç kategorisi, sürdürülebilir tasarım ve inşaat stratejilerinin bütünleşik ve maliyet etkin biçimde uygulanmasına yönelik fırsatları artırmayı amaçlamaktadır. Tasarım, yapım ve işletme süreçlerinin birlikte ele alınması; enerji, malzeme, zaman ve maliyet yönetiminin daha verimli yürütülmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle kategori, kaynakların etkin kullanımını, yaşam döngüsü maliyetlerinin azaltılmasını ve süreçler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini desteklemektedir. Bu nedenle bütünleşik süreç kategorisi, bu çalışma kapsamında Hillier ve Leaman'ın ekonomik işlev alanıyla ilişkilendirilmiştir.

İnovasyon kategorisi, projelerin daha yüksek sertifikasyon düzeylerine ulaşmasını ve mevcut performansın ötesine geçen yenilikçi çözümler geliştirmesini teşvik etmektedir. Yenilikçi uygulamalar, projeye çevresel duyarlılık, teknik öncülük ve prestij kazandırarak yapının sembolik değerini güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra kaynak verimliliğini ve yapı performansını artıran çözümler, işletme maliyetlerinin azaltılmasına ve ekonomik verimliliğin sağlanmasına

SOL ÜSTTE Çalışma kapsamında izlenen süreç (Yazar tarafından hazırlanmıştır) (Görsel 3).

SAĞDA LEED BD+C değerlendirme kategorilerinin Hillier ve Leaman'ın (1976) dört boyutlu işlev alanıyla ilişkilendirilmesi (Tüm tablolar yazar tarafından hazırlanmıştır) (Tablo 1).

LEED BD+C değerlendirme kategorisi	Kategorinin temel içeriği	Hillier ve Leaman işlev alanı
Bölgesel öncelik	Çevre, sosyal eşitlik ve halk sağlığı önceliklerini ele alan kredilerin elde edilmesini teşvik eder.	Sembolik işlev
Konum ve ulaşım	Toplu taşıma kullanımını teşvik eder ve fiziksel aktiviteyi destekler.	Faaliyetlerin mekânsal organizasyonu
Sürdürülebilir sahalar	İnşaatin çevredeki arazi ve yakındaki su kaynakları üzerindeki çevresel etkisini azaltmayı amaçlamaktadır.	İklimsel düzenleme
Su verimliliği	Binadaki genel su tüketimini azaltmaya odaklanmaktadır.	Ekonomik işlev
Enerji ve atmosfer	Daha iyi yalıtım seçimi ve yenilenebilir enerji kullanımı yoluyla binaların işletme tüketimini azaltmayı amaçlamaktadır.	İklimsel düzenleme, ekonomik işlev
Malzeme ve kaynaklar	Çevresel etkisi daha düşük olan malzemelerin kullanımını içeren bir tasarım, inşaat ve nihai işletme süreci hedeflemektedir.	Ekonomik işlev, iklimsel düzenleme
İç ortam kalitesi	Hava kalitesi ve akustik tasarım gibi çevresel faktörleri ele almaktadır.	İklimsel düzenleme
Bütünleşik süreç	Sürdürülebilir tasarım ve inşaat stratejilerinin entegre ve maliyet açısından benimsenmesi için fırsatları en üst düzeye çıkarır.	Ekonomik işlev
İnovasyon	Projelerin daha iyi sertifikasyon seviyelerine ulaşmasını ve daha yenilikçi performans sergilemesini teşvik eden bir unsur görevi görür.	Sembolik işlev, ekonomik işlev

katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle inovasyon kategorisi, bu çalışma kapsamında sembolik ve ekonomik işlev alanlarıyla ilişkilendirilmiştir.

LEED BD+C değerlendirme kategorileri, Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanı doğrultusunda incelendiğinde sistemin özellikle iklimsel düzenleme ve ekonomik işlev alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Sürdürülebilir sahalar, enerji ve atmosfer ile iç ortam kalitesi kategorileri, yapının çevresel etkilerini ve iç mekân koşullarını düzenlemesi bakımından iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilidir. Su verimliliği ve bütünleşik süreç kategorileri kaynak kullanımı, maliyet ve süreç verimliliği üzerinden ekonomik işlevi temsil ederken, enerji ve atmosfer ile malzeme ve kaynaklar kategorileri her iki işlev alanıyla da ilişki kurmaktadır. Faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, konum ve ulaşım kategorisi aracılığıyla daha sınırlı biçimde görünür olmaktadır. Sembolik işlev ise bölgesel öncelik ve inovasyon kategorileri üzerinden temsil edilmekte;

inovasyon kategorisi performans artışı ve kaynak verimliliği bakımından ekonomik işleve de bağlanmaktadır. Bu dağılım, LEED BD+C'nin işlevi bağımsız ve doğrudan bir mimari kategori olarak tanımlamadığını; işlev kavramını çevresel performans, kaynak yönetimi, kullanıcı konforu, erişilebilirlik ve yenilikçilik gibi farklı değerlendirme alanları üzerinden kurduğunu göstermektedir.

4.2. BREEAM NC ile İlgili Bulgular

BREEAM NC kapsamında bulunan on adet değerlendirme kategorisi içeriğine göre analiz edilmiş ve Hillier ve Leaman'ın işlev alanları ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 2).

BREEAM NC'de yönetim kategorisi, tasarım, yapım, devreye alma, teslim ve kullanım sonrası süreçlerde sürdürülebilir yönetim uygulamalarının benimsenmesini ve bu hedeflerin işletme aşamasında da sürdürülmesini amaçlamaktadır. Kaynakların, süreçlerin ve yapı kullanımının etkin biçimde yönetilmesi, Hillier ve Leaman'ın

ekonomik işleviyle ilişkilendirilebilir. Bu kategori, yapının yaşam döngüsü boyunca maliyet, kaynak, bakım ve işletme kararlarının koordinasyonunu desteklediği için ekonomik işlev kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de su kategorisi, su tüketiminin azaltılması, izlenmesi, kaçakların önlenmesi ve verimli ekipman kullanımına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, Hillier ve Leaman'ın ekonomik işleviyle ilişkilendirilebilir. Su kaynaklarının korunması ve suyun çevresel süreçlerle ilişkisi bakımından kategori, iklimsel düzenleme işleviyle de ilişkilendirilebilir. Bu nedenle su kategorisi, kaynak verimliliği ve su kaynaklarının korunması bağlamında ekonomik işlev ve iklimsel düzenleme işlevi kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de enerji kategorisi, binanın işletme enerjisinin azaltılması, enerji performansının artırılması ve işletme sırasında iç çevre koşullarının daha etkin biçimde sağlanması gibi konuları ele almaktadır. İşletme düzeyinde enerji performansının ve

BREEAM NC değerlendirme kategorileri	Kategorinin içeriği	Hillier ve Leaman işlev alanı
Yönetim	Sürdürülebilir yönetim uygulamalarının benimsenmesi	Ekonomik işlev
Su	Suyun verimli kullanımı	Ekonomik işlev, iklimsel düzenleme işlevi
Enerji	Binaların işletme enerjisini iyileştirilmesi	İklimsel düzenleme işlevi, ekonomik işlev
Sağlık ve iyi oluş	Binanın konfor, sağlık ve güvenlik önlemleri	İklimsel düzenleme işlevi, mekânsal faaliyetlerin organizasyonu
Atık yönetimi	İnşaatta kullanılan atıkların yönetimi ve geri kazanımı	Ekonomik işlev
Arazi kullanımı ve ekoloji	Toprağın sürdürülebilir kullanımını ve korunması	İklimsel düzenleme işlevi
Kirlilik	Kirliliği kontrol etme çabalarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi	İklimsel düzenleme işlevi
Malzeme	İnşaat sırasında sürdürülebilir malzemelerin kullanımı	Ekonomik işlev, iklimsel düzenleme işlevi
Ulaşım	Sürdürülebilir ulaşım araçlarına erişim	Mekânsal faaliyetlerin organizasyonu
İnovasyon	Belirli alanlarda performans ve yenilikçilik	Sembolik işlev, ekonomik işlev

SOLDA BREEAM NC değerlendirme kategorilerinin Hillier ve Leaman'ın (1976) dört boyutlu işlev alanıyla ilişkilendirilmesi (Tablo 2).

SAĞ ÜSTTE YeS-TR değerlendirme modüllerinin Hillier ve Leaman'ın (1976) dört boyutlu işlev alanıyla ilişkilendirilmesi (Tablo 3).

enerji kaynaklı karbon emisyonlarının iyileştirilmesi, bu kategorinin temel amaçları arasındadır. Bu yönüyle enerji kategorisi, yapının iç ve dış çevre arasındaki enerji ilişkisini düzenlemesi bakımından iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilidir. İşletme enerjisinin ve kaynak tüketiminin azaltılması nedeniyle ekonomik işlevle de ilişkilendirilen bu kategori, iklimsel düzenleme ve ekonomik işlev alanlarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de sağlık ve iyi oluş kategorisi, havalandırma, ısı konfor, görsel konfor ve iç hava kalitesi gibi unsurlar aracılığıyla yapının kullanıcılar için sağlıklı ve konforlu iç çevre koşulları oluşturmasını hedeflemektedir. Bu yönüyle kategori, Hillier ve Leaman'ın iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilendirilebilir. Güvenli kullanım ve mekânsal deneyim üzerindeki etkileri nedeniyle faaliyetlerin mekânsal organizasyonu işleviyle de ilişki kurmaktadır. Bu kategori, kullanıcıların mekânı güvenli ve konforlu biçimde kullanmasını desteklediği için iklimsel düzenleme ve faaliyetlerin mekânsal organizasyonu işlevleri kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de atık yönetimi kategorisi, inşaat sürecinde ortaya çıkan atıkların azaltılması, yönetilmesi, geri kazanılması ve kaynak olarak yeniden değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Kaynak kullanımı ve malzeme verimliliği kapsamında yapılan değerlendirmeler, Hillier ve Leaman'ın ekonomik işlev

tanımını doğrudan desteklemektedir. Bu nedenle atık yönetimi kategorisi, kaynakların daha verimli kullanılmasını ve atıkların azaltılmasını sağlaması bakımından ekonomik işlev kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de arazi kullanımı ve ekoloji kategorisi, yapının yalnızca bina kabuğu içindeki koşullarını değil, doğal çevreyle kurduğu ilişkiyi, ekolojik değer korunmasını, biyolojik çeşitliliğin geliştirilmesini ve arazinin sürdürülebilir kullanımını da ele almaktadır. Bu bağlamda kategori, Hillier ve Leaman'ın iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilendirilebilir. Çünkü arazi kullanımı ve ekoloji kategorisi, yapının doğal çevreyle kurduğu ilişkiyi ve çevresel süreçler üzerindeki etkisini düzenlemeye yöneliktir. Bu nedenle kategori, iklimsel düzenleme işlevi kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de kirlilik kategorisi, yüzey suyu akışı, ışık kirliliği ve gürültü kirliliği gibi yapının çevre üzerinde oluşturduğu fiziksel etkileri denetlemeye yöneliktir. Bu kategori, yapının doğal ve yapı çevre üzerindeki etkilerini sınırlandırması bakımından iklimsel düzenleme işleviyle örtüşmektedir. Bu nedenle kirlilik kategorisi, çevresel etkilerin kontrol edilmesi ve yapının çevreyle kurduğu ilişkinin düzenlenmesi bağlamında iklimsel düzenleme işlevi kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de malzeme kategorisi, kullanılan malzemelerin yaşam döngüsü

etkileri, çevresel etkileri, tedarik süreçleri, dayanıklılığı ve malzeme verimliliği gibi başlıklar üzerinden malzeme seçimini ve kullanımını düzenlemektedir. Sürdürülebilir malzeme kullanımı, kaynakların daha verimli yönetilmesi ve yaşam döngüsü maliyetlerinin azaltılması bakımından ekonomik işlevle ilişkilendirilebilir. Malzemelerin çevresel etkilerinin azaltılması ve yaşam döngüsü boyunca kaynak kullanımının düzenlenmesi ise iklimsel düzenleme işleviyle ilişki kurmaktadır. Bu nedenle malzeme kategorisi, ekonomik işlev ve iklimsel düzenleme işlevi kapsamında değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de ulaşım kategorisi, Hillier ve Leaman'ın işlev alanları içinde faaliyetlerin mekânsal organizasyonu ile ilişkilendirilebilir. Bu kategori, binaya erişimin nasıl kurulduğu, kullanıcıların mekâna hangi ulaşım biçimleriyle ulaştığı ve hareket örüntülerinin nasıl yönlendirildiğiyle ilgilidir. Bu yönüyle ulaşım kategorisi, yapının çevresiyle kurduğu erişim ve hareket ilişkilerini düzenleyen bir mekânsal organizasyon unsuru olarak değerlendirilmiştir.

BREEAM NC'de inovasyon kategorisi, Hillier ve Leaman'ın işlev alanları içinde sembolik ve ekonomik işlevlerle ilişkilendirilmiştir. Bu kategori, binaların yalnızca teknik çözümler sunmasını değil, aynı zamanda sektöre yeni değerler, yaklaşımlar ve anlam çerçeveleri kazandıran uygulamalar geliştirmesini teşvik etmektedir.

Bu yönüyle inovasyon kategorisi, yapının yenilikçilik kültürünü ve teknik öncülüğünü temsil etmesi bakımından sembolik işleve bağlanmaktadır. Bunun yanı sıra, inovasyon yoluyla sağlanan performans artışı, kaynak verimliliği ve işletme giderlerindeki azalma, kategorinin ekonomik işlevle ilişkisini ortaya koymaktadır.

BREEAM NC değerlendirme kategorileri, Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanı doğrultusunda değerlendirildiğinde, sistemin özellikle iklimsel düzenleme ve ekonomik işlev alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Enerji, sağlık ve iyi oluş, arazi kullanımı ve ekoloji ile kirlilik kategorileri; çevresel kontrol, enerji performansı, kullanıcı konforu ve doğal çevrenin korunması üzerinden iklimsel düzenleme işlevini desteklemektedir. Yönetim, su, atık yönetimi ve malzeme kategorileri ise kaynakların, süreçlerin ve yaşam döngüsü maliyetlerinin yönetimi bakımından ekonomik işleve bağlanmaktadır. Ulaşım kategorisi faaliyetlerin mekânsal organizasyonunu; inovasyon kategorisi ise sembolik işlevi ve performans artışı bakımından ekonomik işlevi temsil etmektedir. Bu dağılım, BREEAM NC'nin işlev kavramını çevresel performansın yanı sıra yönetim, sağlık, iyi oluş, dayanıklılık, kaynak verimliliği ve yenilikçilik üzerinden kurduğunu göstermektedir.

4.3. YeS-TR ile İlgili Bulgular

YeS-TR kapsamında yer alan altı değerlendirme modülü, içerikleri doğrultusunda analiz edilmiş ve Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanıyla ilişkilendirilmiştir (Tablo 3).

Bütünleşik bina tasarımı, yapım ve yönetimi modülü, yapının yalnızca fiziksel olarak üretilmesini değil; kaynakların verimli kullanılmasını, maliyetlerin kontrol edilmesini, süreçler arasındaki uyumun sağlanmasını ve yapı ömrü boyunca işletme giderlerinin azaltılmasını da hedeflemektedir. Tüm proje paydaşlarının sürece katılması, iletişim yönetimi yoluyla hataların ve maliyet artışlarının önlenmesine katkı sağlayabilmektedir. Yapım yönetimi kapsamında, istenen ürünün uygun sürede, uygun maliyetle ve istenen kalitede üretilmesi için gerekli planlama, uygulama ve denetim işlemleri ele alınmaktadır. Bu nedenle

YeS-TR değerlendirme modülü	Modülün temel içeriği	Hillier ve Leaman işlev alanı
Bütünleşik bina tasarımı, yapım ve yönetimi	Tüm proje paydaşlarının katılımı ile bütünleşik bir proje teslim süreci oluşturarak yapının performans beklentilerine uygun biçimde tasarlanmasını, yapılmasını ve yönetilmesini sağlar.	Ekonomik işlev
Yapı malzemesi ve yaşam döngüsü değerlendirmesi	Sürdürülebilir binaların gerçekleştirilmesi sırasında kullanılacak malzemelerin çevreye olan etkilerini en düşük düzeyde tutmaya yönelik kriterleri içerir.	Ekonomik işlev, iklimsel düzenleme
İç ortam kalitesi	Görsel, işitsel ve ısı konfor koşulları ile iç hava kalitesinin iyileştirilmesini; kullanıcı sağlığı, konforu, verimliliği ve memnuniyetinin artırılmasını hedefler.	İklimsel düzenleme, faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, ekonomik işlev
Enerji kullanımı ve verimliliği	Yeni binaların tasarlanması sürecine, bina enerji performansının artırılmasına yönelik tedbirlerin dahil edilmesini sağlar.	İklimsel düzenleme, ekonomik işlev
Su ve atık yönetimi	Binalarda sürdürülebilir ve etkin su kullanımını, alternatif su kaynaklarının değerlendirilmesini ve atıkların yönetimini ele alır.	Ekonomik işlev, iklimsel düzenleme
İnovasyon	Yaşam kalitesini ve çevresel performansı artıran, kullanıcı bilincini geliştiren, eğitim ve yenilikçi uygulamaları teşvik eder.	Sembolik işlev, faaliyetlerin mekânsal organizasyonu, ekonomik işlev

söz konusu modül, yapının yaşam döngüsü maliyeti, operasyonel verimliliği, bakım giderleri ve yatırım kaynaklarının etkin kullanımıyla doğrudan ilişkili olduğundan ekonomik işlev kapsamında değerlendirilmiştir.

Yapı malzemesi ve yaşam döngüsü değerlendirme modülü, yapı üretiminde kullanılan malzemelerin çevresel etkilerini en düşük düzeyde tutmaya yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Modül, kaynakların kullanımı, malzeme verimliliği ve yaşam döngüsü maliyetleriyle ilişkili olması bakımından ekonomik işlevle; malzemelerin çevresel performans, gömülü karbon ve kaynak tüketimi üzerindeki etkileri bakımından ise iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilendirilmiştir.

İç ortam kalitesi modülü, pasif ve aktif sistemler aracılığıyla görsel, işitsel ve ısı konfor koşulları ile iç hava kalitesinin iyileştirilmesini hedefleyen önlemlerin tasarım sürecine dâhil edilmesini kapsamaktadır. Bu sayede kullanıcıların sağlıklı ve konforlu bir iç çevrede bulunması amaçlanmaktadır. Modül, iç ortam koşullarını düzenlemesi bakımından iklimsel düzenleme işleviyle ilişkilidir. Bunun yanında, iç ortam koşulları kullanıcıların mekânı kullanma biçimini, üretkenliğini ve mekânsal deneyimini etkilediği için faaliyetlerin mekânsal organizasyonu da ilişkilendirilebilir. Ayrıca pasif sistemlerin kullanılması, enerji tüketimini ve işletme yükünü

azaltabildiğinden ekonomik işleve de katkı sağlamaktadır. Bu nedenle iç ortam kalitesi modülü, iklimsel düzenleme, faaliyetlerin mekânsal organizasyonu ve ekonomik işlev alanlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Enerji kullanımı ve verimliliği modülü, binalarda konfor koşullarının daha az enerji kullanılarak oluşturulmasını, sürdürülmesini ve denetlenmesini hedeflemektedir. Bu durum, yapının iklimsel düzenleme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Enerji tüketiminin, işletme yükünün ve kaynak kullanımının azaltılması ise modülün ekonomik işleve katkısını göstermektedir. Bu nedenle enerji kullanımı ve verimliliği modülü, iklimsel düzenleme ve ekonomik işlev alanları kapsamında değerlendirilmiştir.

Su ve atık yönetimi modülü, binadaki su tüketiminin denetlenmesi, alternatif su kaynaklarının kullanılması ve atıkların daha etkin biçimde yönetilmesiyle ilgilidir. Bu özellikler; kaynakların korunması, yeniden kullanılması ve tüketimin azaltılması bakımından ekonomik işleve bağlanmaktadır. Su kaynaklarının korunması ve yapının çevresel koşullarla ilişkisinin düzenlenmesi ise modülün iklimsel düzenleme işleviyle ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle su ve atık yönetimi modülü, ekonomik işlev ve iklimsel düzenleme işlevi kapsamında değerlendirilmiştir.

İnovasyon modülü, bina ve kullanıcıların yaşam kalitesini artıran,

çevresel ve yaşamsal kaliteyi geliştiren, kullanıcı bilincini destekleyen eğitim ve yenilikçi uygulamaları teşvik etmektedir. Ayrıca su, ısı ve enerji sürdürülebilirliğinin izlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesine yönelik çözümleri de kapsamaktadır. Bu nedenle söz konusu modül, yapının yaşam döngüsü maliyeti, operasyonel verimliliği, bakım giderleri ve yatırım kaynaklarının etkin kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda modül, ekonomik işlev kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu dağılım, YeS-TR'nin işlev kavramını birbirinden kesin biçimde ayrılmış modüller üzerinden değil, yerel koşullara uyarlanmış bütünsel bir sürdürülebilirlik yaklaşımı içinde ele aldığını göstermektedir. YeS-TR'nin modül yapısı; çevresel performans, kullanıcı yaşam kalitesi, kaynak verimliliği ve yenilikçi uygulamaları aynı değerlendirme çerçevesi içinde bir araya getirmektedir.

4.4. Bulguların Mimari Açıdan Değerlendirilmesi

Karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan temel bulgu, üç sertifika sisteminin işlevi bütüncül bir mimari kategori olarak değil, belirli performans göstergeleri aracılığıyla kurmasıdır. Değerlendirme ölçütlerinin büyük bölümünün iklimsel düzenleme ve ekonomik işlev alanlarında toplanması, sertifika sistemlerinin öncelikle ölçülebilir, denetlenebilir ve raporlanabilir yapı performanslarına odaklandığını göstermektedir. Bu durum, mimari işlevin çevresel ve ekonomik performans lehine yeniden ağırlıklandırıldığına işaret etmektedir.

Bu ağırlıklandırmanın mimari açıdan önemli sonuçlarından biri, mekânsal organizasyonun kapsamının daralmasıdır. LEED BD+C ve BREEAM NC'de mekânsal organizasyonla ilişkilendirilen ölçütler, ağırlıklı olarak ulaşım, erişim ve kullanıcı hareketleriyle ilgilidir. Buna karşılık yapı içindeki faaliyetlerin birbirleriyle ilişkisi, farklı kullanım biçimlerinin mekânda nasıl düzenlendiği ve birbiriyle çelişen kullanımların nasıl ayrıştırıldığı daha sınırlı biçimde ele alınmaktadır. Dolayısıyla sertifika sistemlerinde mekânsal organizasyon, doğrudan mimari program ve mekân

kurgusundan çok, yapının çevresiyle kurduğu erişim ve hareket ilişkileri üzerinden tanımlanmaktadır.

YeS-TR'de mekânsal organizasyonun bağımsız bir modül olarak görünür olmaması, bu durumu daha belirgin hâle getirmektedir. Bütünsel tasarım yaklaşımı, mekânsal kararların enerji, iç ortam kalitesi ve yaşam döngüsü gibi diğer performans alanlarıyla birlikte ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Ancak bu bütünsel yaklaşım, mekânsal organizasyonun kendine özgü mimari içeriğinin ayrıca izlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle YeS-TR'nin bütüncül yaklaşımı, mekânsal organizasyonun bağımsız bir işlev alanı olarak görünürlüğünü azaltmaktadır.

Değerlendirme ölçütlerinin birden fazla işlev alanıyla ilişkilendirilebilmesi de önemli bir bulgudur. Enerji, malzeme, iç ortam kalitesi ve su yönetimi gibi ölçütler tek bir işlev alanına indirgenememektedir. Bu durum, yapının aynı anda çevresel koşulları düzenleyen, kaynakları yöneten ve ekonomik değer üreten bir sistem olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla dört işlev alanı birbirinden kesin sınırlarla ayrılmamakta; sertifika sistemleri içinde birbiriyle kesişen performans ilişkileri olarak ortaya çıkmaktadır.

Sembolik işlev bakımından ise sertifika sistemleri daha sınırlı bir mimari çerçeve sunmaktadır. İnovasyon ve bölgesel öncelik gibi kategoriler, yapının yenilikçi, çevresel açıdan duyarlı veya prestijli olarak temsil edilmesini desteklemektedir. Ancak bu temsil, yapının kültürel kimliğini, toplumsal anlamını veya bulunduğu yerle kurduğu özgün ilişkiyi doğrudan değerlendirmemektedir. Bu nedenle sembolik işlev, mimari anlam üretiminden çok sertifika alma, yenilikçilik ve kurumsal görünürlük üzerinden kurulmaktadır.

Üç sistem arasındaki temel fark, yalnızca değerlendirme kategorilerinin adlarında değil, mimari işlevi hangi öncelikler üzerinden tanımladıklarında ortaya çıkmaktadır. LEED BD+C, işlevi ağırlıklı olarak çevresel performans ve kaynak verimliliği üzerinden ölçülebilir hale getirmektedir. BREEAM NC bu çerçeveyi yönetim, sağlık, iyi oluş ve ulaşım boyutlarıyla genişletmekte;

ancak mekânsal organizasyonu daha çok erişim ve hareket ilişkileri üzerinden ele almaktadır. YeS-TR ise işlevi bütünsel tasarım, yaşam döngüsü ve yerel koşullara uyum çerçevesinde ele almakta; ancak mekânsal ve sembolik boyutları daha az görünür kılmaktadır. YeS-TR'nin bütüncül yaklaşımı, dört işlev alanının eşit ölçüde temsil edildiği anlamına gelmemektedir. Bu yaklaşım daha çok farklı performans alanlarının tek bir tasarım ve yönetim süreci içinde birleştirildiğini göstermektedir. Sonuç olarak üç sistem, mimari işlevin farklı yönlerini öne çıkarmakta; ancak hiçbir sistem mekânsal, çevresel, ekonomik ve sembolik boyutları aynı açıklık ve kapsamla birlikte değerlendirmemektedir.

Bu bulgular, sertifika sistemlerinin mimari işlevi yalnızca açıklamadığını, aynı zamanda onu belirli ölçütler doğrultusunda yeniden biçimlendirdiğini göstermektedir. Sertifikasyon sürecinde ölçülebilen ve belgelenebilen performanslar öne çıkarken; mekânsal ilişkiler, toplumsal etkileşim ve kültürel anlam gibi değerlendirilmesi daha zor boyutlar geri planda kalmaktadır. Bu açıdan sertifika sistemleri, sürdürülebilir yapıyı tanımlayan teknik araçlar olmanın yanı sıra, mimarlıkta hangi işlevlerin öncelikli ve değerli kabul edileceğini belirleyen düzenleyici çerçeveler olarak da değerlendirilebilir.

5. Sonuç

Bu çalışma, LEED BD+C, BREEAM New Construction ve YeS-TR sistemlerinde işlev kavramının bağımsız bir değerlendirme kategorisi olarak tanımlanmadığını; ancak farklı değerlendirme kategorileri ve modüller aracılığıyla yapı performansının temel bir bileşeni olarak ele alındığını ortaya koymuştur. Hillier ve Leaman'ın dört işlev alanı, bu dağınık unsurların ortak bir kuramsal çerçevede değerlendirilmesini sağlamıştır. Çalışmanın temel sonucu, sertifika sistemlerinin işlev kavramını kullanım amacının ötesine taşıdığıdır. İşlev; çevresel koşulların düzenlenmesi, kaynakların yönetilmesi, işletme süreçlerinin yürütülmesi, kullanıcı konforunun sağlanması ve sürdürülebilirlik değerlerinin temsil edilmesiyle birlikte ele alınmaktadır. Bununla birlikte, bu sistemlerde ölçülebilir ve denetlenebilir performans unsurları daha görünür hâle gelirken, mekânsal ilişkiler, toplumsal

etkileşim ve kültürel anlam gibi mimari işlevin daha nitel boyutları sınırlı biçimde temsil edilmektedir.

Elde edilen bulgular, üç sistemin farklı mimari öncelikler geliştirdiğini göstermektedir. LEED BD+C çevresel performans ve kaynak verimliliğini, BREEAM New Construction yönetim, sağlık ve iyi oluş boyutlarını, YeS-TR ise bütünsel tasarım, yaşam döngüsü ve yerel koşullara uyumu öne çıkarmaktadır. Bu farklılıklar, sertifika sistemlerinin yalnızca yapıların sürdürülebilirlik düzeyini ölçmediğini; aynı zamanda sürdürülebilir yapının nasıl tasarlanması ve işletilmesi gerektiğine ilişkin farklı yaklaşımlar ürettiğini göstermektedir. Bu bağlamda sertifika sistemleri, teknik değerlendirme araçlarının yanı sıra mimari işlevi yeniden tanımlayan ve belirli işlev alanlarını öne çıkaran düzenleyici çerçeveler olarak değerlendirilebilir. Çalışma, sertifika sistemlerinin farklı başlıkları altında dağıtık biçimde yer alan işlevsel unsurları, Hillier ve Leaman'ın işlev alanları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak görünür hale getirmektedir (Tablo 4).

Araştırma, sertifika metinlerinin nitel analizine dayandığından, elde edilen sonuçlar kriterlerin gerçek tasarım kararlarına ve kullanıcı deneyimine etkisini doğrudan açıklamamaktadır. Gelecek çalışmalarda bu ilişkiler, sertifikalı bina örnekleri, tasarım süreçleri ve kullanıcı deneyimleri üzerinden incelenebilir. Ayrıca işlev alanlarının farklı sertifika sistemlerindeki temsil düzeyleri, daha geniş bir örneklem ve nicel analiz yöntemleri kullanılarak karşılaştırılabilir. ■

KAYNAKLAR

- Ascione, F., De Masi, R.F., Mastellone, M. ve Vanoli, G.P. (2022). Building rating systems: A novel review about capabilities, current limits and open issues. *Sustainable Cities and Society*, 76, 103498.
- Aydın, K. ve Hanağası, U.B. (2017). Sosyoloji ve siyasal araştırmalarda karşılaştırmalı yöntem. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 57-86.
- Baird, G. (2009). Incorporating user performance criteria into building sustainability rating tools (BSRTs) for buildings in operation. *Sustainability*, 1(4), 1069-1086.
- BRE Group. (b.t.). *The history of BRE: A timeline*. Erişim tarihi 10 Temmuz 2026, <https://bregroup.com/about/history/timeline>
- De Castro, D. ve Kim, A. (2021). Adaptive or absent: A critical review of building system resilience in the leed rating system. *Sustainability*, 13(12), 6697.
- Deligöz, D., Kabak, S. ve Sağlam, A.I. (2020). Analysis of green building certification systems used

Hillier ve Leaman'ın işlev alanları	YEŞİL BİNA SERTİFİKA SİSTEMLERİ		
	LEED BD+C	BREEAM NC	YeS-TR
İklimsel düzenleme işlevi	•Sürdürülebilir Sahalar •Enerji ve Atmosfer •İç Ortam	•Su •Enerji •Sağlık ve İyi Oluş •Arazi Kullanımı ve Ekoloji	•Yapı Malzemesi ve Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi •İç Ortam Kalitesi •Enerji Kullanımı ve Verimliliği •Su ve Atık Yönetimi
Faaliyetlerin mekânsal organizasyonu	• Konum ve Ulaşım	•Ulaşım •Sağlık ve İyi Oluş	•İç Ortam Kalitesi •İnovasyon
Ekonomik işlev	•Su Verimliliği •Enerji ve Atmosfer •Malzeme ve Kaynaklar •Bütünsel Süreç	•Yönetim •Su •Enerji •Atık Yönetimi •Malzeme •İnovasyon	•Bütünsel Bina Tasarımı, Yapım ve Yönetimi •Yapı Malzemesi ve Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi •İç Ortam Kalitesi •Enerji Kullanımı ve Verimliliği •İnovasyon
Sembolik işlev	•Bölgesel Öncelik •İnovasyon	•İnovasyon	•İnovasyon

in residential buildings in Turkey, context of the resource conservation. *GRID-Architecture, Planning & Design Journal*, 3(2), 222-245.

- DGNB. (b.t.). *About the DGNB System*. Erişim tarihi 14 Temmuz 2026, <https://www.dgnb.de/en/certification/important-facts-about-dgnb-certification/about-the-dgnb-system>
- Forty, A. (2004). *Words and buildings, A vocabulary of modern architecture*. Londra: Thames & Hudson.
- Hernandez, A. (1969). J.N.L. Durand's architectural theory: A study in the history of rational building design. *Perspecta*, 12, 153-160.
- Hillier, B. ve Leaman, A. (1976). Architecture as a discipline. *Journal of Architectural Research*, 5(1), 28-32.
- İnan, A. D. (2011). Mimarlıkta işlev kavramının tarihsel yanılgılarına bir bakış. H. Anay ve Ü. Özten (Yay. Haz.), *Günümüzde biçim ve işlev tartışmasının neresindeyiz?* içinde (ss.97-111). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- International WELL Building Institute. (b.t.). *Organizational structure*. Erişim tarihi 14 Ağustos 2026, <https://standard.wellcertified.com/organizational-structure>
- Koçak, A.I. ve Topay, M. (2022). Eko-kentleşme ilkeleri kapsamında "LEED, BREEAM ve YeS-TR" değerlendirme araçlarının karşılaştırılması. *Ecological Perspective*, 2(1), 51-66.
- Krizmane, M., Slihte, S. ve Borodinecs, A. (2016). Key criteria across existing sustainable building rating tools. *Energy Procedia*, 96, 94-99.
- Ligo, L.L. (1973). *The concept of function in twentieth-century architectural criticism* [Doktora tezi]. The University of North Carolina at Chapel Hill.
- Marchi, L., Antonini, E. ve Politi, S. (2021, 26 Eylül). Green Building Rating Systems (GBRSs). *Encyclopedia* içinde. Erişim tarihi 14 Ağustos, <https://encyclopedia.pub/entry/14571>
- McLeod, M. (2003). Form and function today. B. Tschumi ve I. Cheng (Ed.), *The state of architecture at the beginning of the 21st century* içinde (ss.50-51). The Monicelli Press, New York
- Parsons, G. (2011). Fact and function in architectural criticism. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 69(1), 21-29.
- Pekdoğan, T. (2024). Addressing challenges in LEED green building ratings in Türkiye. *Građevinar*, 76(7), 621-631.
- Potrč Obrecht, T., Kunič, R., Jordan, S. ve Dovjak, M.

(2019). Comparison of health and well-being aspects in building certification schemes. *Sustainability*, 11(9), 2616.

- Suzer, O. (2019). Analyzing the compliance and correlation of LEED and BREEAM by conducting a criteria-based comparative analysis and evaluating dual-certified projects. *Building and Environment*, 147, 158-170.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021). *Yeşil Sertifika Bina Değerlendirme Kılavuzu (v1)*. Erişim tarihi 14 Ağustos 2026, https://webdosya.csb.gov.tr/db/meslekihizmetler/menu/yesilbina-degerlendirme-kilavuzu_20210611120321.pdf
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2026, Mart). *Kamu binaları için yeşil sertifika uygulama rehberi*. Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü Enerji Verimliliği ve Tesisat Dairesi Başkanlığı. Erişim tarihi 10 Ağustos 2026, https://webdosya.csb.gov.tr/v2/meslekihizmetler/2026/03/Kamu_Binalar_-_Yesil_Sertifika_Uygulama_Rehberi-20260302152412.pdf
- Toğan, V. ve Thomollari, X. (2020). Credit success rates of certified green buildings in Turkey. *Teknik Dergi*, 31(4), 10063-10084.
- Umaroğulları, F., Kartal, S. ve Aydın, D. (2020). A comparative study on Turkey's national green building certification system under energy policy developments. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 8(1), 187-210.
- U.S. Green Building Council. (b.t.). *What is LEED certification?* Erişim tarihi 10 Temmuz 2026, <https://support.usgbc.org/hc/en-us/articles/4404406912403-What-is-LEED-certification>
- van der Voordt, D.J.M. ve van Wegen, H. B. (2007). *Architecture in use: An introduction to the programming, design and evaluation of buildings*. Routledge.
- Wen, B., Musa, N., Onn, C.C., Ramesh, S., Liang, L. ve Wang, W. (2020). Evolution of sustainability in global green building rating tools. *Journal of Cleaner Production*, 259, 120912.
- Whole Building Design Guide (WBDG) (b.t.). *Green building standards and certification systems*. Erişim tarihi 28 Ağustos 2026, <https://legacy.wbdg.org/resources/green-building-standards-and-certification-systems>

ÜSTTE Hillier ve Leaman'ın işlev alanlarına göre yeşil bina sertifika sistemlerinin karşılaştırılması (Tablo 4).

Kapadokya'da Kaya Oyma Mirasın Geçici İşlevlendirilmesinde İşitsel Ortamın Değerlendirilmesi: Vaftizci Yahya Kilisesi

Ahmet Aslan, Nisa Semiz, Konca Şaher

MAKALENİN ADI **Kapadokya'da Kaya Oyma Mirasın Geçici İşlevlendirilmesinde İşitsel Ortamın Değerlendirilmesi : Vaftizci Yahya Kilisesi**

Evaluating the Acoustic Environment in the Temporary Reuse of Rock-Cut Heritage in Cappadocia: The Church of St. John the Baptist

MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**

MAKALENİN KODU **EgeMim, 2026-4 (132), 72-83**

MAKALENİN YAZARLARI **Ahmet Aslan**, Ar. Gör., Doktora öğrencisi, Abdullah Gül Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Nisa Semiz, Doç. Dr., Abdullah Gül Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Konca Şaher, Doç. Dr., Kadir Has Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **02.06.2026**

MAKALENİN KABUL TARİHİ **11.08.2026**

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **ahmet.aslan@agu.edu.tr; nisa.semiz@agu.edu.tr; konca.saher@khas.edu.tr**

ORCID **0000-0002-9212-4523; 0000-0001-8046-8217; 0000-0001-6959-0385**

Öz Kapadokya'daki kaya oyma mekânlar, tarihsel, mekânsal ve malzeme özellikleri bakımından özgün bir mimari çevre sunmakta; güncel kullanım biçimleriyle birlikte yeniden işlevlendirme tartışmaları içinde giderek daha görünür hâle gelmektedir. Bu çalışma, tarihi bir kaya oyma kilisenin müzik performans mekânı olarak geçici kullanım olasılığını, Çavuşin'de yer alan Vaftizci Yahya Kilisesi üzerinden ele almaktadır.

Çalışmada, yeniden işlevlendirme literatürü, miras değeri, mekânsal organizasyon ve kullanım senaryoları birlikte değerlendirilerek, kaya oyma bir kilisenin müzik odaklı geçici kullanımı için oluşabilecek olanaklar, sınırlılıklar ve müdahale sınırları tartışılmaktadır. Bu çerçevede merkez nef ve kuzey nefte gerçekleştirilen yerinde akustik ölçümler, hacim akustik parametreleri (T30, EDT ve C80) üzerinden değerlendirilmiştir. Akustik ölçümler, merkez ve kuzey neflerde sırasıyla T30 (1,91-1,64 s), EDT (1,90-1,50 s) ve C80 (0,85-0,17 dB) değerlerini ortaya koymuş; bu bulgular merkez nefin küçük ölçekli oda müziği ve akustik topluluk icraları için uygun bir kullanım potansiyeli sunduğunu, kuzey nefin ise oda müziği ölçeğine yaklaşmakla birlikte ikincil veya destekleyici kullanımlar kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Kullanım potansiyellerinin koruma sınırları, icracı-dinleyici ilişkisi ve mekânsal kapasiteyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle çalışma, Kapadokya'daki kaya oyma mirasın müzik odaklı geçici işlevlendirilmesi tartışmalarına akustik değerlendirmeyi entegre eden bir yaklaşım sunmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER Kapadokya, kaya oyma mekân, geçici işlevlendirme, kültürel miras, hacim akustik, müzik performansı

1 Giriş

Kapadokya, doğal oluşumlar ile insan müdahalesiyle biçimlendirilmiş kaya oyma mekânların tarih boyunca iç içe geçtiği çok katmanlı bir mimarlık çevresidir. Bu çevre konutlar, kiliseler, manastır ve inziva mekânları, üretim alanları, mezar yapıları, savunma amaçlı sığınaklar ve yeraltı yerleşimleri gibi farklı işlevleri bir arada barındırır (Bixio, 2012, ss.8-11; Günay, 2024, ss.35-38; Ousterhout, 2017, ss.1-4). Kapadokya'daki kaya oyma mekânların çeşitliliği, bölgenin yalnızca dinî yapılar ve tekil anıtlar üzerinden değil, gündelik yaşam, üretim, savunma, yerleşim ve ritüel pratiklerinin bir arada yer aldığı bir kültürel peyzaj alanı olarak okunmasını gerektirir (Bixio, 2012, ss.8-11; Öztürk Büke, 2024, ss.91-93). Bu bağlamda kaya oyma kiliseler Kapadokya'nın en görünür ve en çok çalışılmış yapı gruplarından birisidir. Güncel literatür, bölgedeki kaya oyma kiliselerin özellikle Erken Hristiyanlık ve Bizans dönemi dini mimarisi, duvar resimleri ve litürjik kullanımları nedeniyle uzun süredir araştırmaların merkezinde yer aldığını ortaya koymaktadır (Günay, 2024, ss.49-54; Ousterhout, 2017, ss.491-493). 1985 yılında Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanları'nın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması bu doğal ve kültürel katmanların birlikte taşıdığı kendine özgü değeri göstermektedir (UNESCO, 1985). Ancak bölgenin doğal erozyon ve turizm etkileri karşısında kırılgan bir miras alanı olduğu da ayrıca vurgulanmaktadır (UNESCO, 2014, ss. 1-3; Öztürk Büke, 2023, ss.475-

476). Buradaki önemli soru, kaya oyma yerleşim kültürü ile bugünkü kullanım biçimleri arasındaki ilişkinin, miras alanının turistik sunumunda arka planda kalan bir unsur mu olduğu, yoksa koruma ve sunum kararlarını şekillendiren bir bileşen mi olduğudur.

Koruma, temsil ve kullanım arasındaki bu ilişki, turizm ekonomisinin mekânı nasıl dönüştürdüğüne bakıldığında daha belirgin hâle gelir. Kapadokya'da turizm gelişimi, 1960'lardan itibaren ev pansiyonculuğu ve küçük ölçekli yerel girişimlerden, 1980'ler sonrasında kitlesel turizm hareketlerine ve 2000'lerden itibaren butik otel, lüks konaklama ve deneyim odaklı turizm biçimlerine doğru evrilmiştir (Tosun, 1998; Çakır vd., 2018, ss.11-13). Bu dönüşüm içinde kaya oyma ve yerel mimari miras, yalnızca ziyaret edilen tarihi çevreler olarak kalmamış; konaklama, yeme-içme ve kültürel etkinlikler aracılığıyla daha güncel mekânsal kullanımların da parçası hâline gelmiştir. Kapadokya'da kaya oyma yapı stoğunun turistik konaklama işleviyle yeniden kullanımı, mevcut yapıların değerlendirilmesi açısından potansiyel taşımaktadır (Akdağ ve Sayar, 2020, ss.37-40). Böylece kaya oyma miras, yeniden kullanılan bir yapı stoğu olmanın yanında, deneyim üzerinden işleyen daha geniş bir turizm ekonomisinin taşıyıcısı hâline gelmektedir (Ardıç Yetiş vd., 2022; Utku ve Uludağ, 2021). Ancak bu potansiyel, mirasın yalnızca turistik tüketim ve deneyim ekonomisi içinde ele alınması durumunda dar bir kullanım alanına sıkışma riski de taşır. Buna bağlı olarak, Kapadokya'da turizm

ürününü çeşitlendirme arayışı, kırılgan doğal ve kültürel varlıkların daha yoğun ve farklı biçimlerde kullanılmasına ilişkin yeni soruları da beraberinde getirir (Karakuş, 2019, ss.2, 7-8; IUCN, 2025, ss.3-4). Bu noktada temel sorun kullanımın hangi yoğunlukta ve hangi sınırlar içinde sürdürülebileceğidir.

Kaya oyma mirasın güncel kullanımlarla kurduğu ilişki, müzik ve performans alanlarında da görünür hâle gelmektedir. Son yıllarda bölgede farklı ölçeklerde konserler, festival programları ve kültürel performanslar düzenlenmiştir. Böylece müzik, Kapadokya'daki turizm ve kültürel miras deneyiminin parçası hâline gelmiştir (Bizim Caz, b.t.; Cappadox, b.t.; Klasik Keyifler, 2018, 2019). Ancak açık hava etkinlikleri ve ses güçlendirme sistemlerine dayalı büyük ölçekli performanslar, tarihî kaya oyma iç mekânlarda düşünülebilecek müzik kullanımlarıyla farklı değerlendirme ölçütlerine sahiptir. Buna karşılık, Argos in Cappadocia bünyesindeki Bezirhane gibi yeniden işlevlendirilen kaya oyma mekânların konser ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapması, sınırlı izleyici ölçeği üzerinden gelişen daha kontrollü kullanım olasılıklarını göstermektedir (Argos in Cappadocia, b.t.-a, b.t.-b; Klasik Keyifler, 2018, 2019). Tarihî mekân atmosferini ve daha doğrudan bir işitsel deneyimi odağına alan bu müzik etkinlikleri, bölgenin kaya oyma mirasını güncel müzik deneyimiyle ortak bir zeminde buluşturma potansiyeli taşır.

Kapadokya'da müzik ve performans pratiklerinin görünürlük kazanması, bu kullanımların bütün tarihî kaya oyma mekânlara aynı biçimde uygulanabileceği anlamına gelmez. Örneğin kaya oyma kiliseler, bölgedeki diğer kaya oyma mekânlardan hem mimari özellikleri hem de tarihsel anlam katmanları bakımından ayrılır. Kapadokya kiliseleri tekil ve homojen bir yapı grubu değildir; plan tipi, ölçek, duvar resmi programı ve korunmuşluk durumu bakımından birbirleriyle önemli farklılıklar gösterir (Andaloro, 2017, ss.51-61; Jolivet-Lévy, 1991; Ousterhout, 2017, ss.23-40; Pelosi vd., 2013, ss.99-108). Bu nedenle, olası performatif işlevlendirmeler kaya oyma kiliselerde gerçekleştirilmek istendiğinde yapıların mimari özellikleri, koruma durumları

ve tarihi bağlamları dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Jolivet-Lévy, Kapadokya'daki yaklaşık 145 kiliseyi apsis ve çevresindeki resim programları üzerinden topografik bir bütün olarak ele alır. Bu yaklaşım, her yapının konumu, mimarisi, dekorasyonu, tarihlendirme sorunları ve literatürdeki yeriyile birlikte okunmasını gerektirir. Apsisin litürjik işlevi nedeniyle kilisenin temel mekânsal odağı olduğu ve ikonografiye işlevsel bir yaklaşımla bakılması gerektiği, resimli yüzeylerin yalnızca dekoratif bir katman olarak değil, mekân, ritüel ve temsil ilişkilerinin parçası olarak okunmasının gerekli olduğu savunulur (Jolivet-Lévy, 1991, ss.2-3). Dolayısıyla müzik performansı gibi geçici kullanımlar, kaya oyma kiliseler söz konusu olduğunda, yapının litürjik geçmişi, ikonografik değeri, korunmuş yüzeyleri ve fiziksel müdahale sınırlarıyla birlikte düşünülmesi gerekir. Öte yandan, kiliselerin tarihsel olarak ritüel ve ses deneyimiyle ilişkili mekânlar olması, müzik performansı ile bu yapılar arasında bütünüyle yeni veya ilgisiz bir ilişki kurulmadığına işaret eder. Buradaki temel mesele, tarihî bir kiliseye yeni bir etkinlik işlevi atamak değil; müzik performansı olasılığının, yapının mevcut mekânsal ve miras değerleriyle çatışmadan hangi sınırlar içinde tartışılabileceğini ortaya koymaktır. Kapadokya'daki kaya oyma kiliselerin çeşitliliği ele alındığında Çavuşin ve yakın çevresi, erken dönem yapı örnekleri, kaya oyma kiliselerin yoğunluğu ve litürji-mekân ilişkisi çeşitliliğiyle bu alanlardan birisidir. Jolivet-Lévy'nin (1991, s.3) Çavuşin çevresindeki kiliseleri ayrı bir bölgesel grup olarak ele alması, bu alanın birbirleriyle ilişkili bir dinî kaya oyma çevre olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Bu çevre içinde Vaftizci Yahya Kilisesi, geniş bazilikal düzeni, apsis kurgusu, litürjik öğeleri ve Çavuşin yerleşimiyle kurduğu güçlü mekânsal ilişki bakımından öne çıkar (Jolivet-Lévy, 1991, ss.23-26; Ousterhout, 2017, ss.49-50). Çalışma, söz konusu tartışmayı Vaftizci Yahya Kilisesi üzerinden somutlaştırmaktadır.

Tarihî kaya oyma kiliselerde müzik performansı gerçekleşme olasılığı, yukarıda anılan tartışmalara istinaden, yeniden işlevlendirme literatürünün

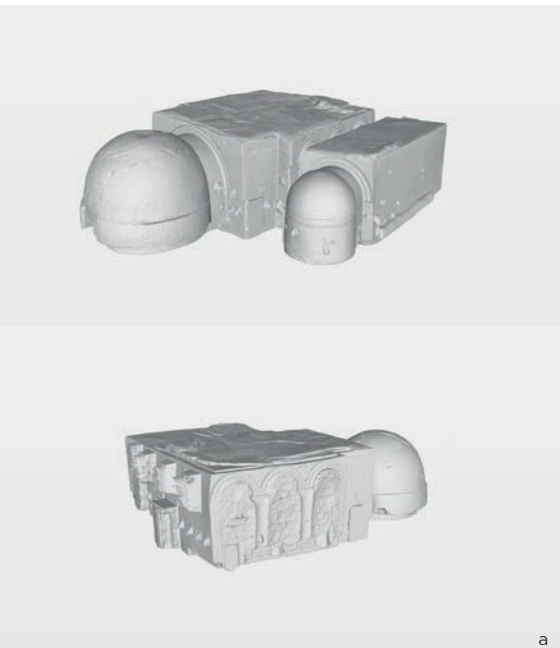
öne çıkardığı uyumluluk ve koruma sınırları üzerinden ele alınmalıdır. Çünkü kültürel miras yapılarında yeniden işlevlendirme, yapıya dışarıdan eklenen bağımsız bir program değil; yapının mevcut değerleri ve korunması gereken nitelikleriyle uyum içinde tartışılması gereken bir müdahaledir. Arfa vd. (2022, ss.148-156), miras yapılarında yeniden işlevlendirme sürecinin analiz, yapının miras değerlerinin tanımlanması, yeniden kullanım potansiyelinin ortaya konması ve tasarım stratejisinin geliştirilmesi gibi aşamalardan oluştuğunu belirtir. Bu süreçte temel amaç, miras değerlerini koruyarak yapıyı güncel kullanıma açmaktır. Benzer biçimde, Vafaie vd. (2023, ss. 1-5) yeniden işlevlendirme başarısının yalnızca işlevsel ya da ekonomik uygunlukla açıklanamayacağını vurgular. Bu yaklaşım, miras yapılarında yeni kullanım kararının işlevsel uygunluktan ibaret olmadığını; yapının mimari bütünlüğü, özgünlüğü, yasal-yönetmelik koşulları ve kullanım uyumu gibi ölçütlerle birlikte şekillendiğini hatırlatır. Koruma alanındaki doktrinsel metinler üzerinden yapılan okumalar da bu çerçeveyi destekler: Venedik Tüzüğü, tarihi yapıların topluma yararlı bir amaçla kullanılmasını koruma açısından olanaklı görürken, yeni işlevin yapının planına ve bezemelerine zarar vermemesi gerektiğini vurgular. Burra Tüzüğü ise yeni kullanımın yerin bağlamına, ilişkilerine ve anlamlarına saygı göstermesi gerektiğini belirtir (Özçakır, 2024, ss.68-69). Bu bağlamda yeni kullanım, mevcut yapıya dayatılan bağımsız bir program olarak değil, yapının mekânsal, fiziksel ve çevresel gerçekliğiyle uyumlu bir kullanım senaryosu olarak geliştirilmelidir. Cramer ve Breitling (2007, ss.10-12, 31, 37)'in mevcut yapı dokusu içinde tasarım üzerine tartışmaları da yeni işlev kararının mevcut yapının ayrıntılı biçimde belgelenmesi ve analiz edilmesiyle başlaması gerektiğini vurgular. Aksi durumda, uygun olmayan bir işlev tarihî yapıyı zorlayıcı ve zarar verici müdahalelere sürükleyebilir. Bu nedenle bu çalışmada müzik performansı, tarihî bir kaya oyma kilisenin kalıcı biçimde dönüştürülmesi ya da konser salonu ölçütlerine göre yeniden tasarlanması anlamında ele

ÜSTTE Çavuşin yamaç yerleşiminin doğu yönünden genel görünümü. Vaftizci Yahya Kilisesi kırmızı çerçeveye işaretlenmiştir (Fotoğraf: John Henry Haynes (1884-1887), Wikimedia Commons. Kırmızı çerçeve yazarlar tarafından eklenmiştir). (Henderson, 2013) (Görsel 1).

Çavuşin'in güney yönünden güncel genel görünümü. Vaftizci Yahya Kilisesi kırmızı çerçeveye işaretlenmiştir (Fotoğraf: Discover Cappadocia, b.t.; Kırmızı çerçeve yazarlar tarafından eklenmiştir) (Görsel 2).

ALTTA Vaftizci Yahya Kilisesi'nin üç boyutlu dijital modeli ve plan şeması. (a) Fotogrametri yöntemiyle bu çalışma kapsamında üretilen dijital model. (b) Litürjik öğeleri ve sonradan yapılan müdahaleleri gösteren plan şeması Lemaigre Demesnil (2010) temel alınarak düzenlenmiştir (Görsel 3).

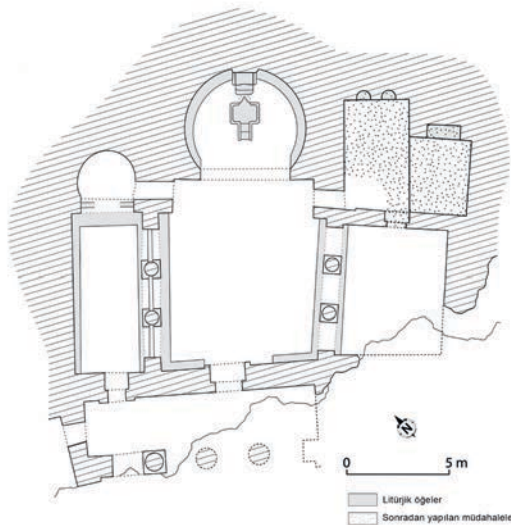

alınmamaktadır. Tartışma, yapının mevcut mekânsal ve miras değerleri içinde, geçici, sınırlı, kontrollü ve geri döndürülebilir bir kullanım olasılığının hangi koşullarda mümkün olabileceği üzerinedir. Böylece bölge turizminin sanat ve kültür odağında geliştirilmesine yönelik olarak tarihî kaya oyma mekânların etkin şekilde korunması ve sunumuna yönelik alternatif senaryoların irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Tarihî ve arkeolojik mekânların güncel kullanımına ilişkin tartışmalarda, mekânın işitsel özellikleri de değerlendirme alanının parçası hâline gelmektedir. Arkeoakustik literatürü, arkeolojik alanların akustik özelliklerinin mekânsal organizasyon, kullanım biçimleri ve geçmiş deneyim pratikleri hakkında ek bilgi sağlayabileceğini göstermektedir (Navas-Reascos vd., 2023, ss.1-4). Tarihî ibadet yapıları, katedraller, tiyatrolar, doğal oluşumlu mağaralar ve kaya oyma mekânlar gibi farklı çevrelerde yürütülen çalışmalar; ölçüm, simülasyon ve işitselleştirme yöntemleriyle geniş bir araştırma alanı oluşturmuştur (Navas-Reascos vd., 2023, ss.5-20). Bu çerçevede kilise akustiği de tarihî ibadet mekânlarında litürji, konuşma, ritüel, müzikal kullanım ve dinleyici deneyimiyle ilişkili ayrı bir çalışma alanı hâline gelmiştir (Girón vd., 2017, ss.378-380). Tarihî kiliselerin konser ya da oditoryum kullanımı için değerlendirilmesine odaklanan çalışmalar ise bu tür kullanımların yalnızca mekânsal atmosfer veya

kültürel programla değil, ölçülebilir hacim akustiği koşullarıyla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır (D'Orazio vd., 2017, ss.7-9; Tronchin ve Coralli, 2010, ss.1-3). Tarihî ibadet yapılarında yürütülen ölçüm ve simülasyon çalışmalarında mekânların işitsel karakteri, reverberasyon süresi (T30), erken sönümlenme süresi (EDT) ve netlik (C80) parametreleri birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir (Martellotta vd., 2009; Suárez vd., 2013). Bu parametre seti, D'Orazio vd. (2017) tarafından tarihî bir kilisenin oda müziği salonu olarak kullanımına yönelik daha geniş bir değerlendirme seti içinde, Iannace ve Trematerra (2014) tarafından ise müzik ve tiyatro etkinliklerine ev sahipliği yapan mağara hacimlerinin incelenmesinde kullanılmıştır.

Kapadokya'daki kaya oyma mekânlara ilişkin ön çalışmalar, farklı araştırma ölçeklerinde akustik özelliklerin belgelenmesine ve yorumlanmasına odaklanmıştır. Adeeb vd. (2023), dinî ve seküler kaya oyma hacimlerin mevcut akustik ortamlarını yerinde ölçümlerle değerlendirerek T30, EDT, C80, D50 ve STI parametreleri üzerinden mekânsal özellikler ile tarihsel işlevler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Adeeb ve Sü Gül (2022) ise aynı temel parametre setini tuf malzemesinin akustik karakterizasyonu ve Çanlı Kilise'nin farklı tarihsel evrelerine yönelik akustik rekonstrüksiyon çalışmasında kullanmıştır. Aslan vd. (2023), bölgedeki kaya oyma mekânları hacim, özgün işlev ve reverberasyon izlenimleri üzerinden sistematik olarak değerlendirerek müzik performansı açısından potansiyel taşıyan örneklerin belirlenmesine yönelik bir ön araştırma sunmuştur. Bu literatür çerçevesi doğrultusunda çalışma, yerinde ölçüm yaklaşımıyla T30, EDT ve C80 parametrelerini temel almaktadır. Elde edilen akustik bulgular ise mekânsal kapasite, kullanım kurgusu ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin ölçütlerle birlikte değerlendirilmektedir. Önceki çalışmalar akustik verileri ağırlıklı olarak tarihsel işlevlerin ve geçmiş işitsel koşulların yorumlanmasında kullanırken, bu çalışma Vaftizci Yahya Kilisesi'nin çağdaş müzik pratiklerine yönelik geçici kullanım potansiyeline odaklanmaktadır.

Çalışmada, Çavuşin'de yer alan Vaftizci Yahya Kilisesi örneğinde, tarihî bir kaya oyma kilisenin müzik performansı için geçici işlevlendirilmesinin hangi mekânsal ve akustik sınırlar içinde tartışılabilirliği araştırılmaktadır. Bu amaçla kilisenin mimari ve miras değeri, güncel kullanım olasılığı ve müzik performansına ilişkin hacim akustiği koşulları birlikte ele alınmaktadır. Yerinde akustik ölçüm sonuçları, yapının geçici müzik kullanımı açısından sunduğu olanakları ve sınırlılıkları tartışmak için kullanılmaktadır. Böylece çalışma, geçici işlevlendirme olasılığını yapının fiziksel karakteri, korunması gereken nitelikleri ve ölçülebilir akustik davranışıyla birlikte değerlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma, Kapadokya'daki kaya oyma mirasın kültürel senaryolarla yeniden işlevlendirilme potansiyelini irdelemekte ve bunun aracılığıyla mirasın niteliksel ve niceliksel değerlerinin sürdürülebilirliğine Vaftizci Yahya Kilisesi üzerinden vaka odaklı bir incelemeyle katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. Kilisenin Tarihî ve Mimari Nitelikleri

Hagios Ioannes Prodromos Kilisesi adıyla da anılan Vaftizci Yahya Kilisesi, Çavuşin'in yamaçlar üzerindeki kayaya oyulmuş mimarisi ve pitoresk görünümüyle dikkat çeken eski yerleşim alanının ortasında yer alır. Bazilikal planlı ve üç nefli olarak özenle oyulmuş kilisenin tarihinin 5. yüzyılın geç dönemlerine kadar uzanabileceği ve yerleşimin cemaat kilisesi olabileceği düşünülmektedir (Ousterhout, 2017, s.49). Kilisenin İsa'nın vaftizi ve göğe yükselişi, Anastasis, havarilerin kutsanması ve Vaftizci Yahya'nın ölümüne ilişkin sahneleri içeren resim programı ise 6.-8. yüzyıllara tarihlendirilmektedir (Thierry, 1982; Jolivet-Lévy, 1991). Ousterhout'un belirttiğine göre (2017, s.478), kilisenin geç antik dönemde büyük bir hac merkezinin kalbi olduğu da iddia edilmektedir. Ancak Vaftizci Yahya Kilisesi'nin tarihsel ve mekânsal önemini yalnızca yapı ölçeğinde değerlendirmek yeterli değildir. Kilisenin Çavuşin yerleşimi ve çevresindeki vadilerle kurduğu ilişki, yapının bölgedeki kaya oyma miras içindeki konumunu

anlamak açısından belirleyicidir (Görsel 1).

Kilisenin yer aldığı Çavuşin, Kapadokya'nın Göreme-Avanos hattı üzerinde yer alan tarihî kaya oyma yerleşimlerinden biridir. Yerleşim heyelan tehlikesiyle 20. yüzyılda aşağıya doğru kaymış ve bu yönde gelişimini sürdürmüştür. Köyün Göreme'ye yakınlığı, Kızılçukur ve Güllüdere vadilerine erişim sağlayan konumu, Çavuşin'i bölgedeki ana ziyaret güzergâhları içinde öne çıkarır. Kaya oyma konutlar, kiliseler ve tarihî yerleşim dokusu Çavuşin'in fiziksel karakterini belirleyen başlıca unsurlardır. Vaftizci Yahya Kilisesi, Çavuşin (Nikeforos Fokas) Kilisesi, Üç Haçlı Kilise, Ayvalı Kilise ve Haçlı Kilise gibi yapıların yerleşime yakın çevrede yer alması, Çavuşin ve yakın vadilerinin yoğun bir kaya oyma dini miras alanı olduğunu gösterir (Şen Ekinci vd., 2022, ss.921-923; Toruk, 2025, ss.138-141).

Çavuşin Köyü, ilk olarak Nevşehir Koruma Kurulu'nun 12.11.1999 tarih ve 1123 sayılı kararıyla kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Yerleşimin kaya oyma mirasının başlıca yapıları arasında yer alan Vaftizci Yahya Kilisesi ise, 07.10.2015 tarihli ve 2579 sayılı Koruma Kurulu kararının ekinde ayrıca tekil yapı ölçeğinde tescil edilmiştir (Toruk, 2025, s.147) (Görsel 2).

Günümüzde, Çavuşin yerleşiminin içinden taş merdivenli yollarla ve son aşamada sonradan eklenmiş ahşap ziyaretçi yoluyla kiliseye ulaşılır. Kiliseye geçiş güney yan neften sağlanır. Kiliseye ulaşıldığında güney yan nef ziyaretçilere geniş bir alan sunar. Merkez nef ile arasındaki sütunlar arasındaki kemerli açıklıklar güçlendirme amaçlı olarak taşla örülerek kapatıldığı için güney yan neften önce yan mekânlara ardından merkez nefe geçilir. Kayaya özenle oyulmuş bazilikal planlı kilise üç neflidir. Batı yönünde kilisenin merkez ve kuzey neflerine karşılık gelen narteks yer alır. Bu iki nefe birer geçişle bağlanan narteksin batı cephesi yıkılmıştır. Ancak tarihi kayıtlar cephenin üç sütunlu ve kemerli açıklıklara sahip olduğunu gösterir. Bu çalışma kapsamında kilisenin güncel mekânsal durumunu belgelemek ve ölçüye dayalı mimari okumasını desteklemek amacıyla

merkez ve kuzey nefler fotogrametri yöntemiyle dijital olarak belgelenmiştir. Kısmi yıkım ve açıklıklar nedeniyle kapalı hacim niteliği zayıflayan güney nef, bu kapsam dışında bırakılmıştır. Üretilen üç boyutlu dijital model, mevcut durumun okunması ve mekânsal ölçülerin kontrol edilmesi için kullanılmıştır (Görsel 3). Üç boyutlu model üzerinden merkez nefin yaklaşık 500-510 m³, kuzey nefin ise 180-190 m³ iç hacme sahip olduğu hesaplanmıştır.

Yaklaşık 8,2 x 9,5 m plan ölçülerindeki merkez nef yan neflerden üçer sütunla ayrılır. Bu kısım doğu yönünde at nalı şeklinde bir apsise sahiptir. 35 cm daha yüksek zeminli apsise iki basamakla geçilir. Apsisin derinliği ise 5,35 m'dir ve merkezinde sunak yerine işaret eden oyuk alan yer alır. Ousterhout (2017, ss.49-51), bu izlerin bir mezar odasına işaret edebileceğini belirtir. Apsisin ana ekseninde kayaya oyulmuş koltuğun her iki yönünde synthronon adı verilen apsis duvarı boyunca uzanan oturma sırası bulunur.

Merkez nef ile kuzey nef arasındaki sütunlar arasında taş parapetler, bu iki mekânı birbirinden sınırlar ve kuzey yan nefe apsisine açılan bir geçişle ulaşılır. Bu nef 3,5 x 8 m plan ölçülerindedir ve apsisi 2,8 m derinliktedir. Daha geniş olan güney yan nef ise 5,3 x 6,4 m plan ölçülerindedir. Merkez nefin tonozunun tavan yüksekliği 4,8 m, kuzey nefin 4 m ve güney nefin 4,8 m yüksekliktedir. Güney nefin doğu yönünde diğer neflerden farklı olarak yan mekânlar yer alır. Daha sonra eklendiği düşünülen yan mekânlar (Ousterhout, 2017, s.49), birer geçişle hem güney hem de merkez nefe bağlanır ve daha geniş olan 3,2 x 5,4 m ölçülerindeki bir mekân ile güneyinde 2,8 x 4,3 m ölçülerinde derin bir niş olarak oyulmuştur. Merkez nef ve kuzey nefin güncel iç mekân karakteri Görsel 4'te izlenmektedir.

Bu mekânsal kurgu, Vaftizci Yahya Kilisesi'nin bugün tekil ve bütüncül bir bazilikal hacim olarak okunmasını zorlaştırır. Yapı, tarihsel bütünlüğü kısmen değişmiş olsa da farklı bölümleri hâlâ izlenebilen bir kaya oyma kilise niteliğini korur. Merkez, kuzey ve güney neflerin günümüzde birbirinden farklı mekânsal koşullar sunması ise olası geçici kullanım senaryoları ve akustik

değerlendirme açısından her bölümün kendi özellikleriyle ele alınmasını gerekli kılar.

3. Mirasın Mevcut İşitsel Karakterinin Belgelenmesi ve Değerlendirilmesi

Vaftizci Yahya Kilisesi'nin mevcut hacim akustiği davranışı, yerinde akustik ölçüm sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Ölçüm sonuçları, yapının mevcut fiziksel koşullarında reverberasyon süresi (T30), erken sönümlenme süresi (EDT) ve netlik (C80) açısından nasıl bir akustik karakter gösterdiğini değerlendirmeye imkân vermektedir. Ancak bu değerlendirme yalnızca sayısal parametrelerin okunmasıyla sınırlı değildir. Ölçüm sonuçları, yapının mekânsal organizasyonu ve geçici kullanım senaryosunun gerektirdiği icracı-dinleyici ilişkisiyle birlikte yorumlanmaktadır. Aşağıda önce ölçüm yaklaşımı ve kullanılan hacim akustiği parametreleri açıklanmakta, ardından elde edilen ölçüm sonuçları geçici müzik kullanımı bağlamında değerlendirilmektedir.

Ölçümler, hacim akustiği parametrelerinin belirlenmesine yönelik ISO 3382-1 (International Organization for Standardization, 2009) standardında tanımlanan ölçüm prosedürü doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Ölçümlerde logaritmik sine sweep sinyali kullanılmış

ve elde edilen dürtü yanıtları üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Ölçüm düzeneği; on iki yüzeyli çok yönlü ses kaynağı, iki ölçüm mikrofonu, güç amplifikatörü, harici ses arabirimi ve Odeon yazılımının çalıştırıldığı dizüstü bilgisayardan oluşmaktadır. Kaynak ve mikrofon konumlandırmaları ISO 3382-1 (2009) standardındaki ölçüm yaklaşımı doğrultusunda yapılmış; ses kaynağı zeminden 1,50m, mikrofonlar ise 1,20m yükseklikte konumlandırılmıştır. Ölçüm verilerinin işlenmesi ve hacim akustiği parametrelerinin hesaplanması Odeon yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yerinde kullanılan ölçüm düzeneği Görsel 5'te gösterilmektedir.

Kilisenin mevcut mekânsal konfigürasyonu, ölçüm yaklaşımının belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Literatüre göre yapı özgün durumda üç nefli bir düzene sahiptir. Ancak günümüzde nefler, aralarına örülen duvarlar nedeniyle birbirinden ayrılmış ve kapı açıklıklarıyla ilişkilenen üç ayrı mekânsal birime dönüşmüştür. Girişe en yakın olan Güney nef, deformasyon ve kısmi yıkım nedeniyle yerinde gözlem kapsamında kapalı bir hacim olarak değerlendirilememiştir. Dolayısıyla bu bölüm akustik ölçümlere dâhil edilmemiştir. Ölçümler, mekânsal bütünlüğünü büyük ölçüde koruyan merkez nef ile kuzey yan nef hacimlerinde gerçekleştirilmiştir. Merkez nef, hacimsel büyüklüğü ve mekânsal bütünlüğü nedeniyle geçici

müzik kullanımı tartışmasının ana odağı olarak ele alınmıştır. Kuzey nef ise mevcut durumda ayrı bir mekânsal hacim olarak değerlendirilmiş ve akustik davranışının belgelenmesi amacıyla ölçülmüştür.

Her iki nefte de iki farklı ses kaynağı konumu kullanılmıştır. Birinci kaynak konumu, apsis alanının merkez aksında tanımlanmıştır. Apsisin zemin düzleminden kısmen yükseltilmiş olması ve mekân içinde hâkim bir konum oluşturmaması, bu alanı olası bir icracı konumu olarak değerlendirmeye imkân vermektedir. Ayrıca apsisin kilisenin tarihsel litürjik kullanımı içindeki merkezi rolü, bu konumun ölçüm senaryosuna dâhil edilmesini desteklemektedir. İkinci kaynak konumu, apsis alanının kullanılmadığı alternatif kaynak yönlenmelerini temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Merkez nefte bu konum, mekânın uzunlamasına kullanımına alternatif olarak dinleyici yönlenmesini değiştiren bir yerleşim senaryosunu temsil etmektedir. Kuzey nefte ise ikinci kaynak konumu, apsisin karşısında yer almakta ve mekânın uzunlamasına kullanımı doğrultusunda alternatif bir kaynak yönlenmesini temsil etmektedir. Böylece ölçüm düzeni, apsis odaklı kullanım ile alternatif icracı yerleşimlerinin karşılaştırılmasına yönelik olarak kurgulanmıştır.

Ölçümler, kullanıcı bulunmayan boş mekân koşullarında gerçekleştirilmiş;

SOLDA Vaftizci Yahya Kilisesi kapalı hacimlerinin güncel iç mekân görünüşleri. (a) Merkez nef. (b) Kuzey nef (Fotoğraflar: Yazarlar) (Görsel 4).

SAĞDA Merkez nefte gerçekleştirilen yerinde akustik ölçüm düzeni (Fotoğraf: Yazarlar) (Görsel 5).

dinleyici varlığının reverberasyon süresi ve netlik parametreleri üzerindeki etkisi bu çalışma kapsamında ölçülmemiştir. Ölçüm süresince ziyaretçi girişi kontrol altında tutulmuş ve ölçüm hacimlerinde araştırma ekibi dışında kullanıcı bulunmamıştır. Dış gürültü ve rüzgâr etkisi, ölçüm sürecinde belirgin bir sorun oluşturmamıştır. Yapıda dış ortama açılan bazı kapı ve pencere boşlukları bulunmakla birlikte, bu açıklıklar mekânın genel kapalılık karakterini değiştirecek ölçekte değerlendirilmemiştir. Ölçümler, açıklıkların mevcut durumunda gerçekleştirilmiştir. Elektrik gereksinimi taşınabilir inverter tipi jeneratör aracılığıyla sağlanmıştır. Jeneratör, olası işletme gürültüsünün ölçümlere etkisini azaltmak amacıyla ölçüm hacimlerinin dışında, kilise girişinden yaklaşık 15 m uzaklıkta konumlandırılmış ve ekonomi modunda çalıştırılmıştır. Jeneratör sesi ölçüm hacimlerinde işitsel olarak algılanmamıştır. Ölçümlerde kullanılan ODEON logaritmik sine sweep yöntemi, arka plan gürültüsünün dürtü yanıtları üzerindeki etkisini azaltarak sinyal-gürültü oranının iyileştirilmesini sağlamaktadır. Yazılım, her oktav bandındaki gürültü tabanını otomatik olarak belirleyerek akustik parametrelerin hesaplanmasında yalnızca geçerli sönümlenme bölümünü kullanmaktadır. Ölçümler, 125-4000 Hz frekans aralığında gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme kapsamında

reverberasyon süresi (T30), erken sönümlenme süresi (EDT) ve netlik (C80) parametreleri dikkate alınmıştır. Düşük frekanslardaki reverberasyon davranışının orta frekanslarla ilişkisini değerlendirmek amacıyla T30 değerleri üzerinden bass ratio (BR) ayrıca hesaplanmıştır (D'Orazio vd., 2017). Sonuç değerlendirmelerinde, hacim akustiği çalışmalarında yaygın olarak kullanılan 500-1000 Hz ortalaması esas alınmıştır. Kaynak ve alıcı noktalarının dağılımı, her iki ölçüm hacminde olası icracı konumları ile dinleyici alanlarını temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Her iki hacimde S1 ve S2 kaynak konumları için kullanılan alıcı noktaları Görsel 6'da ayrı ayrı gösterilmiştir.

Ölçüm sonuçları, merkez nef ve kuzey nef için iki kaynak senaryosundan elde edilen değerlerin aritmetik ortalaması üzerinden değerlendirilmiştir. Bu hesaplamada, apsis odaklı kaynak konumu ile alternatif kaynak konumuna ait alıcı ortalamaları birlikte ele alınarak her iki ölçüm hacminin genel akustik karakteri ortaya konmuştur. Değerlendirme, yapının geçici ve sınırlı ölçekli akustik kullanımı açısından sunduğu olanak ve sınırlılıkları tartışmaya yöneliktir. Kilisenin korunmuşluk durumu, litürjik geçmişi ve yapısal hassasiyetleri nedeniyle, yüksek kapasiteli veya yoğun teknik donanım gerektiren performanslar bu çalışmanın temel değerlendirme alanı dışında

tutulmuştur. Bu nedenle mekânın doğal hacim akustiğine dayanan küçük ölçekli icra koşulları esas alınmıştır. Akustik değerlendirme, klasik repertuvar, oda müziği ve caz için farklılaşan akustik parametreler ve mekânsal kapasite koşulları üzerinden yürütülmüştür. Ölçüm sonuçlarının müziksel kullanım açısından yorumlanabilmesi için T30, EDT ve C80 değerleri, Tablo 1'de verilen ve literatürde farklı müzik türleri için önerilen yaklaşık referans aralıklarla karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte bu aralıklar, konser salonu ve oda müziği mekânı gibi çağdaş performans hacimleri için geliştirilmiş değerlendirme ölçütlerine dayanmaktadır. Bu nedenle Vaftizci Yahya Kilisesi gibi tarihi kaya oyma bir hacim için doğrudan tasarım kriteri ya da kesin uygunluk ölçütü olarak kullanılmamıştır. Çalışmada söz konusu referanslar, ölçüm sonuçlarının müziksel kullanım olasılıkları açısından hangi aralıklara yaklaştığını görmek ve geçici işlevlendirme tartışmasını akustik verilerle desteklemek amacıyla sınırlı bir karşılaştırma zemini olarak değerlendirilmiştir.

Kapadokya'da oda müziği, caz ve küçük topluluk icralarının tarihi mekânlarla ilişki kurduğu kültürel programların varlığı, bu yorum çerçevesini desteklemektedir (Bizim Caz, b.t.; Argos in Cappadocia, b.t.-a; Klasik Keyifler, 2019). Ancak değerlendirme, bu türler için kesin

SOLDA Merkez ve kuzey nefte S1 (a) ve S2 (b) kaynak konumlarına göre ölçüm noktalarının dağılımı ve ilgili mesafeler (ölçüler cm'dir). Plan şeması Lemaigre Demesnil'den (2010) alınmış, ölçüm noktaları ve mesafeler yazarlar tarafından işlenmiştir (Görsel 6).

ALTTA Farklı müzik türleri için literatürden derlenen akustik referans aralıkları (500-1000 Hz orta frekans ortalaması) (Beranek, 2004; Barron, 2010; Gade, 1989; Ginn, 1978; Hidaka ve Nishihara, 2004; Karagiannis vd., 2018; Templeton, 1997; Xiang, 2017).
Not: Klasik müzik ve oda müziği için tablodaki RT değerleri 500-5000 m³ ortak hacim aralığının referans sınırları içindedir. Ses güçlendirmesiz caz için 350-500 m³ hacimlerde 0.8-1.2 s RT değerleri bildirilmiştir (Ginn, 1978; Xiang, 2017; Karagiannis vd., 2018) (Tablo 1).

bir uygunluk sınıflandırması üretmek yerine, ölçülen akustik karakterin geçici müzik kullanımı senaryosunda nasıl okunabileceğine odaklanmaktadır. Bu kapsamda merkez nefe ait ölçüm sonuçları Tablo 2'de, kuzey nefe ait ölçüm sonuçları ise Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 2 ve Tablo 3'te kaynak konumlarına göre verilen alıcı ortalamaları, her iki hacimde S1 ve S2 arasında incelenen parametreler bakımından oldukça sınırlı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle kaynak konumlarına özgü sonuçlar tablolarda ayrı ayrı sunulmakla birlikte, izleyen genel değerlendirmelerde her hacimde S1 ve S2 kaynak konumlarından elde edilen ölçüm sonuçlarının ortalamaları dikkate alınmıştır.

Merkez nef sonuçları, frekans yükseldikçe reverberasyon süresinin belirgin biçimde azaldığını göstermektedir. T30 değeri 125 Hz'de 3,47 s iken, 500-1000 Hz orta frekans ortalamasında 1,91 s'ye, 4000 Hz'de ise 0,84 s'ye düşmektedir. EDT değerleri de T30 ile yakın bir dağılım ortaya koyar; orta frekans ortalaması T30 için 1,91 s, EDT için 1,90 s'dir. Bu yakınlık, merkez nefte erken sönümlenme davranışının genel reverberasyon karakterinden belirgin

biçimde ayrışmadığını ve mekânın orta frekanslarda tutarlı bir sönümlenme karakterinde olduğuna işaret etmektedir. C80 değerinin 500-1000 Hz ortalaması ise 0,85 dB'dir. Bu değer, orta frekanslarda müzikal netliğin tamamen zayıflamadığını, ancak netlik ve ritmik açıklık beklentisi yüksek türler açısından dikkatli bir yorum yapılması gerektiğini göstermektedir. Alıcı noktaları arasında, orta frekans C80 değerleri S1'de 0,25-1,45 dB, S2'de 0,40-1,50 dB arasında değişmiş ve kaynaktan uzaklaştıkça genel olarak azalmıştır.

Yaklaşık 510 m³ hacmindeki merkez nefin 500-1000 Hz aralığında 1,91 s olarak ölçülen T30 değeri, klasik müzik için 500-5.000 m³ arasındaki hacimlerle ilişkilendirilen 1,8-2,2 s referans aralığı içinde kalmaktadır. Aynı değer, oda müziği için sık kullanılan 1,4-1,7 s aralığının üzerindedir. Ancak oda müziği için daha geniş değerlendirme aralıkları dikkate alındığında üst sınıra yakın bir konumda okunabilmektedir. EDT değerinin 500-1000 Hz ortalamasında 1,90 s olması, erken sönümlenme süresi açısından da merkez nefin klasik müzik aralığına yakın bir karakter taşıdığını göstermektedir (Beranek, 2004; Templeton, 1997). Akustik caz (güçlendirilmemiş) için verilen 0,8-1,2

s T30 aralığıyla karşılaştırıldığında ise merkez nefin reverberasyon karakteri, cazın gerektirdiği daha kontrollü ve kısa reverberasyon koşullarından belirgin biçimde ayrılmaktadır (Karagiannis vd., 2018). C80 değerinin orta frekansta 0,85 dB düzeyinde kalması, klasik repertuvar ve oda müziği açısından belirli bir netlik potansiyeline işaret ederken, akustik caz gibi ritmik açıklık ve ayrıntı belirginliği beklentisi daha yüksek türler için daha sınırlı bir akustik ortam tarif etmektedir. Bu tablo, merkez nefin T30, EDT ve C80 değerleri üzerinden okunması hâlinde klasik repertuvara daha yakın bir akustik karakter sunduğuna işaret eder. Ancak toplam hacim, kişi başına düşen hacim ve taban alanına bağlı mekân kapasitesi ölçütleri birlikte düşünüldüğünde, merkez nef küçük topluluklara dayalı oda müziği ölçeğiyle daha tutarlı bir kullanım çerçevesine yerleşmektedir. Kuzey nef sonuçları, merkez nefe kıyasla daha kısa bir orta frekans reverberasyon süresine işaret etmektedir. T30 değeri 125 Hz'de 3,34 s iken, 500-1000 Hz orta frekans ortalamasında 1,64 s'ye, 4000 Hz'de ise 0,68 s'ye düşmektedir. Erken sönümlenme süresinin orta frekans ortalaması 1,50 s düzeyindedir. Bu değer, T30'a göre daha düşük olmakla birlikte, kuzey nefin erken enerji davranışının oda müziği aralığına yakın okunabileceğini göstermektedir. C80 değerinin 500-1000 Hz ortalaması ise 0,17 dB'dir. Bu sonuç, kuzey nefte netliğin orta frekanslarda sınırlı kaldığını; ancak yüksek frekanslarda belirgin biçimde arttığını

Müzik Türü	RT (T30) (s)	EDT (s)	C80 (dB)
Klasik müzik	1.8 - 2.2	1.6 - 2.0	-2 - +2
Oda müziği	1.4 - 1.7	1.2 - 1.5	-1 - +3
Caz (ses güçlendirmesiz)	0.8 - 1.2	0.7 - 1.0	+2 - +5

Kaynak	Parametre	125 Hz	250 Hz	500 Hz	1000 Hz	2000 Hz	4000 Hz	500-1000 Hz Ort.
S1	T30 (s)	3,61	2,58	2,20	1,61	1,15	0,85	1,91
	EDT (s)	3,26	2,81	2,18	1,65	1,20	0,80	1,91
	C80 (dB)	1,53	0,81	0,51	1,29	3,86	7,47	0,90
S2	T30 (s)	3,33	2,58	2,20	1,61	1,14	0,83	1,91
	EDT (s)	3,29	2,80	2,15	1,63	1,19	0,81	1,89
	C80 (dB)	1,75	0,93	0,60	0,98	2,80	6,68	0,79

SAĞDA Merkez nefte kaynak konumlarına göre hacim akustiği parametrelerinin alıcı ortalamaları. (Not: Değerler, her kaynak senaryosunda kullanılan alıcı noktalarının aritmetik ortalamasıdır.) (Tablo 2).

Kuzey nefte kaynak konumlarına göre hacim akustiği parametrelerinin alıcı ortalamaları. (Not: Değerler, her kaynak senaryosunda kullanılan alıcı noktalarının aritmetik ortalamasıdır.) (Tablo 3)

SAĞ ALTTA Hacimlere ve kaynak konumlarına göre hesaplanan BR değerleri (Tablo 4).

Kaynak	Parametre	125 Hz	250 Hz	500 Hz	1000 Hz	2000 Hz	4000 Hz	500-1000 Hz Ort.
S1	T30 (s)	3,36	2,48	1,96	1,32	0,95	0,68	1,64
	EDT (s)	2,82	1,96	1,71	1,30	0,93	0,62	1,51
	C80 (dB)	0,30	-0,17	-1,57	1,80	4,27	7,33	0,11
S2	T30 (s)	3,32	2,41	1,94	1,32	0,95	0,69	1,63
	EDT (s)	2,64	2,12	1,71	1,28	0,90	0,62	1,49
	C80 (dB)	0,47	-0,33	-1,75	2,20	4,57	7,38	0,23

göstermektedir. Alıcı noktaları arasında, orta frekans C80 değerleri S1'de -1,55-1,50 dB, S2'de -1,05-1,25 dB arasında değişmiş ve kaynaktan uzaklaştıkça azalmıştır.

Yaklaşık 180-190 m³ hacmindeki kuzey nefin 500-1000 Hz aralığında 1,64 s olarak ölçülen T30 değeri, oda müziği salonları için açıklanan 1,4-1,7 s referans aralığı içinde kalmakla birlikte, hacmin sınırlı ölçeği bu sonucu solo icralar ve küçük oda müziği toplulukları bağlamında değerlendirmeyi gerektirmektedir. Aynı değer, klasik müzik için açıklanan 1,8-2,2 s aralığının altında kalmakta; akustik caz için verilen 0,8-1,2 s aralığının ise üzerinde yer almaktadır. Erken sönümlenme süresi de oda müziği için literatürde açıklanan değerlendirme aralığıyla uyumlu bir sonuç vermekte ve T30 üzerinden yapılan okumayı desteklemektedir (Templeton, 1997). Buna karşılık C80 değerinin orta frekansta 0,17 dB düzeyinde kalması, kuzey nefin müzikal netlik açısından güçlü bir performans hacmi olarak öne çıkmasını sınırlandırmaktadır. Bu tablo, kuzey nefin reverberasyon süresi ve erken sönümlenme süresi bakımından oda müziği ölçeğine yakın bir akustik karakter sunduğuna işaret eder. Buna karşılık orta frekans netlik değerlerinin sınırlı kalması, bu hacimde icra edilecek müzik türü, icracı sayısı ve dinleyici yerleşiminin dikkatli biçimde düşünülmesini gerektirir. Bu nedenle kuzey nef, akustik açıdan tek bir kullanım yargısıyla sınırlandırılmamalıdır. Küçük topluluk icrası, destekleyici teknik/hazırlık hacmi veya merkez nefle ilişkili işitsel-

mekânsal bir kurgu içinde kullanılma olasılıkları, mekânsal kapasite ve koruma sınırlarıyla birlikte 4. bölümde ayrıca tartışılacaktır. T30, EDT ve C80 sonuçlarına ek olarak, düşük ve orta frekanslardaki reverberasyon ilişkisini gösteren bass ratio (BR) değerleri de değerlendirilmiştir. Her iki hacimde S1 ve S2 kaynak konumları için hesaplanan BR değerleri ile hacim ortalamaları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4'te verilen hacim ortalamaları, düşük frekanslardaki reverberasyonun orta frekanslara oranla merkez nefe (BR=1,59) kıyasla kuzey nefte (BR=1,77) daha belirgin olduğunu göstermektedir. Kaynak konumuna bağlı farklılıklar ise her iki hacimde sınırlı kalmıştır.

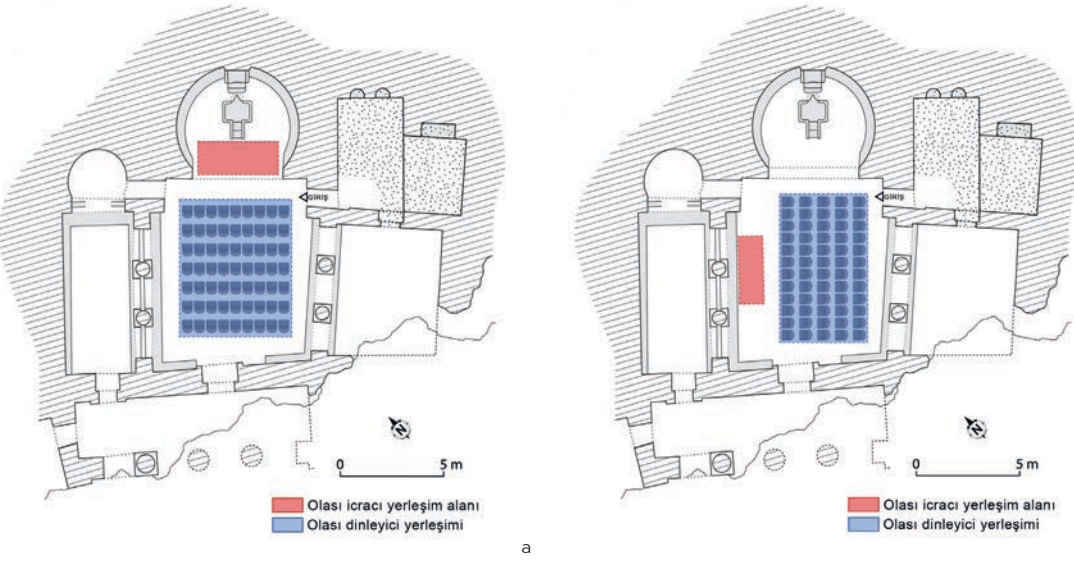
Merkez nef ve kuzey nef birlikte değerlendirildiğinde, Vaftizci Yahya Kilisesi'nin tekil ve homojen bir akustik davranış göstermediği anlaşılmaktadır. Merkez nef, akustik parametrelerin ölçülen sayısal değerleri bakımından klasik repertuvara daha yakın bir akustik karakter sunarken, kuzey nef reverberasyon süresi ve erken sönümlenme süresi açısından oda müziği ölçeğine yaklaşmaktadır. Buna karşılık her iki hacmin kullanımı, yalnızca akustik parametrelerle değil; mekânsal kapasite, icracı-dinleyici yerleşimi ve koruma sınırlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Vaftizci Yahya Kilisesi'nde her iki nefte de düşük frekanslarda daha uzun,

yüksek frekanslarda ise daha kısa reverberasyon sürelerinin elde edilmesi, Adeeb vd. (2023) ile Adeeb ve Sü Gül (2022) tarafından Kapadokya'daki kaya oyma mekânlar için raporlanan akustik davranışla uyumludur. Bununla birlikte, önceki çalışmalar akustik verileri ağırlıklı olarak tarihsel işlevlerin ve geçmiş işitsel koşulların yorumlanmasında kullanırken, bu çalışmada aynı ölçüm yaklaşımı çağdaş müzik pratiklerine yönelik geçici kullanım potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla ele alınmıştır. Bu nedenle ölçüm sonuçları bir sonraki bölümde geçici işlevlendirme olasılıklarının tartışılması için temel veri olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, Aslan vd.'de (2023) bölgesel ölçekte önerilen ön değerlendirme çerçevesinin Vaftizci Yahya Kilisesi örneğinde yerinde akustik ölçümler ve mekânsal koruma ölçütleriyle vaka ölçeğinde uygulanmasına olanak sağlamıştır.

4. Geçici İşlevlendirmede İşitsel Karakter ve Koruma Sınırları

Vaftizci Yahya Kilisesi'nin kültürel amaçlarla kullanım potansiyeli, yapının güncel mekânsal organizasyonu, korunmuşluk koşulları ve akustik karakteri üzerinden değerlendirilmelidir. Kilisenin, Çavuşin içindeki yamaç konumu ve köyden kiliseye uzanan erişim deneyimi, bu potansiyeli yalnızca iç mekân düzeniyle sınırlı olmayan

Hacim	S1	S2	S1-S2 Ort.
Merkez nef	1,62	1,55	1,59
Kuzey nef	1,78	1,76	1,77

SAĞDA Merkez nefte geçici müzik kullanımı için şematik icracı-dinleyici yerleşim olasılıkları: (a) apsis odaklı uzunlamasına yerleşim; (b) alternatif enine yerleşim (Plan şeması Lemaigre Demesnil (2010) temel alınarak yazarlar tarafından uyarlanmıştır). (Görsel 7).

daha geniş bir kültürel senaryo içinde düşünmeye imkân verir. Bu nedenle geçici işlevlendirme, yalnızca performansın gerçekleşeceği hacmin seçilmesiyle ilgili bir karar olarak ele alınmamalıdır. Kullanımın ölçeği, ziyaretçinin yapıya ulaşma biçimi, kilise içindeki dolaşım düzeni ve etkinliğin yapının miras değeriyle kuracağı ilişki birlikte değerlendirilmelidir. Önceki bölümlerde ortaya konulan mimari tanım ve akustik bulgular, bu değerlendirmenin somut zeminini oluşturur. Bu bölümde amaç, Vaftizci Yahya Kilisesi için tamamlanmış bir tasarım önerisi sunmak değil, yapının mevcut koşulları içinde tartışılabilir bir geçici kültürel kullanım çerçevesini tanımlamaktır.

Vaftizci Yahya Kilisesi için geçici kültürel kullanımın ilk koşulu, yapının mevcut korunmuşluk durumunu doğru okumaktır. Kilise, tarihsel ve mimari değeri güçlü olmakla birlikte, günümüzde belirgin koruma sorunlarına sahiptir ve kapsamlı bir restorasyon geçirmemiştir. Narteksin önemli bir bölümü ve üç sütunlu revak kısmı kaya kopmaları nedeniyle kayba uğramıştır. Güney nef, kısmi yıkım ve açıklıklar nedeniyle kapalılık niteliğini büyük ölçüde kaybederek yarı açık bir mekân karakteri kazanmıştır. Nefler arasındaki geçişlerin sonradan kapatılması ise yapının özgün bazilikal bütünlüğünü bugün farklı mekânsal birimlere ayırmıştır. Apsis çevresindeki duvar resimleri, sıva katmanları ve litürjik düzenlemeler, yapının malzeme, temsil ve kullanım

belleği açısından korunması gereken niteliklerini ortaya koyar. Buna karşılık farklı dönemlerde oluşan bozulmalar, yüzey aşınmaları ve bilinçsiz müdahale izleri, bu değerlerin mevcut durumda kırılgan bir koruma bağlamı içinde bulunduğunu göstermektedir. Çavuşin çevresindeki kaya oyma kiliselerde yapısal çatlaklar, yüzey erozyonları ve kaya gövdesindeki bozulmaların devam ettiği; Vaftizci Yahya Kilisesi'nde gerçekleşen yıkımın da bu kapsamda kayıt altına alındığı belirtilmektedir (Şen Ekinci vd., 2022, ss.923-924, 930-931; Toruk, 2025, ss.159-161). Bu nedenle müziksel ya da işitsel odaklı bir geçici kullanım, fiziksel güvenlik, erişim ve koruma gereklilikleri sağlandıktan sonra tartışılabilir bir kültürel senaryo olarak ele alınmalıdır.

Bu noktada geçici işlevlendirme konusu, yapıya yeni bir kullanım atamaktan çok, mevcut miras değerleriyle uyumlu ve geçici bir ek kullanımın sınırlarını kurma meselesi olarak ele alınmalıdır. Yeniden işlevlendirme literatürü, miras yapılarında yeni kullanım kararının önce analiz ve değer tanımı, ardından kullanım potansiyeli ve tasarım stratejisi arasında kurulan aşamalı bir süreçle geliştirilmesi gerektiğini vurgular (Arfa vd., 2022, ss.148-156). Bu yaklaşım Vaftizci Yahya Kilisesi için doğrudan dikkate alınması gereken bir sistemattir. Çünkü yapının mevcut mekânsal parçalanması, korunması gereken litürjik öğeleri ve yüzey değerleri, herhangi bir kullanım kararını baştan sınırlandırmaktadır.

Kullanım potansiyeli olarak düşünülen müziksel işlevin kilisenin mevcut mekânları içerisinde kendine nasıl bir yer bulacağını mekânın kültürel miras değerleri ve koruma sınırlılıkları kapsamında tartışmak gereklidir. Vafaie vd. (2023, ss.1-5)'nin belirttiği işlevsel uyum, özgünlük, yasal-yönetmelik koşullar ve müdahale düzeyi gibi ölçütler, bu kilise özelinde genel koruma ilkeleri olarak alınmak yerine; geçici kullanımın ölçeğini, süresini ve donanım gereksinimini belirleyen pratik ölçütlere dönüşür. Cramer ve Breitling (2007, ss.10-12, 31, 37)'in mevcut yapı dokusu içinde tasarım yapmaya ilişkin yaklaşımı da bu noktada belirleyicidir. Yeni kullanım önerisi, yapının mekânsal ve malzeme bütünlüğüyle çatıştığında, tarihi yapıyı zorlayıcı müdahaleler gündeme gelebilir. Buna karşılık, işlev mevcut mekânın sunduğu olanaklara göre seçildiğinde müdahale gereksinimi azalır. Bu nedenle Vaftizci Yahya Kilisesi için tartışılacak geçici kültürel kullanım, yapının mevcut kapalı hacimlerinin kurgusu, erişim koşulları, yüzey hassasiyetleri ve akustik karakteriyle uyumlu, düşük müdahaleli ve geri döndürülebilir bir çerçevede kurulmalıdır.

Yukarıda anılan düşük müdahale ve işlevsel uyum ilkeleri, Vaftizci Yahya Kilisesi özelinde kullanım ölçeği ve mekânsal yerleşim üzerinden somut karşılıklar bulur. Apsisler hariç tutulduğunda merkez nef yaklaşık 78 m², kuzey nef ise yaklaşık 28 m² taban alanına sahiptir. Bu değerler, geçici kullanımın sınırlı dinleyici kapasitesi ve

küçük icracı gruplarıyla düşünülmesi gerektiğini gösteren mekânsal verilerdir. Kullanım için gerekli donanımın da bu ölçeğe, mekânsal yerleşime ve yapının koruma koşullarına uyumlu olması gerekir. Sabit sahne, kalıcı oturma düzeni, kaya yüzeylere bağlanan teknik elemanlar ya da yoğun titreşim üreten ses sistemleri, Vaftizci Yahya Kilisesi gibi kırılgan bir kültürel miras yapısının geçici işlevlendirilmesi açısından uygun bir müdahale biçimi olarak düşünülmemelidir. Buna karşılık, taşınabilir, yapıya sabitlenmeyen ve etkinlik sonrasında kaldırılabilir elemanlar, geçici işlevlendirme açısından daha kontrollü bir müdahale zemini sunabilir. Güney nefin yarı açık karakteri ve mevcut giriş ilişkisi, bu bölümü performans hacminden çok karşılama, yönlenme veya ziyaretçi hazırlık alanı gibi eşik işlevleriyle değerlendirmeye imkân verir. Bu yaklaşımlar, geçici kullanım senaryolarının kilisenin mevcut mekânsal ayrışması ve koruma sınırları gözetilerek tartışılması için bir başlangıç zemini sağlar.

Bu sınırlar içinde akustik bulguların değerlendirilmesi, geçici müzik kullanımının ölçeğini ve mekânsal kurgusunu şekillendirmeye yardımcı olur. Merkez nef ve kuzey nef, ölçüm sonuçları bakımından farklı akustik karakterler gösteren iki ayrı mekânsal hacim olarak değerlendirilmelidir. Merkez nefte 500-1000 Hz aralığında elde edilen T30 ve EDT değerleri, klasik repertuvara yakın bir reverberasyon karakteri sunmaktadır. Ancak merkez nefin taban alanı (yaklaşık 78 m²), potansiyel dinleyici kapasitesi ve icracı-dinleyici yakınlığı birlikte düşünüldüğünde, bu hacmin büyük ölçekli klasik müzik performanslarından çok oda müziği ve küçük akustik topluluklar için işlevlendirilmesi daha gerçekçi görünmektedir. Yaklaşık oturma alanı ölçütleri üzerinden bakıldığında, merkez nef için 80-85 kişilik bir üst kapasite düşünülebilir. Ancak koruma mesafeleri, dolaşım, icracı yerleşimi ve geçici donanım gereksinimleri bu sayının azaltılmasını gerektirebilir (Barron, 2010; Ermann, 2015; Egan, 2007).

Kuzey nef ise daha kısa reverberasyon süresiyle (T30) oda müziği ölçeğine yaklaşmaktadır. Buna

karşılık taban alanının sınırlı olması (yaklaşık 28 m²) ve orta frekans netlik (C80) değerinin düşük kalması, bu hacmin daha dar bir kullanım aralığında ele alınmasını gerektirir. Yaklaşık oturma alanı ölçütleri üzerinden kuzey nef için 30-35 kişilik bir üst kapasite düşünülebilir. Ancak bu değer, geçici yerleşim ve dolaşım koşullarıyla birlikte düşünüldüğünde daha kontrollü bir kullanım aralığına çekilebilir. Bu nedenle kuzey nef, merkez nef ile aynı düzeyde bir ana performans hacmi olarak değil, daha küçük ölçekli, senaryoya bağlı ve destekleyici kullanımlar için tartışılması gereken bir hacim olarak okunmalıdır.

Merkez nef, mevcut akustik bulgular ve mekânsal kapasite birlikte değerlendirildiğinde, geçici müzik kullanımı açısından kilisenin ana hacmi olarak kabul edilebilir. Bu hacimde önerilecek potansiyel geçici kullanım, mekânın mevcut yönelme olanaklarına göre kurulacak icracı-dinleyici yerleşimleri üzerinden kurgulanabilir. Apsisin kısmen yükseltilmiş zemini ve merkez aks üzerindeki konumu, bu alanı küçük ölçekli akustik icralar için doğal bir icracı odağı hâline getirebilir. Bu senaryoda dinleyici yerleşimi merkez nefte uzunlamasına doğrultusu içinde kurulabilir. Böylece icracı ile dinleyici arasında görsel ve işitsel açıdan tanımlı, kontrollü bir etkileşim alanı oluşturmak mümkün olur. Alternatif icracı konumu ise apsis alanının sahne olarak kullanılmadığı ve mekânın yönelmesinin değiştiği daha esnek bir yerleşim düzenini temsil eder. Bu düzende icracılar için yükseltilmiş bir platform gerekirse, yapıya sabitlenmeyen ve zemin yüzeyini tahrip etmeyecek biçimde yerleştirilen geçici elemanlar kullanılabilir. Bu yerleşim, özellikle daha küçük icracı ve dinleyici grupları için planlanan geçici etkinlikler bağlamında değerlendirilebilir. Merkez nefte değerlendirilen iki icracı-dinleyici yerleşim olasılığı Görsel 7'de şematik olarak gösterilmiştir. Bu gösterimler, kesin bir yerleşim planı tanımlamak yerine, olası icracı ve dinleyici konumlarına dayanan iki farklı kullanım konfigürasyonunu örneklemektedir.

Ölçümlerin mekânda kullanıcı bulunmayan boş durum koşullarında gerçekleştirilmiş olması bu yorumda dikkate alınmalıdır. Dinleyiciler, sınırlı da olsa ses yutucu yüzeyler

gibi davranarak reverberasyon süresini azaltabilir. Bu nedenle merkez nefin ölçülen durumda klasik repertuvara yakın görünen akustik karakteri, dinleyici varlığıyla birlikte oda müziği kullanımına daha yakın bir aralıkta da yorumlanabilir. Her iki kullanım senaryosunda da kullanımın oda müziği, solo icralar, duo ve trio gibi küçük topluluklar ya da quartet benzeri oda müziği konfigürasyonlarıyla sınırlı tutulması daha uygun görünmektedir. Akustik caz ise mevcut reverberasyon karakteri nedeniyle daha dikkatli ele alınmalıdır. Burada akustik caz kullanımı, elektronik ses güçlendirmesi olmaksızın doğal ses düzeylerinde gerçekleştirilen enstrümantal ve vokal icraları ifade etmektedir. Akustik piyano, kontrbas ve akustik gitar gibi enstrümanlar ile elektronik olarak güçlendirilmemiş vokal icrası bu kapsama örnek verilebilir. Bu kullanım, enstrüman seçimi, icracı sayısı ve icra dinamiği gözetilerek düşük ses düzeyi ve kontrollü dinleyici yerleşimiyle ele alınabilir. Gerektiğinde yapıya sabitlenmeyen taşınabilir akustik düzenlemelerden yararlanılabilir. Bu nedenle merkez nef, tek bir performans tipine indirgenmekten çok, koruma sınırları içinde farklı akustik yerleşimlere izin veren kontrollü bir ana kullanım hacmi olarak değerlendirilmelidir.

Kuzey nef, önceki değerlendirmede ortaya konulan sınırlı kapasitesi ve akustik karakteri nedeniyle merkez nefin doğrudan küçük bir karşılığı olarak düşünülmemelidir. Bu hacim, senaryoya bağlı olarak daha küçük icralar, sınırlı dinleyici yerleşimi veya destekleyici işlevler için değerlendirilebilir. Tekil icralar ya da iki-üç kişilik küçük icracı toplulukları, kuzey nefin ölçüsü ve akustik karakteriyle daha uyumlu bir kullanım olasılığı sunar. Bunun yanında kuzey nef, merkez nefte gerçekleşecek bir performansın hazırlık veya teknik destek ihtiyacını karşılayan yardımcı bir hacim olarak da düşünülebilir.

Güney nefin ise bir eşik mekân olarak değerlendirilmesi, geçici kültürel kullanımın yalnızca kilisenin kapalı hacimleriyle sınırlı kalmadan,

yapının yakın çevresi ve yapıya erişim güzergâhı ile birlikte düşünülmesini sağlayabilir. Çavuşin köy yerleşiminden itibaren kiliseye uzanan güzergah, ziyaretçilerin yapıyla kurduğu ilişkiyi performans öncesinden başlatan bir deneyim rotası olarak kabul edilebilir. Bu güzergâh, Çavuşin'in kayalıklara oyulmuş yamaç yerleşim dokusunun açık alanla kurduğu ilişkiyi ve kiliseye erişim sürecini geçici kullanımın parçası hâline getirebilir.

Bununla birlikte böyle bir senaryonun uygulanabilirliği, mevcut erişim rotasının güvenli ve kontrollü biçimde düzenlenmesine de bağlıdır. Günümüzde köy yerleşiminden başlayıp daha yüksek kotta yer alan yamaç yerleşimine doğru ilerleyen rota, taş kaplı bir yol ile başlamakta, ardından daha dar ve eğimli bir güzergâh olarak devam etmektedir. Bu rota güzergâh boyunca araç kullanımı ve yaya kullanımı sınırları net olarak ayrılmamaktadır. Yaya olarak kaya oyma yamaç yerleşimine ulaşıldığında ise dolaşım alanlarının sınırları her noktada açık biçimde tanımlı değildir. Zaman içinde gerçekleşen yıkımlar ve tahrip olmuş bölümler nedeniyle yerleşimin bazı kısımları erişilebilirliğini kaybetmiştir. Güvenli dolaşımın nerede başlayıp nerede sona erdiği yalnızca bazı noktalarda yer alan koruyucu elemanlarla anlaşılabilmektedir. Kiliseye yönlendirme de bu açıdan sınırlıdır. Farklı kotlarda yer alan uyarı tabelaları dışında, yapıya ulaşan rotayı süreklilik içinde tarif eden bir yönlendirme sistemi bulunmamaktadır.

Kiliseye yaklaşan son bölümde güvenlik sorunu daha belirgin hâle gelir. Yamaç boyunca ilerleyen dar güzergâhta ziyaretçilerin yamaçtan düşme riskini azaltan korkuluk, küpeşte veya sınır tanımlayıcı koruma elemanları yalnızca kiliseye yakın bir noktada yer alan ahşap bir köprü üzerinde mevcuttur. Bu bölümün öncesinde ve sonrasında benzer bir emniyet sürekliliği sağlanmamıştır. Köprüden sonra başlayan ve güney nefin yıkılmış duvarının tanımladığı kilise giriş alanına kadar devam eden kısa kayalık bölüm de ziyaretçi güvenliği açısından ayrıca ele alınmalıdır. Bu nedenle Vaftizci Yahya Kilisesi'nde herhangi bir geçici kültürel kullanım tartışılacaksa, öncelikle köy

yerleşiminden başlayarak yapıya ulaşan güzergâhın güvenli hâle getirilmesi gerekir. 2024 yılında Nevşehir Kültür Yolu Festivali kapsamında Meryem Ana Kilisesi'nde gerçekleştirilen dijital sanat sergisi, tarihî bir kilise mekânının geçici olarak görsel ve işitsel bir deneyimle ilişkilendirilebildiğini gösteren dikkat çekici bir örnektir (Nevşehir Belediyesi, 2024). Bu tür örnekler, Vaftizci Yahya Kilisesi için de rota boyunca sınırlı ses yerleştirmeleri, atmosferik ses tasarımları veya işitsel peyzaj kurguları gibi deneysel ve düşük müdahaleli kullanımların ileride tartışılabileceğini düşündürür. Bununla birlikte bu çalışma kapsamında asıl kullanım çerçevesi, kapalı hacimlerde ve küçük ölçekte değerlendirilen müziksel kullanımlar üzerinden kurulmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışma, Vaftizci Yahya Kilisesi örneğinde tarihî bir kaya oyma kilisenin geçici müzik kullanımı açısından hangi mimari, koruma ve akustik sınırlar içinde tartışılabileceğini değerlendirmiştir. Kilisenin güncel mekânsal durumu, korunmuşluk koşulları, erişim ilişkisi ve yerinde akustik ölçüm sonuçları birlikte ele alınarak, yapının müziksel kullanım potansiyeli, kontrollü ve geri döndürülebilir bir işlevlendirme tartışması olarak incelenmiştir.

Yerinde akustik ölçümler, merkez nef ve kuzey nefin farklı akustik karakterler gösterdiğini ortaya koymuştur. Merkez nef sayısal akustik ölçütlere göre klasik repertuvara yakın bir akustik karakter sergilerken, taban alanı, potansiyel dinleyici kapasitesi ve icracı-dinleyici yakınlığı dikkate alındığında küçük ölçekli oda müziği ve akustik topluluk icraları için daha gerçekçi bir kullanım çerçevesi sunmaktadır. Kuzey nef ise sayısal ölçütler kapsamında oda müziği kullanım ölçeğine yaklaşmaktadır. Ancak sınırlı taban alanı ve netlik değerleriyle bağımsız bir ana performans hacminden çok, daha küçük icralar veya merkez nef hacminde gerçekleştirebilecek bir performansı destekleyebilecek bir hacim olarak öne çıkmaktadır. Güney nef ise yarı açık karakteri ve kilisenin mevcut giriş ilişkisi nedeniyle akustik performans hacmi olarak değil, karşılama, yönlendirme

ve ziyaretçilerin hazırlık süreçlerine yardımcı bir eşik mekânı olarak düşünülmüştür.

Yapının kaya oyma yüzeylerinin, litürjik öğelerinin ve duvar resimlerinin mevcut korunmuşluk durumları, herhangi bir kullanım senaryosunun fiziksel müdahale sınırlarını baştan belirlemektedir. Bu sınırlar, Vaftizci Yahya Kilisesi'nde geçici kültürel işlevlendirme biçimi olarak müziksel kullanımın ancak koruma, güvenlik ve asgari müdahale ilkelerinin sağlandığı senaryolarla tartışılabileceğini ortaya koymaktadır. Sabit sahne, kalıcı oturma düzeni, kaya yüzeylere bağlanan teknik elemanlar veya yoğun titreşim üreten ses sistemleri gibi müdahaleler, bu yapı için uygun bir işlevlendirme zemini oluşturmaz. Buna karşın, yapıya fiziksel olarak sabitlenmeyen, etkinlik sonrasında kaldırılabilen, düşük yoğunluklu ve sınırlı süreli düzenlemeler geçici ve geri döndürülebilir kültürel kullanım açısından daha kontrollü bir yaklaşım sunabilir. Ayrıca köy yerleşiminden başlayarak kiliseye ulaşan güzergâhın güvenli ve tanımlı bir şekilde okunabilir hâle getirilmesi böylesi kullanımların ön koşulları arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak Vaftizci Yahya Kilisesi, Kapadokya'daki kaya oyma mirasın müziksel kullanım odaklı geçici işlevlendirilmesinin hangi sınırlar içinde tartışılması gerektiğini gösteren vaka odaklı bir değerlendirme alanı oluşturmaktadır. Çalışmanın katkısı, yeniden işlevlendirme tartışmasında geçici kullanım olasılığını mekânsal atmosfer ve kültürel deneyimin ötesine taşıyarak ölçülebilir hacim akustiği parametreleri, mekânsal kapasite ve koruma gereklilikleriyle birlikte değerlendirmesidir. Bununla birlikte çalışma, tamamlanmış bir tasarım projesi, geçici işlevin yönetim planı veya akustik optimizasyon önerisi sunmamaktadır. Akustik ölçümlerin boş mekân koşullarında yapılmış olması, çalışmanın temel sınırlılıklarından biridir. Dinleyici varlığı reverberasyon süresini değiştirebileceğinden, önerilen kullanım senaryoları ayrıca yeniden ölçüm veya sayısal modelleme

ile sınanmalıdır. Gelecekte farklı dinleyici yoğunlukları ve icracı-dinleyici yerleşimleri için akustik modelleme yapılması, ayrıca geçici donanım, zemin koruma ve erişim güvenliği çözümlerinin test edilmesi bu tartışmayı geliştirebilir. Ele alınan yönleriyle Vaftizci Yahya Kilisesi, kaya oyma mirasın görünürlüğü ve güncel kültürel kullanımlarına ilişkin daha geniş tartışmalarda, koruma sınırları ile işlevlendirme potansiyelinin birlikte ele alınması gerektiğini gösteren özgün bir örnek sunmaktadır. ■

*Bu çalışma kapsamında Vaftizci Yahya Kilisesi'nde gerçekleştirilen ölçüm ve belgeleme faaliyetlerine izin veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKLAR

- Adeeb, A.H., Sü Gül, Z. ve Henry, A.B. (2023). Characterizing the indoor acoustical climate of the religious and secular rock-cut structures of Cappadocia. *International Journal of Architectural Heritage*, 17(7), 1093-1114.
- Adeeb, A.H. ve Sü Gül, Z. (2022). Investigation of a tuff stone church in Cappadocia via acoustical reconstruction. *Acoustics*, 4(2), 419-440.
- Akdağ, S.G. ve Sayar, B. (2020). Revitalization and adaptive re-use in Cappadocia: A taxonomy of creative design solutions for Uçhisar boutique hotels. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 4(2), 37-50.
- Andaloro, M. (2017). Project for the knowledge, preservation and enhancement of rupestrian habitats in Cappadocia and the data base of rock hewn paintings. C. Keskin (Yay.Haz.), 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı (23-27 Mayıs 2016, Edirne)* 2. Cilt içinde (ss. 51-61). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ardiç Yetiş, Ş., Deniz, G., Aydın, Ş. ve Dalkılıç Yılmaz, F. (2022). An evaluation on the problems and solutions of Cappadocia regional tourism [Kıyafetli bölge turizminin sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik bir değerlendirme]. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 71-83.
- Arfa, F. H., Zijlstra, H., Lubelli, B. ve Quist, W. (2022). Adaptive reuse of heritage buildings: From a literature review to a model of practice. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 13(2), 148-170.
- Argos in Cappadocia. (b.t.-a). *Kapadokya'da özel etkinlikler ve organizasyonlar*. Erişim tarihi 10 Şubat 2026, <https://www.argosincappadocia.com/tr/deneyimler/etkinlikler>
- Argos in Cappadocia. (b.t.-b). *Kapadokya'da eşsiz deneyimler*. Erişim tarihi 10 Şubat 2026, <https://www.argosincappadocia.com/tr/deneyimler>
- Aslan, A., Şaher, K. ve Tozoğlu, A.E. (2023). Acoustic transformation of rock-cut caves into performance spaces. A. Astolfi, G. Asdrubali, L. Shtrepi (Ed.), *Proceedings of Forum Acusticum 2023: 10th Convention of the European Acoustics Association (Turin, Italy, 11-15 September 2023)* içinde (ss.2567-2570). Erişim tarihi 10 Şubat 2026, <https://dael.euracoustics.org/confs/fa2023/data/articles/001147.pdf>
- Barron, M. (2010). *Auditorium acoustics and architectural design* (2nd ed.). Spon Press.
- Beranek, L.L. (2004). *Concert halls and opera houses: Music, acoustics, and architecture* (2nd ed.). Springer.
- Bixio, R. (Ed.). (2012). *Cappadocia: Schede dei siti sotterranei / Records of the underground sites* (BAR International Series S2413). Archaeopress.
- Bizim Caz. (b.t.). *Kapadokya Caz Akşamları*. Erişim tarihi 02 Nisan 2026, <https://bizimcaz.com/festival/KapadokyaCazAksamlari>
- Cappadox. (b.t.). Cappadox. Erişim tarihi 02 Nisan 2026, <https://cappadox.com/>
- Cramer, J. ve Breitling, S. (2007). *Architecture in existing fabric: Planning, design, building*. Birkhäuser.
- Çakır, O., Evren, S., Tören, E. ve Kozak, N. (2018). Utilizing the sustainable livelihoods approach to evaluate tourism development from the rural host communities' point of view: The case of Cappadocia (Turkey). *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 21(1), 7-25.
- Discover Cappadocia. (b.t.). *Çavuşin Köyü*. Erişim tarihi 23 Mayıs 2026, <https://www.discovercappadocia.com/tr/place/cavusin-koyu>
- D'Orazio, D., Fratoni, G. ve Garai, M. (2017). Acoustics of a chamber music hall inside a former church by means of sound energy distribution. *Canadian Acoustics - Acoustique Canadienne*, 45(4), 7-16.
- Egan, M.D. (2007). *Architectural acoustics*. J. Ross Publishing.
- Ermann, M. (2015). *Architectural acoustics illustrated*. Wiley.
- Gade, A.C. (1989). Investigations of musicians' room acoustic conditions in concert halls. II: Field experiments and synthesis of results. *Acustica*, 69, 249-262.
- Ginn, K.B. (1978). *Architectural acoustics* (2nd ed.). Brül & Kjær.
- Girón, S., Alvarez-Morales, L. ve Zamarreño, T. (2017). Church acoustics: A state-of-the-art review after several decades of research. *Journal of Sound and Vibration*, 411, 378-408. <https://doi.org/10.1016/j.jsv.2017.09.015>
- Günay, G. (2024). Byzantine rock-cut architecture in Cappadocia and beyond: The state of scholarship. *Valonia: A Journal of Anatolian Pasts*, 1, 35-63.
- Haynes, J.H. (Fotoğrafçı) (1884 veya 1887). *Çavuşin, Cappadocia* [Fotoğraf]. Wikimedia Commons. Erişim tarihi 17 Ağustos 2026, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_Henry_Haynes._%C3%87avusin,_Cappadocia._1884-1887.jpg
- Hidaka, T. ve Nishihara, N. (2004). Objective evaluation of chamber-music halls in Europe and Japan. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 116(1), 357-372.
- Iannace, G. ve Trematerra, A. (2014). The acoustics of the caves. *Applied Acoustics*, 86, 42-46.
- IUCN (International Union for Conservation of Nature). (2025). *Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia: 2025 Conservation outlook assessment*. IUCN World Heritage Outlook. <https://worldheritageoutlook.iucn.org/>
- International Organization for Standardization. (2009). *Acoustics - Measurement of room acoustic parameters - Part 1: Performance spaces* (ISO 3382-1:2009).
- Jolivet-Lévy, C. (1991). *Les églises byzantines de Cappadoce: Le programme iconographique de l'abside et de ses abords*. Paris: Éditions du CNRS.
- Karagiannis, J., Sotiropoulou, A. G. ve Poulakos, G. (2018). Acoustic evaluation of jazz clubs; the case of "The Zoo" in Athens. *Proceedings of the 25th International Congress on Sound and Vibration (ICSV25)*. Hiroshima, Japonya.
- Karakuş, Y. (2019). Identifying the best alternative tourism product for a destination: The case of Cappadocia. *Anais Brasileiros de Estudos Turísticos - ABET*, 9(1, 2 e 3).
- Klasik Keyifler. (2018). *KK 2018 Kapadokya festival konserleri*. Erişim tarihi 30 Mayıs 2026, <https://www.kk-music.org/2018-kapadokya-konserler>
- Klasik Keyifler. (2019). 9. *Uluslararası Kapadokya Müzik Festivali, 25 Ağustos-1 Eylül 2019*. Erişim tarihi 30 Mayıs 2026, <https://www.kk-music.org/kk-2019-kapadokya>
- Lemaigre Demesnil, N. (2010). *Architecture rupestre et décor sculpté en Cappadoce (Ve-IXe siècle)*. BAR International Series 2093. BAR Publishing.
- Martellotta, F., Cirillo, E., Carbonari, A. ve Ricciardi, P. (2009). Guidelines for acoustical measurements in

- churches. *Applied Acoustics*, 70(2), 378-388.
- Navas-Reascos, G., Alonso-Valerdi, L.M. ve Ibarra-Zarate, D.I. (2023). Archaeoacoustics around the world: A literature review (2016-2022). *Applied Sciences*, 13(4), 2361.
- Nevşehir Belediyesi. (2024, 3 Ağustos). *Meryem Ana Kilisesi'nde Refik Anadolu'nun "Makine Halüsinasyonları: Mercan Rüyaları" dijital sergisi açıldı*. Erişim tarihi 30 Mayıs 2026, <https://www.nevsehir.bel.tr/haber-detay/9562/meryem-ana-kilisesi-nde-refik-anadol-un-makine-halusinasyonlari-mercan-ruyalari-dijital-sergisi-acildi>
- Oosterhout, R.G. (2017). Visualizing community: Art, material culture, and settlement in Byzantine Cappadocia. *Dumbarton Oaks Studies* 46. Harvard University Press.
- Öztürk Büke, F.G. (2023). Tourism-led adaptive reuse of the built vernacular heritage: A critical assessment of the transformation of historic neighbourhoods in Cappadocia, Turkey. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 14(4), 474-497.
- Öztürk Büke, F.G. (2024). Byzantine settlements in Cappadocia: Lives between ostentation and austerity. *Valonia: A Journal of Anatolian Pasts*, 1, 91-109.
- Özçakır, Ö. (2024). Venedik Tüzüğü'nden günümüze uluslararası doktrinel metinler üzerinden "yeniden işlevlendirme" pratiğini okumak. *Mimarist*, 3, 65-71.
- Pelosi, C., Agresti, G., Andaloro, M., Baraldi, P., Pogliani, P. ve Santamaria, U. (2013). The Rock Hewn Wall Paintings in Cappadocia (Turkey). Characterization of the Constituent Materials and a Chronological Overview. *e-Preservation Science*, 10, 99-108.
- Rossing, T. D. (Ed.). (2007). *Springer handbook of acoustics*. Springer.
- Suárez, R., Sendra, J.J. ve Alonso, A. (2013). Acoustics, liturgy and architecture in the Early Christian Church: From the domus ecclesiae to the basilica. *Acta Acustica united with Acustica*, 99(2), 292-301.
- Şen Ekinci, B., Akyol, A.A. ve Kadioğlu, Y.K. (2022). Kapadokya Çavuşin Köyü, Kızılçukur ve Güllüdere Vadilerinde bulunan kaya kiliselerinin taşıyıcı kayaçlarının arkeometrik analizleri ve korunmuşluk durumları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(2), 920-937.
- Templeton, D. (1997). Acoustics in the built environment: Advice for the design team (2nd ed.). Architectural Press.
- Thierry, N. (1982). Haut Moyen Âge en Cappadoce: Les églises de la région de Çavuşin. *Revue des Etudes Slaves*, 54(3), 505-508.
- Toruk, F. (2025). Çavuşin Köyü taşınmaz kültür varlıklarını koruma çalışmaları. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 137-189.
- Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: The case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*, 19(6), 595-610.
- Tronchin, L. ve Coralli, M. (2010). The acoustic design proposed for a church's transformation into auditoria. *Proceedings of the International Symposium on Room Acoustics, ISRA 2010 (29-31 August 2010, Melbourne, Australia)*. Erişim tarihi 10 Şubat 2026, https://www.acoustics.asn.au/conference_proceedings/ICA2010/cdrom-ISRA2010/Papers/P2f.pdf
- UNESCO. (1985). *Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia*. World Heritage List. Erişim tarihi 10 Şubat 2026, <http://whc.unesco.org/en/list/357>
- UNESCO. (2014). *Periodic report - Second cycle: Section II-Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia*. UNESCO World Heritage Centre. Erişim tarihi 10 Ağustos 2026, <https://whc.unesco.org/document/164430>
- Utku, T. ve Uludağ, Z. (2021). Yerel bağlamsallığın soylulaştırma üzerine etkileri: Turizm soylulaştırmasında Nevşehir Uçhisar. *İdealkent*, 12(32), 355-384.
- Vafaie, F., Remøy, H. ve Gruis, V. (2023). Adaptive reuse of heritage buildings; a systematic literature review of success factors. *Habitat International*, 142, 102926.
- Xiang, N. (Ed.). (2017). *Architectural acoustics handbook*. J. Ross Publishing.

Mekânın Politikası: Kriz, Kent ve Mimarlık

YAZAR Bülent Batuman
YAYINEVİ IdealKent Yayınları
BASIM Ocak 2026

Kitabın tanıtım metninden:

Mekân, iktidarın en sessiz ama en ısrarcı dilidir. Bülent Batuman'ın Mekânın Politikası: Kriz, Kent ve Mimarlık adlı bu kitabı, güncelin kentle ve mimarlıkla kurduğu bağı mekân-politik bir mercekle okuyor. Neoliberalizmin krizleri, savaşlar ve göç, hakikat-sonrası popülizm ve ekolojik yıkımın dünyayı kuşattığı bir dönemde; Türkiye'de ekonomik bunalımın sertleşmesi, seçimler ve 2023 depremlerinin açtığı yıkım, bu metinlerin hem bağlamı hem de tartışma zemini.

Kitap üç ekseninde ilerliyor: Kent, Kriz, Siyaset bölümünde Singapur'dan Katar 2022'ye, Riyad'dan Türkiye metropollerinin dönüşümüne uzanan okumalar ve kentsel popülizmin güncel biçimleri; Yıkımın Politikası'nda deprem sahasından izlenimler, afet kentleşmesi, yeniden inşada yetki-erk-katılım gerilimleri, Berlin'den Maraş'a uzanan bellek tartışmaları ve Gazze'yi "kentkırım" kavramıyla düşünmeye çağıran notlar; Otoriteryen İnşa ve Direniş'te ise konutun ideolojik işlevi, iktidarın mimari temsilleri, AOÇ/Ankapark gibi tartışma sahaları, Christiania örneği ve Gezi'den Saraçhane'ye uzanan kamusal mekân pratikleri... Batuman, her metni ne ertesi güne unutulacak bir yorum ne de jargona hapsolmuş bir makale kılar; gündelik olanın aciliyetini kavramsal bir derinlikle taşır. Kitap, plancılar, mimarlar, öğrenciler ve kent hakkına kulak veren herkes için güçlü, tartışma açıcı bir okuma sunmanın yanı sıra krizi yönetmenin değil, krizi anlamanın ve mekân üzerinden siyaset üretmenin imkânlarını da yokluyor.

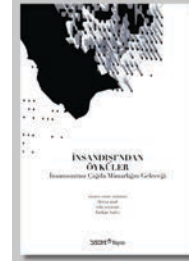

15. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarlık ve Malzeme Siyaseti

YAZAR Patricia Blessing
YAYINEVİ Koç Üniversitesi Yayınları
BASIM 2026

Kitabın tanıtım metninden:

Osmanlı mimarlığı dendiğinde akla genellikle 16. yüzyıl ve Mimar Sinan'ın anıtsal kubbeleri gelir. Bu klasik çağı mümkün kılan 15. yüzyılın dinamik, akışkan ve denemelerle dolu dünyası ise nedense pek akla gelmez. Patricia Blessing, 15. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarlık ve Malzeme Siyaseti'nde, bu kurucu dönemi yeniden mercek altına alıyor. 15. yüzyılı 16. yüzyılın bir "hazırlık dönemi" olarak gören geleneksel anlayışa karşı çıkan yazar, imparatorluğun erken dönemindeki çokdilli ve çokdinli "Rumilik" kimliğinin mimarideki yansımalarını araştırıyor. Kitap, 1400'lerin bu deneysel ve akışkan yapısının, 1500'lerde yerini nasıl merkezi atölyelerce yönetilen daha net bir Osmanlı saray üslubuna bıraktığını gözler önüne seriyor. Anadolu, Balkanlar, İran ve Orta Asya'dan gelen işçilerin ve ustaların, imparatorluğun yapım pratiklerini nasıl şekillendirdiğini bölgelerarası bir alışveriş ağı üzerinden izliyor. "Hangi malzemeler neden seçildi?", "Hangi üsluplar benimsendi?" "Zanaatkarlar nereden getirildi?" gibi soruların peşine düşen Blessing, yalnızca sultanların ve vezirlerin himaye politikalarını değil, inşaat süreçlerinin ardındaki hayati tercihleri de inceliyor.

İnsandışı'ndan Öyküler: İnsansonrası Çağda Mimarlığın Geleceği

YAZARLAR Nizam Onur Sönmez,
Derya Uzal, Eda Yeyman, Furkan Balci
YAYINEVİ YEM Yayın
BASIM Haziran 2026

Kitabın tanıtım metninden:

Bu kitap "insandışı kolektifi"nin 2018-2025 yılları arasında ürettiği mimari ve kuramsal üretimlerin bir derlemesi. Bir dönem ve tema olarak "insansonrası"yla ilgili, ilginç olan, başta "insan sorgusu" olmak üzere, pek çok kaydadeğer konuyu biraraya düğümleme kapasitesi. Toplumsal ve çevresel çıkmazların tahmin edilmezliğinden kaynaklanan kaygılar, yapay zeka ve robotik kaynaklı otonom teknolojiler, "biyo" ve "nano" teknolojilerle insanın tekno-doğal melezleşme halinin iyice görünürleşmesi; düşünsel alandaysa modern siyaset ve etiğin zemini olan "bireysel otonomi" ve "şahsi özdeşliğin" yerlerinden edilmesi sonucu kimlikler ve kişisel bütünlüğün bitimsiz bir sorgulamaya dönmüş olması insansonrasını tartışmayı tarihsel olarak dayatıyor.

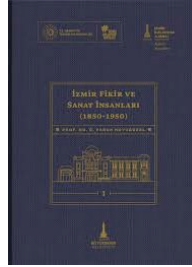
Mimarlık kültürü bağlantılı tema ve tartışmaları her dönem barındırmış olduğundan insansonrasını irdelemek açısından mimarlık özel bir konum tutuyor. Dolayısıyla insandışı kolektifi, insansonrası başlığı altında biraraya toplanan çeşitli sorgulama ve tartışmaları irdelemeye koyuldu ve "İçinde yaşadığımız bu tuhaf insansonrası dünyanın anlam coğrafyasını mimarlık araçlarıyla nasıl gezebiliriz? İnsanın da parçası olduğu tekno-melez bir dünyanın mekânsal ve yaşamsal organizasyonunu nasıl hayal ederiz?" diye sordu.

İnsandışı'ndan Öyküler: İnsansonrası Çağda Mimarlığın Geleceği başlıklı elinizdeki kitapta yer alan parodi ya da ciddi önerilerin her biri bu meseleleri karmaşıklıklarında, farklı bakışlarla ve çok yönlü ele alıp sunmak için birer arayış...

Giulio Mongeri ve Eserlerindeki Cephe Anlayışı

YAZAR Zeynep Özkan Tekneci
YAYINEVİ Serüven Yayınevi
BASIM Eylül 2026

İzmir Fikir ve Sanat İnsanları (1850-1950)

YAZAR Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel
YAYINEVİ İZKA Kültür Yayınları
BASIM 2025

Mekân Okumaları

EDİTÖRLER Ruşen Keleş,
F. Nihan Özdemir, Parla Güneş
YAYINEVİ İdealKent Yayınları
BASIM Mart 2026

Tanık - Mimarın Gözünden Fotoğrafçının Objektifinden Çağdaş Türkiye Mimarlığı

YAZAR Gürkan Akay
YAYINEVİ YEM Yayın
BASIM Şubat 2026

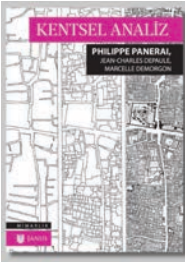
Girit'ten İzmir'e Öncü Bir Fotoğrafçının Hikâyesi: Hamza Rüstem

YAZAR Mert Rüstem
YAYINEVİ İZKA Kültür Yayınları
BASIM 2025

Hastalık Mekânları, Şifa Alanları: Çağlar Boyunca Anadolu'da Sağlık Hizmetlerinin Yapılanması

EDİTÖRLER Lucienne Thys-Şenocak, Inge Uytterhoeven
YAYINEVİ Koç Üniversitesi Yayınları
BASIM 2026

Kentsel Analiz

YAZAR Philippe Panerai,
Jean-Charles Depaule, Marcelle Demorgon (A. Tümertekin, Çev.)
YAYINEVİ Janus Yayıncılık
BASIM Şubat 2026

Reform İçin Reflektif Düşüncenin Kenti ve Belediyesi

YAZAR İlhan Tekeli
YAYINEVİ İdealKent Yayınları
BASIM Mart 2026

Afet ve Dirençlilik: Toplumsal ve Mekânsal Perspektifler

EDİTÖRLER Zafer Çelik,
Alkan Üstün, Mesut Arslan
YAYINEVİ İdealKent Yayınları
BASIM Ocak 2026

Mimar ve Mesleği

YAZAR Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc (A. Tümertekin, Çev.)
YAYINEVİ Janus Yayıncılık
BASIM Mart 2026

Kentin Politik Tasarımı: Mekân, Gündelik Hayat ve Yerel Yönetimler

YAZAR Engin Bozkurt
YAYINEVİ Natabene Yayınları
BASIM Mayıs 2026

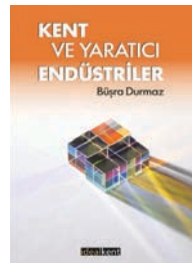
Antik Çağda Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar

YAZAR Melih Ersoy
YAYINEVİ İdealKent Yayınları
BASIM Şubat 2026

Katedraller Beyazken - Utangaçlar Ülkesine Seyahat

YAZAR Le Corbusier
(A. Tümertekin, Çev.)
YAYINEVİ Arketon Yayınları
BASIM Mart 2026

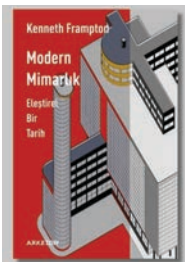
Kent ve Yaratıcı Endüstriler

YAZAR Büşra Durmaz
YAYINEVİ İdealKent Yayınları
BASIM Mayıs 2026

Mimarlık: Mekânlar Gözlemler

YAZAR Murat Soygeniş
YAYINEVİ YEM Yayın
BASIM Haziran 2026

Modern Mimarlık - Eleştirel Bir Tarih

YAZAR Kenneth Frampton (H. Uluşan, Çev.)
YAYINEVİ Arketon Yayınları
BASIM Mart 2026

İstanbul'un Destansı Anlatımı

YAZAR Doğan Kuban
YAYINEVİ Boyut Yayıncılık
BASIM 2026

Türkiye'nin Deprem Gerçeği: 6 Şubat ve 20 Şubat 2023 Depremlerinin 2. Yılında Deprem İllerinde Mimarlık, Planlama Ve Afet Yönetimi Arama Konferansı Ve Sempozyum Bildirileri
EDİTÖRLER Koray Güler,
Ayşegül Ağan
YAYINEVİ TMMOB Mimarlar Odası Yayınları
BASIM Mart 2026

Ege Mimarlık Yayın Çizgisi

EGE MİMARLIK, mimarlık mesleğinin çok boyutlu sorunlarını tartışmaya açan, özgün mimari üretimi ve yapısal çevrenin oluşumunda etkili disiplinlerarası karşılaşmaları kapsayan, kentler, mekân ve toplumsal yaşamı odağına alan araştırmaları yayınlar. Mimari kültürün sürekliliğini sağlamak adına, akademik çalışmaları ve güncel kuramsal tartışmaları okuyucu ile paylaşır.

Bu bağlamda, geçmiş ve bugünden hareketle, yerel ve küresel arasında ilişkiler kurarak gündemi/günceli yakalamaya, tasarımı tüm boyutlarıyla ele almaya çalışır. EGE MİMARLIK bir yandan Mimarlar Odası İzmir Şubesi üyeleri için etkin bir mesleki iletişim platformu oluştururken, diğer yandan mimarlık öğrencilerine mesleki ortamın olanaklarını ve olasılıklarını tanıtarak eğitimi de kapsayan geniş bir okuyucu yelpazesine seslenir.

Yılda dört sayı hâlinde basılı ve sayısal olarak yayınlanan hakemli ve ulusal bir dergidir.

Amaç ve Kapsam

Mimari ürünü merkeze alır. Mimariye kültürel bir olgu olarak yaklaşan akademik üretimi teşvik eder. Mimari üretimi farklı ölçeklerde ve diğer tasarım disiplinleri ile ilişkilendirir. Kuram ile meslek pratiği arasında tutarlı bağlar kurar. Mimari üretimin teknoloji ve mühendislik alanları ile iyi entegrasyonu için sürdürülebilir yapı endüstrisi uygulamalarını yaygınlaştırmaya çalışır. Özellikle Ege Bölgesi'ndeki güncel Yerel mimari üretimin nitelikli örneklerini ve bunlara ait tasarım süreçlerini yayınlamak yaygın etkiyi büyütmeyi amaçlar. Bu anlamda tasarım ekiplerinin nitelikli yaklaşımları kadar kullanıcılar, yerel yönetimler, yapı endüstrisi ve planlama kararları ile olan ilişkileri de içeren bir yapı tanıtımı çizgisini hedefler. İz bırakan mimar ve tasarımcılar ile mimari ürünleri yayınlamak kent belleğine katkıda bulunur. İzmir kentinin, yakın coğrafyası ile ilişkilerini ve ulusal bağlamda görünürlüğünü artırmayı hedefler.

Konu Kategorisi

Mimarlık ve mimarlık ile ilişkili kuram, tasarım, tarih, teknoloji konularını her sayı için duyurulan tema çağrısı kapsamında ele alır. EGE MİMARLIK, Ege Bölgesi özelinde coğrafi farkındalık yaratan, aynı zamanda süreklilik ve benzerlikleri, nedensellik ilişkileri içerisinde ele alan, eleştirel bakış açısına sahip, akademi ve pratik arasında bağ kuran nitelikli yayınlara yer verir. Böylelikle, mimarlık mesleğinin topluma daha iyi hizmet edebilmesi amacıyla, özgün bilimsel verileri paylaşma ve tartışmaya açar. Anahtar kelimeler: Mimarlık, tasarım, kuram, kent, tarih, Ege

Başvuru Dönemi

Başvuru tarihleri her sayı için yapılan tema çağrılarında duyurulur. Buna göre her sayıdan en az dört ay önce makale başvuruları tamamlanır.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Ege Mimarlık dergisine gönderilecek araştırma makaleleri araştırma ve yayın etiğine uygun olmalıdır. Yayın Kurulu üyeleri ve Yayın Sekreteri açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors ve COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors rehberliğinde uluslararası standartları takip etmektedir. Yazar, yayın kurulu, hakem ve okuyucuların sürece katkı sağlaması, etik ilkelere uymayan durumların yayın sekreterliğine bildirilmesi gerekmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi gereğince;

(1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

- a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek,
 - b) Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak,
 - c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,
 - ç) Tekrar yayım: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,
 - d) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,
 - e) Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,
- (2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:
- a) Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek,
 - b) Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak,
 - c) İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan

- araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek,
- ç) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak,
- d) İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak,
- e) Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak,
- f) Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,
- g) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak,
- h) Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek,
- ı) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.
- i) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.
- j) Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlülüğüne uymamak,
- k) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak,
- l) Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarlar bilim araştırma ve yayın etiğine uymalı; araştırmaya önemli ölçüde katkıda bulunmalı; makaledeki verilerin özgün ve gerçek olduğunu beyan etmeli; kaynakça listesini eksiksiz hazırlamalı; aynı araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına izin vermemelidir.

Hakemlerin Sorumlulukları

Hakemler tarafsız bir değerlendirme yapmalı; araştırma, yazar(lar) ve/veya araştırmaya fon sağlayıcılar ile çıkar çatışması içinde olmamalı; makale içinde atıfta bulunulmamış eserleri belirmeli; intihal olduğundan şüphelendiği durumları editöre bildirmeli; gizlilik esaslarına uymalıdır.

Editöryal Sorumluluklar

Editör/Yayın Kurulu kabul edilen veya reddedilen makalelerle çıkar çatışması içinde olmamalı ve hakemler ile yazarlar arasında olası bir çıkar çatışmasına izin vermemeli; makale seçimlerinde alana sağlanacak katkı dikkate alınmalı; hakemlerin ismini saklı tutmalı; intihal ve yanıltıcı veriye engel olmalı; hakemlik sürecinin iyileştirilmesi ve korunması ön planda tutulmalıdır. Başvuran makalelerin adil olarak kör hakem değerlendirme sürecini yönetmeli; yayımlanmadan önce tüm bilgilerin gizliliğini

korumalıdır. Gerekli görülen durumlarda hakemlerin değerlendirmelerini diğer hakemler ile paylaşabilir. Okurların yayımlanan bir makalede fark edeceği yanlışları egemim@izmimod.org.tr adresine mail atarak bildirmesi önerilir.

Yayın Aşamaları:

İntihal Taraması ve Yayın Kurulunun Ön Değerlendirmesi: Çalışma, dergi yayın ilkelerine ve başvuru şartlarına uygunluk açısından Yayın Sekreteri tarafından incelenir. Ardından Yayın Kurulu üyelerine kör değerlendirme için sunulur. Başvuran makaleler dergi yayın etiğine uygunluk, tema çağırısı içeriği, akademik dil açısından incelenir. Bu inceleme en fazla 15 gün içinde tamamlanır.

Hakem Değerlendirme Süreci: Yayın Kurulu'nun incelemesiyle seçilen ve olumlu olarak değerlendirilen makaleler en az iki hakemin görüşüne sunulur. Hakem süreci kör hakemlik uygulaması çerçevesinde gizlilik içinde yürütülür. Hakemin incelediği çalışma hakkındaki değerlendirmesini Hakem Değerlendirme Formu'na işlemesi ve bunun üzerinde en az 150 kelimelik bir açıklama ile gerekçelendirmesi talep edilir. Yazar ile hakem arasındaki iletişimi, gizliliği koruyarak Yayın Sekreteri/Editör sağlar. Hakem değerlendirme süreci en fazla üç turda sona erer. Yazar(lar)ın en fazla iki revizyon hakkı bulunur.

Sürecin sonunda hakem raporlarının her ikisi de olumlu (kabul görüşünde) ise çalışma dergide yayımlanmaya uygundur. İki hakemden biri olumsuz (ret) görüş belirttiyse çalışma üçüncü bir hakeme gönderilir. Makale, en az iki hakemin olumlu kararı sonucunda yayımlanabilir.

Yayın Sekreteri/Editör Kontrolü: Yayın Sekreteri/Editör, yazar(lar)ın talep edilen düzeltmeleri yapıp yapmadığını kontrol eder; atıf ve kaynakça kontrolünü yapar; makalenin dil kontrolünü yapar.

Dizgi ve Mizanpaj Aşaması: Yayımlanmasına karar verilen makalelerin dizgi ve mizanpajı yapılarak yayına hazırlanır.

Dağıtım: Yayımlanan sayıya ait matbu nüsha en geç 30 gün içinde yurt içindeki referans kütüphanelerine ve dağıtım merkezine iletilir.

Makale Değerlendirme Süreci

-Başvuran makale Yayın Sekreteri/Editör tarafından dergini amaç ve kapsamına uygunluk, etik değerlere bağlılık yönünden kontrol edilir (Bkz. Etik ilkeler ve Yayın Politikası).

-Yayın Kurulu başvuran makaleleri ön değerlendirmeye alır. Makaleleri, belirlenen tema, dergi yayın ilkeleri, araştırmanın konu, yöntem ve sonuçları açısından değerlendirir ve hakem sürecine alınıp alınmamasına karar verir. Yazarların kimliği bu süreçte gizli tutulur.

-Ön değerlendirmeden geçen makaleler en az iki hakeme gönderilir. Hakemler

makale konusu ile ilgili konularda araştırma yapan ve en az doktora derecesine sahip araştırmacılardan seçilir. Hakemlerin kimliği yazarlara, yazarların kimliği hakemlere gizli tutulur. Hakemler makaleyi konu, yöntem ve sonuçları yönünden değerlendirir. Yazarlara en fazla iki revizyon hakkı tanınarak en fazla üç turda tamamlanan hakem değerlendirme süreci sonunda iki hakemin olumlu görüşü aranır. Hakemlerden birinin olumsuz görüş belirtmesi halinde makale, üçüncü bir hakeme gönderilir.

Hakem değerlendirme raporu; makalenin dergi kapsamına uygunluk, amaçların netliği, özgünlük, yöntem/kanıtlar, sunum ve strüktür, tartışmanın/argümanın gücü, dilin yalınlığı ve anlaşılabilirliği, ifade ve üslup netliği, görsellerin ve tabloların kalitesi, referansların geçerliliği ve gerekliliği alt başlıklarını içerir ve hakemlerden görüşlerini en az 150 kelimeyle açıklamaları talep edilir. Ayrıca isteyen hakemler metin üzerine notlar olarak da yorum ve görüşlerini belirtebilirler. -İki hakemden kabul görüşü olarak yayımlanmaya uygun görülen makale Yayın Sekreteri/Editör tarafından okunur, gerekli görülürse yazarlardan referanslar ve dil açısından revizyon talep eder. -Revize edilen makale dizgiye gönderilir. Tamamlanan mizanpaj çalışması yazarlarla paylaşılır. Onaylandıktan sonra baskı sürecine hazırlanır.

Açık Erişim Politikası

Ege Mimarlık, 2025 yılından itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Dergi, açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura çevrimiçi olarak, Mimarlar Odası İzmir Şubesi üyelerine ise ayrıca basılı haliyle ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir, link sağlayabilir ve uygun atıf yapmak koşuluyla eseri paylaşabilir. Derginin açık erişimli makaleleri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

Bu lisans kapsamında:

• **Eserin telif hakkı yazara aittir.**

• Okuyucular ve üçüncü kişiler,

eseri **ticari olmayan amaçlarla**, uygun atıf yapmak ve lisansa bağlantı vermek koşuluyla paylaşabilir, kopyalayabilir, çoğaltabilir, dönüştürebilir ve eserin üzerine inşa edebilir.

• **Ticari kullanım hakları saklıdır.** Eserin ticari amaçlarla kullanımı, çoğaltılması veya

yeniden yayımlanması ancak **yazarın ve Ege Mimarlık'ın ortak izniyle** mümkündür.

CC BY-NC 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>

Lisans şartlarını yerine getirdiğiniz sürece, lisans sahibi bu özgürlükleri (belirtilen hakları) iptal edemez.

Bunları yapmakta özgürsünüz:

Paylaş —eseri her ortam veya formatta kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz.

Uyarla —her türlü amaç için (ticari amaç da dahil) karıştır, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et

Lisans şartlarını yerine getirdiğiniz sürece, lisans sahibi bu özgürlükleri (belirtilen hakları) iptal edemez.

Aşağıdaki şartlar altında:

Atıf —uygun referans vermeli, lisansa bağlantı sağlamalı ve değişiklik yapıldıysa bilgi vermelisiniz. Bunları uygun bir şekilde yerine getirebilirsiniz fakat bu, lisans sahibinin sizi ve kullanım şeklinizi onayladığını göstermez.

Gayri Ticari —Bu materyali ticari amaçlarla kullanamazsınız.

Yayımlanan Versiyon

Yayın Türü:Açık Erişim

Açık Erişim Lisansı: CC BY-NC 4.0

Arşiv Yeri: Kurumsal Arşiv, Dergi Web Sitesi, Kurumsal Site, Yazarların Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.

Politika Koşulları: Atıf ve alıntı standartlarına uyularak dergiye atıf yapılmalıdır.

Ege Mimarlık © 2025 by Mimarlar Odası İzmir Şubesi is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Ege Mimarlık İçerik Gönderimi

Tüm içerikler, tema çağrı takvimine uygun olarak egemim@izmimod.org.tr elektronik posta adresine gönderilmelidir.

Makale Başvurusunda Eklencek Dosyalar:

1-Makale: Başlık, ana metin, dipnotlar ve kaynakçayı içeren dosya (5000-7000 kelime) (.doc/.docx ve .pdf formatında)

*Bu dosyaya yazar isimleri eklenmemelidir.

*Görseller metin içinde düşük çözünürlüklü (100 dpi) olarak resim altı yazıları ve kaynaklarıyla birlikte istenilen yerlere eklenmelidir.

*Kullanılan görsellere metin içinde referans verilmelidir.

2-Türkçe-İngilizce Özetler ve Anahtar Kelimeler: Türkçe ve İngilizce başlıklarla birlikte 80 kelimeyi geçmeyen özet metinler ve beşer anahtar kelime (.doc/.docx ve .pdf formatında)

3-Görseller: Ayrı bir dosya olarak görseller 300 dpi çözünürlükte jpeg, tiff ya da pdf formatında teslim edilmelidir.

4-Kimlik Bilgisi ve Künye: Yayımlanması istenen sırayla yazarların isimleri, unvanları, ORCID numaraları, (varsa) görev yaptıkları kurumlar, e-posta adresleri ve açık adreslerini içeren iletişim bilgileri (.doc/.docx ve .pdf formatında)

Ege Mimarlık Hakem Listesi (129-132. Sayılar)

Ege Mimarlık'ın 2026 yılındaki sayılarında makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Aktan Acar
Doç. Dr. Göksun Akyürek Altürk
Prof. Dr. Müjde Altın
Prof. Dr. Burak Altınışık
Prof. Dr. Ayşegül Altınörs Çırak
Doç. Dr. Hande Asar
Dr. Öğr. Üyesi Ali Aslankan
Dr. Öğr. Üyesi Ozan Avcı
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Aydemir
Prof. Dr. Yelda Aydın Türk
Prof. Dr. Semra Aydın
Doç. Dr. Funda Baş Bütüner
Prof. Dr. Beyhan Bolak Hisarlıgil
Prof. Dr. Esin Boyacıoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Can Boyacıoğlu
Doç. Dr. Murat Çağlayan

Doç. Dr. Onurcan Çakır
Doç. Dr. Çiğdem Çetin
Dr. Ali Kemal Çınar
Prof. Dr. Neslihan Demirtaş Milz
Doç. Dr. Erdal Onur Diktaş
Dr. Öğr. Üyesi Bilgen Dündar
Doç. Dr. Fatma Erkök
Prof. Dr. Gülçin Pulat Gökmen
Prof. Dr. Nilay Ünsal Gülmez
Doç. Dr. Hikmet Eldek Güner
Prof. Dr. Ferhat Hacılibeyoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Gürbey Hiz
Dr. Ar. Gör. Hakan Tüzün Şengün
Dr. Ar. Gör. Bilge Karakaş
Prof. Dr. Özgül Yılmaz Karaman
Doç. Dr. Ceren Katipoğlu Özmen
Doç. Dr. Kıvanç Kılınç
Prof. Dr. Emine Köseoğlu Çamaş
Prof. Dr. Nezihat Köşklük Kaya
Doç. Dr. Feray Maden
Dr. Öğr. Üyesi Betül Orbey
Doç. Dr. Gülden Demet Oruç Ertekin

Doç. Dr. Elif Yeşim Özgen Kösten
Doç. Dr. Burkay Pasin
Doç. Dr. Mehmet Penpecioğlu
Doç. Dr. Yasemen Say Özer
Doç. Dr. Tolga Sayın
Dr. Öğr. Üyesi Sema Serim
Doç. Dr. Belkıs Ece Şahin
Doç. Dr. Murat Şahin
Doç. Dr. Pervin Şenol
Prof. Dr. Levent Şentürk
Doç. Dr. Umut Şumnu
Prof. Dr. Mine Tanaç Zeren
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Taraz Varışlıaslan
Dr. Öğr. Üyesi Burcu Taşçı
Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Türkkan Sroka
Doç. Dr. Işıl Uçman
Dr. Öğr. Üyesi Serhat Ulubay
Prof. Dr. Gülay Usta
Dr. Öğr. Üyesi İlknur Uygun
Dr. Öğr. Üyesi H. Işıl Uysal
Doç. Dr. Dilek Yıldız Özkan
Doç. Dr. Bengi Yurtsever İkinci

EGE MİMARLIK DERGİSİ KAPAK YARIŞMASI 2026

Amaç

Yarışmanın amacı Ege Mimarlık dergisinin “Malzeme” temasıyla çıkacak Ocak 2027 sayısının kapak tasarımını mimarlık öğrencilerinin yaratıcı fikirlerine ve pratiklerine açmaktır. Derginin “Malzeme” teması; mimarlığın temel bileşenlerinden biri olan malzemenin fiziksel özelliklerinin yanı sıra mekânsal deneyim, emek ve tedarik zincirleri bağlamındaki politikalarını, zanaat ve yerel üretim pratiklerini, dijital üretim pratikleriyle malzemenin yeniden tanımını ve iklim krizi bağlamında malzemenin tüketimi ile döngüsellliğini ele almaktadır. Hazırlanacak kapak görselinin derginin temasını yansıtmaya ve içeriğini ifade etmesi beklenmektedir.

Katılım Koşulları

- Yarışma, yalnızca Türkiye’de bulunan mimarlık lisans programlarında kayıtlı öğrencilere açıktır. Katılımcıların bu durumu, güncel bir öğrenci belgesi ile doğrulamaları gerekmektedir. Katılım ücretsizdir.
- Yarışmaya katılacak öğrencilerin, yarışma başvuru tarihi itibarıyla TMMOB Mimarlar Odası’na öğrenci üye olmaları şarttır. Öğrenci üyelik başvurusu için Öğrenci Üyelik Başvuru Formu’nu doldurarak öğrenci belgesi, iki adet fotoğraf ve nüfus cüzdanı fotokopisi ile birlikte bağlı bulunulan Mimarlar Odası şubesine başvurarak öğrenci

üyelik işlemlerinin tamamlanması gerekmektedir:<https://izmimod.org.tr/uyelik/ogrenci-uyelik>

- Katılımcıların, tasarımlarını duyurulan şablona uygun olarak yerleştirmeleri beklenmektedir.
- Yarışmaya yalnızca katılımcıya ait, daha önce yayınlanmamış ve sergilenmemiş özgün çalışmalar kabul edilir. Çalışmada kullanılan tüm görsel, yazı karakteri, fotoğraf, illüstrasyon vb. unsurların kullanım haklarından yarışmacı sorumludur. Gönderilen eserin özgün olmaması veya üçüncü kişilerin hak iddiası durumunda tüm sorumluluk yarışmacıya aittir. Özgün olmadığı sonradan anlaşılan ödüllü çalışmaların ödülleri geri alınır.
- Katılan başvuruların özgün tasarımlardan oluşması önemlidir. Başvuru sahibi; önerinin özgünlüğünden, kullanılan tüm görsel, veri ve içeriklerin yasal ve etik kullanımından ve yapay zekâ kullanımına ilişkin beyanlarının doğruluğundan sorumludur. Başvuruda kullanılan tüm kaynakların ve kullanım biçimlerinin açıkça belirtilmesi; telif, kullanım ve fikrî mülkiyet haklarına ilişkin sorumluluğun başvuru sahibine ait olması esastır.
- Başka kişilere ait mevcut eserlerin, görsellerin, tasarımların veya telif hakkına konu olabilecek içeriklerin

yapay zekâ araçları aracılığıyla doğrudan ya da dolaylı biçimde dönüştürülerek yarışma önerisinin esasını oluşturacak şekilde kullanılması yasaktır.

Yapay zekâ araçlarının tasarım sürecinde analitik, yardımcı veya görsel işleme amacıyla kullanılması mümkündür. Yapay zekâ ile üretilmiş, dönüştürülmüş veya manipüle edilmiş her türlü içerik, başvuru kapsamında açık ve şeffaf biçimde beyan edilmelidir.

Beyan edilmemiş yapay zekâ kullanımı, mevcut bir eserin kaynak gösterilmeksizin veya özgün bir üretim izlenimi yaratacak biçimde yapay zekâ aracılığıyla dönüştürülmesi ya da üçüncü kişilerin fikrî mülkiyet haklarını ihlal eden kullanımlar; başvurunun değerlendirme dışı bırakılması veya kazanılmış ödülün iptal edilmesi için gerekçe oluşturabilir.

Jüri, gerekli gördüğü durumlarda üretim sürecine, kullanılan araçlara ve kaynaklara ilişkin ek bilgi veya belge talep edebilir.

Detaylı bilgi ve şartname için: <https://egemimarlik.org/duyurular/egemimarlik-dergisi-kapak-yarismasi-2026>

Ödüller:

1. ödül: 75.000 TL
2. ödül: 50.000 TL
3. ödül: 25.000 TL

EGE MİMARLIK DERGİSİ KAPAK TASARIM YARIŞMASI

“MALZEME”

YARIŞMANIN İLANI: **16 EYLÜL 2026**

SON BAŞVURU TARİHİ: **16 KASIM 2026**

SONUÇLARIN DUYURULMASI: **7 ARALIK 2026**

Sergileme şekline ilişkin bilgiler, jüri değerlendirmesi sonrasında ilerleyen tarihlerde açıklanacaktır.

